P. CORNELII TACITI

LIBRI QVI SVPERSVNT

TOM. I

AB EXCESSV DIVI AVGVSTI

EDIDIT

HENRICVS HEVBNER

EDITIO CORRECTIOR

STVTGARDIAE ET LIPSIAE
IN AEDIBVS B.G. TEVBNERI MCMXCIV

Die Deutsche Bibliothek – CIP-Einheitsaufnahme

Tacitus, Cornelius:
[Libri qui supersunt]
P. Cornelii Taciti libri qui supersunt. – [Ausg. Stuttgart]. –
Stutgardiae ; Lipsiae : Teubner.
(Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana)
NE: Tacitus, Cornelius: [Sammlung]
[Ausg. Stuttgart]

T. 1. Ab excessu divi Augusti / ed. Henricus Heubner. – Ed. corr. – 1994
ISBN 3-519-11833-5 ISBN 978-3-598-71833-5
NE: Heubner, Heinz [Hrsg.]

Printed in Germany
Gesamtherstellung: Passavia Druckerei GmbH Passau

PRAEFATIO

Ad Taciti Annalium verba constituenda duo maxime codices nobis praesto sunt, Laurentiani LXVIII 1 et 2, quorum alter libros I–VI, alter XI–XVI et Historiarum quae exstant continet[1].

Atque codex Laurentianus LXVIII 1 sive Mediceus I membraneus et medio fere nono saeculo litteris Carolinis conscriptus est, sed ita, ut in primo codice formae litterarum Merovingicarum hic illic cognoscantur. Foliorum est CXXXVIII; paginae litteris completae ad librum Annalium tertium extremum vicenorum quaternorum, inde vicenorum quinorum sunt versuum. Cum altero libro eum aliquamdiu conglutinatum fuisse eo apparet, quod quaterniones binis sunt numeris signati; quorum recentioribus numeros libri alterius esse exceptos nemo fere neget. Hic fuit codex eiusdem bibliothecae 47,36, quo epistulae Plinii Secundi memoriae sunt servatae.

Codex autem Mediceus I, antequam repertus et Romam asportatus est, in monasterio fuit Corveiensi. Fluxisse existimatur, ut codex Hersfeldensis, praeclarus conservator operum Taciti minorum, ab omnium scriptorum Taciti exemplari, quod saeculo nono in monasterio Fuldensi creditur

1 Codices Graeci et Latini photographice depicti duce Scatone de Vries VII 1 et 2, praefatus est H. Rostagni, Lugduni Batavorum apud A. W. Sijthoff 1902.

fuisse. Eo enim tempore Rudolphum, monachum Fuldensem, notitiam et prioris partis Annalium et Germaniae habuisse annalibus eius Fuldensibus declaratur. Hanc Taciti memoriam a Turonibus ex Gallia ortam esse neque refelli neque, ut alia eiusmodi, probari potest. At affirmari licet codicem illum Corveiensem ex libro litteris iam minusculis confecto esse descriptum[2].

Corveiensi e monasterio codex furto subductus per complurium manus ad Franciscum de Soderinis delatus, petenti Ioanni de Medicis, qui paulo post papa electus Leo X appellatus est, concessus, ab hoc Philippo Beroaldo minori, ut mandaretur typis, commissus est. Cuius studio prior Annalium pars typis descripta anno MDXV Kalendis Martiis Romae in lucem prodiit, plus quadraginta annis interpositis, ex quo posterior pars typis divulgari est coepta. Codex ipse Florentiam postea deportatus nunc in bibliotheca servatur Laurentiana.

Sed Laurentianus LXVIII 2 sive Mediceus II codex est membraneus, qui inter annos p. Chr. n. 1038 et 1058 in monasterio Casinensi litteris Beneventanis scriptus[3] ante tria Apulei opera maiora continet Annalium libros XI–XVI (a folio 1^v usque ad 47^r), deinde Historiarum libros I–V (a folio 48^r usque ad 103^v). Quaternionis autem octavi folia tertium et sextum perierunt, quod quando acciderit, ignotum est; tamen id, quod his paginis continebatur (Hist. I 69–75,2; 86,2 – II 2,2), aliis libris inde antea descriptis servatum est. Ceterum Historiae non propria distinguuntur inscriptione, sed post librum Ab excessu D. Augusti sextum

2 De hyparchetypo huius codicis cf. R.P. Oliver, The First Medicean MS of Tacitus and the Titulature of Ancient Books, TAPhA 82, 1951, 232sqq.

3 E.A. Lowe, The Beneventan Script, A History of the South-Italian Minuscule, Oxford 1914, 71 – CQ 14, 1920, 150sq. – Casinensia 1, 1929, 257sqq. K.T. Heilig, WSt 53, 1935, 95sqq.

decimum numeri librorum a XVII ad XXI continuantur. Historiarum autem inscriptionem restituit Vertranius Maurus anno 1569[4].

Atque codice Mediceo II, quantum potest demonstrari, primus usus est Paulinus Venetus, episcopus Puteolanus († 1344), qui codicem etiam post annum 1331 in monasterio Casinensi inspexisse videtur. Deinde codex, ut quibusdam quidem videtur, ab Ioanne Boccaccio (i.e. Giovanni Boccaccio, † 1375) e bibliotheca monasterii surreptus est, sed dubium videtur, num umquam Boccaccii fuerit. Contra Nicolai de Nicolis (i.e. Niccolò de'Niccoli, 1363–1437) nescio quo tempore est factus, qui cum ceteris eum libris conventui Florentino S. Marci legavit. Inde in bibliothecam Laurentianam transportatus est, ubi Curtius Pichena anno 1599 demum, cum libros Taciti editurus esset, eum et diligenter cum aliis libris contulit et ad rem propositam suo usus iudicio adhibuit.

Codicem autem Mediceum prognatum esse a codice unciali iis apparet erroribus, qui ex litteris uncialibus maiusculis falso lectis oriri solent. Sed, cum praeterea occurrant etiam errores, qui intellegi non possint nisi ex litteris minusculis permutatis, verba constat codicis Medicei non ex ipso codice unciali capitali antiquitatis posterioris descripta, sed ratione difficiliore tradita esse. Qua in re Brunhölzl (126 sqq.; cf. adn. 9) etiam intervallum Beneventanum dignosci posse putat. Tamen, cum liber minime esset vulgaris, verisimile non est, eum saepenumero esse transcriptum. Itaque Zelzer[5] censuit inter codicem Mediceum II et antiquum codicem capitalem et, ut sibi videretur, iam mendosum non plures intercessisse codices, sed unum temporibus incertis litteris minusculis confectum. Praeterea id pro

4 T. Simar, Musée belge 11, 1907, 239.

5 M. Zelzer, Zur Frage der Vorlage des Tacitus-Codex Mediceus 68,2, WSt (NF) 7, 1973, 185 sqq.

certo habuit, verba Taciti, quae continerentur Mediceo II, non e Germania in Italiam pervenisse, sed propria niti memoria in meridiana parte Italiae servata. Qua in re iterum neglectum est, quod repperit Quentin[6], qui e foliis in tertio libro Historiarum permutatis collegit codicem quendam fuisse parentem, qui tantus esset, quantus Mediceus I e Germania importatus. Qua de causa adhuc sub iudice lis est.

Reliqui codices[7], quibus posterior pars Annalium et Historiarum libri, qui quidem servati sint, continentur, saeculo quinto decimo e codice Mediceo fluxerunt. Digeri autem possunt in tres familias, quae iis distinguuntur locis, ubi verba Taciti desinunt. Atque producti sunt usque ad illud *Flavianus in Pannonia,* quod legitur Hist. V 26,3, ut Mediceus ipse:

1.	Laurentianus 68,5	(B)
2.	Holkhamicus 359	(Hol)
3.	Laurentianus 63,24	(L24)
4.	Caesaraugustensis (i.e. urbis Zaragozae) 9439	(Z)
5.	Vaticanus Latinus 1958	(V58)
6.	Bodleianus Auct. F.2,24 (S.C. 27605)	(B05)
7.	Guelferbytanus Gudianus 118	(G)
8.	Matritensis 8401	(E)
9.	Harleianus 2764	(H)
10.	Malatestianus Caesenas II 13,5	(Mal)
11.	Parmensis 861	(Prm)
12.	Jesu Collegii Oxoniensis 109	(J)
13.	Bodleianus Lat. class. d. 16 (S.C. 34472)	(B72)

6 H. Quentin, Essais de critique textuelle, Paris 1926, 176sq.

7 Ad Mediceum II et codices ex eo descriptos quae pertinent, ea F. Römer in libro, quem de Annalium libris quinto decimo et sexto decimo conscripsit (WSt Beiheft 6, Wien 1976, XIsqq.), diligentissime perscrutatus est.

– ex his codices 5–13 Genuani vel Genuenses nuncupantur[8]–

14.	Yalensis I	(Y01)
15.	Yalensis II	(Y02)
16.	Urbinas Latinus 412	(U)
17.	Yalensis III	(Y03);

usque ad illud *potiorem,* quod legitur Hist. V 23,2:

18.	Vaticanus Latinus 1863	(V63)
19.	Neapolitanus IV. C. 23	(N23)
20.	Venetus 381	(Ven)
21.	Parisinus Regius 6118	(P)
22.	Vindobonensis 49	(Vin)
23.	Leidensis BPL 16 B	(L)
24.	Neapolitanus IV. C. 22	(N22)
25.	Budensis 9	(C);

usque ad illud *evenerant,* quod legitur Hist. V 13,3:

26.	Vaticanus Latinus 1864	(V64)
27.	Laurentianus 68,4 (quo in codice verba manu primi librarii scripta Hist. II 69, reliqua libro Historiarum secundo confecto desinunt)	(A)
28.	Vaticanus Latinus 2965	(V65)

8 Codicibus Genuanis propriam verborum memoriam servatam esse iudicavit R. Hanslik in praefatione commentationum, quas scripserunt I. Schinzel (Hist. II, WSt Beiheft 3, Wien 1971, XIII sqq.) et H. Weiskopf (Ann. XI–XII, WSt Beiheft 4, Wien 1973, VIII sqq.). Sed cf. quae scripserunt R.W. Ulery jr., The Contribution of the 'Genoese' Recentiores to the Establishment of a Text of Tacitus, Annals 11–16, Diss. Yale 1971; H. Heubner, Gnomon 45, 1973, 499; 46, 1974, 813 sqq.

29.	Londiniensis BL Add. 8904 (ex Oratorio Jesu)	(Or)
30.	Neapolitanus IV. C. 21	(N21)
31.	Ottobonianus 1748	(O48)
32.	Ottobonianus 1422	(O22)
33.	Hauniensis (i.e. urbis København) Gl. kgl. S. 496 fol	(K).

Qui omnes nihil nobis prosunt, nisi quod errores quidam codicis, unde sunt transcripti, librariorum coniectura correcti sunt. Ob eam rem hi mihi respiciendi et nominandi sunt visi:

Vaticanus Latinus 1958 (V58), codex miscellaneus anno 1449 Genuae scriptus, cuius pars Tacitea ab Ioanne Andrea de Buxis (i.e. Giovanni Andrea de'Bussi, 1417–1475), eo, qui postea a Sixto IV primus praefectus novae bibliothecae Vaticanae est factus, descripta esse videtur et a Puteolano ut fundamentum editionis anni 1476 adhibita est;

Guelferbytanus Gudianus 118 (G), paulo ante annum 1461 Ferrarae scriptus et Petri Candidi Decembrii (i.e. Pier Candido Decembrio, 1399–1477), familiaris etiam Agricolae, factus;

Laurentianus 68,5 (B), inter annos 1450 et 1460 Florentiae scriptus;

Yalensis I (Y01), ante annum 1470 Mediolani, ut videtur, Matthia Corvino auctore scriptus et anno 1518 Beati Rhenani (i.e. Bilde von Rheinau, 1485–1547) factus et ab eo ut fundamentum editionis anni 1533 adhibitus. In eo codice quae hic illic sunt correcta, utrum librarii sint an Rhenani, adhuc parum liquet.

His libris manu scriptis accedit editio princeps, quae cum annis 1472 et 1473 Venetiis a Vindelino de Spira curata sit, etiam Spirensis *(Spir)* appellatur, a libro quodam eius ducta

classis, quam faciunt codices, quos supra numeris a 18 ad 22 notavimus.

His rebus expositis restat, ut quam paucissimis disputemus de codice Leidensi BPL 16 B (L)[9], de quo novissimis annis tot fuerunt disceptationes atque controversiae. Nam eum esse codicem Agricolae, qui num exstitisset, multi dubitaverant, C. W. Mendell cognovit; eo servari memoriam verborum propriam neque a codice Mediceo ductam et ipse et E. Koestermann iudicavit; eius lectiones Koestermann in Annalium et Historiarum editionibus Teubnerianis ex anno 1960 propositis, quod e ratione codicum aequi essent iuris atque codicis Medicei, omnibus locis attulit, multis etiam nimis propere praetulit[10]. Qui quomodo codex ortus esset,

9 Codices Graeci et Latini photographice depicti duce Scatone de Vries et post eum G. I. Lieftinck XX. Praefatus est C. W. Mendell. Addenda ad praefationes adiecit E. Hulshoff Pol. Lugduni Batavorum apud A. W. Sijthoff 1966 C. W. Mendell, AJPh 72, 1951, 337 sqq.; 75, 1954, 250 sqq. E. Koestermann, Philologus 104, 1960, 92 sqq.; – (Continua Annalium explicatio), vol. 3, Heidelberg 1967, 20 sqq. H. Heubner, (Recensio Historiarum ab E. Koestermann anno 1961 editarum) Gnomon 34, 1962, 159 sqq. H. J. Erasmus, Mnemosyne 15, 1962, 384 sqq. R. H. Martin, CQ NS 14, 1964, 109 sqq. F. R. D. Goodyear, CQ NS 15, 1965, 299 sqq.; – 20, 1970, 365 sqq. K. Wellesley, RhM 110, 1967, 210 sqq.; – AJPh 89, 1968, 302 sqq. St. Borzsák, RE Suppl. XI, 1968, 506 sqq. W. Allen jr., TAPhA 101, 1970, 1 sqq. F. Brunhölzl, Zum Problem der Casinenser Klassikerüberlieferung (Abh. d. Marburger Gel. Ges. 1971, 3) München 1971, 126 sqq. A. Seel, Studii Clasice 14, 1972, 95 sqq. R. P. Oliver, Illinois Classical Studies 1, 1976, 190 sqq. F. Römer–H. Heubner, WSt (NF) 12, 1978, 159 sqq.

10 In praefatione quidem editionis Annalium, quam anno 1965 in lucem emisit, Koestermann hanc sententiam immutavit, cum ita fere scripsit (p. XX–XXII), Leidensem quoque a Mediceo pendere, sed ita, ut lectionibus ab alio fonte derivatis ditatus esset.

interea maximam partem perspectum esse puto. Existimamus enim Rodolphum Agricolam (i.e. Roelof Huysman vel Huusman, 1444–1485), cum inter annos 1474 et 1479 codicem Ferrarae scriberet[11], ante oculos habuisse librum unum vel prope unum classis codicum secundae, sed verba eius sua ipsius coniectura multis locis mutavisse atque etiam emendasse. Codex igitur Leidensis antiquus est testis studii verba Taciti e libris traditis constituendi, non, id quod errore quodam decepti Mendell, Koestermann aliique voluerunt, testis verborum Taciti a Mediceo seiunctus.

Qua in re praetereundum non est exemplar Stutgardianum *(Stuttg)* editionis Spirensis, quod servatur Stutgardiae in bibliotheca publica Virtembergensi (Württembergische Landesbibliothek Inc. 2° 15218), manibus complurium correctum *(Stuttg²)*. Quod fuit Theoderici Plinii (i.e. Dietrich von Plieningen sive Pleningen sive Plenningen, 1450 fere – 1520)[12], familiaris atque discipuli Agricolae et qui cum eo Ferrarae versaretur. Hoc in libro alia a Plieningen, alia ab Agricola ipso correcta sunt. Id etiam inde apparet, quod post extrema Taciti verba in folio 177ʳ additum est: *Rhodolphus agricola recognovit.* Sed, etiam si plura quam exspectares a Plieningen correcta essent, tamen id ex assensione magistri ab eo esse factum putandum est. Item Plieningen, si eius esset subscriptio, ex auctoritate Agricolae se codicem recognovisse confessus esset. Agricola igitur eo potius consilio editionem principem emendavisse et codicem Leidensem scripsisse videtur, ut exemplar in usum privatum elaboraret, quam ut ipse editionem praepararet, nam nullum ei cum typographis illius aetatis commercium

Sed Römer (adn. 134; cf. adn. nostram 7) lectiones Leidenses anno 1960 ab eo receptas perpaucis exceptis in Taciti verbis esse retentas statuit.

11 Seel (cf. adn. 9) 103.

12 ADB 26 (1888) 297 sq.

fuisse apparet. Sed id quoquo modo se habet, id facile intellegitur, correctiones Stutgardianas et lectiones Leidenses ideo multis inter se congruere locis, quod eiusdem Agricolae contineantur studiis.

WERLAE H. HEUBNER

NOTAE

Acid.	Acidalius	W.Her.	Wilh.Heraeus
Agr.	Agricola	Kiess.	Kiessling
Ald.	Aldus	Koest.	Koestermann
Andr.	Andresen	Lench.	Lenchantin
Bai.	Baiter	Lips.	Lipsius
Bekk.	Bekker	Loe.	Loefstedt
Ber.	Beroaldus	Madv.	Madvig
Bezz.	Bezzenberger	Merc.	Mercerus
Bip.	Bipontini	Mur.	Muretus
Brak.	Brakman	Nipp.	Nipperdey
Doed.	Doederlein	Or.	Orelli
Drae.	Draeger	Pich.	Pichena
Eri.	Eriksson	Put.	Puteolanus
Ern.	Ernesti	Rhen.	Rhenanus
Faër.	Faërnus	Rit.	Ritter
Ferr.	Ferrettus	Rup.	Ruperti
Frei.	Freinsheim	Ryck.	Ryckius
Fu.	Fuchs	Sir.	Sirker
Jac.Gron.	Jacob Gronovius	Sör.	Sörbom
J.F.Gron.	Joh.Fr.Gronovius	Url.	Urlichs
Grosl.	Groslotius	Urs.	Ursinus
Grot.	Grotius	Vertr.	Vertranius
Hart.	Hartman	Vict.	Victorius
Heins.	Heinsius	Weiss.	Weissenborn
C.Her.	Car. Heraeus	Woe.	Woelfflin

P. CORNELII TACITI

AB EXCESSV DIVI AVGVSTI

LIBER PRIMVS

1. Urbem Romam a principio reges habuere; libertatem 1
et consulatum L. Brutus instituit. dictaturae ad tempus sumebantur; neque decemviralis potestas ultra biennium neque tribunorum militum consulare ius diu valuit. non Cinnae, non Sullae longa dominatio; et Pompei Crassique potentia cito in Caesarem, Lepidi atque Antonii arma in Augustum cessere, qui cuncta discordiis civilibus fessa nomine principis sub imperium accepit. sed veteris populi Romani 2
prospera vel adversa claris scriptoribus memorata sunt, temporibusque Augusti dicendis non defuere decora ingenia, donec gliscente adulatione deterrerentur: Tiberii Gaique et Claudii ac Neronis res florentibus ipsis ob metum falsae, postquam occiderant recentibus odiis compositae sunt. inde consilium mihi pauca de Augusto et extrema 3

Lectiones per sex priores libros sunt Medicei primi (*Laurentiani 68,1*), *de quo in praefatione pauca adnotavi, eae lectiones, quibus nomen emendatoris adscriptum non est, a Beroaldo correctae sunt.*

P. Cornelii Taciti *in summo margine,* P. Cornelii *a vetere manu,* Taciti *a recentiore*

1 Ab excessu divi Aug. Urbem Romam *eqs.*

tradere, mox Tiberii principatum et cetera, sine ira et stu-
dio, quorum causas procul habeo.
1 2. Postquam Bruto et Cassio caesis nulla iam publica
arma, Pompeius apud Siciliam oppressus exutoque Lepido
interfecto Antonio ne Iulianis quidem partibus nisi Caesar
dux reliquus, posito triumviri nomine consulem se ferens et
ad tuendam plebem tribunicio iure contentum, ubi militem
donis, populum annona, cunctos dulcedine otii pellexit, in-
surgere paulatim, munia senatus magistratuum legum in se
trahere, nullo adversante, cum ferocissimi per acies aut
proscriptione cecidissent, ceteri nobilium, quanto quis ser-
vitio promptior, opibus et honoribus extollerentur ac novis
ex rebus aucti tuta et praesentia quam vetera et periculosa
2 mallent. neque provinciae illum rerum statum abnuebant,
suspecto senatus populique imperio ob certamina poten-
tium et avaritiam magistratuum, invalido legum auxilio,
quae vi ambitu, postremo pecunia turbabantur.
1 3. Ceterum Augustus subsidia dominationi Claudium
Marcellum, sororis filium, admodum adulescentem pontifi-
catu et curuli aedilitate, M. Agrippam, ignobilem loco,
bonum militia et victoriae socium, geminatis consulatibus
extulit, mox defuncto Marcello generum sumpsit; Tiberium
Neronem et Claudium Drusum privignos imperatoriis no-
2 minibus auxit, integra etiam tum domo sua. nam genitos
Agrippa Gaium ac Lucium in familiam Caesarum induxerat,
necdum posita puerili praetexta principes iuventutis appel-
lari, destinari consules specie recusantis flagrantissime cupi-
3 verat. ut Agrippa vita concessit, L. Caesarem euntem ad
Hispanienses exercitus, Gaium remeantem Armenia et vul-
nere invalidum mors fato propera vel novercae Liviae dolus
abstulit Drusoque pridem exstincto Nero solus e privignis

12 ac] at **24** tum *F.A. Wolf*] dum (*idem vitium 1,24,2; 77,1 saep.*) **27** destinare, *corr. Acid.*

erat, illuc cuncta vergere: filius, collega imperii, consors
tribuniciae potestatis adsumitur omnesque per exercitus
ostentatur, non obscuris, ut antea, matris artibus, sed palam
hortatu. nam senem Augustum devinxerat adeo, uti nepo- 4
tem unicum, Agrippam Postumum, in insulam Planasiam
proiecerit, rudem sane bonarum artium et robore corporis
stolide ferocem, nullius tamen flagitii compertum. at her- 5
cule Germanicum, Druso ortum, octo apud Rhenum legio-
nibus imposuit adscirique per adoptionem a Tiberio iussit,
quamquam esset in domo Tiberii filius iuvenis, sed quo
pluribus munimentis insisteret.

Bellum ea tempestate nullum nisi adversus Germanos 6
supererat, abolendae magis infamiae ob amissum cum
Quinctilio Varo exercitum quam cupidine proferendi impe-
rii aut dignum ob praemium. domi res tranquillae, eadem 7
magistratuum vocabula; iuniores post Actiacam victoriam,
etiam senes plerique inter bella civium nati: quotus quisque
reliquus, qui rem publicam vidisset?

4. Igitur verso civitatis statu nihil usquam prisci et integri 1
moris: omnes exuta aequalitate iussa principis aspectare,
nulla in praesens formidine, dum Augustus aetate validus
seque et domum et pacem sustentavit. postquam provecta 2
iam senectus aegro et corpore fatigabatur aderatque finis et
spes novae, pauci bona libertatis in cassum disserere, plures
bellum pavescere, alii cupere; pars multo maxima immi-
nentes dominos variis rumoribus differebant: trucem 3
Agrippam et ignominia accensum non aetate neque rerum
experientia tantae moli parem; Tiberium Neronem ma-
turum annis, spectatum bello, sed vetere atque insita Clau-
diae familiae superbia, multaque indicia saevitiae, quam-
quam premantur, erumpere. hunc et prima ab infantia 4
eductum in domo regnatrice; congestos iuveni consulatus,

6 proieceret, *corr. Rit.* **11** monumentis, *corr. Mur. et Lips.* (*cf. 2,22,1*) **15** dormires

triumphos; ne iis quidem annis, quibus Rhodi specie secessus exulem egerit, aliud quam iram et simulationem et se-
5 cretas libidines meditatum. accedere matrem muliebri impotentia: serviendum feminae duobusque insuper adulescentibus, qui rem publicam interim premant quandoque distrahant.

1 5. Haec atque talia agitantibus gravescere valitudo Augusti, et quidam scelus uxoris suspectabant. quippe rumor incesserat paucos ante menses Augustum electis consciis et comite uno Fabio Maximo Planasiam vectum ad visendum Agrippam; multas illic utrimque lacrimas et signa caritatis, spemque ex eo fore ut iuvenis penatibus avi redderetur.
2 quod Maximum uxori Marciae aperuisse, illam Liviae. gnarum id Caesari; neque multo post exstincto Maximo, dubium an quaesita morte, auditos in funere eius Marciae gemitus semet incusantis, quod causa exitii marito fuisset.
3 utcumque se ea res habuit, vixdum ingressus Illyricum Tiberius properis matris litteris accitur; neque satis compertum est, spirantem adhuc Augustum apud urbem Nolam an
4 exanimem reppererit. acribus namque custodiis domum et vias saepserat Livia, laetique interdum nuntii vulgabantur, donec provisis quae tempus monebat simul excessisse Augustum et rerum potiri Neronem fama eadem tulit.

1 6. Primum facinus novi principatus fuit Postumi Agrippae caedes, quem ignarum inermumque quamvis firmatus animo centurio aegre confecit. nihil de ea re Tiberius apud senatum disseruit: patris iussa simulabat, quibus praescripsisset tribuno custodiae adposito, ne cunctaretur Agrippam morte adficere, quandoque ipse supremum diem explevis-
2 set. multa sine dubio saevaque Augustus de moribus adulescentis questus, ut exilium eius senatus consulto sanciretur, perfecerat; ceterum in nullius umquam suorum necem

2 aliud *Nipp.*] aliquid **14** gnarum *Mur. et Lips.*] C. (G. *corr.*) nauum

duravit, neque mortem nepoti pro securitate privigni inla-
tam credibile erat, propius vero Tiberium ac Liviam, illum
metu, hanc novercalibus odiis, suspecti et invisi iuvenis cae-
dem festinavisse. nuntianti centurioni, ut mos militiae, fac- 3
tum esse quod imperasset, neque imperasse sese et ratio-
nem facti reddendam apud senatum respondit. quod post-
quam Sallustius Crispus particeps secretorum (is ad tri-
bunum miserat codicillos) comperit, metuens ne reus sub-
deretur, iuxta periculoso ficta seu vera promeret, monuit
Liviam, ne arcana domus, ne consilia amicorum, ministeria
militum vulgarentur, neve Tiberius vim principatus resol-
veret cuncta ad senatum vocando: eam condicionem esse
imperandi, ut non aliter ratio constet quam si uni reddatur.

7. At Romae ruere in servitium consules patres eques. 1
quanto quis inlustrior, tanto magis falsi ac festinantes vultu-
que composito, ne laeti excessu principis neu tristior⟨es⟩
primordio, lacrimas gaudium, questus adulatione⟨m⟩ mi-
scebant. SEX. POMPEIUS et SEX. AP⟨P⟩ULEIUS consules primi 2 a.p. Chr. 14
in verba Tiberii Caesaris iuravere, apudque eos Seius
Strabo et C. Turranius, ille praetoriarum cohortium prae-
fectus, hic annonae; mox senatus milesque et populus.
nam Tiberius cuncta per consules incipiebat, tamquam ve- 3
tere re publica et ambiguus imperandi. ne edictum quidem,
quo patres in curiam vocabat, nisi tribuniciae potestatis
praescriptione posuit sub Augusto acceptae. verba edicti 4
fuere pauca et sensu permodesto: de honoribus parentis
consulturum, neque abscedere a corpore idque unum ex
publicis muneribus usurpare. sed defuncto Augusto signum 5
praetoriis cohortibus ut imperator dederat; excubiae arma,
cetera aulae; miles in forum, miles in curiam comitabatur.
litteras ad exercitus tamquam adepto principatu misit, nus-
quam cunctabundus nisi cum in senatu loqueretur. causa 6

17 adulatione, *corr. Heins.* (*cf. C. O. Brink, JRS 41, 1951, 40*)
19 se lustrabo

praecipua ex formidine, ne Germanicus, in cuius manu tot
legiones, immensa sociorum auxilia, mirus apud populum
7 favor, habere imperium quam exspectare mallet. dabat et
famae, ut vocatus electusque potius a re publica videretur
quam per uxorium ambitum et senili adoptione inrepsisse.
postea cognitum est ad introspiciendas etiam procerum vo-
luntates inductam dubitationem; nam verba vultus in cri-
men detorquens recondebat.
1 8. Nihil primo senatus die agi passus ⟨est⟩ nisi de supre-
mis Augusti, cuius testamentum inlatum per virgines Ve-
stae Tiberium et Liviam heredes habuit. Livia in familiam
Iuliam nomenque Augustum adsumebatur; in spem secun-
dam nepotes pronepotesque, tertio gradu primores civitatis
scripserat, plerosque invisos sibi, sed iactantia gloriaque ad
2 posteros. legata non ultra civilem modum, nisi quod populo
et plebi quadringenties tricies quinquies, praetoriarum co-
hortium militibus singula nummum milia, legionariis aut
cohortibus civium Romanorum trecenos nummos viritim
3 dedit. tum consultatum de honoribus; ex quis maxime insi-
gnes [visi], ut porta triumphali duceretur funus, Gallus Asi-
nius, ut legum latarum tituli, victarum ab eo gentium voca-
4 bula anteferrentur, L. Arruntius censuere. addebat Messala
Valerius renovandum per annos sacramentum in nomen
Tiberii; interrogatusque a Tiberio, num se mandante eam
sententiam prompsisset, sponte dixisse respondit, neque in
iis quae ad rem publicam pertinerent consilio nisi suo
usurum, vel cum periculo offensionis: ea sola species adu-
5 landi supererat. conclamant patres corpus ad rogum umeris
senatorum ferendum. remisit Caesar adroganti modera-

7 indutam *J. F. Gron. coll. 6, 42, 1; 15, 69, 1* **9** passus est *Nipp.* (*cf. Goodyear ad l.*) **12** Augustus *Jac. Gron.*] augustae (*corr. ex* augustu) **16** CCCCXXXV **17** *post* milia *suppl. Sauppe* urbanis quingenos *ex Suet. Aug. 101, 2* **20** visi *del. Wopkens* (*cf. 1, 77, 4*)

tione, populumque edicto monuit ne, ut quondam nimiis
studiis funus divi Iulii turbassent, ita Augustum in foro po-
tius quam in campo Martis, sede destinata, cremari vellent.
die funeris milites velut praesidio stetere, multum inridenti- 6
bus qui ipsi viderant quique a parentibus acceperant diem
illum crudi adhuc servitii et libertatis improspere repeti-
ta⟨e⟩, cum occisus dictator Caesar aliis pessimum, aliis pul-
cherrimum facinus videretur: nunc senem principem, longa
potentia, provisis etiam heredum in rem publicam opibus,
auxilio scilicet militari tuendum, ut sepultura eius quieta
foret.

9. Multus hinc ipso de Augusto sermo, plerisque vana 1
mirantibus: quod idem dies accepti quondam imperii prin-
ceps et vitae supremus, quod Nolae in domo et cubiculo, in
quo pater eius Octavius, vitam finivisset. numerus etiam 2
consulatuum celebrabatur, quo Valerium Corvum et C.
Marium simul aequaverat, continuata per septem et triginta
annos tribunicia potestas, nomen imperatoris semel atque
vicies partum aliaque honorum multiplicata aut nova. at 3
apud prudentes vita eius varie extollebatur arguebaturve. hi
pietate erga parentem et necessitudine rei publicae, in qua
nullus tunc legibus locus, ad arma civilia actum, quae neque
parari possent neque haberi per bonas artes. multa Anto- 4
nio, dum interfectores patris ulcisceretur, multa Lepido
concessisse. postquam hic socordia senuerit, ille per libidi-
nes pessum datus sit, non aliud discordantis patriae reme-
dium fuisse quam ⟨ut⟩ ab uno regeretur. non regno tamen 5
neque dictatura, sed principis nomine constitutam rem pu-
blicam; mari Oceano aut amnibus longinquis saeptum im-
perium; legiones provincias classes, cuncta inter se conexa;
ius apud cives, modestiam apud socios; urbem ipsam ma-

6 inprospere repetitae *Rhen.*] in prospera repetita (repetitum *in marg.*) **24** dum *Mur.*] tunc **27** ut *add. Ferr.*

gnifico ornatu; pauca admodum vi tractata, quo ceteris
quies esset.
1 10. Dicebatur contra: pietatem erga parentem et tem-
pora rei publicae obtentui sumpta; ceterum cupidine domi-
nandi concitos per largitionem veteranos, paratum ab adu-
lescente privato exercitum, corruptas consulis legiones, si-
2 mulatam Pompeianarum gratiam partium. mox ubi decreto
patrum fasces et ius praetoris invaserit, caesis Hirtio et
Pansa, sive hostis illos, seu Pansam venenum vulneri ad-
fusum, sui milites Hirtium et machinator doli Caesar abstu-
lerat, utriusque copias occupavisse; extortum invito senatu
consulatum, armaque quae in Antonium acceperit contra
rem publicam versa; proscriptionem civium, divisiones
3 agrorum ne ipsis quidem qui fecere laudatas. sane Cassii et
Brutorum exitus paternis inimicitiis datos, quamquam fas
sit privata odia publicis utilitatibus remittere: sed Pom-
peium imagine pacis, sed Lepidum specie amicitiae decep-
tos; post Antonium, Tarentino Brundisinoque foedere et
nuptiis sororis inlectum, subdolae adfinitatis poenas morte
4 exsolvisse. pacem sine dubio post haec, verum cruentam:
Lollianas Varianasque clades, interfectos Romae Varrones
5 Egnatios Iullos. nec domesticis abstinebatur: abducta Ne-
roni uxor et consulti per ludibrium pontifices, an concepto
necdum edito partu rite nuberet; †que tedii et Vedii Pollio-
nis luxus; postremo Livia gravis in rem publicam mater,
6 gravis domui Caesarum noverca. nihil deorum honoribus
relictum, cum se templis et effigie numinum per flamines et
7 sacerdotes coli vellet. ne Tiberium quidem caritate aut rei
publicae cura successorem adscitum, sed, quoniam adro-
gantiam saevitiamque eius introspexerit, comparatione de-
terrima sibi gloriam quaesivisse. etenim Augustus paucis
ante annis, cum Tiberio tribuniciam potestatem a patribus
rursum postularet, quamquam honora oratione, quaedam

22 Iullos *Andr.*] iulios **24** Q. Vitellii et *O. Hirschfeld* **26** gravis *Ber.*] grauius (*cf. 13, 13, 3* atrocius *pro* atrocis)

de habitu cultuque et institutis eius iecerat, quae velut ex-
cusando exprobraret. ceterum sepultura more perfecta 8
templum et caelestes religiones decernuntur.

11. Versae inde ad Tiberium preces. et ille varie dissere- 1
bat de magnitudine imperii, sua modestia. solam divi Augu-
sti mentem tantae molis capacem: se in partem curarum ab
illo vocatum experiendo didicisse, quam arduum, quam
subiectum fortunae regendi cuncta onus. proinde in civitate
tot inlustribus viris subnixa non ad unum omnia deferrent:
plures facilius munia rei publicae sociatis laboribus exsecu-
turos. plus in oratione tali dignitatis quam fidei erat; Tibe- 2
rioque etiam in rebus quas non occuleret, seu natura sive
adsuetudine, suspensa semper et obscura verba: tunc vero
nitenti, ut sensus suos penitus abderet, in incertum et ambi-
guum magis implicabantur. at patres, quibus unus metus si 3
intellegere viderentur, in questus lacrimas vota effundi; ad
deos, ad effigiem Augusti, ad genua ipsius manus tendere,
cum proferri libellum recitarique iussit. opes publicae con- 4
tinebantur, quantum civium sociorumque in armis, quot
classes regna provinciae, tributa aut vectigalia, et necessita-
tes ac largitiones. quae cuncta sua manu perscripserat Au-
gustus addideratque consilium coercendi intra terminos im-
perii, incertum metu an per invidiam.

12. Inter quae senatu ad infimas obtestationes procum- 1
bente dixit forte Tiberius se ut non toti rei publicae parem,
ita quaecumque pars sibi mandaretur, eius tutelam suscep-
turum. tum Asinius Gallus ’interrogo‘ inquit ‘Caesar, quam 2
partem rei publicae mandari tibi velis’. perculsus improvisa
interrogatione paulum reticuit; dein collecto animo respon-
dit nequaquam decorum pudori suo legere aliquid aut evi-
tare ex eo, cui in universum excusari mallet. rursum Gallus 3
(etenim vultu offensionem coniectaverat) non idcirco inter-
rogatum ait, ut divideret quae separari nequirent, sed ut sua

33 sed ut *Lips.*] sed et

confessione argueretur unum esse rei publicae corpus atque
unius animo regendum. addidit laudem de Augusto Tibe-
riumque ipsum victoriarum suarum quaeque in toga per tot
4 annos egregie fecisset admonuit. nec ideo iram eius lenivit,
pridem invisus, tamquam ducta in matrimonium Vipsania,
M. Agrippae filia, quae quondam Tiberii uxor fuerat, plus
quam civilia agitaret Pol⟨l⟩ionisque Asinii patris ferociam
retineret.

1 13. Post quae L. Arruntius haud multum discrepans a
Galli oratione perinde offendit, quam⟨quam⟩ Tiberio nulla
vetus in Arruntium ira: sed divitem promptum, artibus
2 egregiis et pari fama publice, suspectabat. quippe Augustus
supremis sermonibus, cum tractaret, quinam adipisci prin-
cipem locum suffecturi abnuerent aut impares vellent vel
idem possent cuperentque, M. Lepidum dixerat capacem
sed aspernantem, Gallum Asinium avidum et minorem, L.
3 Arruntium non indignum et, si casus daretur, ausurum. de
prioribus consentitur, pro Arruntio quidam Cn. Pisonem
tradidere; omnesque praeter Lepidum variis mox crimini-
4 bus struente Tiberio circumventi sunt. etiam Q. Haterius et
Mamercus Scaurus suspicacem animum perstrinxere, Hate-
rius cum dixisset 'quo usque patieris, Caesar, non adesse
⟨c⟩aput rei publicae?', Scaurus quia dixerat spem esse ex
eo non inritas fore senatus preces, quod relationi consulum
iure tribuniciae potestatis non intercessisset. in Haterium
statim invectus est; Scaurum, cui implacabilius irascebatur,
5 silentio tramisit. fessusque clamore omnium, expostula-
tione singulorum flexit paulatim, non ut fateretur suscipi a
6 se imperium, sed ut negare et rogari desineret. constat Ha-
terium, cum deprecandi causa Palatium introisset ambulan-
tisque Tiberii genua advolveretur, prope a militibus inter-
fectum, quia Tiberius casu an manibus eius impeditus pro-

7 polionisque **15** M'. *Lips., sed cf. Syme, JRS 45, 1955,22 sqq.* **23** caput *Rhen.*] aput tē

ciderat. neque tamen periculo talis viri mitigatus est, donec
Haterius Augustam oraret eiusque curatissimis precibus
protegeretur.

14. Multa patrum et in Augustam adulatio: alii paren- 1
tem, alii matrem patriae appellandam, plerique ut nomini
Caesaris adscriberetur 'Iuliae filius' censebant. ille mode- 2
randos feminarum honores dictitans eademque se tempe-
rantia usurum in iis quae sibi tribuerentur, ceterum anxius
invidia et muliebre fastigium in deminutionem sui accipiens
ne lictorem quidem ei decerni passus est aramque adoptio-
nis et alia huiusce modi prohibuit. at Germanico Caesari 3
proconsulare imperium petivit, missique legati qui defer-
rent, simul maestitiam eius ob excessum Augusti sola-
rentur. quo minus idem pro Druso postularetur, ea causa
quod designatus consul Drusus praesensque erat. candida- 4
tos praeturae duodecim nominavit, numerum ab Augusto
traditum; et hortante senatu ut augeret, iure iurando ob-
strinxit se non excessurum.

15. Tum primum e campo comitia ad patres translata 1
sunt. nam ad eam diem, etsi potissima arbitrio principis,
quaedam tamen studiis tribuum fiebant. neque populus ad-
emptum ius questus est nisi inani rumore, et senatus largi-
tionibus ac precibus sordidis exsolutus libens tenuit, mode-
rante Tiberio ne plures quam quattuor candidatos com-
mendaret, sine repulsa et ambitu designandos. inter quae 2
tribuni plebei petivere, ut proprio sumptu ederent ludos,
qui de nomine Augusti fastis additi Augustales vocarentur.
sed decreta pecunia ex aerario, utque per circum triumphali
veste uterentur: curru vehi haud permissum. mox celebra- 3
tio annua ad praetorem translata, cui inter cives et peregri-
nos iurisdictio evenisset.

16. Hic rerum urbanarum status erat, cum Pannonicas le- 1

8 iis *Mur.*] his **30** annua *vel* annuum *Ber. in marg. codicis*] annū

giones seditio incessit, nullis novis causis, nisi quod mutatus
princeps licentiam turbarum et ex civili bello spem prae-
2 miorum ostendebat. castris aestivis tres simul legiones ha-
bebantur, praesidente Iunio Blaeso, qui fine Augusti et in-
itiis Tiberii auditis ob iustitium aut gaudium intermiserat
solita munia. eo principio lascivire miles, discordare, pes-
simi cuiusque sermonibus praebere aures, denique luxum et
3 otium cupere, disciplinam et laborem aspernari. erat in ca-
stris Percennius quidam, dux olim theatralium operarum,
dein gregarius miles, procax lingua et miscere coetus hi-
strionali studio doctus. is imperitos animos et quaenam post
Augustum militiae condicio ambigentes impellere paulatim
nocturnis conloquiis aut flexo in vesperam die et dilapsis
melioribus deterrimum quemque congregare.
1 17. Postremo promptis iam et aliis seditionis ministris
velut contionabundus interrogabat, cur paucis centurioni-
bus, paucioribus tribunis in modum servorum oboedirent.
quando ausuros exposcere remedia, nisi novum et nutan-
2 tem adhuc principem precibus vel armis adirent? satis per
tot annos ignavia peccatum, quod tricena aut quadragena
stipendia senes et plerique truncato ex vulneribus corpore
3 tolerent. ne dimissis quidem finem esse militiae, sed apud
vexillum tendentes alio vocabulo eosdem labores perferre.
ac si quis tot casus vita superaverit, trahi adhuc diversas in
terras, ubi per nomen agrorum uligines paludum vel inculta
4 montium accipiant. enimvero militiam ipsam gravem, in-
fructuosam: denis in diem assibus animam et corpus aesti-
mari; hinc vestem arma tentoria, hinc saevitiam centurio-
num et vacationes munerum redimi. at hercule verbera et
vulnera, duram hiemem, exercitas aestates, bellum atrox
5 aut sterilem pacem sempiterna. nec aliud levamentum
quam si certis sub legibus militia iniretur: ut singulos dena-
rios mererent, sextus decimus stipendii annus finem adfer-

13 delapsis, *corr. Mur.* (*cf. 2,38,5*) **23** tendentes *Jac. Gron.*] t (*in fine vers.*) tentes

ret, ne ultra sub vexillis tenerentur, sed isdem in castris
praemium pecunia solveretur. an praetorias cohortes, quae 6
binos denarios accep⟨er⟩i⟨n⟩t, quae post sedecim annos
penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? non
obtrectari a se urbanas excubias: sibi tamen apud horridas
gentes e contuberniis hostem aspici.

18. Adstrepebat vulgus, diversis incitamentis, hi verbe- 1
rum notas, illi canitiem, plurimi detrita tegmina et nudum
corpus exprobrantes. postremo eo furoris venere, ut tres 2
legiones miscere in unam agitaverint. depulsi aemulatione,
quia suae quisque legioni eum honorem quaerebant, alio
vertunt atque una tres aquilas et signa cohortium locant;
simul congerunt caespites, exstruunt tribunal, quo magis
conspicua sedes foret. properantibus Blaesus advenit, in- 3
crepabatque ac retinebat singulos, clamitans 'mea potius
caede imbuite manus: leviore flagitio legatum interficietis
quam ab imperatore desciscitis. aut incolumis fidem le-
gionum retinebo, aut iugulatus paenitentiam adcelerabo'.

19. Aggerabatur nihilo minus caespes, iamque pectori 1
usque adcreverat, cum tandem pervicacia victi inceptum
omisere. Blaesus multa dicendi arte non per seditionem et 2
turbas desideria militum ad Caesarem ferenda ait; neque
veteres ab imperatoribus priscis neque ipsos a divo Augusto
tam nova petivisse; et parum in tempore incipientis princi-
pis curas onerari. si tamen tenderent in pace temptare quae 3
ne civilium quidem bellorum victores expostulaverint, cur
contra morem obsequii, contra fas disciplinae vim medi-
tentur? decernerent legatos seque coram mandata darent.
adclamavere ut filius Blaesi tribunus legatione ea fungere- 4
tur peteretque militibus missionem ab sedecim annis: ce-
tera mandaturos, ubi prima provenissent. profecto iuvene 5
modicum otium; sed superbire miles, quod filius legati ora-

19 aggerebatur, *corr. Walther* **20** victa *Bezz., ut 2, 81, 3* **24** incipientes, *corr. Acid.* **30** ab] ad (a *Novák*)

tor publicae causae satis ostenderet necessitate expressa
quae per modestiam non obtinuissent.
1 20. Interea manipuli ante coeptam seditionem Naupor-
tum missi ob itinera et pontes et alios usus, postquam tur-
batum in castris accepere, vexilla convellunt direptisque
proximis vicis ipsoque Nauporto, quod municipii instar
erat, retinentes centuriones inrisu et contumeliis, postremo
verberibus insectantur, praecipua in Aufidienum Rufum
praefectum castrorum ira, quem dereptum vehiculo sarcinis
gravant aguntque primo in agmine, per ludibrium rogitan-
tes, an tam immensa onera, tam longa itinera libenter fer-
2 ret. quippe Rufus diu manipularis, dein centurio, mox ca-
stris praefectus, antiquam duramque militiam revocabat,
vetus operis ac laboris et eo immitior quia toleraverat.
1 21. Horum adventu redintegratur seditio, et vagi circum-
iecta populabantur. Blaesus paucos, maxime praeda onu-
stos, ad terrorem ceterorum adfici verberibus, claudi car-
cere iubet; nam etiam tum legato a centurionibus et optimo
2 quoque manipularium parebatur. illi obniti trahentibus,
prensare circumstantium genua, ciere modo nomina singu-
lorum, modo centuriam quisque cuius manipularis erat,
cohortem, legionem, eadem omnibus imminere clamitan-
tes. simul probra in legatum cumulant, caelum ac deos ob-
testantur, nihil reliqui faciunt quo minus invidiam miseri-
3 cordiam, metum et iras permoverent. adcurritur ab univer-
sis, et carcere effracto solvunt vincula desertoresque ac
rerum capitalium damnatos sibi iam miscent.
1 22. Flagrantior inde vis, plures seditioni duces. et Vibule-
nus quidam gregarius miles, ante tribunal Blaesi adlevatus
circumstantium umeris, apud turbatos et quid pararet in-
tentos 'vos quidem' inquit 'his innocentibus et miserrimis
lucem et spiritum reddidistis: sed quis fratri meo vitam, quis

14 vetus *Lips.*] intus **21** cuius quisque *Bezz.* (*cf. Heubner, Gnomon 46, 1974, 559*)

fratrem mihi reddit? quem missum ad vos a Germanico
exercitu de communibus commodis nocte proxima iugulavit
per gladiatores suos, quos in exitium militum habet atque
armat. responde, Blaese, ubi cadaver abieceris: ne hostes 2
quidem sepultura invident. cum osculis, cum lacrimis dolo-
rem meum implevero, me quoque trucidari iube, dum in-
terfectos nullum ob scelus, sed quia utilitati legionum con-
sulebamus, hi sepeliant.'

23. Ince⟨n⟩debat haec fletu et pectus atque os manibus 1
verberans. mox disiectis quorum per umeros sustinebatur,
praeceps et singulorum pedibus advolutus tantum conster-
nationis invidiaeque concivit, ut pars militum gladiatores,
qui e servitio Blaesi erant, pars ceteram eiusdem familiam
vincirent, alii ad quaerendum corpus effunderentur. ac ni 2
propere neque corpus ullum reperiri et servos adhibitis
cruciatibus abnuere caedem neque illi fuisse umquam fra-
trem pernotuisset, haud multum ab exitio legati aberant.
tribunos tamen ac praefectum castrorum extrusere, sarci- 3
nae fugientium direptae; et centurio Lucilius interficitur,
cui militaribus facetiis vocabulum 'Cedo alteram' indide-
rant quia f⟨r⟩acta vite in tergo militis alteram clara voce ac
rursus aliam poscebat. ceteros latebrae texere, uno retento 4
Clemente Iulio, qui perferendis militum mandatis habeba-
tur idoneus ob promptum ingenium. quin ipsae inter se 5
legiones octava et quinta decima ferrum parabant, dum
centurionem cognomento Sirpicum illa morti deposcit,
quintadecimani tuentur, ni miles nonanus preces et adver-
sum aspernantes minas interiecisset.

24. Haec audita quamquam abstrusum et tristissima 1
quaeque maxime occultantem Tiberium perpulere, ut
Drusum filium cum primoribus civitatis duabusque praeto-
riis cohortibus mitteret, nullis satis certis mandatis, ex re
consulturum. et cohortes delecto milite supra solitum fir-

4 ablegeris **8** hi *Lips.*] ii

2 matae. additur magna pars praetoriani equitis et robora
Germanorum, qui tum custodes imperatori aderant; simul
praetorii praefectus Aelius Seianus, collega Straboni patri
suo datus, magna apud Tiberium auctoritate, rector iuveni
3 et ceteris periculorum praemiorumque ostentator. Druso
propinquanti quasi per officium obviae fuere legiones, non
laetae, ut adsolet, neque insignibus fulgentes, sed inluvie
deformi et vultu, quamquam maestitiam imitarentur, con-
tumaciae propiores.

1 25. Postquam vallum introi⟨i⟩t, portas stationibus fir-
mant, globos armatorum certis castrorum locis opperiri iu-
bent; ceteri tribunal ingenti agmine circumveniunt. stabat
2 Drusus silentium manu poscens. illi quotiens oculos ad mul-
titudinem rettulerant, vocibus truculentis strepere, rursum
viso Caesare trepidare; murmur incertum, atrox clamor et
repente quies; diversis animorum motibus pavebant terre-
3 bantque. tandem interrupto tumultu litteras patris recitat,
in quis perscriptum erat praecipuam ipsi fortissimarum le-
gionum curam, quibuscum plurima bella toleravisset; ubi
primum a luctu requiesset animus, acturum apud patres de
postulatis eorum; misisse interim filium, ut sine cunctatione
concederet quae statim tribui possent; cetera senatui ser-
vanda, quem neque gratiae neque severitatis expertem ha-
beri par esset.

1 26. Responsum est a contione mandata Clementi centu-
rioni quae perferret. is orditur de missione a sedecim annis,
de praemiis finitae militiae, ut denarius diurnum stipen-
dium foret, ne veterani sub vexillo haberentur. ad ea Dru-
sus cum arbitrium senatus et patris obtenderet, clamore
2 turbatur. cur venisset, neque augendis militum stipendiis
neque adlevandis laboribus, denique nulla bene faciendi

10 introit, *corr. Lips.* (*cf. 1,34,2*) **25** contentione (*item falso 29,1*)

licentia? at hercule verbera et necem cunctis permitti. Tibe-
rium olim nomine Augusti desideria legionum frustrari soli-
tum: easdem artes Drusum rettulisse. numquamne ad se nisi
filios familiarum venturos? novum id plane quod imperator 3
sola militis commoda ad senatum reiciat. eundem ergo se-
natum consulendum, quotiens supplicia aut proelia indican-
tur. an praemia sub dominis, poenas sine arbitro esse?

27. Postremo deserunt tribunal, ut quis praetorianorum 1
militum amicorumve Caesaris occurreret, manus intentan-
tes, causam discordiae et initium armorum, maxime infensi
Cn. Lentulo, quod is, ante alios aetate et gloria belli, fir-
mare Drusum credebatur et illa militiae flagitia primus
aspernari. nec multo post digredientem [eum Caesare] ac 2
provisu periculi hiberna castra repetentem circumsistunt
rogitantes quo pergeret, ad imperatorem an ad patres, ut
illic quoque commodis legionum adversaretur; simul ingru-
unt, saxa iaciunt. iamque lapidis ictu cruentus et exitii cer-
tus adcursu multitudinis quae cum Druso advenerat protec-
tus est.

28. Noctem minacem et in scelus erupturam fors lenivit. 1
nam luna claro repente caelo visa languescere. id miles ra-
tionis ignarus omen praesentium accepit, suis laboribus de-
fectionem sideris adsimulans, prospereque cessura ⟨ad⟩
quae pergerent, si fulgor et claritudo deae redderetur. igitur 2
aeris sono, tubarum cornuumque concentu strepere; prout
splendidior obscuriorve, laetari aut maerere; et postquam
ortae nubes offecere visui creditumque conditam tenebris,
ut sunt mobiles ad superstitionem perculsae semel mentes,
sibi aeternum laborem po⟨r⟩tendi, sua facinora aversari
deos lamentantur. utendum inclinatione ea Caesar et quae 3

3 nisi ad se, *corr. Lips.* **13** eum Caesare *del. Fu.* (*cf. Heubner, Gnomon 46,1974,559sq.*) **21** claro repente *Lips.*] clamore pena **22** asuis, *corr. Frei.* **23** ad *add. Or.* **29** aduersari, *corr. Rhen.*

casus obtulerat in sapientiam vertenda ratus circumiri ten-
toria iubet; accitur centurio Clemens et si ⟨qui⟩ alii bonis
4 artibus grati in vulgus. hi vigiliis stationibus custodiis por-
tarum se inserunt; spem offerunt, metum intendunt: 'quo
usque filium imperatoris obsidebimus? quis certaminum fi-
nis? Percennione et Vibuleno sacramentum dicturi sumus?
Percennius et Vibulenus stipendia militibus, agros emeritis
largientur? denique pro Neronibus et Drusis imperium po-
5 puli Romani capessent? quin potius, ut novissimi in culpam,
ita primi ad paenitentiam sumus? tarda sunt quae in com-
mune expostulantur: privatam gratiam statim mereare, sta-
6 tim recipias.' commotis per haec mentibus et inter se su-
spectis tironem a veterano, legionem a legione dissociant.
tum redire paulatim amor obsequii: omittunt portas, signa
unum in locum principio seditionis congregata suas in sedes
referunt.
1 29. Drusus orto die et vocata contione, quamquam rudis
dicendi, nobilitate ingenita incusat priora, probat prae-
sentia; negat se terrore et minis vinci: flexos ad modestiam
si videat, si supplices audiat, scripturum patri ut placatus
2 legionum preces exciperet. orantibus rursum idem Blaesus
et L. Aponius, eques Romanus e cohorte Drusi, Iustusque
Catonius, primi ordinis centurio, ad Tiberium mittuntur.
3 certatum inde sententiis, cum alii opperiendos legatos at-
que interim comitate permulcendum militem censerent, alii
fortioribus remediis agendum: nihil in vulgo modicum; ter-
rere, ni paveant; ubi pertimuerint, impune contemni: dum
superstitio urgeat, adiciendos ex duce metus sublatis sedi-
4 tionis auctoribus. promptum ad asperiora ingenium Druso
erat: vocatos Vibulenum et Percennium interfici iubet. tra-
dunt plerique intra tabernaculum ducis obrutos, alii cor-
pora extra vallum abiecta ostentui.

2 qui *add. Lips.* **3** hi *Weikert*] in **17** contentione (*cf. 1,26,1*) **22** Apronius (r *superscr. m. post.*)

30. Tum ut quisque praecipuus conquisiti, et pars 1
extra castra palantes a centurionibus aut praetoriarum co-
hortium militibus caesi, quosdam ipsi manipuli documen-
tum fidei tradidere. auxerat militum curas praematura 2
hiems imbribus continuis adeoque saevis, ut non egredi ten-
toria, congregari inter se, vix tutari signa possent, quae tur-
bine atque unda raptabantur. durabat et formido caelestis 3
irae, nec frustra adversus impios hebescere sidera, ruere
tempestates: non aliud malorum levamentum, quam si lin-
querent castra infausta temerataque et soluti piaculo suis
quisque hibernis redderentur. primum octava, dein quinta 4
decima legio rediere; nonanus opperiendas Tiberii epistulas
clamitaverat, mox desolatus aliorum discessione imminen-
tem necessitatem sponte praevenit. et Drusus non exspec- 5
tato legatorum regressu, quia praesentia satis consederant,
in urbem rediit.

31. Isdem ferme diebus isdem causis Germanicae legiones 1
turbatae, quanto plures, tanto violentius, et magna spe fore
ut Germanicus Caesar imperium alterius pati nequiret da-
retque se legionibus vi sua cuncta tracturis. duo apud ripam 2
Rheni exercitus erant: cui nomen superiori, sub C. Silio
legato, inferiorem A. Caecina curabat. regimen summae rei
penes Germanicum, agendo Galliarum censui tum inten-
tum. sed quibus Silius moderabatur, mente ambigua fortu- 3
nam seditionis alienae speculabantur: inferioris exercitus
miles in rabiem prolapsus est, orto ab unetvicesimanis quin-
tanisque initio et tractis prima quoque ac vicesima legioni-
bus; nam isdem aestivis in finibus Ubiorum habebantur per
otium aut levia munia. igitur audito fine Augusti vernacula 4
multitudo, nuper acto in urbe dilectu, lasciviae sueta, la-
borum intolerans, implere ceterorum rudes animos: venisse

6 non congregari *Lips., sed cf. Heubner, Gnomon 46, 1974,560* **15** considerant, *corr. Rhen.* (*cf. 3,61,2; 6,47,3*) **20** tracturus, *corr. Lips. et Frei.*

tempus quo veterani maturam missionem, iuvenes largiora
stipendia, cuncti modum miseriarum exposcerent saevi-
5 tiamque centurionum ulciscerentur. non unus haec, ut Pan-
nonicas inter legiones Percennius, nec apud trepidas mili-
tum aures, alios validiores exercitus respicientium, sed
multa seditionis ora vocesque: sua in manu sitam rem Ro-
manam, suis victoriis augeri rem publicam, in suum cogno-
mentum adscisci imperatores.

1 32. Nec legatus obviam ibat: quippe plurium vaecordia
constantiam exemerat. repente lymphati destrictis gladiis in
centuriones invadunt: ea vetustissima militaribus odiis ma-
teries et saeviendi principium. prostratos verberibus mul-
cant, sexageni singulos, ut numerum centurionum adaequa-
rent; tum convulsos laniatosque et partim exanimos ante
2 vallum aut in amnem Rhenum proiciunt. Septimius cum
perfugisset ad tribunal pedibusque Caecinae advolveretur,
eo usque flagitatus est, donec ad exitium dederetur. Cassius
Chaerea, mox caede C. Caesaris memoriam apud posteros
adeptus, tum adulescens et animi ferox, inter obstantes et
3 armatos ferro viam patefecit. non tribunus ultra, non ca-
strorum praefectus ius obtinuit: vigilias stationes, et si qua
alia praesens usus indixerat, ipsi partiebantur. id militares
animos altius coniectantibus praecipuum indicium magni
atque implacabilis motus, quod neque disiecti nec pau-
corum instinctu, sed pariter ardescerent, pariter silerent,
tanta aequalitate et constantia, ut regi crederes.

1 33. Interea Germanico per Gallias, ut diximus, census ac-
cipienti excessisse Augustum adfertur. neptem eius Agrippi-
nam in matrimonio pluresque ex ea liberos habebat, ipse
Druso fratre Tiberii genitus, Augustae nepos, sed anxius
occultis in se patrui aviaeque odiis, quorum causae acriores
2 quia iniquae. quippe Drusi magna apud populum Ro-

24 nec *Grot.*] nil

manum memoria, credebaturque, si rerum poti⟨t⟩us foret,
libertatem redditurus; unde in Germanicum favor et spes
eadem. nam iuveni civile ingenium, mira comitas et diversa
a Tiberii sermone vultu, adrogantibus et obscuris. accede- 3
bant muliebres offensiones novercalibus Liviae in Agrippi-
nam stimulis, atque ipsa Agrippina paulo commotior, nisi
quod castitate et mariti amore quamvis indomitum animum
in bonum vertebat.

34. Sed Germanicus quanto summae spei propior, tanto 1
impensius pro Tiberio niti; seque et proximos et Belgarum
civitates in verba eius adigit. dehinc audito legionum tu-
multu raptim profectus obvias extra castra habuit, deiectis in
terram oculis velut paenitentia. postquam vallum iniit, dis- 2
soni questus audiri coepere; et quidam prensa manu eius
per speciem exosculandi inseruerunt digitos, ut vacua denti-
bus ora contingeret; alii curvata senio membra ostendebant.
adsistentem contionem, quia permixta videbatur, discedere 3
in manipulos iubet: sic melius audituros responsum; vexilla
praeferri, ut id saltem discerneret cohortes: tarde obtempe-
ravere. tunc a veneratione Augusti orsus flexit ad victorias 4
triumphosque Tiberii praecipuis laudibus celebrans quae
apud Germanias illis cum legionibus pulcherrima fecisset.
Italiae inde consensum, Galliarum fidem extollit; nil us-
quam turbidum aut discors. silentio haec vel murmure mo-
dico audita sunt.

35. Ut seditionem attigit, ubi modestia militaris, ubi vete- 1
ris disciplinae decus, quonam tribunos, quo centuriones ex-
egissent rogitans, nudant universi corpora, cicatrices ex vul-
neribus, verberum notas exprobrant; mox indiscretis voci-
bus pretia vacationum, angustias stipendii, duritiam ope-
rum ac propriis nominibus incusant vallum, fossas, pabuli
materiae lignorum adgestus, et si qua alia ex necessitate aut

28 uniuersa, *corr. Rhen.*

2 adversus otium castrorum quaeruntur, atrocissimus vete-
ranorum clamor oriebatur, qui tricena aut supra stipendia
numerantes, mederetur fessis, neu mortem in isdem labori-
bus, sed finem tam exercitae militiae neque inopem re-
3 quiem orabant. fuere etiam qui legatam a divo Augusto
pecuniam reposcerent, faustis in Germanicum ominibus; et
4 si vellet imperium, promptos ostentavere. tum vero, quasi
scelere contaminaretur, praeceps tribunali desiluit. oppo-
suerunt abeunti arma, minitantes, ni regrederetur. at ille
moriturum potius quam fidem exueret clamitans ferrum a
latere diripuit elatumque deferebat in pectus, ni proximi
5 prensam dextram vi attinuissent. extrema et conglobata in-
ter se pars contionis ac, vix credibile dictu, quidam singuli
propius incedentes feriret hortabantur; et miles nomine Ca-
lusidius strictum obtulit gladium, addito acutiorem esse.
saevum id malique moris etiam furentibus visum, ac spa-
tium fuit, quo Caesar ab amicis in tabernaculum raperetur.
1 36. Consultatum ibi de remedio. etenim nuntiabatur pa-
rari legatos, qui superiorem exercitum ad causam eandem
traherent; destinatum excidio Ubiorum oppidum, imbutas-
2 que praeda manus in direptionem Galliarum erupturas. au-
gebat metum gnarus Romanae seditionis et, si omitteretur
ripa, invasurus hostis. at si auxilia et socii adversum absce-
dentes legiones armarentur, civile bellum suscipi. pericu-
losa severitas, flagitiosa largitio: seu nihil militi sive omnia
3 concede⟨re⟩ntur, in ancipiti res publica. igitur volutatis in-
ter se rationibus placitum ut epistulae nomine principis scri-
berentur: missionem dari vicena stipendia meritis, exaucto-
rari qui sena dena fecissent ac retineri sub vexillo cete-
rorum immunes nisi propulsandi hostis, legata quae peti-
verant exsolvi duplicarique.

7 promptas, *corr. Rhen.* **11** deripuit *Ber.* **25** sive *Jac. Gron.*] sibi **26** concedentur, *corr. Rhen.*

37. Sensit miles in tempus conficta statimque flagitavit. 1
missio per tribunos maturatur, largitio differebatur in hi-
berna cuiusque. non abscessere quintani unetvicesimani-
que, donec isdem in aestivis contracta ex viatico amicorum
ipsiusque Caesaris pecunia persolveretur. primam ac vicesi- 2
mam legiones Caecina legatus in civitatem Ubiorum redu-
xit, turpi agmine, cum fisci de imperatore rapti inter signa
interque aquilas veherentur. Germanicus superiorem ad 3
exercitum profectus secundam et tertiam decimam et sex-
tam decimam legiones nihil cunctatas sacramento adigit:
quartadecimani paulum dubitaverant. pecunia et missio
quamvis non flagitantibus oblata est.

38. At in Chaucis coeptavere seditionem praesidium agi- 1
tantes vexillarii discordium legionum, et praesenti duorum
militum supplicio paulum repressi sunt. iusserat id M'. En-
nius, castrorum praefectus, bono magis exemplo quam con-
cesso iure. deinde intumescente motu profugus repertus- 2
que, postquam intutae latebrae, praesidium ab audacia mu-
tuatur: non praefectum ab iis, sed Germanicum ducem, sed
Tiberium imperatorem violari. simul exterritis qui obstite-
rant, raptum vexillum ad ripam vertit, et si quis agmine
decessisset, pro desertore fore clamitans reduxit in hiberna
turbidos et nihil ausos.

39. Interea legati ab senatu regressum iam apud aram 1
Ubiorum Germanicum adeunt. duae ibi legiones, prima at-
que vicesima, veteranique nuper missi sub vexillo hiema-
bant. pavidos et conscientia vaecordes intrat metus: venisse 2
patrum iussu qui inrita facerent quae per seditionem ex-
presserant. utque mos vulgo quamvis falsis reum subdere, 3
Munatium Plancum consulatu functum, principem legatio-
nis, auctorem senatus consulti incusant; et nocte concubia

15 M'. Ennius *Nipp.* (*coll. Dione 55,33,2*)] mennius **20** obsisterant

vexillum in domo Germanici situm flagitare occipiunt, con-
cursuque ad ianuam facto moliuntur fores, extractum cubili
Caesarem tradere vexillum intento mortis metu subigunt.
4 mox vagi per vias obvios habuere legatos audita consterna-
tione ad Germanicum tendentes. ingerunt contumelias,
caedem parant, Planco maxime, quem dignitas fuga impe-
diverat; neque aliud periclitanti subsidium quam castra pri-
mae legionis. illic signa et aquilam amplexus religione sese
tutabatur, ac ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuis-
set, rarum etiam inter hostes, legatus populi Romani Ro-
manis in castris sanguine suo altaria deum commaculavis-
5 set. luce demum, postquam dux et miles et facta nosceban-
tur, ingressus castra Germanicus perduci ad se Plancum
6 imperat recepitque in tribunal. tum fatalem increpans ra-
biem, neque militum, sed deum ira resurgere, cur venerint
legati aperit; ius legationis atque ipsius Planci gravem et
immeritum casum, simul quantum dedecoris adierit legio,
facunde miseratur, attonitaque magis quam quieta contione
legatos praesidio auxiliarium equitum dimittit.

1 40. Eo in metu arguere Germanicum omnes, quod non
ad superiorem exercitum pergeret, ubi obsequia et contra
rebelles auxilium: satis superque missione et pecunia et
2 mollibus consultis peccatum. vel si vilis ipsi salus, cur filium
parvulum, cur gravidam coniugem inter furentes et omnis
humani iuris violatores haberet? illos saltem avo et rei pu-
3 blicae redderet. diu cunctatus aspernantem uxorem, cum se
divo Augusto ortam neque degenerem ad pericula testare-
tur, postremo uterum eius et communem filium multo cum
fletu complexus, ut abiret perpulit.

4 Incedebat muliebre et miserabile agmen, profuga ducis
uxor, parvulum sinu filium gerens, lamentantes circum ami-
corum coniuges, quae simul trahebantur; nec minus tristes
qui manebant.

1 41. Non florentis Caesaris neque suis in castris, sed velut
in urbe victa facies; gemitusque ac planctus etiam militum
aures oraque advertere. progrediuntur contuberniis: quis

ille flebilis sonus? quod tam triste ⟨iter⟩? feminas inlustres,
non centurionem ad tutelam, non militem, nihil imperatoriae
uxoris aut comitatus soliti: pergere ad Treviros et externae
fidei. pudor inde et miseratio et patris Agrippae, August⟨i⟩ 2
avi memoria; socer Drusus, ipsa insigni fecunditate, prae-
clara pudicitia; iam infans in castris genitus, in contubernio
legionum eductus, quem militari vocabulo Caligulam ap-
pellabant, quia plerumque ad concilianda vulgi studia eo
tegmine pedum induebatur. sed nihil aeque flexit quam in- 3
vidia in Treviros: orant obsistunt, rediret maneret, pars
Agrippinae occursantes, plurimi ad Germanicum regressi.
isque ut erat recens dolore et ira, apud circumfusos ita
coepit:

42. 'Non mihi uxor aut filius patre et re publica cariores 1
sunt, sed illum quidem sua maiestas, imperium Romanum
ceteri exercitus defendent: coniugem et liberos meos, quos
pro gloria vestra libens ad exitium offerrem, nunc procul a
furentibus summoveo, ut, quidquid istud sceleris imminet,
meo tantum sanguine pietur, neve occisus Augusti prone-
pos, interfecta Tiberii nurus nocentiores vos faciat. quid 2
enim per hos dies inausum intemeratumve vobis? quod no-
men huic coetui dabo? militesne appellem, qui filium impe-
ratoris vestri vallo et armis circumsedistis? an cives, quibus
tam proiecta senatus auctoritas? hostium quoque ius et sacra le-
gationis et fas gentium rupistis. divus Iulius seditionem exerci- 3
tus verbo uno compescuit, Quirites vocando qui sacramen-
tum eius detrectabant; divus Augustus vultu et aspectu Ac-
tiacas legiones exterruit: nos, ut nondum eosdem, ita ex illis
ortos si Hispaniae Syriaeve miles aspernaretur, tamen
mirum et indignum erat. primane et vicesima legiones, illa

1 iter *suppl. Jacob* (agmen Novák) **20** faciant *Rit.*

signis a Tiberio acceptis, tu tot proeliorum socia, tot prae-
4 miis aucta – egregiam duci vestro gratiam refertis. hunc ego
nuntium patri, laeta omnia aliis e provinciis audienti, fe-
ram? ipsius tirones, ipsius veteranos non missione, non pe-
cunia satiatos; hic tantum interfici centuriones, eici tribu-
nos, includi legatos; infecta sanguine castra flumina, meque
precariam animam inter infensos trahere.
1 43. Cur enim primo contionis die ferrum illud, quod pec-
tori meo infigere parabam, detraxistis, o improvidi amici?
melius et amantius ille qui gladium offerebat. cecidissem
certe nondum tot flagitiorum exercitui meo conscius; legis-
setis ducem, qui meam quidem mortem impunitam sineret,
2 Vari tamen et trium legionum ulcisceretur. neque enim di
sinant ut Belgarum quamquam offerentium decus istud et
claritudo sit, subvenisse Romano nomini, compressisse
3 Germaniae populos. tua, dive Auguste, caelo recepta mens,
tua, pater Druse, imago, tui memoria isdem istis cum militi-
bus, quos iam pudor et gloria intrat, eluant hanc maculam
4 irasque civiles in exitium hostibus vertant. vos quoque,
quorum alia nunc ora, alia pectora contueor, si legatos se-
natui, obsequium imperatori, si mihi coniugem et filium
redditis, discedite a contactu ac dividite turbidos: id stabile
ad paenitentiam, id fidei vinculum erit.'
1 44. Supplices ad haec et vera exprobrari fatentes ora-
bant, puniret noxios, ignosceret lapsis et duceret in hostem;
revocaretur coniunx, rediret legionum alumnus neve obses
Gallis traderetur. reditum Agrippinae excusavit ob immi-
nentem partum et hiemem; venturum filium: cetera ipsi
2 exsequerentur. discurrunt mutati et seditiosissimum quem-
que vinctos trahunt ad legatum legionis primae C. Caetro-
nium, qui iudicium et poenas de singulis in hunc modum
exercuit. stabant pro contione legiones destrictis gladiis;

2 aucta – egregiam *dist. Strodtbeck* **19** vosque, quorum *Nipp.*

reus in suggestu per tribunum ostendebatur. si nocentem
adclamaverant, praeceps datus trucidabatur. et gaudebat 3
caedibus miles, tamquam semet absolveret; nec Caesar ar-
cebat, quando nullo ipsius iussu penes eosdem saevitia facti
et invidia erat. secuti exemplum veterani haud multo post 4
in Raetiam mittuntur, specie defendendae provinciae ob
imminentes Suebos, ceterum ut avellerentur castris trucibus
adhuc non minus asperitate remedii quam sceleris memo-
ria. centurionatum inde egit. citatus ab imperatore nomen 5
ordinem patriam, numerum stipendiorum, quae strenue in
proeliis fecisset, et cui erant dona militaria edebat. si tri-
buni, si legio industriam innocentiamque adprobaverant,
retinebat ordinem; ubi avaritiam aut crudelitatem consensu
obiectavissent, solvebatur militia.

45. Sic compositis praesentibus haud minor moles super- 1
erat ob ferociam quintae et unetvicesimae legionum, sexa-
gesimum apud lapidem (loco Vetera nomen est) hibernan-
tium. nam primi seditionem coeptaverant; atrocissimum 2
quodque facinus horum manibus patratum; nec poena com-
militonum exterriti nec paenitentia conversi iras retinebant.
igitur Caesar arma classem socios demittere Rheno parat, si
imperium detrectetur, bello certaturus.

46. At Romae, nondum cognito qui fuisse⟨t⟩ exitus in 1
Illyrico et legionum Germanicarum motu audito, trepida
civitas incusare Tiberium quod, dum patres et plebem, in-
valida et inermia, cunctatione ficta ludificetur, dissideat in-
terim miles neque duorum adulescentium nondum adulta
auctoritate comprimi queat. ire ipsum et opponere maiesta- 2
tem imperatoriam debuisse cessuris, ubi principem longa
experientia eundemque severitatis et munificentiae sum-
mum vidissent. an Augustum fessa aetate totiens in Germa- 3

11 dona *Vict.*] donaria (*simile vitium 6, 48, 1* ludibria et pericula-
ria) **13** ordines, *corr. Kießling*

nias commeare potuisse: Tiberium vigentem annis sedere in
senatu, verba patrum cavillantem? satis prospectum urba-
nae servituti: militaribus animis adhibenda fomenta, ut
ferre pacem velint.
1 47. Immotum adversus eos sermones fixumque Tiberio
fuit non omittere caput rerum neque se remque publicam in
casum dare. multa quippe et diversa angebant: validior per
Germaniam exercitus, propior apud Pannoniam; ille Gal-
liarum opibus subnixus, hic Italiae imminens: quos igitur
2 anteferret? ac ne postpositi contumelia incenderentur. at
per filios pariter adiri maiestate salva, cui maior e longin-
quo reverentia. simul adulescentibus excusatum quaedam
ad patrem reicere, resistentesque Germanico aut Druso
posse a se mitigari vel infringi: quod aliud subsidium, si
3 imperatorem sprevissent? ceterum ut iam iamque iturus le-
git comites, conquisivit impedimenta, adornavit naves: mox
hiemem aut negotia varie causatus primo prudentes, dein
vulgum, diutissime provincias fefellit.
1 48. At Germanicus, quamquam contracto exercitu et pa-
rata in defectores ultione, dandum adhuc spatium ratus, si
recenti exemplo sibi ipsi consulerent, praemittit litteras ad
Caecinam, venire se valida manu ac, ni supplicium in malos
2 praesumant, usurum promisca caede. eas Caecina aquilife-
ris signiferisque et quod maxime castrorum sincerum erat
occulte recitat, utque cunctos infamiae, se ipsos morti ex-
imant hortatur. nam in pace causas et merita spectari; ubi
3 bellum ingruat, innocentes ac noxios iuxta cadere. illi temp-
tatis quos idoneos rebantur, postquam maiorem legionum
partem in officio vident, de sententia legati statuunt tem-
pus, quo foedissimum quemque et seditioni promptum
ferro invadant. tunc signo inter se dato inrumpunt contu-
bernia, trucidant ignaros, nullo nisi consciis noscente quod
caedis initium, quis finis.
1 49. Diversa omnium, quae umquam accidere, civilium
armorum facies. non proelio, non adversis e castris, sed
isdem e cubilibus, quos simul vescentes dies, simul quietos

nox habuerat, discedunt in partes, ingerunt tela. clamor
vulnera sanguis palam, causa in occulto; cetera fors regit. et
quidam bonorum caesi, postquam, intellecto in quos saevi-
retur, pessimi quoque arma rapuerant. neque legatus aut 2
tribunus moderator adfuit: permissa vulgo licentia atque
ultio et satietas. mox ingressus castra Germanicus, non me-
dicinam illud plurimis cum lacrimis, sed cladem appellans,
cremari corpora iubet.

Truces etiam tum animos cupido involat eundi in hostem, 3
piaculum furoris; nec aliter posse placari commilitonum
manes, quam si pectoribus impiis honesta vulnera accepis-
sent. sequitur ardorem militum Caesar iunctoque ponte tra- 4
mittit duodecim milia e legionibus, sex et viginti socias co-
hortes, octo equitum alas, quarum ea seditione intemerata
modestia fuit.

50. Laeti neque procul Germani agitabant, dum iustitio 1
ob amissum Augustum, post discordiis attinemur. at Roma-
nus agmine propero silvam Caesiam limitemque a Tiberio
coeptum scindit, castra in limite locat, frontem ac tergum
vallo, latera concaedibus munitus. inde saltus obscuros per- 2
meat consultatque, ex duobus itineribus breve et solitum
sequatur an impeditius et intemptatum eoque hostibus in-
cautum. delecta longiore via cetera adcelerantur: etenim 3
attulerant exploratores festam eam Germanis noctem ac
sollemnibus epulis ludicram. Caecina cum expeditis cohor-
tibus praeire et obstantia silvarum amoliri iubetur; legiones
modico intervallo sequuntur. iuvit nox sideribus inlustris, 4
ventumque ad vicos Marsorum et circumdatae stationes
stratis etiam tum per cubilia propterque mensas, nullo
metu, non antepositis vigiliis: adeo cuncta incuria disiecta
era⟨n⟩t neque belli timor, ac ne pax quidem nisi languida et
soluta inter temulentos.

2 cetera] cuncta *Andr. coll. Sall. Iug. 51,1*

1 51. Caesar avidas legiones, quo latior populatio foret,
quattuor in cuneos dispertit; quinquaginta milium spatium
ferro flammisque pervastat. non sexus, non aetas miseratio-
nem attulit; profana simul et sacra et celeberrimum illis
gentibus templum, quod Tanfanae vocabant, solo aequan-
tur. sine vulnere milites, qui semisomnos, inermos aut pa-
2 lantes ceciderant. excivit ea caedes Bructeros Tubantes
Usipetes, saltusque, per quos exercitui regressus, insedere.
quod gnarum duci, incessitque itineri et proelio. pars equi-
tum et auxiliariae cohortes ducebant, mox prima legio, et
mediis impedimentis sinistrum latus unetvicesimani, dex-
trum quintani clausere; vicesima legio terga firmavit, post
3 ceteri sociorum. sed hostes, donec agmen per saltus porri-
geretur, immoti, dein latera et frontem modice adsultantes,
tota vi novissimos incurrere. turbabanturque densis Ger-
manorum catervis leves cohortes, cum Caesar advectus ad
vicesimanos voce magna hoc illud tempus oblitterandae se-
ditionis clamitabat: pergerent, properarent culpam in decus
4 vertere. exarsere animis unoque impetu perruptum hostem
redigunt in aperta caeduntque. simul primi agminis copiae
evasere silvas castraque communivere. quietum inde iter,
fidensque recentibus ac priorum oblitus miles in hibernis
locatur.

1 52. Nuntiata ea Tiberium laetitia curaque adfecere: gau-
debat oppressam seditionem, sed quod largiendis pecuniis
et missione festinata favorem militum quaesivisset, bellica
2 quoque Germanici gloria angebatur. rettulit tamen ad sena-
tum de rebus gestis multaque de virtute eius memoravit,
magis in speciem verbis adornata quam ut penitus sentire
3 crederetur. paucioribus Drusum et finem Illyrici motus lau-
davit, sed intentior et fida oratione. cunctaque quae Ger-

5 Tanfanae *Ber.*] tāfanae **9** proelio paratus *Mur., sed cf. 13,40,1 fin.* **29** inspectum, *corr. ead. m. in* inspectem

manicus indulserat servavit etiam apud Pannonicos exer-
citus.
53. Eodem anno Iulia supremum diem obiit, ob impudi- 1
citiam olim a patre Augusto Pandateria insula, mox oppido
Reginorum, qui Siculum fretum accolunt, clausa. fuerat in
matrimonio Tiberii florentibus Gaio et Lucio Caesaribus
spreveratque ut imparem; nec alia tam intima Tiberio causa
cur Rhodum abscederet. imperium adeptus extorrem, infa- 2
mem et post interfectum Postumum Agrippam omnis spei
egenam inopia ac tabe longa peremit, obscuram fore necem
longinquitate exilii ratus. par causa saevitiae in Sempro- 3
nium Gracchum, qui familia nobili, sollers ingenio et prave
facundus, eandem Iuliam in matrimonio Marci Agrippae
temeraverat. nec is libidini finis: traditam Tiberio pervicax
adulter contumacia et odiis in maritum accendebat; litte-
raeque, quas Iulia patri Augusto cum insectatione Tiberii
scripsit, a Graccho compositae credebantur. igitur amotus 4
Cercinam, Africi maris insulam, quattuordecim annis exi-
lium toleravit. tunc milites ad caedem missi invenere in 5
prominenti litoris, nihil laetum opperientem, quorum ad-
ventu breve tempus petivit, ut suprema mandata uxori Al-
liariae per litteras daret, cervicemque percussoribus obtulit,
constantia mortis haud indignus Sempronio nomine: vita
degeneraverat. quidam non Roma eos milites, sed ab L. 6
Asprenate pro consule Africae missos tradidere auctore Ti-
berio, qui famam caedis posse in Asprenatem verti frustra
speraverat.
54. Idem annus novas caerimonias accepit addito soda- 1
lium Augustalium sacerdotio, ut quondam T. Tatius reti-
nendis Sabinorum sacris sodales Titios instituerat. sorte
ducti e primoribus civitatis unus et viginti; Tiberius Drusus-
que et Claudius et Germanicus adiciuntur. ludos Augusta- 2

30 Titios *Vertr.*] tatios

les tunc primum coeptos turbavit discordia ex certamine histrionum. indulserat ei ludicro Augustus, dum Maecenati obtemperat effuso in amorem Bathylli; neque ipse abhorrebat talibus studiis, et civile rebatur misceri voluptatibus vulgi. alia Tiberio morum via; sed populum per tot annos molliter habitum nondum audebat ad duriora vertere.

a. p. Chr. 15 1 55. Druso Caesare C. Norbano consulibus decernitur Germanico triumphus manente bello; quod quamquam in aestatem summa ope parabat, initio veris et repentino in Chattos excursu praecepit. nam spes incesserat dissidere hostem in Arminium ac Segestem, insignem utrumque per-
2 fidia in nos aut fide. Arminius turbator Germaniae, Segestes parari rebellionem saepe alias et supremo convivio, post quod in arma itum, aperuit suasitque Varo ut se et Arminium et ceteros proceres vinciret: nihil ausuram plebem principibus amotis, atque ipsi tempus fore, quo cri-
3 mina et innoxios discerneret. sed Varus fato et vi Armini cecidit; Segestes, quamquam consensu gentis in bellum tractus, discors manebat, auctis privatim odiis, quod Arminius filiam eius alii pactam rapuerat: gener invisus inimici soceri, quaeque apud concordes vincula caritatis, incitamenta irarum apud infensos erant.

1 56. Igitur Germanicus quattuor legiones, quinque auxiliarium milia et tumultuarias catervas Germanorum cis Rhenum colentium Caecinae tradit; totidem legiones, duplicem sociorum numerum ipse ducit, positoque castello super vestigia paterni praesidii in monte Tauno expeditum exercitum in Chattos rapit, L. Apronio ad munitiones
2 viarum et fluminum relicto. nam (rarum illi caelo) siccitate et amnibus modicis inoffensum iter properaverat, imbres-
3 que et fluminum auctus regredienti metueba⟨n⟩tur. sed

17 armeni, *item 2,88,1; 11,16,1; cf. Strabo p. 291. 292* Ἀρμενίου, *Dio 56,11,2* Ἀρμήνιος **31** metuebantur *Rhen.*

Chattis adeo improvisus advenit, ut quod imbecillum aetate
ac sexu statim captum aut trucidatum sit. iuventus flumen
Adranam nando tramiserat, Romanosque pontem coeptan-
tes arcebant; dein tormentis sagittisque pulsi, temptatis fru-
stra condicionibus pacis, cum quidam ad Germanicum per-
fugissent, reliqui omissis pagis vicisque in silvas dispergun-
tur. Caesar incenso Mattio (id genti caput) aperta popula- 4
tus vertit ad Rhenum, non auso hoste terga abeuntium la-
cessere, quod illi moris, quotiens astu magis quam per for-
midinem cessit. fuerat animus Cheruscis iuvare Chattos, 5
sed exterruit Caecina huc illuc ferens arma; et Marsos con-
gredi ausos prospero proelio cohibuit.

57. Neque multo post legati a Segeste venerunt auxilium 1
orantes adversus vim popularium, a quis circumsedebatur,
validiore apud eos Arminio, quoniam bellum suadebat:
nam barbaris, quanto quis audacia promptus, tanto magis
fidus rebusque motis potior habetur. addiderat Segestes le- 2
gatis filium nomine Segimundum; sed iuvenis conscientia
cunctabatur. quippe anno quo Germaniae descivere, sacer-
dos apud aram Ubiorum creatus, ruperat vittas, profugus
ad rebelles. adductus tamen in spem clementiae Romanae
pertulit patris mandata benigneque exceptus cum praesidio
Gallicam in ripam missus est. Germanico pretium fuit con- 3
vertere agmen, pugnatumque in obsidentes, et ereptus Se-
gestes magna cum propinquorum et clientium manu. ine- 4
rant feminae nobiles, inter quas uxor Arminii eademque
filia Segestis, mariti magis quam parentis animo, neque
⟨e⟩victa in lacrimas neque voce supplex, compressis intra
sinum manibus gravidum uterum intuens. ferebantur et 5
spolia Varianae cladis, plerisque eorum qui tum in deditio-
nem veniebant praedae data; simul Segestes ipse, ingens
visu et memoria bonae societatis impavidus.

3 tramiserit, *corr. Acid.* **17** rebus commotis, *corr. Lips.* (*cf. 14,61,3*) **28** uicta, *corr. Rup. et Spengel coll. 11,37,3*

1 58. Verba eius in hunc modum fuere: 'non hic mihi pri-
mus erga populum Romanum fidei et constantiae dies. ex
quo a divo Augusto civitate donatus sum, amicos inimicos-
que ex vestris utilitatibus delegi, neque odio patriae
(quippe proditores etiam iis quos anteponunt invisi sunt),
verum quia Romanis Germanisque idem conducere et pa-
2 cem quam bellum probabam. ergo raptorem filiae meae,
violatorem foederis vestri Arminium apud Varum, qui tum
exercitui praesidebat, reum feci. dilatus segnitia ducis, quia
parum praesidii in legibus erat, ut me et Arminium et con-
scios vinciret flagitavi: testis illa nox, mihi utinam potius
3 novissima! quae secuta sunt, defleri magis quam defendi
possunt; ceterum et inieci catenas Arminio et a factione
eius iniectas perpessus sum. atque ubi primum tui copia,
vetera novis et quieta turbidis antehabeo, neque ob prae-
mium, sed ut me perfidia exsolvam, simul genti Germa-
norum idoneus conciliator, si paenitentiam quam perniciem
4 maluerit. pro iuventa et errore filii veniam precor; filiam
necessitate huc adductam fateor. tuum erit consultare,
utrum praevaleat, quod ex Arminio concepit an quod ex me
5 genita est'. Caesar clementi responso liberis propinquisque
eius incolumitatem, ipsi sedem vetere in provincia pollice-
tur. exercitum reduxit nomenque imperatoris auctore Tibe-
6 rio accepit. Arminii uxor virilis sexus stirpem edidit: educa-
tus Ravennae puer quo mox ludibrio conflictatus sit, in
tempore memorabo.
1 59. Fama dediti benigneque excepti Segestis vulgata, ut
quibusque bellum invitis aut cupientibus erat, spe vel do-
lore accipitur. Arminium super insitam violentiam rapta
uxor, subiectus servitio uxoris uterus vaecordem agebant,
volitabatque per Cheruscos, arma in Segestem, arma in Cae-
2 sarem poscens. neque probris temperabat: egregium pa-

22 uetera, *corr. m. post.*

trem, magnum imperatorem, fortem exercitum, quorum tot
manus unam mulierculam avexerint. sibi tres legiones, toti- 3
dem legatos procubuisse; non enim se proditione neque
adversus feminas gravidas, sed palam adversus armatos
bellum tractare: cerni adhuc Germanorum in lucis signa
Romana quae dis patriis suspenderit. coleret Segestes vic- 4
tam ripam, redderet filio sacerdotium omissum: Germanos
numquam satis excusaturos, quod inter Albim et Rhenum
virgas et secures et togam viderint. aliis gentibus ignorantia 5
imperi⟨i⟩ Romani inexperta esse supplicia, nescia tributa:
quae quoniam exuerint inritusque discesserit ille inter nu-
mina dicatus Augustus, ille delectus Tiberius, ne imperitum
adulescentulum, ne seditiosum exercitum pavescerent. si 6
patriam parentes antiqua mallent quam dominos et colo-
nias novas, Arminium potius gloriae ac libertatis quam Se-
gestem flagitiosae servitutis ducem sequerentur.

60. Conciti per haec non modo Cherusci, sed conterminae 1
gentes, tractusque in partes Inguiomerus Arminii patruus,
vetere apud Romanos auctoritate. unde maior Caesari me-
tus. et ne bellum mole una ingrueret, Caecinam cum qua- 2
draginta cohortibus Romanis distrahendo hosti per Bructe-
ros ad flumen Amisiam mittit, equitem Pedo praefectus
finibus Frisiorum ducit. ipse impositas navibus quattuor le-
giones per lacus vexit: simulque pedes eques classis apud
praedictum amnem convenere. Chauci cum auxilia pollice-
rentur, in commilitium adsciti sunt. Bructeros sua urentes 3
expedita cum manu L Stertinius missu Germanici fudit in-
terque caedem et praedam repperit undevicesimae legionis
aquilam cum Varo amissam. ductum inde agmen ad ultimos
Bructerorum, quantumque Amisiam et Lupiam amnes in-

7 omissum *Seyffert*] hominum (*corr. ead. m., ut vid., in* hominem) (hostium *Nipp.*) **19** veteri, *corr. Wesenberg* **24** classes, *corr. Lips.* (*idem vitium 3, 1, 3*)

ter vastatum, haud procul Teutoburgiensi saltu, in quo reli-
quiae Vari legionumque insepultae dicebantur.
1 61. Igitur cupido Caesarem invadit solvendi suprema mi-
litibus ducique, permoto ad miserationem omni qui aderat
exercitu ob propinquos, amicos, denique ob casus bel-
lorum et sortem hominum. praemisso Caecina, ut occulta
saltuum scrutaretur pontesque et aggeres umido paludum
et fallacibus campis imponeret, incedunt maestos locos vi-
2 suque ac memoria deformes. prima Vari castra lato ambitu
et dimensis principiis trium legionum manus ostentabant;
dein semiruto vallo, humili fossa accisae iam reliquiae conse-
disse intellegebantur. medio campi albentia ossa, ut fuge-
3 rant, ut restiterant, disiecta vel aggerata. adiacebant frag-
mina telorum equorumque artus, simul truncis arborum an-
tefixa ora. lucis propinquis barbarae arae, apud quas tribu-
4 nos ac primorum ordinum centuriones mactaverant. et cla-
dis eius superstites, pugnam aut vincula elapsi, referebant
hic cecidisse legatos, illic raptas aquilas; primum ubi vulnus
Varo adactum, ubi infelici dextera et suo ictu mortem inve-
nerit; quo tribunali contionatus Arminius, quot patibula
captivis, quae scrobes, utque signis et aquilis per superbiam
inluserit.
1 62. Igitur Romanus qui aderat exercitus sextum post cla-
dis annum trium legionum ossa, nullo noscente alienas reli-
quias an suorum humo tegeret, omnes ut coniunctos, ut
consanguineos aucta in hostem ira maesti simul et infensi
condebant. primum exstruendo tumulo caespitem Caesar
posuit, gratissimo munere in defunctos et praesentibus do-
2 loris socius. quod Tiberio haud probatum, seu cuncta Ger-
manici in deterius trahenti, sive exercitum imagine cae-
sorum insepultorumque tardatum ad proelia et formidolo-
siorem hostium credebat; neque imperatorem auguratu et

23 romanis (omnis *Andr. coll. 1,61,1*)

vetustissimis caerimoniis praeditum adtrectare feralia de-
buisse.

63. Sed Germanicus cedentem in avia Arminium secutus, 1
ubi primum copia fuit, evehi equites campumque, quem
hostis insederat, eripi iubet. Arminius colligi suos et pro-
pinquare silvis monitos vertit repente; mox signum prorum-
pendi dedit iis, quos per saltus occultaverat. tunc nova acie 2
turbatus eques, missaeque subsidiariae cohortes et fugien-
tium agmine impulsae auxerant consternationem; trude-
banturque in paludem gnaram vincentibus, iniquam nesciis,
ni Caesar productas legiones instruxisset. inde hostibus ter-
ror, fiducia militi; et manibus aequis abscessum.

Mox reducto ad Amisiam exercitu legiones classe, ut ad- 3
vexerat, reportat; pars equitum litore Oceani petere
Rhenum iussa; Caecina, qui suum militem ducebat, moni-
tus, quamquam notis itineribus regrederetur, pontes longos
quam maturrime superare. angustus is trames vastas inter 4
paludes et quondam a L. Domitio aggeratus; cetera limosa,
tenacia gravi caeno aut rivis incerta erant; circum silvae
paulatim adclives, quas tum Arminius implevit, compendiis
viarum et cito agmine onustum sarcinis armisque militem
cum antevenisset. Caecinae dubitanti, quonam modo rup- 5
tos vetustate pontes reponeret simulque propulsaret ho-
stem, castra metari in loco placuit, ut opus et alii proelium
inciperent.

64. Barbari, perfringere stationes seque inferre munitori- 1
bus nisi, lacessunt circumgrediuntur occursant: miscetur
operantium bellantiumque clamor. et cuncta pariter Roma- 2
nis adversa: locus uligine profunda, idem ad gradum insta-
bilis, procedentibus lubricus; corpora gravia loricis; neque
librare pila inter undas poterant. contra Cheruscis sueta
apud paludes proelia, procera membra, hastae ingentes ad
vulnera facienda quamvis procul. nox demum inclinantes 3

26 sequi (*idem vitium 2,26,5*) **33** nox *ed. Froben.*] mox

iam legiones adversae pugnae exemit. Germani ob pro-
spera indefessi, ne tum quidem sumpta quiete, quantum
aquarum circum surgentibus iugis oritur vertere in subiecta;
mersaque humo et obruto quod effectum operis duplicatus
4 militi labor. quadragesimum id stipendium Caecina parendi
aut imperitandi habebat, secundarum ambiguarumque
rerum sciens eoque interritus. igitur futura volvens non
aliud repperit quam ut hostem silvis coerceret, donec saucii
quantumque gravioris agminis anteirent; nam medio mon-
tium et paludum porrigebatur planities, quae tenuem aciem
5 pateretur. deliguntur legiones quinta dextro lateri, unetvi-
cesima in laevum, primani ducendum ad agmen, vicesima-
nus adversum secuturos.
1 65. Nox per diversa inquies, cum barbari festis epulis,
laeto cantu aut truci sonore subiecta vallium ac resultantes
saltus complerent, apud Romanos invalidi ignes, interrup-
tae voces, atque ipsi passim adiacerent vallo, oberrarent
2 tentoriis, insomnes magis quam pervigiles. ducemque ter-
ruit dira quies: nam Quinctilium Varum sanguine oblitum
et paludibus emersum cernere et audire visus est velut vo-
cantem, non tamen obsecutus et manum intendentis reppu-
3 lisse. coepta luce missae in latera legiones, metu an con-
tumacia, locum deseruere, capto propere campo umentia
4 ultra. neque tamen Arminius, quamquam libero incursu,
statim prorupit: sed ut haesere caeno fossisque impedi-
menta, turbati circum milites, incertus signorum ordo, ut-
que tali in tempore, sibi quisque properus et lentae adver-
sum imperia aures, inrumpere Germanos iubet, clamitans
'en Varus [et] eodemque iterum fato vinctae legiones!' si-
mul haec et cum delectis scindit agmen equisque maxime

1 tam, *corr. Frei.* **21** intendentes, *quod corr. ead. m., ut vid.* **29** eodemque *Rit.*] et eodemque (*cf. Hist. IV 54, 1*)

vulnera ingerit. illi sanguine suo et lubrico paludum lapsan- 5
tes excussis rectoribus disicere obvios, proterere iacentes.
plurimus circa aquilas labor, quae neque ferri adversum
ingruentia tela neque figi limosa humo poterant. Caecina 6
dum sustentat aciem, suffosso equo delapsus circumvenie-
batur, ni prima legio sese opposuisset. iuvit hostium avidi-
tas, omissa caede praedam sectantium; enisaeque legiones
vesperascente die in aperta et solida. neque is miseriarum 7
finis: struendum vallum, petendus agger, amissa magna ex
parte per quae ⟨e⟩geritur humus aut exciditur caespes; non
tentoria manipulis, non fomenta sauciis: infectos caeno aut
cruore cibos dividentes funestas tenebras et tot hominum
milibus unum iam reliquum diem lamentabantur.

66. Forte equus abruptis vinculis vagus et clamore terri- 1
tus quosdam occurrentium obturbavit. tanta inde conster-
natio inrupisse Germanos credentium, ut cuncti ruerent ad
portas, quarum decumana maxime petebatur, aversa hosti
et fugientibus tutior. Caecina comperto vanam esse formi- 2
dinem, cum tamen neque auctoritate neque precibus, ne
manu quidem obsistere aut retinere militem quiret, proiec-
tus in limine portae miseratione demum, quia per corpus
legati eundum erat, clausit viam. simul tribuni et centurio-
nes falsum pavorem esse docuerunt.

67. Tunc contractos in principia iussosque dicta cum si- 1
lentio accipere temporis ac necessitatis monet. unam in ar-
mis salutem, sed ea consilio temperanda manendumque in-
tra vallum, donec expugnandi hostes spe propius succede-
rent; mox undique erumpendum: illa eruptione ad Rhenum
perveniri. quod si fugerent, plures silvas, profundas magis 2
paludes, saevitiam hostium superesse; at victoribus decus
gloriam. quae domi cara, quae in castris honesta, memorat;
reticuit de adversis. equos dehinc, orsus a suis, legatorum 3

3 adversum ferri, *sign. transpos. add. m. post.* **10** per quae egeritur *Rhen.* (*cf. Hist. V 7,2*)] perq; geritur

tribunorumque nulla ambitione fortissimo cuique bellatori
tradit, ut hi, mox pedes in hostem invaderent.
1 68. Haud minus inquies Germanus spe, cupidine et di-
versis ducum sen⟨ten⟩tiis agebat, Arminio sinerent egredi
egressosque rursum per umida et impedita circumvenirent
suadente, atrociora Inguiomero et laeta barbaris, ut vallum
armis ambirent: promptam expugnationem; plures capti-
2 vos, incorruptam praedam fore. igitur orta die proruunt
fossas, iniciunt crates, summa valli prensant, raro super mi-
3 lite et quasi ob metum defixo. postquam haesere munimen-
tis, datur cohortibus signum cornuaque ac tubae conci-
nuere. exim clamore et impetu tergis Germanorum circum-
funduntur, exprobrantes non hic silvas nec paludes, sed ae-
4 quis locis aequos deos. hosti facile excidium et paucos ac
semermos cogitanti sonus tubarum, fulgor armorum,
quanto inopina, tanto maiora offunduntur, cadebantque, ut
5 rebus secundis avidi, ita adversis incauti. Arminius integer,
Inguiomerus post grave vulnus pugnam deseruere; vulgus
trucidatum est, donec ira et dies permansit. nocte demum
reversae legiones, quamvis plus vulnerum, eadem ciborum
egestas fatigaret, vim sanitatem copias, cuncta in victoria
habuere.
1 69. Pervaserat interim circumventi exercitus fama et in-
festo Germanorum agmine Gallias peti, ac ni Agrippina
impositum Rheno pontem solvi prohibuisset, erant qui id
flagitium formidine auderent. sed femina ingens animi mu-
nia ducis per eos dies induit militibusque, ut quis inops aut
2 saucius, vestem et fomenta dilargita est. tradit C. Plinius,
Germanicorum bellorum scriptor, stetisse apud principium
po⟨n⟩ti⟨s⟩, laudes et grates reversis legionibus habentem.
3 id Tiberii animum altius penetravit: non enim simplices eas
4 curas, nec adversus externos ⟨studia⟩ militum quaeri. nihil

16 offenduntur, *corr. Rhen.* **32** studia *inser. C. Her.*

relictum imperatoribus, ubi femina manipulos intervisat, si-
gna adeat, largitionem temptet, tamquam parum ambitiose
filium ducis gregali habitu circumferat Caesaremque Cali-
gulam appellari velit. potiorem iam apud exercitus Agrippi-
nam quam legatos, quam duces; compressam a muliere se-
ditionem, cui nomen principis obsistere non quiverit. ac- 5
cendebat haec onerabatque Seianus, peritia morum Tiberii
odia in longum iaciens, quae reconderet auctaque pro-
meret.

70. At Germanicus legionum, quas navibus vexerat, se- 1
cundam et quartam decimam itinere terrestri P. Vitellio
ducendas tradit, quo levior classis vadoso mari innaret vel
reciproco sideret. Vitellius primum iter sicca humo aut mo- 2
dice adlabente aestu quietum habuit; mox impulsu aquilo-
nis, simul sidere aequinoctii, quo maxime tumescit Oce-
anus, rapi agique agmen. et opplebantur terrae: eadem
freto litori campis facies, neque discerni poterant incerta ab
solidis, brevia a profundis. sternuntur fluctibus, hauriuntur 3
gurgitibus; iumenta, sarcinae, corpora exanima interfluunt
occursant. permiscentur inter se manipuli, modo pectore,
modo ore tenus extantes, aliquando subtracto solo disiecti
aut obruti. non vox et mutui hortatus iuvabant adversante
unda; nihil strenuus ab ignavo, sapiens ab ⟨im⟩prudenti,
consilia a casu differre: cuncta pari violentia involvebantur.
tandem Vitellius in editiora enisus eodem agmen subduxit. 4
pernoctavere sine utensilibus, sine igni, magna pars nudo
aut mulcato corpore, haud minus miserabiles quam quos
hostis circumsidet: quippe illic etiam honestae mortis
usus, his inglorium exitium. lux reddidit terram, penetra- 5
tumque ad amnem [Visurgin], quo Caesar classe contende-
rat. impositae dein legiones, vagante fama submersas; nec

23 ab inprudenti *Lips.*] a prudenti (*item falso 4,70,3*) **30** Visurgin *del. Lips.* (*cf. C.O. Brink, JRS 42,1952,39sqq. et Syme, Tac. II 747*)

fides salutis ante quam Caesarem exercitumque reducem videre.

1 71. Iam Stertinius, ad accipiendum in deditionem Segimerum fratrem Segestis praemissus, ipsum et filium eius in civitatem Ubiorum perduxerat. data utrique venia, facile Segimero, cunctantius filio, quia Quinctilii Vari corpus in-
2 lusisse dicebatur. ceterum ad supplenda exercitus damna certavere Galliae Hispaniae Italia, quod cuique promptum, arma equos aurum offerentes. quorum laudato studio Germanicus, armis modo et equis ad bellum sumptis, propria
3 pecunia militem iuvit. utque cladis memoriam etiam comitate leniret, circumire saucios, facta singulorum extollere; vulnera intuens alium spe, alium gloria, cunctos adloquio et cura sibique et proelio firmabat.

1 72. Decreta eo anno triumphalia insignia A. Caecinae, L. Apronio, C. Silio ob res cum Germanico gestas. nomen patris patriae Tiberius a populo saepius ingestum repudiavit; neque in acta sua iurari, quamquam censente senatu, permisit, cuncta mortalium incerta, quantoque plus adeptus
2 foret, tanto se magis in lubrico dict⟨it⟩ans. non tamen ideo faciebat fidem civilis animi; nam legem maiestatis reduxerat. cui nomen apud veteres idem, sed alia in iudicium veniebant: si quis proditione exercitum ⟨a⟩ut plebem seditionibus, denique male gesta re publica maiestatem populi Romani minuisset: facta arguebantur, dicta impune erant.
3 primus Augustus cognitionem de famosis libellis specie legis eius tractavit, commotus Cassii Severi libidine, qua viros feminasque inlustres procacibus scriptis diffamaverat; mox Tiberius consultante Pompeio Macro praetore, an iudicia maiestatis redderentur, exercendas leges esse respondit.
4 hunc quoque asperavere carmina incertis auctoribus vulgata in saevitiam superbiamque eius et discordem cum matre animum.

20 dictitans *Mur.*] dictans *corr. ead. m. e* dictan

73. Haud pigebit referre in Faianio et Rubrio, modicis 1
equitibus Romanis, praetemptata crimina, ut quibus initiis
quanta Tiberii arte gravissimum exitium inrepserit, dein re-
pressum sit, postremo arserit cunctaque corripuerit, nosca-
tur. Faianio obiciebat accusator, quod inter cultores Augu- 2
sti, qui per omnes domos in modum collegiorum habeban-
tur, Cassium quendam mimum corpore infamem adscivis-
set, quodque venditis hortis statuam Augusti simul manci-
passet. Rubrio crimini dabatur violatum periurio numen
Augusti. quae ubi Tiberio notuere, scripsit consulibus non 3
ideo decretum patri suo caelum, ut in perniciem civium is
honor verteretur. Cassium histrionem solitum inter alios
eiusdem artis interesse ludis, quos mater sua in memoriam
Augusti sacrasset; nec contra religiones fieri, quod effigies
eius, ut alia numinum simulacra, venditionibus hortorum et
domuum accedant. ius iurandum perinde aestimandum 4
quam si Iovem fefellisset: deorum iniurias dis curae.

74. Nec multo post Granium Marcellum praetorem Bi- 1
thyniae quaestor ipsius Caepio Crispinus maiestatis postu-
lavit subscribente Roman⟨i⟩o Hispone; qui formam vitae
iniit, quam postea celebrem miseriae temporum et audaciae
hominum fecerunt. nam egens ignotus inquies, dum occultis 2
libellis saevitiae principis adrepit, mox clarissimo cuique
periculum facessit, potentiam apud unum, odium apud om-
nes adeptus dedit exemplum, quod secuti ex pauperibus
divites, ex contemptis metuendi perniciem aliis ac postre-
mum sibi invenere. sed Marcellum insimulabat sinistros de 3
Tiberio sermones habuisse, inevitabile crimen, cum ex mo-
ribus principis foedissima quaeque deligeret accusator
obiectaretque reo; nam quia vera erant, etiam dicta crede-

1 faianio *et hic et 1,73,2 codex, sed priore loco in* falanio *mutavit ead. m.* (*cf. Syme, JRS 39,1949,12*) **9** numen *Chifflet et Frei.*] nomen **20** Romanio *Syme, JRS 39,1949,14*

bantur. addidit Hispo statuam Marcelli altius quam Caesa-
rum sitam, et alia in statua amputato capite Augusti
4 effigiem Tiberii inditam. ad quod exarsit adeo, ut rupta
taciturnitate proclamaret se quoque in ea causa laturum
sententiam, palam et iuratum, quo ceteris eadem necessitas
5 fieret. manebant etiam tum vestigia morientis libertatis. igi-
tur Cn. Piso 'quo' inquit 'loco censebis, Caesar? si primus,
habebo quod sequar; si post omnes, vereor ne imprudens
6 dissentiam.' permotus his, quantoque incautius efferverat,
paenitentia patiens tulit absolvi reum criminibus maiestatis.
de pecuniis repetundis ad reciperatores itum est.
1 75. Nec patrum cognitionibus satiatus iudiciis adsidebat,
in cornu tribunalis, ne praetorem curuli depelleret; multa-
que eo coram adversus ambitum et potentium preces con-
stituta. sed dum veritati consulitur, libertas corrumpebatur.
2 inter quae Pius Aurelius senator, questus mole publicae
viae ductuque aquarum labefactas aedes suas, auxilium pa-
trum invocabat. resistentibus aerarii praetoribus subvenit
Caesar pretiumque aedium Aurelio tribuit, erogandae per
honesta pecuniae cupiens; quam virtutem diu retinuit, cum
3 ceteras exueret. Propertio Celeri praetorio veniam ordinis
ob paupertatem petenti decies sestertium largitus est, satis
4 comperto paternas ei angustias esse. temptantes eadem
alios probare causa⟨s⟩ senatui iussit, cupidine severitatis in
iis etiam quae rite faceret acerbus. unde ceteri silentium et
paupertatem confessioni et beneficio praeposuere.
1 76. Eodem anno continuis imbribus auctus Tiberis plana
urbis stagnaverat; relabentem secuta est aedificiorum et
hominum strages. igitur censuit Asinius Gallus ut libri Si-
byllini adirentur. renuit Tiberius, perinde divina humana-
que obtegens; sed remedium coercendi fluminis Ateio Ca-
2 pitoni et L. Arruntio mandatum. Achaiam ac Macedoniam
onera deprecantes levari in praesens proconsulari imperio

24 causas *Sir.*

tradique Caesari placuit. edendis gladiatoribus, quos Ger- 3
manici fratris ac suo nomine obtulerat, Drusus praesedit,
quamquam vili sanguine nimis gaudens; quod ⟨in⟩ vulgus
formidolosum et pater arguisse dicebatur. cur abstinuerit 4
spectaculo ipse, varie trahebant: alii taedio coetus, quidam
tristitia ingenii et metu comparationis, quia Augustus comi-
ter interfuisset. non crediderim ad ostentandam saevitiam
movendasque populi offensiones concessam filio materiem,
quamquam id quoque dictum est.

77. At theatri licentia proximo priore anno coepta gra- 1
vius tum erupit, occisis non modo e plebe, ⟨s⟩ed militibus
et centurione, vulnerato tribuno praetoriae cohortis, dum
probra in magistratus et dissensionem vulgi prohibent. ac- 2
tum de ea seditione apud patres, dicebanturque sententiae,
ut praetoribus ius virgarum in histriones esset. intercessit 3
Haterius Agrippa tribunus plebei increpitusque est Asinii
Galli oratione, silente Tiberio, qui ea simulacra libertatis
senatui praebebat. valuit tamen intercessio, quia divus Au-
gustus immunes verberum histriones quondam responde-
rat, neque fas Tiberio infringere dicta eius. de modo lucaris 4
et adversus lasciviam fautorum multa decernuntur; ex quis
maxime insignia, ne domos pantomimorum senator intro-
iret, ne egredientes in publicum equites Romani cingerent,
aut alibi quam in theatro spectarentur, et spectantium im-
modestiam exilio multandi potestas praetoribus fieret.

78. Templum ut in colonia Tarraconensi strueretur Au- 1
gusto petentibus Hispanis permissum, datumque in omnes
provincias exemplum. centesimam rerum venalium post 2
bella civilia institutam deprecante populo edixit Tiberius
militare aerarium eo subsidio niti; simul imparem oneri rem
publicam, nisi vicesimo militiae anno veterani dimitteren-
tur. ita proximae seditionis male consulta, quibus sede-

3 in *add. in marg. m. post.* **9** quoque *Lips.*] quod **11** sed *adscriptum in marg.*] et **26** terra conensi

cim stipendiorum finem expresserant, abolita in posterum.
1 79. Actum deinde in senatu ab Arruntio et Ateio, an ob
moderandas Tiberis exundationes verterentur flumina et
lacus, per quos augescit; auditaeque municipiorum et colo-
niarum legationes, orantibus Florentinis, ne Clanis solito
alveo demotus in amnem Arnum transferretur idque ipsis
2 perniciem adferret. congruentia his Interamnates disse-
ruere: pessum ituros fecundissimos Italiae campos, si amnis
Nar (id enim parabatur) in rivos diductus superstagnavisset.
3 nec Reatini silebant, Velinum lacum, qua in Narem effun-
ditur, obstrui recusantes, quippe in adiacentia erupturum:
optume rebus mortalium consuluisse naturam, quae sua ora
fluminibus, suos cursus, utque originem, ita fines dederit;
spectandas etiam religiones sociorum, qui sacra et lucos et
aras patriis amnibus dicaverint; quin ipsum Tiberim nolle
4 prorsus accolis fluviis orbatum minore gloria fluere. seu
preces coloniarum seu difficultas operum sive superstitio
valuit, ut in sententiam Pisonis concederet⟨ur⟩, qui nil
mutandum censuerat.
1 80. Prorogatur Poppaeo Sabino provincia Moesia additis
Achaia ac Macedonia. id quoque morum Tiberii fuit, conti-
nuare imperia ac plerosque ad finem vitae in isdem exerciti-
2 bus aut iurisdictionibus habere. causae variae traduntur:
alii taedio novae curae semel placita pro aeternis serva-
visse; quidam invidia, ne plures fruerentur; sunt qui existi-
ment, ut callidum eius ingenium, ita anxium iudicium; ne-
que enim eminentes virtutes sectabatur, et rursum vitia
oderat: ex optimis periculum sibi, a pessimis dedecus publi-
3 cum metuebat. qua haesitatione postremo eo provectus est,
ut mandaverit quibusdam provincias, quos egredi urbe non
erat passurus.

7 ante manates (Antemnates *malebat Pich.*) **9** deductus **18** concederet, *corr. Rhen.* **23** varie *Acid.* (*cf. Syme, Tac. I 347, 7*)

81. De comitiis consularibus, quae tum primum illo prin- 1
cipe ac deinceps fuere, vix quicquam firmare ausim: adeo
diversa non modo apud auctores, sed in ipsius orationibus
reperiuntur. modo subtractis candidatorum nominibus ori- 2
ginem cuiusque et vitam et stipendia descripsit, ut qui fo-
rent intellegeretur; aliquando ea quoque significatione sub- 3
tracta candidatos hortatus, ne ambitu comitia turbarent,
suam ad id curam pollicitus est; plerumque eos tantum 4
apud se professos disseruit, quorum nomina consulibus edi-
disset; posse et alios profiteri, si gratiae aut meritis confide-
rent: speciosa verbis, re inania aut subdola, quantoque
maiore libertatis imagine tegebantur, tanto eruptura ad in-
fensius servitium.

13 *post* seruitium *ead. m. add.:* Finit P. Corneli lib. I | Incipit liber II

LIBER SECVNDVS

a.p. Chr. 16 1 1. SISENNA STATILIO [TAURO] L. LIBONE consulibus mota
Orientis regna provinciaeque Romanae, initio apud Par-
thos orto, qui petitum Roma acceptumque regem, quamvis
2 gentis Arsacidarum, ut externum aspernabantur. is fuit
Vonones, obses Augusto datus a Phraate. nam Phraates,
quamquam depulisset exercitus ducesque Romanos, cuncta
venerantium officia ad Augustum verterat partemque pro-
lis firmandae amicitiae miserat, haud perinde nostri metu
quam fidei popularium diffisus.
1 2. Post finem Phraatis et sequentium regum ob internas
caedes venere in urbem legati a primoribus Parthis, qui
Vononen, vetustissimum liberorum eius, accirent. magnifi-
cum id sibi credidit Caesar auxitque opibus. et accepere
2 barbari laetantes, ut ferme ad nova imperia. mox subiit
pudor: degeneravisse Parthos; petitum alio ex orbe regem,
hostium artibus infectum; iam inter provincias Romanas
solium Arsacidarum haberi darique. ubi illam gloriam tru-
cidantium Crassum, exturbantium Antonium, si mancipium
Caesaris, tot per annos servitutem perpessum, Parthis im-
3 peritet? accendebat dedignantes et ipse diversus a maiorum
institutis, raro venatu, segni equorum cura; quotiens per
urbes incederet, lecticae gestamine fastuque erga patrias
epulas. inridebantur et Graeci comites ac vilissima utensi-
4 lium anulo clausa. sed prompti aditus, obvia comitas, igno-
tae Parthis virtutes, nova vitia; et quia ipsorum moribus
aliena, perinde odium pravis et honestis.

1 Ab excessu divi augusti. Sisenna *eqs.* Tauro *del. Rit.* **12** uononem, *corr. Fu.* **13** accipere (e *in marg. adscripsit m. post.*) **25** moribus *Mur.*] maioribus

3. Igitur Artabanus, Arsacidarum e sanguine apud Dahas 1
adultus, excitur, primoque congressu fusus reparat vires
regnoque potitur. victo Vononi perfugium Armenia fuit,
vacua tunc interque Parthorum et Romanas opes infida ob
scelus Antonii, qui Artavasden regem Armeniorum specie
amicitiae inlectum, dein catenis oneratum, postremo inter-
fecerat. eius filius Artaxias, memoria patris nobis infensus, 2
Arsacidarum vi seque regnumque tutatus est. occiso Arta-
xia per dolum propinquorum datus a Caesare Armeniis Ti-
granes deductusque in regnum a Tiberio Nerone. nec Ti-
grani diuturnum imperium fuit neque liberis eius, quam-
quam sociatis more externo in matrimonium regnumque.

4. Dein iussu Augusti impositus Artavasdes et non sine 1
clade nostra deiectus. tum C. Caesar componendae Arme-
niae deligitur. is Ariobarzanen, origine Medum, ob insi-
gnem corporis formam et praeclarum animum volentibus
Armeniis praefecit. Ariobarzane morte fortuita absumpto 2
stirpem eius haud toleravere; temptatoque feminae impe-
rio, cui nomen Erato, eaque brevi pulsa incerti solutique et
magis sine domino quam in libertate profugum Vononen in
regnum accipiunt. sed ubi minitari Artabanus et parum 3
subsidii in Armeniis, vel, si nos⟨tr⟩a vi defenderetur,
bellum adversus Parthos sumendum erat, rector Syriae
Creticus Silanus excitum custodia circumdat, manente luxu
et regio nomine. quod ludibrium ut effugere agitaverit
Vonones, in loco reddemus.

5. Ceterum Tiberio haud ingratum accidit turbari res 1
Orientis, ut ea specie Germanicum suetis legionibus abstra-
heret novisque provinciis impositum dolo simul et casibus
obiectaret. at ille, quanto acriora in eum studia militum et 2
aversa patrui voluntas, celerandae victoriae intentior, trac-
tare proeliorum vias et quae sibi tertium iam annum belli-

17 adsumpto

3 geranti saeva vel prospera evenissent. fundi Germanos acie
et iustis locis, iuvari silvis paludibus, brevi aestate et prae-
matura hieme; suum militem haud perinde vulneribus
quam spatiis itinerum, damno armorum adfici; fessas Gal-
lias ministrandis equis; longum impedimentorum agmen
4 op⟨p⟩ortunum ad insidias, defensantibus iniquum. at si
mare intretur, promptam ipsis possessionem et hostibus
ignotam; simul bellum maturius incipi legionesque et com-
meatus pariter vehi; integrum equitem equosque per ora et
alveos fluminum media in Germania fore.

1 6. Igitur huc intendit, missis ad census Galliarum P. Vi-
tellio et C. Antio. Silius et Anteius et Caecina fabricandae
2 classi praeponuntur. mille naves sufficere visae properatae-
que: aliae breves, angusta puppi proraque et lato utero, quo
facilius fluctus tolerarent; quaedam planae carinis, ut sine
noxa siderent; plures adpositis utrimque gubernaculis, con-
verso ut repente remigio hinc vel illinc adpellerent; multae
pontibus stratae, super quas tormenta veherentur, simul
aptae ferendis equis aut commeatui: velis habiles, citae re-
mis augebantur alacritate militum in speciem ac terrorem.
3 insula Batavorum in quam convenirent praedicta, ob faciles
adpulsus accipiendisque copiis et transmittendum ad
4 bellum op⟨p⟩ortuna. nam Rhenus uno alveo continuus aut
modicas insulas circumveniens apud principium agri Batavi
velut in duos amnes dividitur, servatque nomen et violen-
tiam cursus, qua Germaniam praevehitur, donec Oceano
misceatur; ad Gallicam ripam latior et placidior adfluens
(verso cognomento Vahalem accolae dicunt) mox id quo-
que vocabulum mutat Mosa flumine eiusque immenso ore
eundem in Oceanum effunditur.

1 7. Sed Caesar, dum adiguntur naves, Silium legatum cum
expedita manu inruptionem in Chat⟨t⟩os facere iubet; ipse,

12 C. Antio *Urs.*] cantio A. (*vel* T.) Anteius *Rit.*, et Anteius *del. Urs., at cf. Syme, JRS 39, 1949, 9* **17** repetente

audito castellum Lupiae flumini adpositum obsideri, sex
legiones eo duxit. neque Silio ob subitos imbres aliud actum 2
quam ut modicam praedam et Arpi principis Chat⟨t⟩orum
coniugem filiamque raperet, neque Caesari copiam pugnae
obsessores fecere, ad famam adventus eius dilapsi.
tumulum tamen nuper Varianis legionibus structum et ve-
terem aram Druso sitam disiecerant. restituit aram honori- 3
que patris princeps ipse cum legionibus decucurrit; tu-
mulum iterare haud visum, et cuncta inter castellum Ali-
sonem ac Rhenum novis limitibus aggeribusque permunita.

8. Iamque classis advenerat, cum praemisso commeatu et 1
distributis in legiones ac socios navibus fossam, cui Drusia-
nae nomen, ingressus precatusque Drusum patrem, ut se
eadem ausum libens placatusque exemplo ac memoria con-
siliorum atque operum iuvaret, lacus inde et Oceanum us-
que ad Amisiam flumen secunda navigatione pervehitur.
classis [Amisiae] relicta laevo amne, erratumque in eo, 2
quod non subvexit [transposuit] militem dextras in terras
iturum; ita plures dies efficiendis pontibus absumpti. et 3
eques quidem ac legiones prima aestuaria, nondum adere
scente unda, intrepidi transiere; postremum auxiliorum ag-
men Batavique in parte ea, cum insultant aquis artemque
nandi ostentant, turbati et quidam hausti sunt. metanti 4
castra Caesari Angrivariorum defectio a tergo nuntiatur:
missus ilico Stertinius cum equite et armatura levi igne et
caedibus perfidiam ultus est.

9. Flumen Visurgis Romanos Cheruscosque interfluebat. 1
eius in ripa cum ceteris primoribus Arminius adstitit, quae-
sitoque an Caesar venisset, postquam adesse responsum
est, ut liceret cum fratre conloqui oravit. erat is in exercitu
cognomento Flavus, insignis fide et amisso per vulnus oculo

17 Amisiae *del. Nipp., cf. 1,70,5 et Syme, Tac. II 747,6* **18** transposuit *del. Ern., cf. Heubner, Gymn. 63,1956,353 sqq.* **24** angriuoriorum

2 paucis ante annis duce Tiberio. tum permissu⟨m⟩ progres-
susque salutatur ab Arminio; qui amotis stipatoribus, ut
sagittarii nostra pro ripa dispositi abscederent postulat, et
postquam digressi, unde ea deformitas oris interrogat fra-
3 trem. illo locum et proelium referente, quodnam praemium
recepisset exquirit. Flavus aucta stipendia, torquem et co-
ronam aliaque militaria dona memorat, inridente Arminio
vilia servitii pretia.
1 10. Exim diversi ordiuntur, hic magnitudinem Roma-
nam, opes Caesaris et victis graves poenas, in deditionem
venienti paratam clementiam; neque coniugem et filium
eius hostiliter haberi: ille fas patriae, libertatem avitam,
penetrales Germaniae deos, matrem precum sociam; ne
propinquorum et adfinium, denique gentis suae desertor et
2 proditor quam imperator esse mallet. paulatim inde ad iur-
gia prolapsi quo minus pugnam consererent ne flumine qui-
dem interiecto cohibebantur, ni Stertinius adcurrens
plenum irae armaque et equum poscentem Flavum attinuis-
3 set. cernebatur contra minitabundus Arminius proeliumque
denuntians; nam pleraque Latino sermone interiaciebat, ut
qui Romanis in castris ductor popularium meruisset.
1 11. Postero die Germanorum acies trans Visurgim stetit.
Caesar nisi pontibus praesidiisque impositis dare in discri-
men legiones haud imperatorium ratus, equitem vado tra-
mittit. praefuere Stertinius et e numero primipilarium
Aemilius, distantibus locis invecti, ut hostem diducerent.
qua celerrimus amnis, Chariovalda dux Batavorum erupit.
2 eum Cherusci fugam simulantes in planitiem saltibus cir-
cumiectam traxere; dein coorti et undique effusi trudunt
adversos, instant cedentibus collectosque in orbem pars

1 permissum *Ber.* (*cf.* *6,16,2*) : *Nipp. signum lacunae posuit, hoc fere supplens*: tum permissu imperatoris deducitur a Stertinio progressusque *etc.* **26** deducerent, *corr. Rhen.*

congressi, quidam eminus proturbant. Chariovalda diu su- 3
stentata hostium saevitia, hortatus suos ut ingruentes cater-
vas globo ⟨per⟩fringerent, atque ipse densissimos inru⟨m⟩-
pens, congestis telis et suffosso equo labitur, ac multi nobi-
lium circa; ceteros vis sua aut equites cum Stertinio Aemi-
lioque subvenientes periculo exemere.

12. Caesar transgressus Visurgim indicio perfugae co- 1
gnoscit delectum ab Arminio locum pugnae; convenisse et
alias nationes in silvam Herculi sacram, ausurosque noctur-
nam castrorum oppugnationem. habita indici fides, et cer-
nebantur ignes, suggressique propius speculatores audiri
fremitum equorum immensique et inconditi agminis mur-
mur attulere. igitur propinquo summae rei discrimine ex- 2
plorandos militum animos ratus, quonam id modo incor-
ruptum foret, secum agitabat. tribunos et centuriones laeta 3
saepius quam comperta nuntiare, libertorum servilia inge-
nia, amicis inesse adulationem; si contio vocetur, illic quo-
que quae pauci incipiant reliquos adstrepere. penitus no-
scendas mentes, cum secreti et incustoditi inter militares cibos
spem aut metum proferrent.

13. Nocte coepta egressus augurali per occulta et vigili- 1
bus ignara, comite uno, contectus umeros ferina pelle, adit
castrorum vias, adsistit tabernaculis fruiturque fama sui,
cum hic nobilitatem ducis, decorem alius, plurimi patien-
tiam comitatem, per seria per iocos eundem animum laudi-
bus ferrent reddendamque gratiam in acie faterentur, simul
perfidos et ruptores pacis ultioni et gloriae mactandos. inter 2
quae unus hostium, Latinae linguae sciens, acto ad vallum
equo voce magna coniuges et agros et stipendii in dies,
donec bellaretur, sestertios centenos, si quis transfugisset,
Arminii nomine pollicetur. intendit ea contumelia le- 3

3 perfringerent *Bezz.* ipse *Weiss.*] ipsis inrumpens *ed. Froben.* **19** consecrati

gionum iras: veniret dies, daretur pugna; sumpturum mili-
tem Germanorum agros, tracturum coniuges; accipere
omen et matrimonia ac pecunias hostium praedae desti-
4 nare. tertia ferme vigilia adsultatum est castris, sine con-
iectu teli, postquam crebras pro munimentis cohortes et
nihil remissum sensere.

1 14. Nox eadem laetam Germanico quietem tulit, viditque
se operatum et sanguine sacro respersa praetexta pulchrio-
rem aliam manibus aviae Augustae accepisse. auctus
omine, addicentibus auspiciis vocat contionem et quae sa-
2 pientia provisa aptaque imminenti pugnae disserit. non
campos modo militi Romano ad proelium bonos, sed, si
ratio adsit, silvas et saltus; nec enim immensa barbarorum
scuta, enormes hastas inter truncos arborum et enata humo
virgulta perinde haberi quam pila et gladios et haerentia
3 corpori tegmina. denserent ictus, ora mucronibus quaere-
rent: non loricam Germano, non galeam, ne scuta quidem
ferro nervove firmata, sed viminum textus vel tenues et fu-
catas colore tabulas; primam utcumque aciem hastatam,
ceteris praeusta aut brevia tela. iam corpus ut visu torvum
et ad brevem impetum validum, sic nulla vulnerum patien-
tia: sine pudore flagitii, sine cura ducum abire fugere, pavi-
dos adversis, inter secunda non divini, non humani iuris
4 memores. si taedio viarum ac maris finem cupiant, hac acie
parari: propiorem iam Albim quam Rhenum neque bellum
ultra, modo se patris patruique vestigia prementem isdem
in terris victorem sisterent.

1 15. Orationem ducis secutus militum ardor, signumque
pugnae datum. nec Arminius aut ceteri Germanorum pro-
ceres omittebant suos quisque testari, hos esse Romanos
Variani exercitus fugacissimos, qui, ne bellum tolerarent,
seditionem induerint; quorum pars onusta vulneribus terga,

8 sacri **11** provisa *J.F. Gron.*] praeuisa **32** terga *Mur.*] tergū

pars fluctibus et procellis fractos artus infensis rursum ho-
stibus, adversis dis obiciant, nulla boni spe. classem quippe 2
et avia Oceani quaesita, ne quis venientibus occurreret, ne
pulsos premeret; sed ubi miscuerint manus, inane victis
ventorum remorumve subsidium. meminissent modo avari- 3
tiae crudelitatis superbiae: aliud sibi reliquum quam tenere
libertatem aut mori ante servitium?

16. Sic accensos et proelium poscentes in campum, cui 1
Idistaviso nomen, deducunt. is medius inter Visurgim et
colles, ut ripae fluminis cedunt aut prominentia montium
resistunt, inaequaliter sinuatur. pone tergum insurgebat
silva, editis in altum ramis et pura humo inter arborum
truncos. campum et prima silvarum barbara acies tenuit; 2
soli Cherusci iuga insedere, ut proeliantibus Romanis desu-
per incurrerent. noster exercitus sic incessit: auxiliares Galli 3
Germanique in fronte, post quos pedites sagittarii; dein
quattuor legiones et cum duabus praetoriis cohortibus ac
delecto equite Caesar; exim totidem aliae legiones et levis
armatura cum equite sagittario ceteraeque sociorum cohor-
tes. intentus paratusque miles, ut ordo agminis in aciem
adsisteret.

17. Visis Cheruscorum catervis, quae per ferociam pro- 1
ruperant, validissimos equitum incurrere latus, Stertinium
cum ceteris turmis circumgredi terga⟨q⟩ue invadere iubet,
ipse in tempore adfuturus. interea, pulcherrimum augu- 2
rium, octo aquilae petere silvas et intrare visae imperato-
rem advertere. exclamat irent, sequerentur Romanas aves,
propria legionum nu⟨m⟩ina. simul pedestris acies infertur 3
et praemissus eques postremos ac latera impulit. mirumque
dictu, duo hostium agmina diversa fuga, qui silvam tenue-
rant, in aperta, qui campis adstiterant, in silvam ruebant.
medii inter hos Cherusci collibus detrudebantur, inter quos 4

9 idistauiso : Idisiaviso *Jac. Grimm,* Idisiovisa *Muellenhoff*
24 tergaque *Lips.*

insignis Arminius manu voce vulnere sustentabat pugnam.
incubueratque sagittariis, illa rupturus, ni Raetorum Vinde-
5 licorumque et Gallicae cohortes signa obiecissent. nisu ta-
men corporis et impetu equi pervasit, oblitus faciem suo
cruore, ne nosceretur. quidam adgnitum a Chaucis inter
auxilia Romana agentibus emissumque tradiderunt. virtus
6 seu fraus eadem Inguiomero effugium dedit. ceteri passim
trucidati; et plerosque tranare Visurgim conantes iniecta
tela aut vis fluminis, postremo moles ruentium et incidentes
ripae operuere. quidam turpi fuga in summa arborum nisi
ramisque se occultantes admotis sagittariis per ludibrium
figebantur, alios prorutae arbores adflixere.

1 18. Magna ea victoria neque cruenta nobis fuit. quinta ab
hora diei ad noctem caesi hostes decem milia passuum ca-
daveribus atque armis opplevere, repertis inter spolia
eorum catenis, quas in Romanos ut non dubio eventu por-
2 taverant. miles in loco proelii Tiberium imperatorem salu-
tavit struxitque aggerem et in modum tropaeorum arma
subscriptis victarum gentium nominibus imposuit.

1 19. Haud perinde Germanos vulnera luctus excidia quam
ea species dolore et ira adfecit. qui modo abire sedibus,
trans Albim concedere parabant, pugnam volunt, arma ra-
piunt; plebes primores, iuventus senes agmen Romanum
2 repente incursant turbant. postremo deligunt locum flu-
mine et silvis clausum, arta intus planitie et umida; silvas
quoque profunda palus ambibat, nisi quod latus unum An-
grivarii lato aggere extulerant, quo a Cheruscis dirimeren-
tur. hic pedes adstitit; equitem propinquis lucis texere, ut
ingressis silvam legionibus a tergo foret.

1 20. Nihil ex his Caesari incognitum: consilia locos,
prompta occulta noverat astusque hostium in perniciem ip-
sis vertebat. Seio Tuberoni legato tradit equitem campum-

18 tropheorum, *corr. J. F. Gron.* **30** his *Oberlin*] iis

que; peditum aciem ita instruxit, ut pars aequo in silvam
aditu incederet, pars obiectum aggerem eniteretur; quod
arduum sibi, cetera legatis permisit. quibus plana evene- 2
rant, facile inrupere; quis impugnandus agger, ut si murum
succederent, gravibus superne ictibus conflictabantur. sen-
sit dux imparem comminus pugnam remotisque paulum le-
gionibus funditores libritoresque excutere tela et protur-
bare hostem iubet; missae e tormentis hastae, quantoque
conspicui magis propugnatores, tanto pluribus vulneribus
deiecti. primus Caesar cum praetoriis cohortibus capto 3
vallo dedit impetum in silvas; conlato illic gradu certatum.
hostem a tergo palus, Romanos flumen aut montes claude-
bant: utrisque necessitas in loco, spes in virtute, salus ex
victoria.

21. Nec minor Germanis animus, sed genere pugnae et 1
armorum superabantur, cum ingens multitudo artis locis
praelongas hastas non protenderet, non colligeret neque
adsultibus et velocitate corporum uteretur, coacta stabile
ad proelium; contra miles, cui scutum pectori adpressum et
insidens capulo manus, latos barbarorum artus, nuda ora
foderet viamque strage hostium aperiret, imprompto iam
⟨Arminio⟩ ob continua pericula, sive illum recens accep-
tum vulnus tardaverat. quin et Inguiomerum tota volitan-
tem acie fortuna magis quam virtus deserebat. et Germani- 2
cus quo magis adgnosceretur, detraxerat tegimen capiti
orabatque insisterent caedibus: nil opus captivis, solam in-
ternicionem gentis finem bello fore. iamque sero diei sub-
ducit ex acie legionem faciendis castris: ceterae ad noctem
cruore hostium satiatae sunt. equites ambigue certavere.

22. Laudatis pro contione victoribus Caesar congeriem 1
armorum struxit, superbo cum titulo: debellatis inter
Rhenum Albimque nationibus exercitum Tiberii Caesaris

22 Arminio *suppl. Ber.*

ea monimenta Marti et Iovi et Augusto sacravisse. de se
nihil addidit, metu invidiae an ratus conscientiam facti satis
2 esse. mox bellum in Angrivarios Stertinio mandat, ni dedi-
tionem properavissent. atque illi supplices nihil abnuendo
veniam omnium accepere.
1 23. Sed aestate iam adulta legionum aliae itinere terrestri
in hibernacula remissae, plures Caesar classi impositas per
2 flumen Amisiam Oceano invexit. ac primo placidum
aequor mille navium remis strepere aut velis impelli; mox
atro nubium globo effusa grando, simul variis undique pro-
cellis incerti fluctus prospectum adimere, regimen impe-
dire; milesque pavidus et casuum maris ignarus dum turbat
nautas vel intempestive iuvat, officia prudentium corrum-
3 pebat. omne dehinc caelum et mare omne in austrum cessit,
qui humidis Germaniae terris, profundis amnibus immenso
nubium tractu validus et rigore vicini septentrionis horri-
dior rapuit disiecitque naves in aperta Oceani aut insulas
4 saxis abruptis vel per occulta vada infestas. quibus paulum
aegreque vitatis, postquam mutabat aestus eodemque quo
ventus ferebat, non adhaerere ancoris, non exhaurire in-
rumpentes undas poterant: equi iumenta sarcinae, etiam
arma praecipitantur, quo levarentur alvei manantes per la-
tera et fluctu superurgente.
1 24. Quanto violentior cetero mari Oceanus et truculentia
caeli praestat Germania, tantum illa clades novitate et ma-
gnitudine excessit, hostilibus circum litoribus aut ita vasto
2 profundo, ut credatur novissimum ac sine terris mare. pars
navium haustae sunt, plures apud insulas longius sitas eiec-
tae; milesque nullo illic hominum cultu fame absumptus,
nisi quos corpora equorum eodem elisa toleraverant. sola
Germanici triremis Chaucorum terram adpulit; quem per

1 munimenta, *corr. Lips.* (*cf. 1,3,5*) Marti Ultori et Augusto *Fu.* **2** facti *Ald.*] factis **5** accipere **15** humidis *Rhen.*] tumidis (umidis *Faër.*) **26** vasto et profundo, *corr. Haase*

omnes illos dies noctesque apud scopulos et prominentes
oras, cum se tanti exitii reum clamitaret, vix cohibuere
amici quo minus eodem mari oppeteret. tandem relabente 3
aestu et secundante vento claudae naves raro remigio aut
intentis vestibus, et quaedam a validioribus tractae, rever-
tere; quas raptim refectas misit, ut scrutarentur insulas. col-
lecti ea cura plerique; multos Angrivarii nuper in fidem
accepti redemptos ab interioribus reddidere; quidam in
Britanniam rapti et remiss⟨i⟩ a regulis. ut quis ex longinquo 4
revenerat, miracula narrabant: vim turbinum et inauditas
volucres, monstra maris, ambiguas hominum et beluarum
formas, visa sive ex metu credita.

25. Sed fama classis amissae ut Germanos ad spem belli, 1
ita Caesarem ad coercendum erexit. C. Silio cum triginta
peditum, tribus equitum milibus ire in Chattos imperat;
ipse maioribus copiis Marsos inrumpit, quorum dux Mallo-
vendus, nuper in deditionem acceptus, propinquo luco de-
fossam Varianae legionis aquilam modico praesidio servari
indicat. missa ex⟨t⟩emplo manus quae hostem a fronte eli- 2
ceret, alii qui terga circumgressi recluderent humum; et
utrisque adfuit fortuna. eo promptior Caesar pergit intror-
sus, populatur exscindit non ausum congredi hostem aut,
sicubi restiterat, statim pulsum nec umquam magis, ut ex
captivis cognitum est, paventem. quippe invictos et nullis 3
casibus superabiles Romanos praedicabant, qui perdita
classe, amissis armis, post constrata equorum virorumque
corporibus litora eadem virtute, pari ferocia et velut aucti
numero inrupissent.

26. Reductus inde in hib⟨er⟩na miles, laetus animi, quod 1
adversa maris expeditione prospera pensavisset. addidit
munificentiam Caesar, quantum quis damni professus erat,
exsolvendo. nec dubium habebatur labare hostes petendae-

9 remissa **17** luco *Lips. praeced. Chifflet*] loco (*cf. 3,61,1*) **19** eligeret **29** hiona

que pacis consilia sumere, et si proxima aestas adiceretur,
2 posse bellum patrari. sed crebris epistulis Tiberius mone-
bat, rediret ad decretum triumphum: satis iam eventuum,
satis casuum. prospera illi et magna proelia: eorum quoque
meminisset, quae venti et fluctus, nulla ducis culpa, gravia
3 tamen et saeva damna, intulissent. se novies a divo Augusto
in Germaniam missum plura consilio quam vi perfecisse. sic
Sugambros in deditionem acceptos, sic Suebos regemque
Maroboduum pace obstrictum. posse et Cheruscos ceteras-
que rebellium gentes, quoniam Romanae ultioni consultum
4 es⟨se⟩t, internis discordiis relinqui. precante Germanico
annum efficiendis coeptis, acrius modestiam eius adgreditur
alterum consulatum offerendo, cuius munia praesens obi-
ret. simul adnectebat, si foret adhuc bellandum, relinqueret
materiem Drusi fratris gloriae, qui nullo tum alio hoste non
nisi apud Germanias adsequi nomen imperatorium et de-
5 portare lauream posset. haud cunctatus est ultra Germani-
cus, quamquam fingi ea seque per invidiam parto iam de-
cori abstrahi intellegeret.

1 27. Sub idem tempus e familia Scriboniorum Libo Dru-
sus defertur moliri res novas. eius negotii initium ordinem
finem curatius disseram, quia tum primum reperta sunt
2 quae per tot annos rem publicam exedere. Firmius Catus
senator, ex intima Libonis amicitia, iuvenem improvidum et
facilem inanibus ad Chaldaeorum promissa, magorum sa-
cra, somniorum etiam interpretes impulit, dum proavum
Pompeium, amitam Scriboniam, quae quondam Augusti
coniunx fuerat, consobrinos Caesares, plenam imaginibus
domum ostentat hortaturque ad luxum et aes alienum, so-
cius libidinum et necessitatum, quo pluribus indiciis inli-
garet.

1 28. Ut satis testium et qui servi eadem noscerent reppe-
rit, aditum ad principem postulat, demonstrato crimine et

11 esset *Mur.* **28** consobrinus caesaris, *corr. Rhen.*

reo per Flaccum Vescularium equitem Romanum, cui pro-
pior cum Tiberio usus erat. Caesar indicium haud asperna- 2
tus congressus abnuit: posse enim eodem Flacco internun-
tio sermone⟨s⟩ commeare. atque interim Libonem ornat
praetura, convictibus adhibet, non vultu alienatus, non ver-
bis commotior (adeo iram condiderat); cunctaque eius dicta
factaque, cum prohibere posset, scire malebat, donec Iu-
nius quidam, temptatus ut infernas umbras carminibus eli-
ceret, ad Fulcinium Trionem indicium detulit. celebre inter 3
accusatores Trionis ingenium erat avidumque famae malae.
statim corripit reum, adit consules, cognitionem senatus
poscit. et vocantur patres, addito consultandum super re
magna et atroci.

29. Libo interim veste mutata cum primoribus feminis 1
circumire domos, orare adfines, vocem adversum pericula
poscere, abnuentibus cunctis, cum diversa praetenderent,
eadem formidine. die senatus metu et aegritudine fessus, 2
sive, ut tradidere quidam, simulato morbo, lectica delatus
ad fores curiae innisusque fratri et manus ac supplices voces
ad Tiberium tendens immoto eius vultu excipitur. mox li-
bellos et auctores recitat Caesar, ita moderans, ne lenire
neve asperare crimina videretur.

30. Accesserant praeter Trionem et Catum accusatores 1
Fonteius Agrippa et C. Vibius, certabantque cui ius pero-
randi in reum daretur, donec Vibius, quia nec ipsi inter se
concederent et Libo sine patrono introisset, singillatim se
crimina obiecturum professus, protulit libellos vaecordes
adeo, ut consultaverit Libo, an habiturus foret opes, quis
viam Appiam Brundisium usque pecunia operiret. inerant 2
et alia huiusce modi stolida vana, si mollius acciperes, mi-
seranda; uni tamen libello manu Libonis nominibus Caesa-
rum aut senatorum additas atroces vel occultas notas accu-

4 sermones *Rhen.* **24** *et* **25** Vibius *Gruterus*] liuius (*cf. 4,13,2; 28,1*)

3 sator arguebat. negante reo adgnoscentes servos per tor-
menta interrogari placuit; et quia vetere senatus consulto
quaestio in caput domini prohibebatur, callidus et novi iuris
repertor Tiberius mancipari singulos actori publico iubet,
scilicet ut in Libonem ex servis salvo senatus consulto quae-
4 reretur. ob quae posterum diem reus petivit domumque
digressus extremas preces P. Quirinio propinquo suo ad
principem mandavit.
1 31. Responsum est ut senatum rogaret. cingebatur inte-
rim milite domus; strepebant etiam in vestibulo, ut audiri,
ut aspici possent, cum Libo, ipsis quas in novissimam volup-
tatem adhibuerat epulis excruciatus, vocare percussorem,
2 prensare servorum dextras, inserere gladium. atque illis,
dum trepidant, dum refugiunt, evertentibus adpositum
mensa⟨e⟩ lumen, feralibus iam sibi tenebris duos ictus in
viscera derexit. ad gemitum conlabentis adcurrere liberti, et
3 caede visa miles abstitit. accusatio tamen apud patres adse-
veratione eadem peracta, iuravitque Tiberius petiturum se
vitam quamvis nocenti, nisi voluntariam mortem propera-
visset.
1 32. Bona inter accusatores dividuntur, et praeturae extra
ordinem datae iis qui senatorii ordinis erant. tunc Cotta
Messalinus, ne imago Libonis exsequias posterorum co-
mitaretur, censuit, Cn. Lentulus, ne quis Scribonius cogno-
2 mentum Drusi adsumeret. supplicationum dies Pomponii
Flacci sententia constituti; [ut] dona Iovi Marti Concordiae,
utque iduum Septembrium dies, quo se Libo interfecerat,
dies festus haberetur, L. P⟨lancus⟩ et Gallus Asinius et
Papius Mutilus et L. Apronius decrevere: quorum auctori-

2 interrogare, *corr. Lips.* **5** scilicet – quaereretur *secl. Drexler* **11** possint, *corr. Rhen.* **15** mensae *Grosl., cf. Heubner, Gymn. 62, 1955, 100sq.* (cum *add. Rit. in edit. Cantabrig.,* in *Grosl.*) **17** adstitit, *corr. Lips.* **22** iis *Bekk.*] his **26** ut *del. Frei.* (et *Mur.*) **28** Plancus *Syme, JRS 46, 1956, 19*] p. (Piso *J. F. Gron.*)

tates adulationesque rettuli, ut sciretur vetus id in re pu-
blica malum. facta et de mathematicis magisque Italia pel- 3
lendis senatus consulta; quorum e numero L. Pituanius
saxo deiectus est, in P. Marcium consules extra portam Es-
quilinam, cum classicum canere iussissent, more prisco ad-
vertere.

33. Proximo senatus die multa in luxum civitatis dicta a 1
Q. Haterio consulari, Octavio Frontone praetura functo;
decretumque ne vasa auro solida ministrandis cibis fierent,
ne vestis Serica viros foedaret. excessit Fronto ac postulavit
modum argento supellectili familiae: erat quippe adhuc fre-
quens senatoribus, si quid e re publica crederent, loco sen-
tentiae promere. contra Gallus Asinius disseruit: auctu im- 2
perii adolevisse etiam privatas opes, idque non novum, sed
e vetustissimis moribus: aliam apud Fabricios, aliam apud
Scipiones pecuniam; et cuncta ad rem publicam referri, qua
tenui angustas civium domos, postquam eo magnificentiae
venerit, gliscere singulos. neque in familia et argento quae- 3
que ad usum parentur nimium aliquid aut modicum nisi ex
fortuna possidentis. distinctos senatus et equitum census,
non quia diversi natura, sed, ut locis ordinibus dignationi-
bus antistent, ⟨i⟩ta iis quae ad requiem animi aut salubrita-
tem corporum parentur, nisi forte clarissimo cuique plures
curas, maiora pericula subeunda, delenimentis curarum et
periculorum carendum esse. facilem adsensum Gallo sub 4
nominibus honestis confessio vitiorum et similitudo audien-
tium dedit. adiecerat et Tiberius non id tempus censurae
nec, si quid in moribus labaret, defuturum corrigendi auc-
torem.

34. Inter quae L. Piso ambitum fori, corrupta iudicia, 1
saevitiam oratorum accusationes minitantium increpans

10 sirica, *corr. Rhen.* **21** ut sicut locis *Url.* **22** ita iis *Rup.*] talis **30** L. ipso, *corr. Ber.* (*cf. 2,70,2; vice versa 3,76,2*) fore, *corr. Rhen.*

abire se et cedere urbe, victurum in aliquo abdito et longinquo rure testabatur; simul curiam relinquebat. commotus est Tiberius, et quamquam mitibus verbis Pisonem permulsisset, propinquos quoque eius impulit, ut abeuntem aucto-
2 ritate vel precibus tenerent. haud minus liberi doloris documentum idem Piso mox dedit vocata in ius Urgulania, quam supra leges amicitia Augustae extulerat. nec aut Urgulania obtemperavit, in domum Caesaris spreto Pisone vecta, aut ille abscessit, quamquam Augusta se violari et imminui
3 quereretur. Tiberius, hactenus indulgere matri civile ratus, ut se iturum ad praetoris tribunal, adfuturum Urgulaniae diceret, processit Palatio, procul sequi iussis militibus. spectabatur occursante populo compositus ore et sermonibus variis tempus atque iter ducens, donec propinquis Pisonem frustra coercentibus deferri Augusta pecuniam quae pete-
4 batur iuberet. isque finis rei, ex qua neque Piso inglorius et Caesar maiore fama fuit. ceterum Urgulaniae potentia adeo nimia civitati erat, ut testis in causa quadam, quae apud senatum tractabatur, venire dedignaretur: missus est praetor, qui domi interrogaret, cum virgines Vestales in foro et iudicio audiri, quotiens testimonium dicerent, vetus mos fuerit.

1 35. Res eo anno prolatas haud referrem, ni pretium foret Cn. Pisonis et Asinii Galli super eo negotio diversas sententias noscere. Piso, quamquam afuturum se dixerat Caesar, ob id magis agendas censebat, ut absente principe senatum et equites posse sua munia sustinere decorum rei publicae
2 foret. Gallus, quia speciem libertatis Piso praeceperat, nihil satis inlustre aut ex dignitate populi Romani nisi coram et sub oculis Caesaris, eoque conventum Italiae et adfluentes provincias praesentiae eius servanda dicebat. audiente haec Tiberio ac silente magnis utrimque contentionibus acta, sed res dilatae.

9 abscissit, *corr. Jac. Gron.* **30** Italiae et *Ber.*] italia et ei

36. Et certamen Gallo adversus Caesarem exortum est. 1
nam censuit in quinquennium magistratuum comitia ha-
benda, utque legionum legati, qui ante praeturam ea militia
fungebantur, iam tum praetores destinarentur, princeps
duodecim candidatos in annos singulos nominaret. hau⟨d⟩
dubium erat eam sententiam altius penetrare et arcana im-
perii temptari. Tiberius tamen, quasi au⟨ge⟩retur potestas 2
eius, disseruit: grave moderationi suae tot eligere, tot dif-
ferre. vix per singulos annos offensiones vitari, quamvis
repulsam propinqua spes soletur: quantum odii fore ab iis,
qui ultra quinquennium proiciantur. unde prospici posse 3
quae cuique tam longo temporis spatio mens domus for-
tuna? superbire homines etiam annua designatione: quid si
honorem per quinquennium agitent? quinquiplicari prorsus
magistratus, subverti leges, quae sua spatia exercendae can-
didatorum industriae quaerendisque aut potiundis honori-
bus statuerint. favorabili in speciem oratione vim imperii 4
tenuit.

37. Censusque quorundam senatorum iuvit. quo magis 1
mirum fuit, quod preces Marci Hortali, nobilis iuvenis, in
paupertate manifesta superbius accepisset. nepos erat ora-
toris Hortensii, inlectus a divo Augusto liberalitate decies
sestertii ducere uxorem, suscipere liberos, ne clarissima fa-
milia exstingueretur. igitur quattuor filiis ante limen curiae 2
adstantibus, loco sententiae, cum in Palatio senatus habere-
tur, modo Hortensii inter oratores sitam imaginem, modo
Augusti intuens, ad hunc modum coepit: 'patres conscripti,
hos, quorum numerum et pueritiam videtis, non sponte sus-
tuli, sed quia princeps monebat; simul maiores mei merue-
rant ut posteros haberent. nam ego, qui non pecuniam, non 3
studia populi neque eloquentiam, gentile domus nostrae
bonum, varietate temporum accipere vel parare potuissem,
satis habebam, si tenues res meae nec mihi pudori nec cui-

quam oneri forent. iussus ab imperatore uxorem duxi. en
4 stirps et progenies tot consulum, tot dictatorum. nec ad
invidiam ista, sed conciliandae misericordiae refero. adse-
quentur florente te, Caesar, quos dederis honores: interim
Q. Hortensii pronepotes, divi Augusti alumnos ab inopia
defende.'
1 38. Inclinatio senatus incitamentum Tiberio fuit quo
promptius adversaretur, his ferme verbis usus: 'si quantum
pauperum est venire huc et liberis suis petere pecunias coe-
perint, singuli numquam exsatiabuntur, res publica deficiet.
nec sane ideo a maioribus concessum est egredi aliquando
relationem et quod in commune conducat loco sententiae
proferre, ut privata negotia et res familiares nostras hic
augeamus cum invidia senatus et principum, sive indulse-
2 rint largitionem sive abnuerint. non enim preces sunt istud,
sed efflagitatio, intempestiva quidem et improvisa, cum
aliis de rebus convenerint patres, consurgere et numero
atque aetate liberum suorum urgere modestiam senatus,
eandem vim in me transm⟨itt⟩ere ac velut perfringere aera-
rium. quod si ambitione exhauserimus, per scelera supplen-
3 dum erit. dedit tibi, Hortale, divus Augustus pecuniam, sed
non compellatus nec ea lege ut semper daretur. languescet
alioqui industria, intendetur socordia, si nullus ex se metus
aut spes, et securi omnes aliena subsidia exspectabunt, sibi
4 ignavi, nobis graves.' haec atque talia, quamquam cum ad-
sensu audita ab iis, quibus omnia principum, honesta atque
inhonesta, laudare mos est, plures per silentium aut occul-
tum murmur excepere. sensitque Tiberius; et cum paulum
reticuisset, Hortalo se respondisse ait: ceterum, si patribus
videretur, daturum liberis eius ducena sestertia singulis, qui
5 sexus virilis essent. egere alii grates: siluit Hortalus, pavore
an avitae nobilitatis etiam inter angustias fortunae retinens.

19 transmittere *Ber.*] transme rei

neque miseratus est posthac Tiberius, quamvis domus Hor-
tensii pudendam ad inopiam delaberetur.
39. Eodem anno mancipii unius audacia, ni mature sub- 1
ventum foret, discordiis armisque civilibus rem publicam
perculisset. Postumi Agrippae servus, nomine Clemens,
comperto fine Augusti pergere in insulam Planasiam et
fraude aut vi raptum Agrippam ferre ad exercitus Germani-
cos non servili animo concepit. ausa eius impedivit tarditas 2
onerariae navis; atque interim pa⟨t⟩rata caede ad maiora
et magis praecipitia conversus furatur cineres vectusque
Cosam, Etruriae promunturium, ignotis locis sese abdit,
donec crinem barbamque promitteret: nam aetate et forma
haud dissimili in dominum erat. tum per idoneos et secreti 3
eius socios crebrescit vivere Agrippam, occultis primum
sermonibus, ut vetita solent, mox vago rumore apud impe-
ritissimi cuiusque promptas aures aut rursum apud turbidos
eoque nova cupientes. atque ipse adire municipia obscuro 4
diei, neque propalam aspici neque diutius isdem locis, sed
quia veritas visu et mora, falsa festinatione et incertis vale-
scunt, relinquebat famam aut praeveniebat.
40. Vulgabatur interim per Italiam servatum munere 1
deum Agrippam, credebatur Romae; iamque Ostiam in-
vectum multitudo ingens, iam in urbe clandestini coetus
celebrabant, cum Tiberium anceps cura distrahere, vine mi-
litum servum suum coerceret an inanem credulitatem tem-
pore ipso vanescere sineret: modo nihil spernendum, modo
non omnia metuenda ambiguus pudoris ac metus repu-
tabat. postremo dat negotium Sallustio Crispo. ille e clienti- 2
bus duos (quidam milites fuisse tradunt) deligit atque hor-
tatur, simulata conscientia adeant, offerant pecuniam, fi-
dem atque pericula polliceantur. exsequuntur ut iussum

2 delaberetur *Ern.*] dilabaretur (dilaberetur *m. post.*) **9** parata, *corr. Rhen.* **11** Cosam *Lips.*] coram, *ut vid.*

erat. dein speculati noctem incustoditam, accepta idonea
3 manu, vinctum clauso ore in Palatium traxere. percunctanti
Tiberio, quo modo Agrippa factus esset, respondisse fertur
'quo modo tu Caesar'. ut ederet socios subigi non potuit.
nec Tiberius poenam eius palam ausus, in secreta Palatii
parte interfici iussit corpusque clam auferri. et quamquam
multi e domo principis equitesque ac senatores sustentasse
opibus, iuvisse consiliis dicerentur, haud quaesitum.

1 41. Fine anni arcus propter aedem Saturni ob recepta
signa cum Varo amissa ductu Germanici, auspiciis Tiberii,
et aedes Fortis Fortunae Tiberim iuxta in hortis, quos Cae-
sar dictator populo Romano legaverat, sacrarium genti Iu-
liae effigiesque divo Augusto apud Bovillas dicantur.
a.p. Chr. 17 2 C. Caelio L. Pomponio consulibus Germanicus Caesar a.
d. VII. Kal. Iunias triumphavit de Cheruscis C⟨h⟩attisque
et Angrivariis quaeque aliae nationes usque ad Albim co-
lunt. vecta spolia, captivi, simulacra montium fluminum
proeliorum; bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro
3 confecto accipiebatur. augebat intuentium visus eximia ip-
sius species currusque quinque liberis onustus. sed suberat
occulta formido, reputantibus haud prosperum in Druso
patre eius favorem vulgi, avunculum eiusdem Marcellum
flagrantibus plebis studiis intra iuventam ereptum, breves
et infaustos populi Romani amores.

1 42. Ceterum Tiberius nomine Germanici trecenos plebi
sestertios viritim dedit seque collegam consulatui eius desti-
navit. nec ideo sincerae caritatis fidem adsecutus amoliri
iuvenem specie honoris statuit struxitque causas aut forte
2 oblatas arripuit. rex Archelaus quinquagesimum annum
Cappadocia potiebatur, invisus Tiberio, quod eum Rhodi
agentem nullo officio coluisset. nec id Archelaus per super-
biam omiserat, sed ab intimis Augusti monitus, quia flo-

9 saturnio praecepta **14** a. d. *Lips.*] ad

rente C. Caesare missoque ad res Orientis intuta Tiberii
amicitia credebatur. ut versa Caesarum subole imperium 3
adeptus est, elicit Archelaum matris litteris, quae non dissi-
mulatis filii offensionibus clementiam offerebat, si ad pre-
candum veniret. ille⟨i⟩gnarus doli vel, si intellegere crede-
retur. vim metuens in urbem properat; exceptusque immiti
a principe et mox accusatus in senatu, non ob crimina quae
fingebantur, sed angore, simul fessus senio, et quia regibus
aequa, nedum infima insolita sunt, finem vitae sponte an
fato implevit. regnum in provinciam redactum est, fructi- 4
busque eius levari posse centesimae vectigal professus Cae-
sar ducentesimam in posterum statuit. per idem tempus 5
Antiocho Commagenorum, Philopatore Cilicum regibus
defunctis turbabantur nationes, plerisque Romanum, aliis
regium imperium cupientibus; et provinciae Syria atque Iu-
daea fessae oneribus deminutionem tributi orabant.

43. Igitur haec et de Armenia quae supra memoravi apud 1
patres disseruit, nec posse motum Orientem nisi Germanici
sapientia componi; nam suam aetatem vergere, Drusi
nondum satis adolevisse. tunc decreto patrum permissae
Germanico provinciae, quae mari dividuntur, maiusque im-
perium, quoquo adisset, quam iis qui sorte aut missu princi-
pis obtinerent. sed Tiberius demoverat Syria Creticum Si- 2
lanum, per adfinitatem conexum Germanico, quia Silani
filia Neroni vetustissimo liberorum eius pacta erat, praefe-
ceratque Cn. Pisonem, ingenio violentum et obsequii
ignarum, insita ferocia a patre Pisone, qui civili bello resur-
gentes in Africa partes acerrimo ministerio adversus Caesa-
rem iuvit, mox Brutum et Cassium secutus concesso reditu
petitione honorum abstinuit, donec ultro ambiretur dela-
tum ab Augusto consulatum accipere. sed praeter paternos 3
spiritus uxoris quoque Plancinae nobilitate et opibus accen-

5 ignarus *Rhen.* (*cf. 1,70,3; 4,70,3*)

debatur; vix Tiberio concedere, liberos eius ut multum infra
4 despectare. nec dubium habebat se delectum, qui Syriae
imponeretur ad spes Germanici coercendas. credidere qui-
dam data et a Tiberio occulta mandata; et Plancinam haud
dubie Augusta monuit aemulatione muliebri Agrippinam
5 insectandi. divisa namque et discors aula erat tacitis in
Drusum aut Germanicum studiis. Tiberius ut proprium et
sui sanguinis Drusum fovebat; Germanico alienatio patrui
amorem apud ceteros auxerat, et quia claritudine mater-
⟨ni⟩ generis anteibat, avum M. Antonium, avunculum Au-
6 gustum ferens. contra Druso proavus eques Romanus Pom-
ponius Atticus dedecere Claudiorum imagines videbatur. et
coniunx Germanici Agrippina fecunditate ac fama Liviam,
uxorem Drusi, praecellebat. sed fratres egregie concordes
et proximorum certaminibus inconcussi.
1 44. Nec multo post Drusus in Illyricum missus est, ut
suesceret militiae studiaque exercitus pararet; simul iuve-
nem urbano luxu lascivientem melius in castris haberi Tibe-
rius seque tutiorem rebatur utroque filio legiones obti-
2 nente. sed Suebi praetendebantur auxilium adversus Che-
ruscos orantes. nam discessu Romanorum ac vacui externo
metu gentis adsuetudine et tum aemulatione gloriae arma
in se verterant. vis nationum, virtus ducum in aequo; sed
Maroboduum regis nomen invisum apud populares, Armi-
nium pro libertate bellantem favor habebat.
1 45. Igitur non modo Cherusci sociique eorum, vetus Ar-
minii miles, sumpsere bellum, sed e regno etiam Marobodui
Suebae gentes, Semnones ac Langobardi, defecere ad eum.
quibus additis praepollebat, ni Inguiomerus cum manu
clientium ad Maroboduum perfugisset, non aliam ob cau-
sam quam quia fratris filio iuveni patruus senex parere de-
2 dignabatur. deriguntur acies, pari utrimque spe, nec, ut

9 materni *Rhen.*

olim apud Germanos, vagis incursibus aut disiectas per ca-
tervas: quippe longa adversum nos militia insueverant sequi
signa, subsidiis firmari, dicta imperatorum accipere. ac tunc 3
Arminius equo conlustrans cuncta, ut quosque advectus
erat, reciperatam libertatem, trucidatas legiones, spolia ad-
huc et tela Romanis derepta in manibus multorum ostenta-
bat; contra fugacem Maroboduum appellans, proeliorum
expertem, Hercyniae latebris defensum, ac mox per dona et
legationes petivisse foedus, proditorem patriae, satellitem
Caesaris, haud minus infensis animis exturbandum, quam
Varum Quinctilium interfecerint. meminissent modo tot 4
proeliorum, quorum eventu et ad postremum eiectis Roma-
nis satis probatum, penes utros summa belli fuerit.

46. Neque Maroboduus iactantia sui aut probris in ho- 1
stem abstinebat, sed Inguiomerum tenens illo in corpore
decus omne Cheruscorum, illius consiliis gesta quae pro-
spere ceciderint testabatur. vaecordem Arminium et rerum
nescium alienam gloriam in se trahere, quoniam tres vagas
legiones et ducem fraudis ignarum perfidia deceperit, ma-
gna cum clade Germaniae et ignominia sua, cum coniunx,
cum filius eius servitium adhuc tolerent. at se duodecim 2
legionibus petitum duce Tiberio inlibatam Germanorum
gloriam servavisse, mox condicionibus aequis discessum;
neque paenitere quod ipsorum in manu sit, integrum adver-
sum Romanos bellum an pacem incruentam malint. his vo- 3
cibus instinctos exercitus propriae quoque causae stimula-
bant, cum a Cheruscis Langobardisque pro antiquo decore
aut recenti libertate et contra augendae dominationi certa-
retur. non alias maiore mole concursum neque ambiguo 4
magis eventu, fusis utrimque dextris cornibus; sperabatur-
que rursum pugna, ni Maroboduus castra in colles subdu-
xisset. id signum perculsi fuit; et transfugiis paulatim nuda- 5

18 vagas *Drae.*] uacuas **28** recente, *corr. Lips.*

tus in Marcomanos concessit misitque legatos ad Tiberium oraturos auxilia. responsum est non iure eum adversus Cheruscos arma Romana invocare, qui pugnantes in eundem hostem Romanos nulla ope iuvisset. missus tamen Drusus, ut rettulimus, paci firmator.

1 47. Eodem anno duodecim celebres Asiae urbes conlap-
sae nocturno motu terrae, quo improvisior graviorque pe-
stis fuit. neque solitum in tali casu effugium subveniebat in
aperta prorumpendi, quia diductis terris hauriebantur. se-
disse immensos montes, visa in arduo quae plana fuerint,
2 effulsisse inter ruinam ignes memorant. asperrima in Sar-
dianos lues plurimum in eosdem misericordiae traxit: nam
centies sestertium pollicitus Caesar, et quantum aerario aut
3 fisco pendebant, in quinquennium remisit. Magnetes a Si-
pylo proximi damno ac remedio habiti. Temnios, Philadel-
phenos, Aegeatas, Apolloni⟨d⟩enses, quique Mosteni aut
Macedones Hyrcani vocantur, et Hierocaesariam, Myri-
nam, Cymen, Tmolum levari idem in tempus tributis mitti-
que ex senatu placuit, qui praesentia spectaret refoveret-
4 que. delectus est M. Ateius e praetoriis, ne consulari obti-
nente Asiam aemulatio inter pares et ex eo impedimentum
oreretur.

1 48. Magnificam in publicum largitionem auxit Caesar haud minus grata liberalitate, quod bona Aemiliae Musae, locupletis intestatae, petita in fiscum, Aemilio Lepido, cuius e domo videbatur, et Pantulei divitis equitis Romani hereditatem, quamquam ipse heres in parte legeretur, tradidit M. Servilio, quem prioribus neque suspectis tabulis scriptum compererat, nobilitatem utriusque pecunia iuvan-

1 marcomannos, *sed 62,2* marcomanorum *ut codd. Germ. 42 et Mon. Anc. 6,3 et Stat. silv. 3,3,170* **9** deductis **16** Apollonidenses *Ern.* **20** Ateius *Borghesi et Mommsen*] aletus (*cf. Syme, JRS 39,1949,8*) **22** orereturr, *sed* i *superscr. ead. m.*

dam praefatus. neque hereditatem cuiusquam adiit nisi cum 2
amicitia meruisset; ignotos et aliis infensos eoque princi-
pem nuncupantes procul arcebat. ceterum ut honestam in- 3
nocentium paupertatem levavit, ita prodigos et ob flagitia
egentes, Vibidium Virronem, Marium Nepotem, Appium
Appianum, Cornelium Sullam, Q. Vitellium movit senatu
aut sponte cedere passus est.

49. Isdem temporibus deum aedes vetustate aut igni abo- 1
litas coeptasque ab Augusto dedicavit, Libero Liberaeque
et Cereri iuxta circum maximum, quam A. Postumius dic-
tator voverat, eodemque in loco aedem Florae ab Lucio et
Marco Publiciis aedilibus constitutam, et Iano templum,
quod apud forum holitorium C. Duilius struxerat, qui pri-
mus rem Romanam prospere mari gessit triumphumque
navalem de Poenis meruit. Spei aedes a Germanico sacra- 2
tur: hanc A. Atilius voverat eodem bello.

50. Adolescebat interea lex maiestatis. et Appuleiam Va- 1
rillam, sororis Augusti neptem, quia probrosis sermonibus
divum Augustum ac Tiberium et matrem eius inlusisset
Caesarique conexa adulterio teneretur, maiestatis delator
arcessebat. de adulterio satis caveri lege Iulia visum; maie- 2
statis crimen distingui Caesar postulavit damnarique, si qua
de Augusto inreligiose dixisset; in se iacta nolle ad cognitio-
nem vocari. interrogatus a consule, quid de iis censeret,
quae de matre eius locuta secus argueretur, reticuit; dein
proximo senatus die illius quoque nomine oravit, ne cui
verba in eam quoquo modo habita crimini forent. liberavit- 3
que Appuleiam lege maiestatis: adulterii graviorem poe-
nam deprecatus, ut exemplo maiorum propinquis suis ultra

5 Virronem *Nipp.* (*cf. eundem ad 11,32,2*)] uarronem (*cf. Syme, JRS 39,1949,17*) **10** quam *Lips.*] quas **13** dullius, *corr. Or.* **15** a] in **16** A. Atilius *Nipp.*] iatillius **17** uariliam, *corr. Furlanetto*

ducentesimum lapidem removeretur suasit. adultero Man-
lio Italia atque Africa interdictum est.
1 51. De praetore in locum Vipstani Galli, quem mors abs-
tulerat, subrogando certamen incessit. Germanicus atque
Drusus (nam etiam tum Romae erant) Haterium Agrip-
pam, propinquum Germanici, fovebant. contra plerique ni-
tebantur, ut numerus liberorum in candidatis praepolleret,
2 quod lex iubebat. laetabatur Tiberius, cum inter filios eius
et leges senatus disceptaret. victa est sine dubio lex, sed
neque statim et paucis suffragiis, quo modo etiam cum vale-
rent leges vincebantur.
1 52. Eodem anno coeptum in Africa bellum, duce hostium
Tacfarinate. is natione Numida, in castris Romanis auxilia-
ria stipendia meritus, mox desertor, vagos primum et latro-
ciniis suetos ad praedam et raptus congregare, dein more
militiae per vexilla et turmas componere, postremo non
2 inconditae turbae, sed Musulamiorum dux haberi. valid⟨a⟩
ea gens et solitudinibus Africae propinqua, nullo etiam tum
urbium cultu, cepit arma Maurosque accolas in bellum tra-
xit. dux et his, Mazippa; divisusque exercitus, ut Tacfarinas
lectos viros et Romanum in modum armatos castris attine-
ret, disciplina et imperiis suesceret, Mazippa levi cum copia
3 incendia et caedes et terrorem circumferret. compulerant-
que C⟨i⟩nit⟨h⟩ios, haud spernendam nationem, in eadem,
cum Furius Camillus pro consule Africae legionem et quod
sub signis sociorum in unum conductos ad hostem duxit,
modicam manum, si mul⟨t⟩itudinem Numidarum atque
Maurorum spectares; sed nihil aeque cavebatur quam ne
bellum metu eluderent. [spe victoriae inducti sunt ut vin-
4 cerentur.] igitur legio medio, leves cohortes duaeque alae in
cornibus locantur. nec Tacfarinas pugnam detrectavit. fusi
Numidae, multosque post annos Furio nomini partum de-

17 Musulamiorum *Bekk.*] musula maiorum **29** spe – uin-cerentur *secl. Hartman*

cus militiae. nam post illum reciperatorem urbis filiumque 5
eius Camillum penes alias familias imperatoria laus fuerat,
atque hic, quem memoramus, bellorum expers habebatur.
eo pronior Tiberius res gestas apud senatum celebravit; et
decrevere patres triumphalia insignia, quod Camillo ob mo-
destiam vitae impune fuit.

53. Sequens annus TIBERIUM tertium, GERMANICUM iterum 1 a.p.Chr. 18
consules habuit. sed eum honorem Germanicus iniit apud
urbem Achaiae Nicopolim, quo venerat per Illyricam oram
viso fratre Druso in Delmatia agente, Hadriatici ac mox
Ionii maris adversam navigationem perpessus. igitur paucos 2
dies insumpsit reficiendae classi; simul sinus Actiaca victo-
ria inclutos et sacratas ab Augusto manubias castraque An-
tonii cum recordatione maiorum suorum adiit. namque ei,
ut memoravi, avunculus Augustus, avus Antonius erant,
magnaque illic imago tristium laetorumque. hinc ventum 3
Athenas, foederique sociae et vetustae urbis datum, ut uno
lictore uteretur. excepere Graeci quaesitissimis honoribus,
vetera suorum facta dictaque praeferentes, quo plus digna-
tionis adulatio haberet.

54. Petita inde Euboea tramisit Lesbum, ubi Agrippina 1
novissimo partu Iuliam edidit. tum extrema Asiae Perin-
thumque ac Byzantium, Thracias urbes, mox Propontidis
angustias et os Ponticum intrat, cupidine veteres locos et
fama celebratos noscendi; pariterque provincias internis
certaminibus aut magistratuum iniuriis fessas refovebat. at- 2
que illum in regressu sacra Samothracum visere nitentem
obvii aquilones depulere. igitur a⟨dito I⟩lio quaeque ibi
varietate fortunae et nostri origine veneranda, relegit
Asiam adpellitque Colophona, ut Clarii Apollinis oraculo
uteretur. non femina illic, ut apud Delphos, sed certis e 3

7 tertium *Nipp.* (*coll. 3,28,1. 13,34,1*)] tertio **18** excipere
28 adito Ilio *Sev. Vater*] alio

familiis et ferme Mileto accitus sacerdos numerum modo
consultantium et nomina audit; tum in specum degressus,
hausta fontis arcani aqua, ignarus plerumque litterarum et
carminum edit responsa versibus compositis super rebus,
4 quas quis mente concepit. et ferebatur Germanico per am-
bages, ut mos oraculis, maturum exitium cecinisse.

1 55. At Cn. Piso, quo properantius destinata inciperet,
civitatem Atheniensium turbido incessu exterritam ora-
tione saeva increpat, oblique Germanicum perstringens,
quod contra decus Romani nominis non Athenienses tot
cladibus exstinctos, sed conluviem illam nationum comitate
nimia coluisset: hos enim esse Mithridatis adversus Sullam,
2 Antonii adversus divum Augustum socios. etiam vetera
obiectabat, quae in Macedones improspere, violenter in
suos fecissent, offensus urbi propria quoque ira, quia Theo-
philum quendam Areo iudicio falsi damnatum precibus suis
3 non concederent. exim navigatione celeri per Cycladas et
compendia maris adsequitur Germanicum apud insulam
Rhodum, haud nescium quibus insectationibus petitus fo-
ret: sed tanta mansuetudine agebat, ut, cum orta tempestas
raperet in abrupta possetque interitus inimici ad casum re-
ferri, miserit triremes, quarum subsidio discrimini eximere-
4 tur. neque tamen mitigatus Piso, et vix diei moram perpes-
5 sus linquit Germanicum praevenitque. et postquam Syriam
ac legiones attigit, largitione, ambitu, infimos manipula-
rium iuvando, cum veteres centuriones, severos tribunos
demoveret locaque eorum clientibus suis vel deterrimo cui-
que attribueret, desidiam in castris, licentiam in urbibus,
vagum ac lascivientem per agros militem sineret, eo usque
corruptionis provectus est, ut sermone vulgi parens le-
6 gionum haberetur. nec Plancina se intra decora feminis te-
nebat, sed exercitio equitum, decursibus cohortium inter-

6 exitum *C. Her. coll. 2, 71, 1* praematuro exitu

esse, in Agrippinam, in Germanicum contumelias iacere,
quibusdam etiam bonorum militum ad mala obsequia
promptis, quod haud invito imperatore ea fieri occultus ru-
mor incedebat. nota haec Germanico, sed praeverti ad Ar-
menios instantior cura fuit.

56. Ambigua gens ea antiquitus hominum ingeniis et situ 1
terrarum, quoniam nostris provinciis late praetenta penitus
ad Medos porrigitur; maximisque imperiis interiecti et sae-
pius discordes sunt, adversus Romanos odio et in Parthum
invidia. regem illa tempestate non habebant amoto 2
Vonone; sed favor nationis inclinabat in Zenonem, Pole-
monis regis Pontici filium, quod is prima ab infantia insti-
tuta et cultum Armeniorum aemulatus, venatu epulis et
quae alia barbari celebrant, proceres plebemque iuxta de-
vinxerat. igitur Germanicus in urbe Artaxata adprobanti- 3
bus nobilibus, circumfusa multitudine insigne regium capiti
eius imposuit. ceteri venerantes regem Artaxiam consaluta-
vere, quod illi vocabulum indiderant ex nomine urbis. at 4
Cappadoces, in formam provinciae redacti, Q. Veranium
legatum accepere; et quaedam ex regiis tributis deminuta,
quo mitius Romanum imperium speraretur. Commagenis
Q. Servaeus praeponitur, tum primum ad ius praetoris
translatis.

57. Cunctaque socialia prospere composita non ideo lae- 1
tum Germanicum habebant ob superbiam Pisonis, qui ius-
sus partem legionum ipse aut per filium in Armeniam du-
cere utrumque neglexerat. Cyrri demum apud hiberna deci- 2
mae legionis convenere, firmato vultu, Piso adversus me-
tum, Germanicus, ne minari crederetur; et erat, ut rettuli,
clementior. sed amici accendendis offensionibus callidi in-
tendere vera, adgerere falsa ipsumque et Plancinam et filios

4 incidebat, *corr. Lips.* (*aliter 3,26,2*) **6** et *Pich.*] sed **17** *infra c. 64,1* Artaxian **22** Servaeus *Rhen.*] seruaesius **28** conuenire, *corr. Rhen.*

3 variis modis criminari. postremo paucis familiarium adhibi-
tis sermo coeptus a Caesare, qualem ira et dissimulatio gi-
gnit, responsum a Pisone precibus contumacibus; discesse-
runtque apertis odiis. post qu⟨a⟩e rarus in tribunali Caesa-
ris Piso, et si quando adsideret, atrox ac dissentire manife-
4 stus. vox quoque eius audita est in convivio, cum apud re-
gem Nabataeorum coronae aureae magno pondere Caesari
et Agrippinae, leves Pisoni et ceteris offerrentur, principis
Romani, non Parthi regis filio eas epulas dari; abiecitque
simul coronam et multa in luxum addidit: quae Germanico
quamquam acerba tolerabantur tamen.

1 58. Inter quae ab rege Parthorum Artabano legati ve-
nere. miserat amicitiam ac foedus memoraturos, et cupere
renovari dextras, daturumque honori Germanici, ut ripam
Euphratis accederet; petere interim, ne Vonones in Syria
haberetur neu proceres gentium propinquis nuntiis ad dis-
2 cordias traheret. ad ea Germanicus de societate Roma-
norum Parthorumque magnifice, de adventu regis et cultu
sui cum decore ac modestia respondit. Vonones Pompeio-
polim, Ciliciae maritimam urbem, amotus est. datum id non
modo precibus Artabani, sed contumeliae Pisonis, cui gra-
tissimus erat ob plurima officia et dona, quibus Plancinam
devinxerat.

a.p. Chr. 19 1 59. M. Silano L. Norbano consulibus Germanicus
Aegyptum proficiscitur cognoscendae antiquitatis. sed cura
provinciae praetendebatur, levavitque apertis horreis pretia
frugum multaque in vulgus grata usurpavit: sine milite ince-
dere, pedibus intectis et pari cum Graecis amictu, P. Scipio-
nis aemulatione, quem eadem factitavisse apud Siciliam
2 quamvis flagrante adhuc Poenorum bello accepimus. Tibe-
rius cultu habituque eius lenibus verbis perstricto acerrime

3 discesserantque, *corr. Pich.* **4** apertis *Lips.*] opertis post quae *Mur.*] postque

increpuit, quod contra instituta Augusti non sponte princi-
pis Alexandriam introisset. nam Augustus inter alia domi- 3
nationis arcana, vetitis nisi permissu ingredi senatoribus aut
equitibus Romanis inlustribus, seposuit Aegyptum, ne fame
urgeret Italiam, quisquis eam provinciam claustraque ter-
rae ac maris quamvis levi praesidio adversum ingentes exer-
citus insedisset.

60. Sed Germanicus, nondum comperto profectionem 1
eam incusari, Nilo subvehebatur, orsus oppido a Canopo.
condidere id Spartani ob sepultum illic rectorem navis Ca-
nopum, qua tempestate Menelaus Graeciam repetens di-
versum ad mare terramque Libyam deiectus. inde proxi- 2
mum amnis os dicatum Herculi, quem indigenae ortum
apud se et antiquissimum perhibent eosque, qui postea pari
virtute fuerint, in cognomentum eius adscitos; mox visit
veterum Thebarum magna vestigia. et manebant structis 3
molibus litterae Aegyptiae, priorem opulentiam comple-
xae; iussusque e senioribus sacerdotum patrium sermonem
interpretari referebat habitasse quondam septingenta milia
aetate militari, atque eo cum exercitu regem Rhamsen Li-
bya Aethiopia Medisque et Persis et Bactriano ac Scytha
potitum quasque terras Syri Armeniique et contigui Cappa-
doces colunt, inde Bithynum, hinc Lyc⟨i⟩um ad mare im-
perio tenuisse. legebantur et indicta gentibus tributa, pon- 4
dus argenti et auri, numerus armorum equorumque et dona
templis ebur atque odores, quasque copias frumenti et
omnium utensilium quaeque natio penderet, haud minus
magnifica quam nunc vi Parthorum aut potentia Romana
iubentur.

61. Ceterum Germanicus aliis quoque miraculis intendit 1
animum, quorum praecipua fuere Memnonis saxea effigies,
ubi radiis solis icta est, vocalem sonum reddens, disiectas-

12 delectus, *corr. Jac. Gron.* (deiectus est *Pich.*) **23** Lycium *Rhen.*

que inter et vix pervias arenas instar montium eductae py-
ramides certamine et opibus regum, lacusque effossa humo,
superfluentis Nili receptacula; atque alibi angustiae et pro-
2 funda altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabilis. exim
ventum Elephantinen ac Syenen, claustra olim Romani im-
perii, quod nunc rubrum ad mare patescit.
1 62. Dum ea aestas Germanico plures per provincias
transigitur, haud leve decus Drusus quaesivit inliciens Ger-
manos ad discordias, utque fracto iam Maroboduo usque in
2 exitium insisteretur. erat inter Gotones nobilis iuvenis no-
mine Catualda, profugus olim vi Marobodui et tunc dubiis
rebus eius ultionem ausus. is valida manu fines Marcoma-
norum ingreditur corruptisque primoribus ad societatem
3 inrumpit regiam castellumque iuxta situm. veteres illic Sue-
borum praedae et nostris e provinciis lixae ac negotiatores
reperti, quos ius commercii, dein cupido augendi pecuniam,
postremum oblivio patriae suis quemque ab sedibus hosti-
lem in agrum transtul⟨er⟩at.
1 63. Maroboduo undique deserto non aliud subsidium
quam misericordia Caesaris fuit. transgressus Danuvium
qua Noricam provinciam praefluit, scripsit Tiberio non ut
profugus aut supplex, sed ex memoria prioris fortunae: nam
multis nationibus clarissimum quondam regem ad se vocan-
2 tibus Romanam amicitiam praetulisse. responsum a Cae-
sare tutam ei honoratamque sedem in Italia fore, si mane-
ret; sin rebus eius aliud conduceret, abiturum fide qua ve-
3 nisset. ceterum apud senatum disseruit non Philippum
Atheniensibus, non Pyrrhum aut Antiochum populo Ro-
mano perinde metuendos fuisse. extat oratio, qua magnitu-
dinem viri, violentiam subiectarum ei gentium et quam pro-
pinquus Italiae hostis, suaque in destruendo eo consilia

4 penetrabiles, *corr. Lips.* **17** postremum, *sed* u *in rasura* ab] ad **18** transtulat (i *super syll. ult. add. m. rec.*), *corr. Ern.*

extulit. et Maroboduus quidem Ravennae habitus, [ne] si 4
quando insolescerent Suebi, quasi redit⟨ur⟩us in regnum
ostentabatur; sed non excessit Italia per duodeviginti annos
consenuitque multum imminuta claritate ob nimiam vi-
vendi cupidinem. idem Catualdae casus neque aliud perfu- 5
gium: pulsus haud multo post Hermundurorum opibus et
Vibilio duce receptusque, Forum Iulium, Narbonensis Gal-
liae coloniam, mittitur. barbari utrumque comitati, ne quie- 6
tas provincias immixti turbarent, Danuvium ultra inter flu-
mina Marum et Cusum locantur, dato rege Vannio gentis
Quadorum.

64. Simul nuntiato regem Artaxian Armeniis a Germa- 1
nico datum decrevere patres, ut Germanicus atque Drusus
ovantes urbem introirent. structi et arcus circum latera
templi Martis Ultoris cum effigie Caesarum, laetiore Tibe-
rio, quia pacem sapientia firmaverat, quam si bellum per
acies confecisset. igitur Rhescuporim quoque, Thraeciae 2
regem, astu adgreditur. omnem ea⟨m⟩ nationem Rhoeme-
talces tenuerat; quo defuncto Augustus partem Thraecum
Rhescuporidi fratri eius, partem filio Cotyi permisit. in ea
divisione arva et urbes et vicina Graecis Cotyi, quod incul-
tum ferox adnexum hostibus, Rhescuporidi cessit; ipsorum-
que regum ingenia, illi mite et amoenum, huic atrox avidum
et societatis impatiens erat. sed primo subdola concordia 3
egere: mox Rhescuporis egredi fines, vertere in se Cotyi
data et resistenti v⟨i⟩m facere, cunctanter sub Augusto,
quem auctorem utriusque regni, si sperneretur, vindicem
metuebat. enimvero audita mutatione principis immittere
latronum globos, exscindere castella, causas bello.

65. Nihil aeque Tiberium anxium habebat, quam ne com- 1
posita turbarentur. deligit centurionem, qui nuntiaret regi-

1 si *Rhen.*] nesi **2** rediturus *Rhen.* **7** vibilio, *sed 12,29,1* vibillius **26** resistenti vim *Rhen.*] resistentium

bus ne armis disceptarent; statimque a Cotye dimissa sunt
2 quae paraverat auxilia. Rhescuporis ficta modestia postulat
eundem in locum coiretur: posse de controversiis conloquio
transigi. nec diu dubitatum de tempore, loco, dein condicio-
nibus, cum alter facilitate, alter fraude cuncta inter se con-
3 cederent acciperentque. Rhescuporis sanciendo, ut dicti-
tabat, foederi convivium adicit tractaque in multam noctem
laetitia per epulas ac vinolentiam incautum Cotyn et, post-
quam dolum intellexerat, sacra regni, eiusdem familiae
deos et hospitales mensas obtestantem catenis onerat.
4 Thraeciaque omni potitus scripsit ad Tiberium structas sibi
insidias, praeventum insidiatorem; simul bellum adversus
Bastarnas Scythasque praetendens novis peditum et equi-
5 tum copiis sese firmabat. molliter rescriptum, si fraus abes-
set, posse eum innocentiae fidere; ceterum neque se neque
senatum nisi cognita causa ius et iniuriam discreturos: pro-
inde tradito Cotye veniret transferretque invidiam criminis.
1 66. Eas litteras Latinius Pandus⟨a⟩ pro praetore Moe-
siae cum militibus, quis Cotys traderetur, in Thraeciam mi-
sit. Rhescuporis inter metum et iram cunctatus maluit pa-
trati quam incepti facinoris reus esse: occidi Cotyn iubet
2 mortemque sponte sumptam ementitur. nec tamen Caesar
placitas semel artes mutavit, sed defuncto Pa⟨n⟩dusa,
quem sibi infensum Rhescuporis arguebat, Pomponium
Flaccum, veterem stipendiis et arta cum rege amicitia
eoque accommodatiorem ad fallendum, ob id maxime
Moesiae praefecit.
1 67. Flaccus in Thraeciam transgressus per ingentia pro-
missa quamvis ambiguum et scelera sua reputantem perpu-

13 Bastarnas *Rhen.*] basternas, *cf. Germ. 46,1 et Mon. Anc. 5,52* **18** *et 66,2* Pandusa *Nipp.*] pandus *et* padusa **21** cotȳ, *cf. 65,3*

lit ut praesidia Romana intraret. circumdata ⟨h⟩inc regi
specie honoris valida manus, tribunique et centuriones mo-
nendo suadendo, et quanto longius abscedebatur, apertiore
custodia, postremo gnarum necessitatis in urbem traxere.
accusatus in senatu ab uxore Coty⟨i⟩s damnatur, ut procul 2
regno teneretur. Thraecia in Rhoemetalcen filium, quem
paternis consiliis adversatum constabat, inque liberos Co-
ty⟨i⟩s dividitur; iisque nondum adultis Trebellenus Rufus
praetura functus datur, qui regnum interim tractaret, exem-
plo quo maiores M. Lepidum Ptolemaei liberis tutorem in
Aegyptum miserant. Rhescuporis Alexandriam devectus 3
atque illic fugam temptans an ficto crimine interficitur.

68. Per idem tempus Vonones, quem amotum in Ciliciam 1
memoravi, corruptis custodibus effugere ad Armenios, inde
[in] Albanos Heniochosque et consanguineum sibi regem
Scytharum conatus est. specie venandi omissis maritimis
locis avia saltuum petiit, mox pernicitate equi ad amnem
Pyramum contendit, cuius pontes accolae ruperant audita
regis fuga; neque vado penetrari poterat. igitur in ripa flu- 2
minis a Vibio Frontone praefecto equitum vincitur; mox
Remmius evocatus, priori custodiae regis adpositus, quasi
per iram gladio eum transigit. unde maior fides conscientia
sceleris et metu indicii mortem Vononi inlatam.

69. At Germanicus Aegypto remeans cuncta, quae apud 1
legiones aut urbes iusserat, abolita vel in contrarium versa
cognoscit. hinc graves in Pisonem contumeliae, nec minus
acerba quae ab illo in Caesarem temptabantur. dein Piso
abire Syria statuit. mox adversa Germanici valitudine de- 2
tentus, ubi recreatum accepit votaque pro incolumitate sol-

5 et **7** cotys **8** trebellenus *hic,* trebellienus *3,38,3 et 6,39,1, sed Tacitum variasse verisimile non est (cf. Syme, JRS 39, 1949,16)* **14** inde *Wopkens*] inde in

vebantur, admotas hostias, sacrificalem apparatum, festam
Antiochensium plebem per lictores proturbat. tum Seleu-
ciam degreditur, opperiens aegritudinem, quae rursum
3 Germanico acciderat. saevam vim morbi augebat persuasio
veneni a Pisone accepti; et reperiebantur solo ac parietibus
erutae humanorum corporum reliquiae, carmina et devo-
tiones et nomen Germanici plumbeis tabulis insculptum,
semusti cineres ac tabo obliti aliaque malefica, quis creditur
animas numinibus infernis sacrari. simul missi a Pisone in-
cusabantur ut valitudinis adversa rimantes.
1 70. Ea Germanico haud minus ira quam per metum ac-
cepta. si limen obsideretur, si effundendus spiritus sub ocu-
lis inimicorum foret, quid deinde miserrimae coniugi, quid
infantibus liberis eventurum? lenta videri veneficia: festi-
nare et urgere, ut provinciam, ut legiones solus habeat. sed
non usque eo defectum Germanicum, neque praemia cae-
2 dis apud interfectorem mansura. componit epistulas, quis
amicitiam ei renuntiabat; addunt plerique iussum provincia
decedere. nec Piso moratus ultra naves solvit, moderaba-
turque cursui quo propius regrederetur, si mors Germanici
Syriam aperuisset.
1 71. Caesar paulisper ad spem erectus, dein fesso corpore,
ubi finis aderat, adsistentes amicos in hunc modum adloqui-
tur: 'si fato concederem, iustus mihi dolor etiam adversus
deos esset, quod me parentibus liberis patriae intra iuven-
tam praematuro exitu raperent. nunc scelere Pisonis et
Plancinae interceptus ultimas preces pectoribus vestris re-
linquo: referatis patri ac fratri, quibus acerbitatibus dilace-
ratus, quibus insidiis circumventus miserrimam vitam pes-
2 sima morte finierim. si quos spes meae, si quos propinquus
sanguis, etiam quos invidia erga viventem movebat, inlacri-

8 tabe, *corr. Lips.* **19** nec ipso maratus (*cf. 34,1*) **20** quo *Lips.*] qui

mabunt quondam florentem et tot bellorum superstitem muliebri fraude cecidisse. erit vobis locus querendi apud senatum, invocandi leges. non hoc praecipuum amicorum 3
munus est, prosequi defunctum ignavo questu, sed quae voluerit meminisse, quae mandaverit exsequi. flebunt Germanicum etiam ignoti: vindicabitis vos, si me potius quam fortunam meam fovebatis. ostendite populo Romano divi 4
Augusti neptem eandemque coniugem meam, numerate sex liberos: misericordia cum accusantibus erit, fingentibusque scelesta mandata aut non credent homines aut non ignoscent.' iuravere amici, dextram morientis contingentes, 5
spiritum ante quam ultionem amissuros.

72. Tum ad uxorem versus per memoriam sui, per com- 1
munes liberos oravit, exueret ferociam, saevienti fortunae summitteret animum, neu regressa in urbem aemulatione potentiae validiores inritaret. haec palam et alia secreto, per quae ostender⟨e⟩ credebatur metum ex Tiberio. neque 2
multo post exstinguitur, ingenti luctu provinciae et ⟨cir⟩cumiacentium populorum. indoluere exterae nationes regesque: tanta illi comitas in socios, mansuetudo in hostes; visuque et auditu iuxta venerabilis, cum magnitudinem et gravitatem summae fortunae retineret, invidiam et adrogantiam effugerat.

73. Funus, sine imaginibus et pompa, per laudes ac me- 1
moriam virtutum eius celebre fuit. et erant qui formam aetatem genus mortis, ob propinquitatem etiam locorum, in quibus interiit, magni Alexandri fatis adaequarent. nam 2
utrumque corpore decoro, genere insigni, haud multum triginta annos egressum, suorum insidiis externas inter gentes occidisse: sed hunc mitem erga amicos, modicum voluptatum, uno matrimonio, certis liberis egisse, neque minus

17 ostender *corr. ead. m., ut vid., ex* ostendiss (*cf. Andr., De codd. Medic. p. 7*) **18** cūiacentium, *corr. Rhen.*

proeliatorem, etiam si temeritas afuerit praepeditusque sit
3 perculsas tot victoriis Germanias servitio premere. quod si
solus arbiter rerum, si iure et nomine regio fuisset, tanto
promptius adsecuturum gloriam militiae, quantum clemen-
4 tia temperantia, ceteris bonis artibus praestitisset. corpus
antequam cremaretur nudatum in foro Antiochensium, qui
locus sepulturae destinabatur, praetuleritne veneficii signa,
parum constitit: nam ut quis misericordia in Germanicum
et praesumpta suspicione, aut favore in Pisonem pronior,
diversi interpreta⟨ba⟩ntur.
1 74. Consultatum inde inter legatos quique alii senatorum
aderant, quisnam Syriae praeficeretur. et ceteris modice
n⟨i⟩sis, inter Vibium Marsum et Cn. Sentium diu quaesi-
tum; dein Marsus seniori et acrius tendenti Sentio conces-
2 sit. isque infamem veneficiis ea in provincia et Plancinae
percaram nomine Martinam in urbem misit, postulantibus
Vitellio ac Veranio ceterisque, qui crimina et accusationem
tamquam adversus receptos iam reos instruebant.
1 75. At Agrippina, quamquam defessa luctu et corpore
aegro, omnium tamen quae ultionem morarentur intole-
rans, ascendit classem cum cineribus Germanici et liberis,
miserantibus cunctis, quod femina nobilitate princeps, pul-
cherrimo modo matrimonio inter venerantes gratantesque
aspici solita, tunc ferales reliquias sinu ferret, incerta ultio-
nis, anxia sui et infelici fecunditate fortunae totiens
obnoxia.
2 Pisonem interim apud Coum insulam nuntius adsequitur
excessisse Germanicum. quo intemperanter accepto caedit
victimas, adit templa, neque ipse gaudium moderans et ma-
gis insolescente Plancina, quae luctum amissae sororis tum
primum laeto cultu mutavit.
1 76. Adfluebant centuriones monebantque prompta illi
legionum studia: repeteret provinciam non iure ablatam et

12 modicensis **33** non iure] coniure

vacuam. igitur quid agendum consultanti M. Piso filius pro- 2
perandum in urbem censebat: nihil adhuc inexpiabile ad-
missum, neque suspiciones imbecillas aut inania famae per-
timescenda. discordiam erga Germanicum odio fortasse di-
gnam, non poena; et ademptione provinciae satisfactum
inimicis. quod si regrederetur, obsistente Sentio civile 3
bellum incipi; nec duraturos in partibus centuriones milites-
que, apud quos recens imperatoris sui memoria et penitus
infixus in Caesares amor praevaleret.

77. Contra Domitius Celer, ex intima eius amicitia, disse- 1
ruit utendum eventu: Pisonem, non Sentium Syriae prae-
positum; huic fasces et ius praetoris, huic legiones datas. si
quid hostile ingruat, quem iustius arma oppositurum,
⟨quam⟩ qui legati auctoritatem et propria mandata accepe-
rit? relinquendum etiam rumoribus tempus, quo senescant: 2
plerumque innocentes recenti invidiae impares. at si teneat
exercitum, augeat vires, multa quae provideri non possint
fortuito in melius casura. 'an festinamus cum Germanici 3
cineribus adpellere, ut te inauditum et indefensum planctus
Agrippinae ac vulgus imperitum primo rumore rapiant? est
tibi Augustae conscientia, est Caesaris favor, sed in occulto;
et perisse Germanicum nulli iactantius maerent quam qui
maxime laetantur.'

78. Haud magna mole Piso, promptus ferocibus, in sen- 1
tentiam trahitur missisque ad Tiberium epistulis incusat
Germanicum luxus et superbiae; seque pulsum, ut locus
rebus novis patefieret, curam exercitus eadem fide qua te-
nuerit repetivisse. simul Domitium impositum triremi vitare 2
litorum oram praeterque insulas alto mari pergere in Syriam
iubet. concurrentes desertores per manipulos componit, ar-
mat lixas traiectisque in continentem navibus vexillum ti-
ronum in Syriam euntium intercipit, regulis Cilicum ut se

14 quam *add. Lips.* **29** alto *Lips.*] lato

auxiliis iuvarent scribit, haud ignavo ad ministeria belli iu-
vene Pisone, quamquam suscipiendum bellum abnuisset.
1 79. Igitur oram Lyciae ac Pamphyliae praelegentes, ob-
viis navibus quae Agrippinam vehebant, utrimque infensi
arma primo expediere; dein mutua formidine non ultra iur-
gium processum est, Marsusque Vibius nuntiavit Pisoni,
Romam ad dicendam causam veniret. ille eludens respondit
adfuturum, ubi praetor, qui de veneficiis quaereret, reo at-
2 que accusatoribus diem prodixisset. interim Domitius Lao-
diciam urbem Syriae adpulsus, cum hiberna sextae legionis
peteret, quod eam maxime novis consiliis idoneam rebatur,
a Pacuvio legato praevenitur. id Sentius Pisoni per litteras
aperit monetque, ne castra corruptoribus, ne provinciam
3 bello temptet. quosque Germanici memores aut inimicis
eius adversos cognoverat, contrahit, magnitudinem impera-
toris identidem ingerens et rem publicam armis peti; ducit-
que validam manum et proelio paratam.
1 80. Nec Piso, quamquam coepta secus cadebant, omisit
tutissima e praesentibus, sed castellum Ciliciae munitum
admodum, cui nomen Celend⟨e⟩ris, occupat; nam admixtis
desertoribus et tirone nuper intercepto suisque et Plancinae
servitiis auxilia Cilicum, quae reguli miserant, in numerum
2 legionis composuerat. Caesarisque se legatum testabatur
provincia, quam is dedisset, arceri, non a legionibus (earum
quippe accitu venire), sed a Sentio privatum odium falsis
criminibus tegente. consisterent in acie, non pugnaturis mi-
litibus, ubi Pisonem ab ipsis parentem quondam appella-
tum, si iure ageretur, potiorem, si armis, non invalidum
3 vidissent. tum pro munimentis castelli manipulos explicat,
colle arduo et derupto; nam cetera mari cinguntur. contra
veterani ordinibus ac subsidiis instructi: hinc militum, inde
locorum asperitas, sed non animus, non spes, ne tela qui-

6 Vibius *Rhen.*] uibimus **24** prouinciam, *corr. Rhen.*

dem nisi agrestia aut subitum ⟨in⟩ usum properata. ut ve- 4
nere in manus, non ultra dubitatum quam dum Romanae
cohortes in aequum eniterentur: vertunt terga Cilices seque
castello claudunt.

81. Interim Piso classem haud procul opperientem adpu- 1
gnare frustra temptavit; regressusque et pro muris modo
semet adflictando, modo singulos nomine ciens, praemiis
vocans seditionem coeptabat, adeoque commoverat, ut si-
gnifer legionis [vocans] sextae signum ad eum transtulerit.
tum Sentius occanere cornua tubasque et peti aggerem, 2
erigi scalas iussit, ac promptissimum quemque succedere,
alios tormentis hastas saxa et faces ingerere. tandem victa 3
pertinacia Piso oravit, ut traditis armis maneret in castello,
dum Caesar, cui Syriam permitteret, consulitur. non recep-
tae condiciones, nec aliud quam naves et tutum in urbem
iter concessum est.

82. At Romae, postquam Germanici valitudo percrebuit 1
cunctaque ut ex longinquo aucta in deterius adferebantur,
dolor ira, et erumpebant questus: ideo nimirum in extremas
terras relegatum, ideo Pisoni permissam provinciam; hoc
egisse secretos Augustae cum Plancina sermones. vera 2
prorsus de Druso seniores locutos: displicere regnantibus
civilia filiorum ingenia, neque ob aliud interceptos, quam
quia populum Romanum aequo iure complecti reddita li-
bertate agitaverint. hos vulgi sermones audita mors adeo 3
incendit, ut ante edictum magistratuum, ante senatus con-
sultum sumpto iustitio desererentur fora, clauderentur do-
mus. passim silentia et gemitus, nihil compositum in os-
tentationem; et quamquam neque insignibus lugentium ab-
stinerent, altius animis maerebant. forte negotiatores, vi- 4
vente adhuc Germanico Syria egressi, laetiore de valitudine

1 in *add. Doed.* **9** legionis uocans (*ex antecedenti* uocans *iterato*) sextae **12** hastas et saxa *vel* saxa faces *Wesenberg coll. 4,49,2*

eius attulere. statim credita, statim vulgata sunt: ut quisque
obvius, quamvis leviter audita in alios atque illi in plures
cumulata gaudio transferunt. cursant per urbem, moliuntur
templorum fores; iuvat credulitatem nox et promptior inter
5 tenebras adfirmatio. nec obstitit falsi⟨s⟩ Tiberius, donec
tempore ac spatio vanescerent. et populus quasi rursum
ereptum acrius doluit.

1 83. Honores, ut quis amore in Germanicum aut ingenio
validus, reperti decretique: ut nomen eius Saliari carmine
caneretur; sedes curules sacerdotum Augustalium locis su-
perque eas querceae coronae statuerentur; ludos circenses
eburna effigies praeiret; neve quis flamen aut augur in lo-
2 cum Germanici nisi gentis Iuliae crearetur. arcus additi Ro-
mae et apud ripam Rheni et in monte Syriae Amano cum
inscriptione rerum gestarum ac mortem ob rem publicam
obisse; sepulchrum Antiochiae ubi crematus, tribunal Epi-
daphnae, quo in loco vitam finierat. statuarum locorumve,
3 in quis coleretur, haud facile quis numerum inierit. cum
censeretur clipeus auro et magnitudine insignis inter auc-
tores eloquentiae, adse⟨ve⟩ravit Tiberius solitum parem-
que ceteris dicaturum: neque enim eloquentiam fortuna
discerni, et satis inlustre, si veteres inter scriptores habere-
4 tur. equester ordo cuneum Germanici appellavit, qui iu-
niorum dicebatur, instituitque uti turmae idibus Iuliis ima-
ginem eius sequerentur. pleraque manent: quaedam statim
omissa sunt aut vetustas obliteravit.

1 84. Ceterum recenti adhuc maestitia soror Germanici Li-
via, nupta Druso, duos virilis sexus simul enixa est. quod
rarum laetumque etiam modicis penatibus tanto gaudio
principem adfecit, ut non temperaverit quin iactaret apud
patres nulli ante Romanorum eiusdem fastigii viro gemi-

16 epidaphene, *corr. Lips.* **18** colerentur, *sed* n *expunctum*
20 adseveravit *Jac. Gron.*] adserauit, *sed* a *expunctum*

nam stirpem editam. nam cuncta, etiam fortuita, ad gloriam
vertebat. sed populo tali in tempore id quoque dolorem 2
tulit, tamquam auctus liberis Drusus domum Germanici
magis urgeret.

85. Eodem anno gravibus senatus decretis libido femi- 1
narum coercita cautumque, ne quaestum corpore faceret
cui avus aut pater aut maritus eques Romanus fuisset. nam 2
Vistilia, praetoria familia genita, licentiam stupri apud aedi-
les vulgaverat, more inter veteres recepto, qui satis poe-
narum adversum impudicas in ipsa professione flagitii cre-
debant. exactum et a Titidio Labeone, Vistiliae marito, cur 3
in uxore delicti manifesta ultionem legis omisisset. atque
illo praetendente sexaginta dies ad consultandum datos
necdum praeterisse, satis visum de Vistilia statuere; eaque
in insulam Seriphon abdita est.

Actum et de sacris Aegyptiis Iudaicisque pellendis, fac- 4
tumque patrum consultum, ut quattuor milia libertini gene-
ris ea superstitione infecta, quis idonea aetas, in insulam
Sardiniam veherentur, coercendis illic latrociniis et, si ob
gravitatem caeli interissent, vile damnum; ceteri cederent
Italia, nisi certam ante diem profanos ritus exuissent.

86. Post quae rettulit Caesar capiendam virginem in lo- 1
cum Occiae, quae septem et quinquaginta per annos
summa sanctimonia Vestalibus sacris praesederat; egitque
grates Fonteio Agrippae et Domitio Pollioni, quod offe-
rendo filias de officio in rem publicam certarent. praelata 2
est Pollionis filia, non ob aliud quam quod mater eius in
eodem coniugio manebat; nam Agrippa discidio domum
imminuerat. et Caesar quamvis posthabitam decies sestertii
dote solatus est.

11 exacta, *corr. Vertr.* **25** Domitio *Lips.*] comicio, *lectio fort. retinenda, cf. Syme, JRS 39, 1949, 11* pollioni, *at* **27** polionis

87. Saevitiam annonae incusante plebe statuit frumento pretium, quod emptor penderet, binosque nummos se additurum negotiatoribus in singulos modios. neque tamen ob ea parentis patriae delatum et antea vocabulum adsumpsit, acerbeque increpuit eos, qui divinas occupationes ipsumque dominum dixerant. unde angusta et lubrica oratio sub principe, qui libertatem metuebat, adulationem oderat.

1 88. Reperio apud scriptores senatoresque eorundem temporum Adgandestrii principis Chattorum lectas in senatu litteras, quibus mortem Arminii promittebat, si patrandae neci venenum mitteretur, responsumque esse non fraude neque occultis, sed palam et armatum populum Romanum hostes suos ulcisci. qua gloria aequabat se Tiberius priscis imperatoribus, qui venenum in Pyrrhum regem ve-
2 tuerant prodiderantque. ceterum Arminius, abscedentibus Romanis et pulso Maroboduo regnum adfectans, libertatem popularium adversam habuit, petitusque armis cum varia fortuna certaret, dolo propinquorum cecidit: liberator hau⟨d⟩ dubie Germaniae et qui non primordia populi Romani, sicut alii reges ducesque, sed florentissimum impe-
3 rium lacessierit, proeliis ambiguus, bello non victus. septem et triginta annos vitae, duodecim potentiae explevit, caniturque adhuc barbaras apud gentes, Graecorum annalibus ignotus, qui sua tantum mirantur, Romanis haud perinde celebris, dum vetera extollimus recentium incuriosi.

9 Adgandestrii: *nomen suspectum* **10** Armenii *et* **15** Armenius **25** incuriosi. Finit liber II P. Cornely | Incipit liber III feliciter (P. Cornely *scripsit m. post.*)

LIBER TERTIVS

1. Nihil intermissa navigatione hiberni maris Agrippina 1 a.p.Chr. 20
Corcyram insulam advehitur, litora Calabriae contra sitam.
illic paucos dies componendo animo insumit, violenta luctu
et nescia tolerandi. interim adventu eius audito intimus 2
quisque amicorum et plerique militares, ut quique sub Ger-
manico stipendia fecerant, multique etiam ignoti vicinis e
municipiis, pars officium in principem rati, plures illos se-
cuti, ruere ad oppidum Brundisium, quod naviganti celerri-
mum fidissimumque adpulsu erat. atque ubi primum ex alto 3
visa classis, complentur non modo portus et proxima ma-
ri[s], sed moenia ac tecta, quaque longissime prospectari
poterat, maerentium turba et rogitantium inter se, silen-
tione an voce aliqua egredientem exciperent. neque satis
constabat quid pro tempore foret, cum classis paulatim suc-
cessit, non alacri, ut adsolet, remigio, sed cunctis ad tristi-
tiam compositis. postquam duobus cum liberis, feralem ur- 4
nam tenens, egressa navi defixit oculos, idem omnium ge-
mitus, neque discerneres proximos alienos, virorum femi-
narumve planctus, nisi quod comitatum Agrippinae longo
maerore fessum obvii et recentes in dolore anteibant.

2. Miserat duas praetorias cohortes Caesar, addito ut ma- 1
gistratus Calabriae Apulique et Campani suprema erga me-
moriam filii sui munia funge⟨re⟩ntur. igitur tribunorum 2
centurionumque umeris cineres portabantur; praecedebant
incompta signa, versi fasces; atque ubi colonias transgre-
derentur, atrata plebes, trabeati equites pro opibus loci ve-

1 Ab excessu divi augusti. Nihil *eqs.* **10** maris, *corr. Mur.*
23 munia *Rit.*] munera

stem odores aliaque funerum sollemnia cremabant. etiam
quorum diversa oppida, tamen obvii et victimas atque aras
dis Manibus statuentes lacrimis et conclamationibus dolo-
3 rem testabantur. Drusus Tarracinam progressus est cum
Claudio fratre liberisque Germanici, qui in urbe fuerant.
consules M. Valerius et M. Aurelius (iam enim magistratum
occeperant) et senatus ac magna pars populi viam comple-
vere, disiecti et ut cuique libitum flentes; aberat quippe
adulatio, gnaris omnibus laetam Tiberio Germanici mortem
male dissimulari.

1 3. Tiberius atque Augusta publico abstinuere, inferius
maiestate sua rati, si palam lamentarentur, an ne omnium
oculis vultum eorum scrutantibus falsi intelleg⟨er⟩entur.
2 matrem Antoniam non apud auctores rerum, non diurna
actorum scriptura reperio ullo insigni officio functam, cum
super Agrippinam et Drusum et Claudium ceteri quoque
consanguinei nominatim perscripti sint, seu valitudine prae-
pediebatur, seu victus luctu animus magnitudinem mali
3 perferre visu non toleravit. facilius crediderim Tiberio et
Augusta⟨e⟩, qui domo non excedebant, cohibitam, ut par
maeror et matris exemplo avia quoque et patruus attineri
viderentur.

1 4. Dies, quo reliquiae tumulo Augusti inferebantur,
modo per silentium vastus, modo ploratibus inquies; plena
urbis itinera, conlucentes per campum Martis faces. illic
miles cum armis, sine insignibus magistratus, populus per
tribus concidisse rem publicam, nihil spei reliquum clami-
tabant, promptius apertiusque, quam ut meminisse imperi-
2 tantium crederes. nihil tamen Tiberium magis penetravit
quam studia hominum accensa in Agrippinam, cum decus
patriae, solum Augusti sanguinem, unicum antiquitatis spe-
cimen appellarent versique ad caelum ac deos integram illi
subolem ac superstitem iniquorum precarentur.

6 M. Aurelius *Panvinius*] c. aurelius **14** in diurna *Wurm* **20** Augustae *Doed.*] augusta

5. Fuere qui publici funeris pompam requirerent compa- 1
rarentque quae in Drusum, patrem Germanici, honora et
magnifica Augustus fecisset. ipsum quippe asperrimo hie-
mis Ticinum usque progressum neque abscedentem a cor-
pore simul urbem intravisse; circumfusas lecto Claudiorum
Iuliorumque imagines; defletum in foro, laudatum pro ro-
stris; cuncta a maioribus reperta aut quae posteri invenerint
cumulata: at Germanico ne solitos quidem et cuicumque
nobili debitos honores contigisse. sane corpus ob longinqui- 2
tatem itinerum externis terris quoquo modo crematum: sed
tanto plura decora mox tribui par fuisse, quanto prima fors
negavisset. non fratrem, nisi unius diei via, non patruum
saltem porta tenus obvium. ubi illa veterum instituta, pro-
positam toro effigiem, meditata ad memoriam virtutis car-
mina et laudationes et lacrimas vel doloris imitamenta?

6. Gnarum id Tiberio fuit; utque premeret vulgi sermo- 1
nes, monuit edicto multos inlustrium Romanorum ob rem
publicam obisse, neminem tam flagranti desiderio celebra-
tum. idque et sibi et cunctis egregium, si modus adiceretur.
non enim eadem decora principibus viris et imperatori po-
pulo quae modicis domibus aut civitatibus. convenisse re- 2
centi dolori luctum et ex maerore solacia; sed referendum
iam animum ad firmitudinem, ut quondam divus Iulius
amissa unica filia, ut divus Augustus ereptis nepotibus abs-
truserint tristitiam. nil opus vetustioribus exemplis, quo- 3
tiens populus Romanus clades exercituum, interitum du-
cum, funditus amissas nobiles familias constanter tulerit.
principes mortales, rem publicam aeternam esse. proin re-
peterent sollemnia, et quia ludorum Megalesium specta-
culum suberat, etiam voluptates resumerent.

7. Tum exuto iustitio reditum ad munia, et Drusus Illyri- 1
cos ad exercitus profectus est, erectis omnium animis pe-
tendae e Pisone ultionis et crebro questu, quod vagus inte-

13 praepositam, *corr. Mur.*

rim per amoena Asiae atque Achaiae adroganti et subdola
2 mora scelerum probationes subverteret. nam vulgatum erat
missam, ut dixi, a Cn. Sentio famosam veneficiis Martinam
subita morte Brundisii exstinctam, venenumque nodo cri-
nium eius occultatum, nec ulla in corpore signa sumpti exitii
reperta.
1 8. At Piso praemisso in urbem filio datisque mandatis per
quae principem molliret, ad Drusum pergit, quem haud
fratris interitu trucem quam remoto aemulo aequiorem sibi
sperabat. Tiberius, quo integrum iudicium ostentaret, ex-
ceptum comiter iuvenem sueta erga filios familiarum nobi-
2 les liberalitate auget. Drusus Pisoni, si vera forent quae
iacerentur, praecipuum in dolore suum locum respondit,
sed malle falsa et inania nec cuiquam mortem Germanici
exitiosam esse. haec palam et vitato omni secreto; neque
dubitabantur praescripta ei a Tiberio, cum incallidus alio-
qui et facilis iuventa senilibus tum artibus uteretur.
1 9. Piso Delmatico mari tramisso relictisque apud Anco-
nam navibus per Picenum ac mox Flaminiam viam adsequi-
tur legionem, quae e Pannonia in urbem, dein praesidio
Africae ducebatur; eaque res agitata rumoribus, ut in ag-
2 mine atque itinere crebro se militibus ostentavisset. ab Nar-
nia, vitandae suspicionis an quia pavidis consilia in incerto
sunt, Nare ac mox Tiberi devectus auxit vulgi iras, quia
navem tumulo Caesarum adpulerat dieque et ripa frequenti
magno clientium agmine ipse, feminarum comitatu Plan-
3 cina et vultu alacres incessere. fuit inter inritamenta invi-
diae domus foro imminens festa ornatu conviviumque et
epulae; et celebritate loci nihil occultum.
1 10. Postera die Fulcinius Trio Pisonem apud consules
postulavit. contra Vitellius ac Veranius ceterique Germani-
cum comitati tendebant: nullas esse partes Trioni; neque se
accusatores, sed rerum indices et testes mandata Germanici

16 ei *Lips.*] et

perlaturos. ille, dimissa eius causae delatione, ut priorem
vitam accusaret obtinuit, petitumque est a principe cogni-
tionem exciperet. quod ne reus quidem abnuebat, studia 2
populi et patrum metuens: contra Tiberium spernendis ru-
moribus validum et conscientiae matris innexum esse; vera-
que aut in deterius credita iudice ab uno facilius discerni,
odium et invidiam apud multos valere. haud fallebat Tibe- 3
rium moles cognitionis quaque ipse fama distraheretur. igi-
tur paucis familiarium adhibitis minas accusantium et hinc
preces audit integramque causam ad senatum remittit.

11. Atque interim Drusus rediens Illyrico, quamquam 1
patres censuissent ob receptum Maroboduum et res priore
aestate gestas ut ovans iniret, prolato honore urbem in-
travit.

Post quae reo L. Arruntium, P. Vinicium, Asinium 2
Gallum, Aeserninum Marcellum, Sex. Pompeium patronos
petenti iisque diversa excusantibus M. Lepidus et L. Piso et
Livineius Regulus adfuere, arrecta omni civitate, quanta
fides amicis Germanici, quae fiducia reo; satin cohiberet ac
premeret sensus suos Tiberius. [is] haud alias intentior po-
pulus plus sibi in principem occultae vocis aut suspicacis
silentii permisit.

12. Die senatus Caesar orationem habuit meditato tem- 1
peramento. patris sui legatum atque amicum Pisonem fu-
isse adiutoremque Germanico datum a se auctore senatu
rebus apud Orientem administrandis. illic contumacia et
certaminibus asperasset iuvenem exituque eius laetatus es-
set an scelere exstinxisset, integris animis diiudicandum.
'nam si legatus officii terminos, obsequium erga imperato- 2
rem exuit eiusdemque morte et luctu meo laetatus est,

8 molis, *corr. Rhen.* **12** priore aestate *del. Nipp.* (*ut 3,20,1*) **15** L. *Nic. Faber*] T. P. Vinicium *Borghesi*] fulnicium **17** M'. *Lips.* (*cf. ad 1,13,2*) **20** Tiberius *Pich.*] tiberius ac praemeret (*per dittographiam ex praecedenti* ac premeret) is *del. Acid.*

odero seponamque a domo mea et privatas inimicitias
no⟨n⟩ vi principis ulciscar; sin facinus in cuiuscumque mor-
talium nece vindicandum detegitur, vos vero et liberos Ger-
3 manici et nos parentes iustis solaciis adficite. simulque illud
reputate, turbide et seditiose tractaverit exercitus Piso,
quaesita sint per ambitionem studia militum, armis repetita
provincia, an falsa haec in maius vulgaverint accusatores.
4 quorum ego nimiis studiis iure suscenseo. nam quo pertinuit
nudare corpus et contrectandum vulgi oculis permittere dif-
ferrique etiam per externos, tamquam veneno interceptus
5 esset, si incerta adhuc ista et scrutanda sunt? defleo equi-
dem filium meum semperque deflebo; sed neque reum pro-
hibeo quo minus cuncta proferat, quibus innocentia eius
sublevari aut, si qua fuit iniquitas Germanici, coargui pos-
sit, vosque oro ne, quia dolori meo causa conexa est,
6 obiecta crimina pro adprobatis accipiatis. si quos propin-
quus sanguis aut fides sua patronos dedit, quantum quisque
eloquentia et cura valet, iuvate periclitantem. ad eundem
7 laborem, eandem constantiam accusatores hortor. id solum
Germanico super leges praestiterimus, quod in curia potius
quam in foro, apud senatum quam apud iudices de morte
eius anquiritur: cetera pari modestia tractentur. nemo
Drusi lacrimas, nemo maestitiam meam spectet, nec si qua
in nos adversa finguntur.'

1 13. Exim biduum criminibus obiciendis statuitur utque
sex dierum spatio interiecto reus per triduum defenderetur.
tum Fulcinius vetera et inania orditur, ambitiose avareque
habitam Hispaniam; quod neque convictum noxae reo, si
recentia purgaret, neque defensum absolutioni erat, si tene-
2 retur maioribus flagitiis. post que⟨m⟩ Servaeus et Veranius
et Vitellius consimili studio, et multa eloquentia Vitellius,
obiecere odio Germanici et rerum novarum studio Pisonem
vulgus militum per licentiam et sociorum iniurias eo usque

2 non vi *Mur.*] noui, *cf. 5,5* vi principis **30** quem *Rhen.*] q;

conrupisse, ut parens legionum a deterrimis appellaretur;
contra in optimum quemque, maxime in comites et amicos
Germanici saevisse; postremo ipsum devotionibus et
veneno peremisse; sacra hinc et immolationes nefandas ip-
sius atque Plancinae, petitam armis rem publicam utque
reus agi posset, acie victum.

14. Defensio in ceteris trepidavit; nam neque ambitio- 1
nem militarem neque provinciam pessimo cui⟨que⟩ obno-
xiam, ne contumelias quidem adversum imperatorem infi-
tiari poterat: solum veneni crimen visus est diluisse, quod
ne accusatores quidem satis firmabant, in convivio Germa-
nici, cum super eum Piso discumberet, infectos manibus
eius cibos arguentes. quippe absurdum videbatur inter 2
aliena servitia et tot adstantium visu, ipso Germanico co-
ram, id ausum; offerebatque familiam reus et ministros in
tormenta flagitabat. sed iudices per diversa implacabiles 3
erant, Caesar ob bellum provinciae inlatum, senatus num-
quam satis credito sine fraude Germanicum interisse.**
scripsissent expostulantes, quod haud minus Tiberius quam
Piso abnuere. simul populi ante curiam voces audiebantur: 4
non temperaturos manibus, si patrum sententias evasisset.
effigiesque Pisonis traxerant in Gemonias ac divellebant, ni
iussu principis protectae repositaeque forent. igitur inditus 5
lecticae et a tribuno praetoriae cohortis deductus est, vario
rumore, custos saluti an mortis exactor sequeretur.

15. Eadem Plancinae invidia, maior gratia; eoque ambi- 1
guum habebatur, quantum Caesari in eam liceret. atque
ipsa, donec mediae Pisoni spes, sociam se cuiuscumque for-
tunae et, si ita ferret, comitem exitii promittebat; ut secretis
Augustae precibus veniam obtinuit, paulatim segregari a
marito, dividere defensionem coepit. quod reus postquam 2
sibi exitiabile intellegit, an adhuc experiretur dubitans,

8 cuique *Rhen.*] cui **18** *lacunam indicavit Ferr.*

hortantibus filiis durat mentem senatumque rursum ingreditur; redintegratamque accusationem, infensas patrum voces, adversa et saeva cuncta perpessus, nullo magis exterritus est quam quod Tiberium sine miseratione, sine ira, obstina-
3 tum clausumque vidit, ne quo adfectu perrumperetur. relatus domum, tamquam defensionem in posterum meditaretur, pauca conscribit obsignatque et liberto tradit; tum solita curando corpori exsequitur. dein multam post noctem, egressa cubiculo uxore, operiri fores iussit; et coepta luce perfosso iugulo, iacente humi gladio, repertus est.

1 16. Audire me memini ex senioribus visum saepius inter manus Pisonis libellum, quem ipse non vulgaverit; sed amicos eius dictitavisse litteras Tiberii et mandata in Germanicum contineri, ac destinatum promere apud patres principemque arguere, ni elusus a Seiano per vana promissa foret; nec illum sponte exstinctum, verum immisso percussore. quorum neutrum adseveraverim; neque tamen occulere debui narratum ab iis, qui nostram ad iuventam dura-
2 verunt. Caesar flexo in maestitiam ore suam invidiam tali morte quaesitam apud senatum ⟨conquestus M. Pisonem vocari iubet⟩ crebrisque interrogationibus exquirit, qualem Piso diem supremum noctemque exegisset. atque illo pleraque sapienter, quaedam inconsultius respondente recitat
3 codicillos a Pisone in hunc ferme modum compositos: ‘conspiratione inimicorum et invidia falsi criminis oppressus, quatenus veritati et innocentiae meae nusquam locus est, deos immortales testor vixisse me, Caesar, cum fide adversum te neque alia in matrem tuam pietate; vosque oro liberis meis consulatis, ex quibus Cn. Piso qualicumque fortunae meae non est adiunctus, cum omne hoc tempus in urbe egerit, M. Piso repetere Syriam dehortatus est. atque uti-

20 *lacunam suspicatus est Boxhorn;* conquestus – iubet *suppl. Halm Weissenbornium secutus, qui tamen etiam* in senatum *post* iubet *addidit*

nam ego potius filio iuveni quam ille patri seni cessisset. eo 4
impensius precor ne meae pravitatis poenas innoxius luat.
per quinque et quadraginta annorum obsequium, per colle-
gium consulatus, quondam divo Augusto parenti tuo pro-
batus et tibi amicus nec quicquam post haec rogaturus salu-
tem infelicis filii rogo.' de Plancina nihil addidit.
17. Post quae Tiberius adulescentem crimine civilis belli 1
purgavit, patris quippe iussa, nec potuisse filium detrectare,
simul nobilitatem domus, etiam ipsius quoquo modo meriti
gravem casum miseratus. pro Plancina cum pudore et flagi-
tio disseruit, matris preces obtendens, in quam optimi cu-
iusque secreti questus magis ardescebant. id ergo fas aviae, 2
interfectricem nepotis aspicere adloqui, eripere senatui.
quod pro omnibus civibus leges obtineant, uni Germanico
non contigisse. Vitellii et Veranii voce defletum Caesarem,
ab imperatore et Augusta defensam Plancinam. proinde
venena et artes tam feliciter expertas verteret in Agrippi-
nam, in liberos eius, egregiamque aviam ac patruum san-
guine miserrimae domus exsatiaret. biduum super hac ima- 3
gine cognitionis absumptum urgente Tiberio liberos Pisonis
matrem uti tuerentur. et cum accusatores ac testes certatim
perorarent respondente nullo, miseratio quam invidia au-
gebatur. primus sententiam rogatus Aurelius Cotta consul 4
(nam referente Caesare magistratus eo etiam munere fun-
gebantur) nomen Pisonis radendum fastis censuit, partem
bonorum publicandam, pars ut Cn. Pisoni filio concedere-
tur isque praenomen mutaret; M. Piso exuta dignitate et
accepto quinquagies sestertio in decem annos relega⟨re⟩tur,
concessa Plancinae incolumitate ob preces Augustae.
18. Multa ex ea sententia mitigata sunt a principe: ne 1
nomen Pisonis fastis eximeretur, quando M. Antonii, qui

16 proinde *Rhen.*] perinde (*idem vitium 15,27,2 al.*) **28** relegaretur *Lips.*] religatur

bellum patriae fecisset, Iulli Antonii, qui domum Augusti
violasset, manerent; et M. Pisonem ignominiae exemit con-
cessitque ei paterna bona, satis firmus, ut saepe memoravi,
adversum pecuniam et tum pudore absolutae Plancinae
2 placabilior. atque idem, cum Valerius Messalinus signum
aureum in aede Martis Ultoris, Caecina Severus aram ultio-
ni⟨s⟩ statuendam censuissent, prohibuit, ob externas ea
victoria⟨s⟩ sacrari dictitans, domestica mala tristitia ope-
3 rienda. addiderat Messalinus Tiberio et Augustae et Anto-
niae et Agrippinae Drusoque ob vindictam Germanici gra-
tes agendas omiseratque Claudii mentionem. et Messa-
linum quidem L. Asprenas senatu coram percunctatus est
an prudens praeterisset; ac tum demum nomen Claudii ad-
4 scriptum est. mihi, quanto plura recentium seu veterum re-
volvo, tanto magis ludibria rerum mortalium cunctis in ne-
gotiis obversantur. quippe fama spe veneratione potius om-
nes destinabantur imperio quam quem futurum principem
fortuna in occulto tenebat.

1 19. Paucis post diebus Caesar auctor senatui fuit Vitellio
atque Veranio et Servaeo sacerdotia tribuendi; Fulcinio
suffragium ad honores pollicitus monuit, ne facundiam vio-
2 lentia praecipitaret. is finis fuit ulciscenda Germanici
morte, non modo apud illos homines qui tum agebant,
etiam secutis temporibus vario rumore iactata. adeo ma-
xima quaeque ambigua sunt, dum alii quoquo modo audita
pro compertis habent, alii vera in contrarium vertunt, et
gliscit utrumque posteritate.

3 At Drusus urbe egressus repetendis auspiciis, mox ovans
introiit. paucosque post dies Vipsania mater eius excessit,
una omnium Agrippae liberorum miti obitu: nam ceteros

1 Iulli *Andr.*] iulii (*cf. 1,10,4*) **6** ultioni, *corr. Halm* **8** victoria, *corr. Rhen.* **22** in ulciscenda *Halm, sed cf. 6,32,4; 14,4,4* **25** audita *in marg. m. post.*] audire

manifestum ferro vel creditum est veneno aut fame ex-
stinctos.

20. Eodem anno Tacfarinas, quem priore aestate pulsum 1
a Camillo memoravi, bellum in Africa renovat, vagis pri-
mum populationibus et ob pernicitatem inultis, dein vicos
exscindere, trahere graves praedas; postremo haud procul
Pagyda flumine cohortem Romanam circumsedit. praeerat 2
castello Decrius impiger manu, exercitus militia et illam
obsidionem flagitii ratus. is cohortatus milites, ut copiam
pugnae in aperto faceret, aciem pro castris instruit. primo-
que impetu pulsa cohorte promptus inter tela occursat fu-
gientibus, increpat signiferos, quod inco⟨n⟩ditis aut deser-
toribus miles Romanus terga daret; simul excepta vulnera
et, quamquam transfosso oculo, adversum os in hostem in-
tendit; neque proelium omisit, donec desertus suis caderet.

21. Quae postquam L. Apronio (nam Camillo successe- 1
rat) comperta, magis dedecore suorum quam gloria hostis
anxius, raro ea tempestate et e vetere memoria facinore
decimum quemque ignominiosae cohortis sorte ductos fusti
necat. tantumque severitate profectum, ut vexillum vete- 2
ranorum, non amplius quingenti numero, easdem Tacfarina-
tis copias praesidium, cui Thala nomen, adgressas fuderint.
quo proelio Rufus Helvius gregarius miles servati civis de- 3
cus rettulit donatusque est ab Apronio torquibus et hasta.
Caesar addidit civicam coronam, quod non eam quoque
Apronius iure proconsulis tribuisset, questus magis quam
offensus. sed Tacfarinas perculsis Numidis et obsidia 4
aspernantibus spargit bellum, ubi instaretur cedens ac rur-
sum in terga remeans. et dum ea ratio barbaro fuit, inritum
fessumque Romanum impune ludificabatur; postquam de-

3 priore aestate *del. Nipp.* (*ut 3,11,1*), *sed Tacitum ipsum errasse verisimilius est* (*cf. Syme, Tac. II 746*) **10** faceret *H. Probst*] facerent, *sed* n *expunctum*

flexit ad maritimos locos ⟨et⟩inligatus praeda stativis ca-
stris adhaerebat, missu patris Apronius Caesianus cum
equite et cohortibus auxiliariis, quis velocissimos legionum
addiderat, prosperam adversum Numidas pugnam facit pel-
litque in deserta.

1 22. At Romae Lepida, cui super Aemiliorum decus L.
Sulla et Cn. Pompeius proavi erant, defertur simulavisse
partum ex P. Quirinio divite atque orbo; adiciebantur adul-
teria venena quaesitumque per Chaldaeos in domum Caesa-
ris, defendente ream Manio Lepido fratre. Quirinius post
dictum repudium adhuc infensus quamvis infami ac nocenti
2 miserationem addiderat. haud facile quis dispexerit illa in
cognitione mentem principis: adeo vertit ac miscuit irae et
clementiae signa. deprecatus primo senatum, ne maiestatis
crimina tractarentur, mox M. Servilium e consularibus
aliosque testes inlexit ad prof⟨er⟩enda quae velut reicere
3 voluerat. idemque servos Lepidae, cum militari custodia
haberentur, transtulit ad consules neque per tormenta in-
terrogari passus est d⟨e⟩ iis, quae ad domum suam pertine-
4 rent. exemit etiam Drusum consulem designatum dicendae
primo loco sententiae; quod alii civile rebantur, ne ceteris
adsentiendi necessitas fieret, quidam ad saevitiam trahe-
bant: neque enim cessurum nisi damnandi officio.

1 23. Lepida ludorum diebus, qui cognitionem intervene-
rant, theatrum cum claris feminis ingressa, lamentatione
flebili maiores suos ciens ipsumque Pompeium, cuius ea
monimenta et adstantes imagines visebantur, tantum mise-
ricordia⟨e⟩ permovit, ut effusi in lacrimas saeva et dete-
standa Quirinio clamitarent, cuius senectae atque orbitati
et obscurissimae domui destinata quondam uxor L. Caesari
2 ac divo Augusto nurus dederetur. dein tormentis servorum
patefacta sunt flagitia ⟨i⟩tumque in sententiam Rubelli

1 et inligatus *Haase* **27** misericordia, *corr. Lips.*

Blandi, a quo aqua atque igni arcebatur. huic Drusus adsensit, quamquam alii mitius censuissent. mox Scauro, qui filiam ex ea genuerat, datum, ne bona publicarentur. tum demum aperuit Tiberius compertum sibi etiam ex P. Quirinii servis veneno eum a Lepida petitum.

24. Inlustrium domuum adversa (etenim haud multum 1
distanti tempore Calpurnii Pisonem, Aemilii Lepidam ami-
serant) solacio adfecit D. Silanus Iuniae familiae redditus.
casum eius paucis repetam. ut valida divo Augusto in rem 2
publicam fortuna, ita domi improspera fuit ob impudicitiam
filiae ac neptis, quas urbe depulit adulterosque earum
morte aut fuga punivit. nam culpam inter viros ac feminas
vulgatam gravi nomine laesarum religionum ac violatae
maiestatis appellando clementiam maiorum suasque ipse
leges egrediebatur. sed aliorum exitus, simul cetera illius 3
aetatis memorabo, si effectis in quae ⟨te⟩tendi plures ad
curas vitam produxero: D. Silanus in nepti Augusti adulter,
quamquam non ultra foret saevitum, quam ut amicitia Cae-
saris prohiberetur, exilium sibi demonstrari intellexit, nec
nisi Tiberio imperitante deprecari senatum ac principem
ausus est M. Silani fratris potentia, qui per insignem nobili-
tatem et eloquentiam praecellebat. sed Tiberius grates 4
agenti Silano patribus coram respondit se quoque laetari,
quod frater eius e peregrinatione longinqua revertisset, id-
que iure licitum, quia non senatus consulto, non lege pulsus
foret: sibi tamen adversus eum integras parentis sui offen-
siones, neque reditu Silani dissoluta quae Augustus voluis-
set. fuit posthac in urbe neque honores adeptus est.

25. Relatum dein de moderanda Papia Poppaea, quam 1
senior Augustus post Iulias rogationes incitandis caelibum poenis et augendo aerario sanxerat. nec ideo coniugia et

6 etenim *Merc.*] adenim **16** tetendi *Ern.* **29** dein *Woe.*] deinde

educationes liberum frequentabantur praevalida orbitate;
ceterum multitudo periclitantium gliscebat, cum omnes do-
mus delatorum interpretationibus subvertere⟨n⟩tur, utque
2 antehac flagitiis, ita tunc legibus laborabatur. ea res admo-
net, ut de principiis iuris et quibus modis ad hanc multitudi-
nem infinitam ac varietatem legum perventum sit, altius
disseram.
1 26. Vetustissimi mortalium, nulla adhuc mala libidine,
sine probro scelere eoque sine poena aut coercitionibus
agebant. neque praemiis opus erat, cum honesta suopte
ingenio peterentur; et ubi nihil contra morem cuperent,
2 nihil per metum vetabantur. at postquam exui aequalitas et
pro modestia ac pudore ambitio et vis incedebat, provenere
dominationes multosque apud populos aeternum mansere.
3 quidam statim, aut postquam regum pertaesum, leges ma-
luerunt. ⟨h⟩ae primo rudibus hominum animis simplices
erant; maximeque fama celebravit Cretensium, quas Mi-
nos, Spartanorum, quas Lycurgus, ac mox Atheniensibus
4 quaesitiores iam et plures Solo perscripsit. nobis Romulus,
ut libitum, imperitaverat; dein Numa religionibus et divino
iure populum devinxit, repertaque quaedam a Tullo et
Anco. sed praecipuus Servius Tullius sanctor legum fuit,
quis etiam reges obtemperarent.
1 27. Pulso Tarquinio adversum patrum factiones multa
populus paravit tuendae libertatis et firmandae concordiae,
creatique decemviri et, accitis quae usquam egregia, com-
positae duodecim tabulae, finis aequi iuris. nam secutae
leges etsi aliquando in maleficos ex delicto, saepius tamen
dissensione ordinum et apiscendi inlicitos honores aut pel-
2 lendi claros viros aliaque ob prava per vim latae sunt. hinc
Gracchi et Saturnini turbatores plebis, nec minor largitor
nomine senatus Drusus; corrupti spe aut inlusi per interces-

2 omnis *et* subverteretur, *corr. Lips.* **13** incidebat, *corr. Lips.* provenire, *corr. Lips.*

sionem socii, ac ne bello quidem Italico, mox civili omis-
sum, quin multa et diversa sciscerentur, donec L. Sulla dic-
tator abolitis vel conversis prioribus, cum plura addidisset,
otium eius rei haud in longum paravit, statim turbidis Le-
pidi rogationibus, neque multo post tribunis reddita licentia
quoquo vellent populum agitandi. iamque non modo in 3
commune, sed in singulos homines latae quaestiones, et
corruptissima re publica plurimae leges.

28. Tum Cn. Pompeius, tertium consul corrigendis mori- 1
bus delectus et gravior remediis quam delicta erant, sua-
rumque legum auctor idem ac subversor, quae armis tueba-
tur, armis amisit. exim continua per viginti annos discordia,
non mos, non ius; deterrima quaeque impune ac multa ho-
nesta exitio fuere. sexto demum consulatu Caesar Augu- 2
stus, potentiae securus, quae triumviratu iusserat abolevit
deditque iura, quis pace et principe uteremur. acriora ex eo 3
vincla: inditi custodes et lege Papia Poppaea praemiis in-
ducti, ut, si a privilegiis parentum cessaretur, velut parens
omnium populus vacantia teneret. sed altius penetrabant
urbemque et Italiam et quod usquam civium corripuerant,
multorumque excisi status. et terror omnibus intentabatur, 4
ni Tiberius statuendo remedio quinque consularium, quin-
que e praetoriis, totidem e cetero senatu sorte duxisset,
apud quos exsoluti plerique legis nexus modicum in prae-
sens levamentum fuere.

29. Per idem tempus Neronem e liberis Germanici, iam 1
ingressum iuventam, commendavit patribus, utque munere
capessendi vigintiviratus solveretur et quinquennio ma-
turius quam per leges quaesturam peteret, non sine inrisu
audientium postulavit. praetendebat sibi atque fratri de-
creta eadem petente Augusto. sed neque tum fuisse dubita- 2
verim, qui eius modi preces occulti inluderent: ac tamen

18 ut si *Lips.*] uisi

initia fastigii Caesaribus erant magisque in oculis vetus mos, et privignis cum vitrico levior necessitudo quam avo adver-
3 sum nepotem. additur pontificatus et, quo primum die forum ingressus est, congiarium plebi admodum laetae, quod Germanici stirpem iam puberem aspiciebat. auctum
4 dehinc gaudium nuptiis Neronis et Iuliae Drusi filiae. utque haec secundo rumore, ita adversis animis acceptum, quod filio Claudii socer Seianus destinaretur. polluisse nobilitatem familiae videbatur suspectumque iam nimiae spei Seianum ultra extulisse.

1 30. Fine anni concessere vita insignes viri L. Volusius et Sallustius Crispus. Volusio vetus familia neque tamen praeturam egressa; ipse consulatum intulit, censoria etiam potestate legendis equitum decuriis functus, opumque, quis do-
2 mus illa immensum viguit, primus adcumulator. Crispum equestri ortum loco C. Sallustius, rerum Romanarum florentissimus auctor, sororis nepotem in nomen adscivit. atque ille, quamquam prompto ad capessendos honores aditu, Maecenatem aemulatus sine dignitate senatoria multos triumphalium consulariumque potentia anteiit, diversus a veterum instituto per cultum et munditias copiaque et
3 a⟨d⟩fluentia luxu propior. suberat tamen vigor animi ingentibus negotiis par, eo acrior, quo somnum et inertiam magis ostentabat. igitur incolumi Maecenate proximus, mox praecipuus, cui secreta imperatorum inniterentur, et interficiendi Postumi Agrippae conscius, aetate provecta speciem magis
4 in amicitia principis quam vim tenuit. idque et Maecenati acciderat, fato potentiae raro sempiternae, an satias capit aut illos, cum omnia tribuerunt, aut hos, cum iam nihil reliquum est quod cupiant.

a.p.Chr. 21 1 31. Sequitur Tiberi quartus, Drusi secundus consulatus, patris atque filii collegio insignis. nam biennio ante Germa-

9 uidebantur, *corr. J.F. Gron.* **32** triennio *Nipp.* (*cf. etiam 12,25,2*)*; Syme, Tac. II 746*

nici cum Tiberio idem honor neque patruo laetus neque
natura tam conexus fuerat. eius anni principio Tiberius 2
quasi firmandae valitudini in Campaniam concessit, longam
et continuam absentiam paulatim meditans, sive ut amoto
patre Drusus munia consulatus solus impleret. ac forte
parva res magnum ad certamen progressa praebuit iuveni
materiem apiscendi favoris. Domitius Corbulo praetura 3
functus de L. Sulla nobili iuvene questus est apud senatum,
quod sibi inter spectacula gladiatorum loco non decessisset.
pro Corbulone aetas, patrius mos, studia seniorum erant;
contra Mamercus Scaurus et L. Arruntius aliique Sullae
propinqui nitebantur. certabantque orationibus, et memo- 4
rabantur exempla maiorum, qui iuventutis inreverentiam
gravibus decretis notavissent, donec Drusus apta temperan-
dis animis disseruit; et satisfactum Corbuloni per Mamer-
cum, qui patruus simul ac vitricus Sullae et oratorum ⟨ea⟩
aetate uberrimus erat. idem Corbulo plurima per Italiam 5
itinera fraude mancipum et incuria magistratuum inter-
rupta et impervia clamitando exsecutionem eius negotii li-
bens suscepit; quod haud perinde publice usui habitum
quam exitiosum multis, quorum in pecuniam atque famam
damnationibus et hasta saeviebat.

32. Neque multo post missis ad senatum litteris Tiberius 1
motam rursum Africam incursu Tacfarinatis docuit, iudi-
cioque patrum deligendum pro consule gnarum militiae,
corpore validum et bello suffecturum. quod initium Sex. 2
Pompeius agitandi adversus Manium Lepidum odii nanc-
tus, ut socordem inopem et maioribus suis dedecorum eo-
que etiam Asiae sorte depellendum incusavit, adverso se-
natu, qui Lepidum ⟨m⟩item magis quam ignavum, paternas
ei angustias, et nobilitatem sine probro actam honori quam

16 ea *add. Ferr.* **27** Marcum, *corr. Syme, JRS 45, 1955, 26*

ignominiae habendam ducebat. igitur missus in Asiam, et
de Africa decretum, ut Caesar legeret cui mandanda foret.
1 33. Inter quae Severus Caecina censuit, ne quem magi-
stratum, cui provincia obvenisset, uxor comitaretur, mul-
tum ante repetito concordem sibi coniugem et sex partus
enixam, seque quae in publicum statueret domi servavisse,
cohibita intra Italiam, quamquam ipse plures per provincias
2 quadraginta stipendia explevisset. haud enim frustra placi-
tum olim, ne feminae in socios aut gentes externas trahe-
rentur: inesse mulierum comitatui quae pacem luxu, bellum
formidine morentur et Romanum agmen ad similitudinem
3 barbari incessus convertant. non imbecillum tantum et im-
parem laboribus sexum, sed, si licentia adsit, saevum ambi-
tiosum, potestatis avidum; incedere inter milites, habere ad
manum centuriones; praesedisse nuper feminam exercitio
4 cohortium, decursu legionum. cogitarent ipsi, quotiens re-
petundarum aliqui arguerentur, plura uxoribus obiectari:
his statim adhaerescere deterrimum quemque provincia-
lium, ab his negotia suscipi transigi; duorum egressus coli,
duo esse praetoria, pervicacibus magis et impotentibus mu-
lierum iussis, quae Oppiis quondam aliisque legibus con-
strictae, nunc vinclis exsolutis domos fora, iam et exercitus
regerent.
1 34. Paucorum haec adsensu audita: plures obturbabant,
neque relatum de negotio neque Caecinam dignum tantae
2 rei censorem. mox Valerius Messalinus, cui parens Messala
ineratque imago paternae facundiae, respondit multa duri-
tiae veterum ⟨in⟩ melius et laetius mutata; neque enim, ut
olim, obsideri urbem bellis aut provincias hostiles esse; et
pauca feminarum necessitatibus concedi, quae ne coniugum
quidem penates, adeo socios non onerent; cetera promisca
cum marito nec ullum in eo pacis impedimentum. bella

28 in *add. Mur.* **29** obsideri *corr. m. post. ex* absidere

plane accinctis obeunda: sed revertentibus post laborem
quod honestius quam uxorium levamentum? at quasdam in 3
ambitionem aut avaritiam prolapsas. quid? ipsorum magi-
stratuum nonne plerosque variis libidinibus obnoxios? non
tamen ideo neminem in provinciam mitti. corruptos saepe
pravitatibus uxorum maritos: num ergo omnes caelibes in-
tegros? placuisse quondam Oppias leges, sic temporibus rei 4
publicae postulantibus; remissum aliquid postea et mitiga-
tum, quia expedierit. frustra nostram ignaviam alia ad voca-
bula transferri: nam viri in eo culpam, si femina modum
excedat. porro ob unius aut alterius imbecillum animum 5
male eripi maritis consortia rerum secundarum adversa-
rumque; simul sexum natura invalidum deseri et exponi suo
luxu, cupidinibus alienis. vix praesenti custodia manere in-
laesa coniugia: quid fore, si per plures annos in modum
discidii obliterentur? sic obviam irent iis, quae alibi pecca-
rentur, ut flagitiorum urbis meminissent. addidit pauca Dru- 6
sus de matrimonio suo; nam principibus adeunda saepius
longinqua imperii. quotiens divum Augustum in Occiden-
tem atque Orientem meavisse comite Livia! se quoque in
Illyricum profectum et, si ita conducat, alias ad gentes
iturum, haud semper aequo animo, si ab uxore carissima et
tot communium liberorum parente divelleretur. sic Caeci-
nae sententia elusa e⟨s⟩t.

35. Proximo senatus die Tiberius per litteras, castigatis 1
oblique patribus, quod cuncta curarum ad principem reice-
rent, M. Lepidum et Iunium Blaesum nominavit, ex quis
pro consule Africae legeretur. tum audita amborum verba, 2
intentius excusante se Lepido, cum valitudinem corporis,
aetatem liberum, nubilem filiam obtenderet, intellegeretur-
que etiam quod silebat, avunculum esse Seiani Blaesum

24 elusa est *Frei.* **25** proximo *Frei.*] proximi (*cf. 2,33,1; 50,2*) **27** M'. *Lips.* (*cf. ad 1,13,2*)

3 atque eo praevalidum. respondit Blaesus specie recusantis,
sed neque eadem adseveratione, et consensu adulantium
adiutus est.
1 36. Exim promptum quod multorum intimis questibus
tegebatur. incedebat enim deterrimo cuique licentia im-
pune probra et invidiam in bonos excitandi arrepta imagine
Caesaris; libertique etiam ac servi, patrono vel domino cum
2 voces, cum manus intentarent, ultro metuebantur. igitur C.
Cestius senator disseruit principes quidem instar deorum
esse, sed neque a dis nisi iustas supplicum preces audiri,
neque quemquam in Capitolium aliave urbis templa perfu-
3 gere, ut eo subsidio ad flagitia utatur. abolitas leges et fundi-
tus versas, ubi in foro, in limine curiae ab Annia Rufilla,
quam fraudis sub iudice damnavisset, probra sibi et minae
intendantur neque ipse audeat ius experiri ob effigiem im-
4 peratoris oppositam. hau⟨d⟩ dissimilia alii, et quidam atro-
ciora circumstrepebant; precabanturque Drusum daret ul-
tionis exemplum, donec accitam convictamque attineri pu-
blica custodia iussit.
1 37. Et Considius Aequus et Caelius Cursor equites Ro-
mani, quod fictis maiestatis criminibus Magium Caeci-
lianum praetorem petivissent, auctore principe ac decreto
2 senatus puniti. utrumque in laudem Drusi tra⟨he⟩batur: ab
eo in urbe, inter coetus et sermones hominum obversante,
secreta patris mitigari. neque luxus in iuvene adeo displice-
bat: huc potius intenderet, diem aedificationibus, noctem
conviviis trahere⟨t⟩, quam solus et nullis voluptatibus avo-
catus maestam vigilantiam et malas curas exerceret.
1 38. Non enim Tiberius, non accusatores fatiscebant. et
Ancharius Priscus Caesium Cordum pro consule Cretae

3 adiutus *J.F. Gron.*] haut iustus (haud iutus *Jac. Gron.*, haud adiutus *Halm, al. al.*) **10** dis *Halm*] diis **26** aedificationibus *temptatum* (editoribus *Lips.*, ludicris factionibus *Raim. Seyffert, al. al.*) **27** trahere, *corr. Lips.*

postulaverat repetundis, addito maiestatis crimine, quod
tum omnium accusationum complementum erat. Caesar 2
Antistium Veterem e primoribus Macedoniae, absolutum
adulterii, increpitis iudicibus ad dicendam maiestatis cau-
sam retraxit, ut turbidum et Rhescuporidis consiliis permix-
tum, qua tempestate Cotye [fratre] interfecto bellum adver-
sus nos volverat. igitur aqua et igni interdictum reo, adposi-
tumque ut teneretur insula neque Macedoniae neque Thrae-
ciae opportuna. nam Thraecia diviso imperio in Rhoeme- 3
talcen et liberos Cotyis, quis ob infantiam tutor erat Trebel-
lenus Rufus, insolentia nostri discors agebat, neque minus
Rhoemetalcen quam Trebellenum incusans popularium
iniurias inultas sinere. Coelaletae Odrusaeque et Dii, vali- 4
dae nationes, arma cepere, ducibus diversis et paribus inter
se per ignobilitatem; quae causa fuit, ne in bellum atrox
coalescerent. pars turbant praesentia, alii montem Hae-
mum transgrediuntur, ut remotos populos concirent; plu-
rimi ac maxime compositi regem urbemque Philippopolim,
a Macedone Philippo sitam, circumsidunt.

39. Quae ubi cognita P. Vellaeo (is proximum exercitum 1
praesidebat), alarios equites ac leves cohortium mittit in
eos, qui praedabundi aut adsumendis auxiliis vagabantur,
ipse robur peditum ad exsolvendum obsidium ducit. simul- 2
que cuncta prospere acta, caesis populatoribus et dissen-
sione orta apud obsidentes regisque opportuna eruptione et
adventu legionis. neque aciem aut proelium dici decuerit, in
quo semermi ac palantes trucidati sunt sine nostro san-
guine.

40. Eodem anno Galliarum civitates ob magnitudinem 1
aeris alieni rebellionem coeptavere, cuius exstimulator

6 fratre *del. Ern.* **10** trebellienus *et* **12** trebellienum (*ut 6,39,1*), *sed* trebellenus *2,67,2* **13** Dii *Lips.* (*coll. Thuc. 2,96,2*)] alii **27** semerme, *corr. Jac. Gron., cf. 45,2; 1,68,4*

acerrimus inter Treveros Iulius Florus, apud Aeduos Iulius
Sacrovir. nobilitas ambobus et maiorum bona facta, eoque
Romana civitas olim data, cum id rarum nec nisi virtuti
2 pretium esset. ii secretis conloquiis, ferocissimo quoque ad-
sumpto aut quibus ob egestatem ac metum ex flagitiis ma-
xima peccandi necessitudo, componunt Florus Belgas, Sa-
3 crovir propiores Gallos concire. igitur per conciliabula et
coetus seditiosa disserebant de continuatione tributorum,
gravitate faenoris, saevitia ac superbia praesidentium; et
discordare militem audito Germanici exitio: egregium re-
sumendae libertati tempus, si, ipsi florentes, quam inops
Italia, quam imbellis urbana plebes, nihil validum in exerci-
tibus nisi quod externum, cogitarent.
1 41. Haud ferme ulla civitas intacta seminibus eius motus
fuit; sed erupere primi Andecavi ac Turoni. quorum Ande-
cavos Acilius Aviola legatus excita cohorte, quae Lugduni
2 praesidium agitabat, coercuit. Turoni legionario milite,
quem Visellius Varro inferioris Germaniae legatus miserat,
oppressi eodem Aviola duce et quibusdam Galliarum pri-
moribus, qui tulere auxilium, quo dissimularent defectio-
3 nem magisque in tempore efferrent. spectatus et Sacrovir
intecto capite pugnam pro Romanis ciens, ostentandae, ut
ferebat, virtutis; sed captivi, ne incesseretur telis, adgno-
scendum se praebuisse arguebant. consultus super eo Tibe-
rius aspernatus est indicium aluitque dubitatione bellum.
1 42. Interim Florus insistere destinatis, pellicere alam
equitum, quae conscripta e Treveris militia disciplinaque
nostra habebatur, ut caesis negotiatoribus Romanis bellum
inciperet; paucique equitum corrupti, plures in officio man-
2 sere. aliud vulgus obaeratorum aut clientium arma cepit;
petebantque saltus, quibus nomen Arduenna, cum legiones
utroque ab exercitu, quas Visellius et C. Silius adversis iti-

1 Treviros *Nipp. ut 1,41,1, sed* Treveri *etiam 42,1; 44,1; 46,2*
27 conscripta e *Bekk.*] conscriptae

neribus obiecerant, arcuerunt. praemissusque cum delecta 3
manu Iulius Indus e civitate eadem, discors Floro et ob id
navandae operae avidior, inconditam multitudinem adhuc
disiecit. Florus incertis latebris victores frustratus, post-
remo visis militibus, qui effugia insederant, sua manu ceci-
dit. isque Treverici tumultus finis.

43. Apud Aeduos maior moles exorta, quanto civitas 1
opulentior et comprimendi procul praesidium. Augusto-
dunum, caput gentis, armatis cohortibus Sacrovir occupa-
verat, ⟨ut⟩ nobilissimam Galliarum subolem, liberalibus
studiis ibi operatam, et eo pignore parentes propinquosque
eorum adiungeret; simul arma occulte fabricata iuventuti
dispertit. quadraginta milia fuere, quinta sui parte legiona- 2
riis armis, ceteri cum venabulis et cultris quaeque alia ve-
nantibus tela sunt. adduntur e servitiis gladiaturae destinati,
quibus more gentico continuum ferri tegimen: cruppellarios
vocant, inferendis ictibus inhabiles, accipiendis impenetra-
biles. augebantur eae copiae vicinarum civitatum ut 3
nondum aperta consensione, ita viritim promptis studiis, et
certamine ducum Romanorum, quos inter ambigebatur
utroque bellum sibi poscente. mox Varro invalidus senecta
vigenti Silio concessit.

44. At Romae non Treveros modo et Aeduos, sed quat- 1
tuor et sexaginta Galliarum civitates descivisse, adsumptos
in societatem Germanos, dubias Hispanias, cuncta, ut mos
famae, in maius credita. optimus quisque rei publicae cura 2
maerebat; multi odio praesentium et cupidine mutationis
suis quoque periculis laetabantur increpabantque Tiberium,
quod in tanto rerum motu libellis accusatorum insumeret
operam. an et Sacrovirum maiestatis crimine reum in se- 3
natu fore? extitisse tandem viros, qui cruentas epistulas ar-
mis cohiberent; miseram pacem vel bello bene mutari.

10 ut *add. Bezz.* nobilissimarum, *corr. Lips.* **11** et *Bezz.*] ut (*cf. 2,32,2*)

4 tanto impensius in securitatem compositus, neque loco ne-
que vultu mutato, sed ut solitum per illos dies egit, altitu-
dine animi, an compererat modica esse et vulgatis leviora.
1 45. Interim Silius, cum legionibus duabus incedens, prae-
missa auxiliari manu vastat Sequanorum pagos, qui finium
extremi et Aeduis contermini sociique in armis erant. mox
Augustodunum petit propero agmine, certantibus inter se
signiferis, fremente etiam gregario milite, ne suetam re-
quiem, ne spatia noctium opperiretur: viderent modo adver-
2 sos et aspicerentur; id satis ad victoriam. duodecimum apud
lapidem Sacrovir copiaeque patentibus locis apparuere. in
fronte statuerat ferratos, in cornibus cohortes, a tergo se-
mermos. ipse inter primores equo insigni adire, memorare
veteres Gallorum glorias quaeque Romanis adversa intulis-
sent; quam decora victoribus libertas, quanto intolerantior
servitus iterum victis.
1 46. Non diu haec nec apud laetos: etenim propinquabat
legionum acies, inconditique ac militiae nescii oppidani ne-
que oculis neque auribus satis competebant. contra Silius,
etsi praesumpta spes hortandi causas exemerat, clamitabat
tamen pudendum ipsis, quod Germaniarum victores adver-
2 sum Gallos tamquam in hostem ducerentur. 'una nuper co-
hors rebellem Turonum, una ala Treverum, paucae huius
ipsius exercitus turmae profligavere Sequanos. quanto pe-
cunia dites et voluptatibus opulentos, tanto magis imbelles
3 Aeduos evincite et fugientibus consulite.' ingens ad ea cla-
mor, et circumfudit eques frontemque pedites invasere, nec
cunctatum apud latera. paulum morae attulere ferrati, re-
stantibus lamminis adversum pila et gladios; sed miles cor-
reptis securibus et dolabris, ut si murum perrumperet,
caedere tegmina et corpora; quidam trudibus aut furcis

12 fronte *Lips.*] frontē **28** cunctatum (c *in initio vocabuli ead. m. correxit ex* t)

inertem molem prosternere, iacentesque, nullo ad resur-
gendum nisu, quasi exanimes linquebantur. Sacrovir primo 4
Augustodunum, dein metu deditionis in villam propinquam
cum fidissimis pergit. illic sua manu, reliqui mutuis ictibus
occidere; incensa super villa omnes cremavit.

47. Tum demum Tiberius ortum patratumque bellum se- 1
natu scripsit; neque dempsit aut addidit vero, sed fide ac
virtute legatos, se consiliis superfuisse. simul causas, cur 2
non ipse, non Drusus profecti ad id bellum forent, adiunxit,
magnitudinem imperii extollens, neque decorum principi-
bus, si una alterave civitas turbet*** omissa urbe, unde in
omnia regimen. nunc, quia non metu ducatur, iturum, ut
praesentia spectaret componeretque. decrevere patres vota 3
pro reditu eius supplicationesque et alia decora. solus Dola-
bella Cornelius, dum anteire ceteros parat, absurdam in
adulationem progressus, censuit ut ovans e Campania ur-
bem introiret. igitur secutae Caesaris litterae, quibus se non 4
tam vacuum gloria praedicabat, ut post ferocissimas gentes
perdomitas, tot receptos in iuventa aut spretos triumphos
iam senior peregrinationis suburbanae inane praemium
peteret.

48. Sub idem tempus, ut mors Sulpicii Quirini publicis 1
exsequiis frequentaretur, petivit a senatu. nihil ad veterem
et patriciam Sulpiciorum familiam Quirinius pertinuit, or-
tus apud municipium Lanuvium, sed impiger militiae et
acribus ministeriis consulatum sub divo Augusto, mox ex-
pugnatis per Ciliciam Homonadensium castellis insignia
triumphi adeptus; datusque rector C. Caesari Armeniam
obtinenti Tiberium quoque Rhodi agentem coluerat. quod 2
tunc patefecit in senatu, laudatis in se officiis et incusato M.

5 incensa *Rhen.*] ingressa **11** *lacunae signum posuit Nipp. antecedente Chifflet* (ire obviam *suppl. F. Walter,* occurrere *Joh. Müller*) **27** onomadensium (*cf. Strabo 12,6,5*)

Lollio, quem auctorem C. Caesari pravitatis et discor-
diarum arguebat. sed ceteris haud laeta memoria Quirini
erat ob intenta, ut memoravi, Lepidae pericula sordidam-
que et praepotentem senectam.
1 49. Fine anni Clutorium Priscum equitem Romanum,
post celebre carmen, quo Germanici suprema defleverat,
pecunia donatum a Caesare, corripuit delator, obiectans
aegro Druso composuisse quod, si exstinctus foret, maiore
praemio vulgaretur. id Clutorius in domo P. Petroni socru
eius Vitellia coram multisque inlustribus feminis per vanilo-
2 quentiam iecerat. ut delator extitit, ceteris ad dicendum
testimonium exterritis, sola Vitellia nihil se audivisse adse-
v⟨er⟩avit. sed arguentibus ad perniciem plus fidei fuit, sen-
tentiaque Haterii Agrippae consulis designati indictum reo
ultimum supplicium.
1 50. Contra M. Lepidus in hunc modum exorsus est: 'si,
patres conscripti, unum id spectamus, quam nefaria voce
Clutorius Priscus mentem suam et aures hominum polluerit,
neque carcer neque laqueus, ne serviles quidem cruciatus in
2 eum suffecerint. sin flagitia et facinora sine modo sunt,
suppliciis ac remediis principis moderatio maiorumque et
vestra exempla temperant et vana a scelestis, dicta a malefi-
ciis differunt, est locus sententiae, per quam neque huic
delictum impune sit et nos clementiae simul ac severitatis
non paeniteat. saepe audivi principem nostrum conqueren-
tem, si quis sumpta morte misericordiam eius praevenisset.
3 vita Clutorii in integro est, qui neque servatus in periculum
rei publicae neque interfectus in exemplum ibit. studia illi,
ut plena vaecordiae, ita inania et fluxa sunt; nec quicquam
grave ac serium ex eo metuas, qui suorum ipse flagitiorum
proditor non virorum animis, sed muliercularum adrepit.

1 Lollio *Chifflet*] folio **11** iecerat *Weissbrodt coll. 6,31,1*] legerat **16** M'. *Lips.* (*cf. ad 1, 13, 2*)

cedat tamen urbe et bonis amissis aqua et igni arceatur; 4
quod perinde censeo ac si lege maiestatis teneretur.'

51. Solus Lepido Rubellius Blandus e consularibus ad- 1
sensit; ceteri sententiam Agrippae secuti, ductusque in car-
cerem Priscus ac statim exanimatus. id Tiberius solitis sibi
ambagibus apud senatum incusavit, cum extolleret pieta-
tem quamvis modicas principis iniurias acriter ulciscentium,
deprecaretur tam praecipites verborum poenas, laudaret
Lepidum neque Agrippam argueret. igitur factum senatus 2
consultum, ne decreta patrum ante diem ⟨decimum⟩ ad
aerarium deferrentur idque vitae spatium damnatis proro-
garetur. sed non senatui libertas ad paenitendum erat, ne-
que Tiberius interiectu temporis mitigabatur.

52. C. Sulpicius D. Ha⟨te⟩rius consules sequuntur, intur- 1 a.p.Chr.22
bidus externis rebus annus, domi suspecta severitate adver-
sum luxum, qui immensum proruperat ad cuncta, quis pe-
cunia prodigitur. sed alia sumptuum, quamvis graviora, dis-
simulatis plerumque pretiis occultabantur: ventris et ga-
neae paratus adsiduis sermonibus vulgati fecerant curam,
ne princeps antiquae parsimoniae durius adverteret. nam 2
incipiente C. Bibulo ceteri quoque aediles disseruerant
sperni sumptuariam legem vetitaque utensilium pretia au-
geri in dies, nec mediocribus remedii⟨s s⟩isti posse, et con-
sulti patres integrum id negotium ad principem distulerant.
sed Tiberius saepe apud se pensitato, an coerceri tam pro- 3
fusae cupidines possent, num coercitio plus damni in rem
publicam ferret, quam indecorum adtrectare quod non ob-
tineret vel retentum ignominiam et infamiam virorum inlu-
strium posceret, postremo litteras ad senatum composuit,
quarum sententia in hunc modum fuit:

10 decimum *add. Lips. coll. Suet. Tib. 75,2 et Dione 57,20,4* **14** Haterius *Rhen.*] harius **23** remedii isti, *corr. Pich.* (*cf. Liv. 3,20,8*)

1 53. ‘Ceteris forsitan in rebus, patres conscripti, magis
expediat me coram interrogari et dicere quid ⟨e⟩ re publica
censeam: in hac relatione subtrahi oculos meos melius fuit,
ne denotantibus vobis ora ac metum singulorum, qui pu-
dendi luxus arguerentur, ipse etiam viderem eos ac velut
2 deprenderem. quod si mecum ante viri strenui, aediles,
consilium habuissent, nescio an suasurus fuerim omittere
potius praevalida et adulta vitia quam hoc adsequi, ut pa-
3 lam fieret quibus flagitiis impares essemus. sed illi quidem
officio functi sunt, ut ceteros quoque magistratus sua munia
implere velim; mihi autem neque honestum silere neque
proloqui expeditum, quia non aedilis aut praetoris aut con-
sulis partes sustineo: maius aliquid et excelsius a principe
postulatur; et cum recte factorum sibi quisque gratiam tra-
4 hant, unius invidia ab omnibus peccatur. quid enim primum
prohibere et priscum ad morem recidere adgrediar? villa-
rumne infinita spatia? familiarum numerum et nationes?
argenti et auri pondus? aeris tabularumque miracula? pro-
miscas viris et feminis vestes atque illa feminarum propria,
quis lapidum causa pecuniae nostrae ad externas aut hosti-
les gentes transferuntur?

1 54. Nec ignoro in conviviis et circulis incusari ista et
modum posci; sed si quis legem sanciat, poenas indicat,
idem illi civitatem verti, splendidissimo cuique exitium pa-
rari, neminem criminis expertem clamitabunt. atqui ne cor-
poris quidem morbos veteres et diu auctos nisi per dura et
aspera coerceas; corruptus simul et corruptor, aeger et fla-
grans animus haud levioribus remediis restinguendus est
2 quam libidinibus ardescit. tot a maioribus repertae leges,
tot quas divus Augustus tulit, illae oblivione, hae, quod
flagitios⟨i⟩us est, contemptu abolitae securiorem luxum fe-
cere. nam si velis quod nondum vetitum est, timeas ne ve-
tere; at si prohibita impune transcenderis, neque metus ul-
3 tra neque pudor est. cur ergo olim parsimonia pollebat?
quia sibi ⟨quis⟩que moderabatur, qu⟨i⟩a unius urbis cives
eramus; ne inritamenta quidem eadem intra Italiam domi-

nantibus. externis victoriis aliena, civilibus etiam nostra con-
sumere didicimus. quantulum istud est, de quo aediles ad- 4
monent! quam, si cetera respicias, in levi habendum! at
hercule nemo refert, quod Italia externae opis indiget, quod
vita populi Romani per incerta maris et tempestatum coti-
die volvitur; ac nisi provinciarum copiae et dominis et servi-
tiis et agris subvenerint, nostra nos scilicet nemora nostrae-
que villae tuebuntur. hanc, patres conscripti, curam sustinet 5
princeps: haec omissa funditus rem publicam trahet. reli-
quis intra animum medendum est: nos pudor, pauperes ne-
cessitas, divites satias in melius mutet. aut si quis ex magi-
stratibus tantam industriam ac severitatem pollicetur, ut ire
obviam queat, hunc ego et laudo et exonerari laborum
meorum partem fateor. sin accusare vitia volunt, dein, cum 6
gloriam eius rei adepti sunt, simultates faciunt ac mihi relin-
quunt, credite, patres conscripti, me quoque non esse of-
fensionum avidum; quas cum graves et plerumque iniquas
pro re publica suscipiam, inanes et inritas neque mihi aut
vobis usui futuras iure deprecor.'

55. Auditis Caesaris litteris remissa aedilibus talis cura; 1
luxusque mensae a fine Actiaci belli ad ea arma, quis Ser-
vius Galba rerum adeptus est, per annos centum profusis
sumptibus exerciti paulatim exolevere. causas eius mutatio-
nis quaerere libet. dites olim familiae nobilium aut claritu- 2
dine insignes studio magnificentiae prolabebantur. nam
etiam tum plebem socios regna colere et coli licitum; ut
quisque opibus domo paratu speciosus, per nomen et clien-
telas inlustrior habebatur. postquam caedibus saevitum et 3
magnitudo famae exitio erat, ceteri ad sapientiora conver-
tere. simul novi homines, e municipiis et coloniis atque
etiam provinciis in senatum crebro adsumpti, domesticam
parsimoniam intulerunt, et quamquam fortuna vel industria
plerique pecuniosam ad senectam pervenirent, mansit ta-
men prior animus. sed praecipuus adstricti moris auctor 4
Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu victuque. obsequium
inde in principem et aemulandi amor validior quam poena

5 ex legibus et metus. nisi forte rebus cunctis inest quidam
velut orbis, ut quem ad modum temporum vices, ita morum
vertantur; nec omnia apud priores meliora, sed nostra quo-
que aetas multa laudis et artium imitanda posteris tulit.
verum haec nobis ⟨in⟩ maiores certamina ex honesto
maneant.
1 56. Tiberius, fama moderationis parta, quod ingruentes
accusatores represserat, mittit litteras ad senatum, quis po-
2 testatem tribuniciam Druso petebat. id summi fastigii voca-
bulum Augustus repperit, ne regis aut dictatoris nomen ad-
sumeret ac tamen appellatione aliqua cetera imperia prae-
mineret. Marcum deinde Agrippam socium eius potesta-
tis, quo defuncto Tiberium Neronem delegit, ne successor
in incerto foret. sic cohiberi pravas aliorum spes rebatur;
3 simul modestiae Neronis et suae magnitudini fidebat. quo
tunc exemplo Tiberius Drusum summae rei admovit, cum
incolumi Germanico integrum inter duos iudicium tenuis-
set. sed principio litterarum veneratus deos, ut consilia sua
rei publicae prosperarent, modica de moribus adulescentis
4 neque in falsum aucta rettulit. esse illi coniugem et tres
liberos eamque aetatem, qua ipse quondam a divo Augusto
ad capessendum hoc munus vocatus sit. neque nunc pro-
pere, sed per octo annos capto experimento, compressis
seditionibus, compositis bellis, triumphalem et bis consu-
lem noti laboris participem sumi.
1 57. Praeceperant animis orationem patres; quo quaesi-
tior adulatio fuit. nec tamen repertum nisi ut effigies princi-
pum, aras deum, templa et arcus aliaque solita censerent,
nisi quod M. Silanus ex contumelia consulatus honorem
principibus petivit dixitque pro sententia, ut publicis priva-
tisve monimentis ad memoriam temporum non consulum

5 in *add. Lips.* **16** admouet, *corr. Halm*

nomina praescriberentur, sed eorum qui tribuniciam potes-
tatem gererent. at Q. Haterius cum eius diei senatus con- 2
sulta aureis litteris figenda in curia censuisset, deridiculo
fuit, senex foedissimae adulationis tantum infamia usurus.
58. Inter quae, provincia Africa Iunio Blaeso prorogata, 1
Servius Maluginensis flamen Dialis ut Asiam sorte haberet
postulavit, frustra vulgatum dictitans non licere Dialibus
egredi Italia, neque aliud ius su⟨u⟩m quam Martialium
Quirinaliumque flaminum: porro, si hi duxissent provin-
cias, cur Dialibus id vetitum? nulla de eo populi scita, non
in libris caerimoniarum reperiri. saepe pontifices Dialia sa- 2
cra fecisse, si flamen valitudine aut munere publico impedi-
retur. quinque et septuaginta annis post Cornelii Merulae
caedem neminem suffectum, neque tamen cessavisse reli-
giones. quod si per tot annos possit non creari nullo sa-
crorum damno, quanto facilius afuturum ad unius anni pro-
consulare imperium? privatis olim simultatibus effectum, ut 3
a pontificibus maximis ire in provincias prohiberentur:
nunc deum munere summum pontificum etiam summum
hominum esse, non aemulationi, non odio aut privatis ad-
fectionibus obnoxium.
59. Adversus quae cum augur Lentulus aliique varie dis- 1
sererent, eo decursum est, ut pontificis maximi sententiam
opperirentur. Tiberius dilata notione de iure flaminis de- 2
cretas ob tribuniciam Drusi potestatem caerimonias tempe-
ravit, nominatim arguens insolentiam sententiae aureasque
litteras contra patrium morem. recitatae et Drusi epistulae,
quamquam ad modestiam flexae, pro superbissimis acci-
piuntur. huc decidisse cuncta, ut ne iuvenis quidem tanto 3
honore accepto adiret urbis deos, ingrederetur senatum,
auspicia saltem gentile apud solum inciperet. bellum scili-

2 at Q. *Lips.*] atque **11** pontificis, *corr. m. post.* **13** V *Lachmann*] duobus **20** aemulatione, *corr. Mur.*

cet, aut diverso terrarum distineri, litora et lacus Cam-
4 paniae cum maxime peragrantem. sic imbui rectorem generis
humani, id primum e paternis consiliis discere. sane grava-
retur aspectum civium senex imperator fessamque aetatem
et actos labores praetenderet: Druso quod nisi ex adrogan-
tia impedimentum?
1 60. Sed Tiberius, vim principatus sibi firmans, imaginem
antiquitatis senatui praebebat, postulata provinciarum ad
disquisitionem patrum mittendo. crebrescebat enim Grae-
cas per urbes licentia atque impunitas asyla statuendi;
complebantur templa pessimis servitiorum; eodem subsidio
obaerati adversum creditores suspectique capitalium cri-
minum receptabantur, nec ullum satis validum imperium
erat coercendis seditionibus populi, flagitia hominum ut
2 caerimonias deum protegentis. igitur placitum ut mitterent
civitates iura atque legatos. et quaedam quod falso usurpa-
verant sponte omisere; multae vetustis superstitionibus aut
3 meritis in populum Romanum fidebant. magnaque eius diei
species fuit, quo senatus maiorum beneficia, sociorum
pacta, regum etiam, qui ante vim Romanam valuerant, de-
creta ipsorumque numinum religiones introspexit, libero, ut
quondam, quid firmaret mutaretve.
1 61. Primi omnium Ephesii adiere, memorantes non, ut
vulgus crederet, Dianam atque Apollinem Delo genitos:
esse apud se Cenchreum amnem, lucum Ortygiam, ubi La-
tonam partu gravidam et oleae, quae tum etiam maneat,
adnisam edidisse ea numina, deorumque monitu sacratum
nemus, atque ipsum illic Apollinem post interfectos Cyclo-
2 pas Iovis iram vitavisse. mox Liberum patrem, bello victo-

15 protegentes, *corr. Rhen.* **16** civitatis, *corr. idem* **25** Cenchrium *Ber., sed* ει *diphthongus* e *producta expressa est, ut 63,3 in* Dareus, *cf. Alexandri Aetoli versum* ἥ τ' ἐπὶ Κεγχρείῳ τίμιον οἶκον ἔχει *in Meinekii Anal. Alex. p. 225* lucum *Lips.*] locum (*cf. 2,25,1*)

rem, supplicibus Amazonum, quae aram insederant, igno-
visse. auctam hinc concessu Herculis, cum Lydia poteretur,
caerimoniam templo, neque Persarum dicione deminutum
ius; post Macedonas, dein nos servavisse.
62. Proxim⟨ih⟩os Magnetes L. Scipionis et L. Sullae con- 1
stitutis nitebantur, quorum ille Antiocho, hic Mithridate
pulsis fidem atque virtutem Magnetum decoravere, uti Dia-
nae Leucoph⟨r⟩ynae perfugium inviolabile foret. Aphrodi- 2
sienses posthac et Stratonicenses dictatoris Caesaris ob ve-
tusta in partes merita et recens divi Augusti decretum adtu-
lere, laudati quod Parthorum inruptionem nihil mutata in
populum Romanum constantia pertulissent. sed Aphrodi-
siensium civitas Veneris, Stratonicensium Iovis et Triviae
religionem tuebantur. altius Hierocaesarienses exposuere: 3
Persicam apud se Dianam, delubrum rege Cyro dicatum; et
memorabantur Perpennae, Isaurici multaque alia impera-
torum nomina, qui non modo templo, sed duobus milibus
passuum eandem sanctitatem tribuerant. exim Cypri⟨i⟩ tri- 4
bus ⟨de⟩ delubris, quorum vetustissimum Paphiae Veneri
auctor Aërias, post filius eius Amathus Veneri Amathusiae
et Iovi Salaminio Teucer, Telamonis patris ira profugus,
posuissent.
63. Auditae aliarum quoque civitatium legationes. 1
quorum copia fessi patres, et quia studiis certabatur, consu-
libus permisere, ut, perspecto iure et si qua iniquitas invol-
veretur, rem integram rursum ad senatum referrent. consu- 2
les super eas civitates, quas memoravi, apud Pergamum
Aesculapii compertum asylum rettulerunt; ceteros obscuris
ob vetustatem initiis niti. nam Zmyrnaeos oraculum Apolli- 3
nis, cuius imperio Stratonicidi Veneri templum dicaverint,

1 insiderant, *cf. 1,30,5* considerant *et C. O. Brink, JRS 41,1951,46* **5** proximo snagnetes, *corr. Wurm* **8** leucophinae, *corr. Lips.* **19** de *add. Bezz.* **30** Stratonicidi *Rhen.*] strato nicidiuae

Tenios eiusdem carmen referre, quo sacrare Neptuni effi-
giem aedemque iussi sint. propiora Sardianos: Alexandri
victoris id donum; neque minus Milesios Dareo rege n⟨i⟩ti;
sed cultus numinum utrisque Dianam aut Apollinem vene-
4 randi. petere et Cretenses simulacro divi Augusti. factaque
senatus consulta, quis multo cum honore modus tamen prae-
scribebatur, iussique ipsis in templis fi⟨g⟩ere aera sacran-
dam ad memoriam, neu specie religionis in ambitionem
delaberentur.
1 64. Sub idem tempus Iuliae Augustae valitudo atrox ne-
cessitudinem principi fecit festinati in urbem reditus, sin-
cera adhuc inter matrem filiumque concordia sive occultis
2 odiis. neque enim multo ante, cum haud procul theatro
Marcelli effigiem divo Augusto Iulia dicaret, Tiberi nomen
suo postscripserat, idque ille credebatur ut inferius maiestate
3 principis gravi et dissimulata offensione abdidisse. sed tum
supplicia dis ludique magni ab senatu decernuntur, quos
pontifices et augures et quindecimviri septemviris simul et
4 sodalibus Augustalibus ederent. censuerat L. Apronius, ut
fetiales quoque iis ludis praesiderent. contra dixit Caesar,
distincto sacerdotiorum iure et repetitis exemplis: neque
enim umquam fetialibus hoc maiestatis fuisse. ideo Augu-
stales adiectos, quia proprium eius domus sacerdotium es-
set, pro qua vota persolverentur.
1 65. Exsequi sententias haud institui nisi insignes per ho-
nestum aut notabili dedecore, quod praecipuum munus an-
nalium reor, ne virtutes sileantur utque pravis dictis factis-
2 que ex posteritate et infamia metus sit. ceterum tempora
illa adeo infecta et adulatione sordida fuere, ut non modo
primores civitatis, quibus claritudo sua obsequiis prote-
genda erat, sed omnes consulares, magna pars eorum qui
praetura functi multique etiam pedarii senatores certatim

3 rege niti *Lips.*] regi uti **7** fiere, *corr. Pich.*

exsurgerent foedaque et nimia censerent. memoriae prodi- 3
tur Tiberium, quotiens curia egrederetur, Graecis verbis in
hunc modum eloqui solitum 'o homines ad servitutem para-
tos!' scilicet etiam illum, qui libertatem publicam nollet,
tam proiectae servientium patientiae taedebat.

66. Paulatim dehinc ab indecoris ad infesta transgredie- 1
bantur. C. Silanum pro consule Asiae, repetundarum a sociis
postulatum, Mamercus Scaurus e consularibus, Iunius Otho
praetor, Bruttedius Niger aedilis simul corripiunt obiec-
tantque violatum Augusti numen, spretam Tiberii maiesta-
tem, Mamercus antiqua exempla iaciens, L. Cottam a Sci-
pione Africano, Servium Galbam a Catone Censorio, P.
Rutilium a M. Scauro accusatos. videlicet Scipio et Cato 2
talia ulciscebantur, aut ille Scaurus, quem proavum suum
obprobrium maiorum Mamercus infami opera dehonesta-
bat. Iunio Othoni litterarium ludum exercere vetus ars fuit; 3
mox Seiani potentia senator obscura initia impudentibus
ausis propolluebat. Bruttedium artibus honestis copiosum 4
et, si rectum iter pergeret, ad clarissima quaeque iturum
festinatio exstimulabat, dum aequales, dein superiores,
postremo suasmet ipse spes antire parat; quod multos etiam
bonos pessum dedit, qui spretis quae tarda cum securitate,
praematura vel cum exitio properant.

67. Auxere numerum accusatorum Gellius Publicola et 1
M. Paconius, ille quaestor Silani, hic legatus. nec dubium
habebatur saevitiae captarumque pecuniarum teneri reum:
sed multa adgerebantur etiam insontibus periculosa, cum 2
super tot senatores adversos facundissimis totius Asiae eo-
que ad accusandum delectis responderet solus et orandi
nescius, proprio in metu, qui exercitam quoque eloquen-

9 bruttedius, *cf. Syme, JRS 39, 1949, 10* **15** maiorum *Rhen.*] malorum **18** praepolluebat *Bezz.*, polluebat *Or.* **19** peragere-ret, *corr. Rhen.* **21** antire parat *Bach*] antereparat (anteire parat *Rhen.*)

⟨tiam⟩ debilitat, non temperante Tiberio quin premeret
voce vultu, eo quod ipse creberrime interrogabat, neque
refellere aut eludere dabatur, ac saepe etiam confitendum
3 erat, ne frustra quaesivisset. servos quoque Silani, ut tor-
mentis interrog⟨ar⟩entur, actor publicus mancipio accepe-
rat; et ne quis necessariorum iuvaret periclitantem, maie-
4 statis crimina subdebantur, vinclum et necessitas silendi. igi-
tur petito paucorum dierum interiectu defensionem sui de-
seruit, ausis ad Caesarem codicillis, quibus invidiam et pre-
ces miscuerat.
1 68. Tiberius, quae in Silanum parabat quo excusatius sub
exemplo acciperentur, libellos divi Augusti de Voleso Mes-
sala eiusdem Asiae pro consule factumque in eum senatus
2 consultum recitari iubet. tum L. Pisonem sententiam rogat.
ille multum de clementia principis praefatus aqua atque igni
Silano interdicendum censuit ipsumque in insulam Gyarum
relegandum. eadem ceteri, nisi quod Cn. Lentulus sepa-
randa Silani materna bona, quippe Appia parente geniti,
reddendaque filio dixit, adnuente Tiberio.
1 69. At Cornelius Dolabella, dum adulationem longius
sequitur, increpitis C. Silani moribus addidit, ne quis vita
probrosus et opertus infamia provinciam sortiretur, idque
princeps diiudicaret. nam a legibus delicta puniri: quanto
fore mitius in ipsos, melius in socios, provideri ne peccare-
2 tur? adversum quae disseruit Caesar: non quidem sibi
ignara quae de Silano vulgabantur, sed non ex rumore sta-
tuendum. multos in provinciis contra, quam spes aut metus
de illis fuerit, egisse: excitari quosdam ad meliora magnitu-
3 dine rerum, hebescere alios. neque posse principem sua
scientia cuncta complecti, neque expedire ut ambitione
aliena trahatur. ideo leges in facta constitui, quia futura in

5 interrogarentur *Lips.* **18** Appia *U. Weidemann* (*Acta Class. 6,1963,138sqq.*] alia

incerto sint. sic a maioribus institutum, ut, si antissent de-
licta, poenae sequerentur. ne verterent sapienter reperta et
semper placita. satis onerum principibus, satis etiam po- 4
tentiae. minui ⟨i⟩ura, quotiens gliscat potestas, nec
utendum imperio, ubi legibus agi possit. quanto rarior apud 5
Tiberium popularitas, tanto laetioribus animis accepta. at-
que ille prudens moderandi, si propria ira non impelleretur,
addidit insulam Gyarum immitem et sine cultu hominum
esse: darent Iuniae familiae et viro quondam ordinis eius-
dem, ut Cythnum potius concederet. id sororem quoque 6
Silani Torquatam, priscae sanctimoniae virginem, expetere.
in hanc sententiam facta discessio.

70. Post auditi Cyrenenses, et accusante Anchario Prisco 1
Caesius Cordus repetundarum damnatur. L. Ennium equi-
tem Romanum, maiestatis postulatum, quod effigiem prin-
cipis promiscum ad usum argenti vertisset, recipi Caesar
inter reos vetuit, palam aspernante Ateio Capitone quasi
per libertatem. non enim debere eripi patribus vim statu- 2
endi neque tantum maleficium impune habendum. sane
lentus in suo dolore esset: rei publicae iniurias ne largiretur.
intellexit haec Tiberius, ut erant magis quam ut dicebantur, 3
perstititque intercedere. Capito insignitior infamia fuit,
quod humani divinique iuris sciens egregium publicum et
bonas domi artes dehonestavisset.

71. Incessit dein religio, quonam in templo locandum 1
foret donum, quod pro valetudine Augustae equites Ro-
mani voverant Equestri Fortunae: nam etsi delubra eius
deae multa in urbe, nullum tamen tali cognomento erat.
repertum est aedem esse apud Antium, quae sic nuncupa-
retur, cunctasque caerimonias Italicis in oppidis templaque
et numinum effigies iuris atque imperii Romani esse. ita
donum apud Antium statuitur. et quoniam de religionibus 2

4 minutura, *corr. Chifflet* **10** cythenum, *corr. Lips.*

tractabatur, dilatum nuper responsum adversus Servium
Maluginensem flaminem Dialem prompsit Caesar recitavit-
que decretum pontificum, quotiens valitudo adversa flami-
nem Dialem incessisset, ut pontificis maximi arbitrio plus
quam binoctium abesset, dum ne diebus publici sacrificii
neu saepius quam bis eundem in annum; quae principe
Augusto constituta satis ostendebant annuam absentiam et
3 provinciarum administrationem Dialibus non concedi. me-
morabaturque L. Metelli pontificis maximi exemplum, qui
Aulum Postumium flaminem attinuisset. ita sors Asiae in
eum, qui consularium Maluginensi proximus erat, conlata.
1 72. Isdem diebus ⟨M.⟩ Lepidus ab senatu petivit ut basi-
licam Pauli, Aemilia monimenta, propria pecunia firmaret
ornaretque. erat etiam tum in more publica munificentia;
nec Augustus arcuerat Taurum, Philippum, Balbum hosti-
les exuvias aut exundantes opes ornatum ad urbis et
posterum gloriam conferre. quo tum exemplo Lepidus,
2 quamquam pecuniae modicus, avitum decus recoluit. at
Pompei theatrum igne fortuito haustum Caesar exstruc-
turum pollicitus est, eo quod nemo e familia restaurando
3 sufficeret, manente tamen nomine Pompei. simul laudibus
Seianum extulit, tamquam labore vigilantiaque eius tanta
vis unum intra damnum stetisset. et censuere patres effi-
4 giem Seiano, quae apud theatrum Pompei locaretur. neque
multo post Caesar, cum Iunium Blaesum pro consule Afri-
cae triumphi insignibus attolleret, dare id se dixit honori
Seiani, cuius ille avunculus erat. ac tamen res Blaesi dignae
decore tali fuere.
1 73. Nam Tacfarinas, quamquam saepius depulsus, repa-
ratis per intima Africae auxiliis huc adrogantiae venerat, ut
legatos ad Tiberium mitteret sedemque ultro sibi atque ex-
ercitui suo postularet aut bellum inexplicabile minitaretur.

2 malluginensem, *sed cf. 58,1; 4,16,1* prompsit *Lips.*] promisit **12** M. Lepidus *Nipp.* **15** arguerat, *corr. Lips.*

non alias magis sua populique Romani contumelia indolu- 2
isse Caesarem ferunt, quam quod desertor et praedo ho-
stium more ageret. ne Spartaco quidem post tot consula-
rium exercituum clades inultam Italiam urenti, quamquam
Sertorii atque Mithridatis ingentibus bellis labaret res pu-
blica, datum, ut pacto in fidem acciperetur: nedum pulcher-
rimo populi Romani fastigio latro Tacfarinas pace et con-
cessione agrorum redimeretur. dat negotium Blaeso, cete- 3
ros quidem ad spem proliceret arma sine noxa ponendi,
ipsius autem ducis quoquo modo poteretur. et recepti ea
venia plerique. mox adversum artes Tacfarinatis hau⟨d⟩
dissimili modo belligeratum.

74. Nam quia ille robore exercitus impar, furandi melior, 1
plures per globos incursaret eluderetque et insidias simul
temptaret, tres incessus, totidem agmina parantur. ex quis 2
Cornelius Scipio legatus praefuit qua praedatio in Lepci-
⟨ta⟩nos et suffugia Garamantum; alio latere, ne Cirtensium
pagi impune traherentur, propriam manum Blaesus filius
duxit. medio cum delectis, castella et munitiones idoneis
locis imponens, dux ipse arta et infensa hostibus cuncta
fecerat, quia, quoquo inclinarent, pars aliqua militis Ro-
mani in ore, in latere et saepe a tergo erat; multique eo
modo caesi aut circumventi. tunc tripertitum exercitum plu- 3
res in manus dispergit praeponitque centuriones virtutis ex-
pertae. nec, ut mos fuerat, acta aestate retrahit copias aut in
hibernaculis veteris provinciae componit, sed ut in limine
belli dispositis castellis per expeditos et solitudinum gnaros
mutantem mapalia Tacfarinatem proturbabat, donec fratre
eius capto regressus est, properantius tamen quam ex utili-
tate sociorum, relictis per quos resurgeret bellum. sed Tibe- 4
rius pro confecto interpretatus id quoque Blaeso tribuit, ut
imperator a legionibus salutaretur, prisco erga duces ho-
nore, qui bene gesta re publica gaudio et impetu victoris

16 Lepcitanos *Andr.*] lepcinos, t *superscr. m. post.*

exercitus conclamabantur; erantque plures simul imperatores nec super ceterorum aequalitatem. concessit quibusdam et Augustus id vocabulum, ac tunc Tiberius Blaeso postremum.

1 75. Obiere eo anno viri inlustres Asinius Saloninus, Marco
Agrippa et Pollione Asinio avis, fratre Druso insignis Cae-
sarique progener destinatus, et Capito Ateius, de quo me-
moravi, principem in civitate locum studiis civilibus adsecu-
tus, sed avo centurione Sullano, patre praetorio. consula-
tum ei adceleraverat Augustus, ut Labeonem Antistium is-
dem artibus praecellentem dignatione eius magistratus an-
2 teiret. namque illa aetas duo pacis decora simul tulit: sed
Labeo incorrupta libertate et ob id fama celebratior, Capi-
tonis obsequium dominantibus magis probabatur. illi, quod
praeturam intra stetit, commendatio ex iniuria, huic, quod
consulatum adeptus est, odium ex invidia oriebatur.

1 76. Et Iunia sexagesimo quarto post Philippensem aciem
anno supremum diem explevit, Catone avunculo genita, C.
Cassii uxor, M. Bruti soror. testamentum eius multo apud
vulgum rumore fuit, quia in magnis opibus, cum ferme
cunctos proceres cum honore nominavisset, Caesarem omi-
2 sit. quod civiliter acceptum, neque prohibuit quo minus lau-
datione pro rostris ceterisque sollemnibus funus cohonesta-
retur. viginti clarissimarum familiarum imagines antelatae
sunt, Manlii, Quinctii aliaque eiusdem nobilitatis nomina.
sed praefulgebant Cassius atque Brutus, eo ipso quod effi-
gies eorum non visebantur.

26 piso (*cf. ad 2,34,1*) – uisebantur. P. Corneli liber III finit | Incipit liber IIII

LIBER QVARTVS

1. C. Asin⟨i⟩o C. Antistio consulibus nonus Tiberio annus 1 a.p.Chr.23
erat compositae rei publicae, florentis domus (nam Germa-
nici mortem inter prospera ducebat), cum repente turbare
fortuna coepit, saevire ipse aut saevientibus vires praebere.
initium et causa penes Aelium Seianum, cohortibus praeto-
riis praefectum, cuius de potentia supra memoravi: nunc
originem mores et quo facinore dominationem raptum ierit,
expediam. genitus Vulsini⟨i⟩s patre Seio Strabone equite 2
Romano, et prima iuventa C. Caesarem, divi Augusti nepo-
tem, sectatus, non sine rumore Apicio diviti et prodigo stu-
prum veno dedisse, mox Tiberium variis artibus devinxit,
adeo ut obscurum adversum alios sibi uni incautum intec-
tumque efficeret, non tam sollertia (quippe isdem artibus
victus est) quam deum ira in rem Romanam, cuius pari
exitio viguit ceciditque. corpus illi laborum tolerans, animus 3
audax; sui obtegens, in alios criminator; iuxta adulatio et
superbia; palam compositus pudor, intus summa apiscendi
libido, eiusque causa modo largitio et luxus, saepius indu-
stria ac vigilantia, haud minus noxiae, quotiens parando
regno finguntur.

2. Vim praefecturae modicam antea intendit, dispersas 1
per urbem cohortes una in castra conducendo, ut simul
imperia acciperent numeroque et robore et visu inter se
fiducia ipsis, in ceteros metus oreretur. praetendebat lasci-

1 Ab excessu divi augusti. G. asino *eqs.* **7** ierit *Pich.*] perit
24 oreretur *Haase*] credetur (oriretur *Faër.*)

vire militem diductum; si quid subitum ingruat, maiore au-
xilio pariter subveniri; et severius acturos, si vallum statua-
2 tur procul urbis inlecebris. ut perfecta sunt castra, inrepere
paulatim militares animos adeundo, appellando; simul cen-
3 turiones ac tribunos ipse deligere. neque senatorio ambitu
abstinebat clientes suos honoribus aut provinciis ornandi,
facili Tiberio atque ita prono, ut socium laborum non modo
in sermonibus, sed apud patres et populum celebraret coli-
que per theatra et fora effigies eius interque principia le-
gionum sineret.

1 3. Ceterum plena Caesarum domus, iuvenis filius, nepotes
adulti moram cupitis adferebant; et quia vi tot simul corri-
2 pere intutum, dolus intervalla scelerum poscebat. placuit
tamen occultior via et a Druso incipere, in quem recenti ira
ferebatur. nam Drusus impatiens aemuli et animo commo-
tior orto forte iurgio intenderat Seiano manus et contra
3 tendentis os verberaverat. igitur cuncta temptanti promp-
tissimum visum ad uxorem eius Liviam convertere, quae
soror Germanici, formae initio aetatis indecorae, mox pul-
chritudine praecellebat. hanc ut amore incensus adulterio
pellexit, et postquam primi flagitii potitus est (neque fe-
mina amissa pudicitia alia abnuerit), ad coniugii spem, con-
4 sortium regni et necem mariti impulit. atque illa, cui avun-
culus Augustus, socer Tiberius, ex Druso liberi, seque ac
maiores et posteros municipali adultero foedabat, ut pro
honestis et praesentibus flagitiosa et incerta exspectaret.
sumitur in conscientiam Eudemus, amicus ac medicus Li-
5 viae, specie artis frequens secretis. pellit domo Seianus uxo-
rem Apicatam, ex qua tres liberos genuerat, ne paelici su-
spectaretur. sed magnitudo facinoris metum prolationes,
diversa interdum consilia adferebat.

1 4. Interim anni principio Drusus ex Germanici liberis
togam virilem sumpsit, quaeque fratri eius Neroni decre-
verat senatus repetita. addidit orationem Caesar, multa
cum laude filii sui, quod patria benivolentia in fratris liberos
foret. nam Drusus, quamquam arduum sit eodem loci po-

tentiam et concordiam esse, aequus adulescentibus aut
certe non adversus habebatur.

Exim vetus et saepe simulatum proficiscendi in provin- 2
cias consilium refertur. multitudinem veteranorum prae-
texebat imperator et dilectibus supplendos exercitus: nam
voluntarium militem deesse ac, si suppeditet, non eadem
virtute ac modestia agere, quia plerumque inopes ac vagi
sponte militiam sumant. percensuitque cursim numerum le- 3
gionum et quas provincias tutarentur. quod mihi quoque
exsequendum reor, quae tunc Romana copia in armis, qui
socii reges, quanto sit angustius imperitatum.

5. Italiam utroque mari duae classes, Misenum apud et 1
Ravennam, proximumque Galliae litus rostratae naves prae-
sidebant, quas Actiaca victoria captas Augustus in oppi-
dum Foroiuliense miserat valido cum remige. sed praeci-
puum robur Rhenum iuxta, commune in Germanos Gallos-
que subsidium, octo legiones erant. Hispaniae recens per-
domitae tribus habebantur. Mauros Iuba rex acceperat 2
donum populi Romani. cetera Africae per duas legiones
parique numero Aegyptus, dehinc initio ab Syria⟨e⟩ usque
ad flumen Euphraten, quantum ingenti terrarum sinu ambi-
tur, quattuor legionibus coercita, accolis Hibero Albanoque
et aliis regibus, qui magnitudine nostra proteguntur adver-
sum externa imperia. et Thraeciam Rhoemetalces ac liberi 3
Cotyis, ripamque Danuvii legionum duae in Pannonia,
duae in Moesia attinebant, totidem apud Delmatiam loca-
tis, quae positu regionis a tergo illis ac, si repentinum auxi-
lium Italia posceret, haud procul accirentur, quamquam in-
sideret urbem proprius miles, tres urbanae, novem praeto-
riae cohortes, Etruria ferme Umbriaque delectae aut vetere
Latio et coloni⟨i⟩s antiquitus Romanis. at apud idonea pro- 4

10 ut noscatur *post* reor *inseruit Novák coll. Hist. I 4,1* **20** suria, *corr. Mur.* **31** colonis, *corr. Lips.*

vinciarum sociae triremes alaeque et auxilia cohortium, ne-
que multo secus in iis virium: sed persequi incertum fuit,
cum ex usu temporis huc illuc mearent, gliscerent numero
et aliquando minuerentur.
1 6. Congruens crediderim recensere ceteras quoque rei
publicae partes, quibus modis ad eam diem habitae sint,
quoniam Tiberio mutati in deterius principatus initium ille
2 annus attulit. iam primum publica negotia et privatorum
maxima apud patres tractabantur, dabaturque primoribus
disserere, et in adulationem lapsos cohibebat ipse; manda-
batque honores nobilitatem maiorum, claritudinem militiae,
inlustres domi artes spectando, ut satis constaret non alios
potiores fuisse. sua consulibus, sua praetoribus species; mi-
norum quoque magistratuum exercita potestas; legesque, si
3 maiestatis quaestio eximeretur, bono in usu. at frumenta et
pecuniae vectigales, cetera publicorum fructuum societati-
bus equitum Romanorum agitabantur. res suas Caesar
spectatissimo cuique, quibusdam ignotis ex fama man-
dabat, semelque adsumpti tenebantur prorsus sine modo,
4 cum plerique isdem negotiis insenescerent. plebes acri qui-
dem annona fatigabatur, sed nulla in eo culpa ex principe:
quin infecunditati terrarum aut asperis maris obviam iit,
quantum impendio diligentiaque poterat. et ne provinciae
novis oneribus turbarentur utque vetera sine avaritia aut
crudelitate magistratuum tolerarent, providebat; corporum
5 verbera, ademptiones bonorum aberant. rari per Italiam
Caesaris agri, modesta servitia, intra paucos libertos do-
mus; ac si quando cum privatis disceptaret, forum et ius.
1 7. Quae cuncta non quidem comi via, sed horridus ac
plerumque formidatus, retinebat tamen, donec morte Drusi
verterentur: nam dum superfuit, mansere, quia Seianus in-
cipiente adhuc potentia bonis consiliis notescere volebat et
ultor metuebatur non occultus odii, sed crebro querens in-

20 acri *Rhen.*] agri **33** odii set *Doed.*] odiis et

columi filio adiutorem imperii alium vocari. et quantum 2
superesse, ut collega dicatur? primas dominandi spes in ar-
duo: ubi sis ingressus, adesse studia et ministros. exstructa
iam sponte praefecti castra, datos in manum milites; cerni
effigiem eius in monimentis Cn. Pompei, communes illi
cum familia Drusorum fore nepotes: precandam post haec
modestiam, ut contentus esset. neque raro neque apud pau- 3
cos talia iaciebat, et secreta quoque eius corrupta uxore
prodebantur.

8. Igitur Seianus maturandum ratus deligit venenum, quo 1
paulatim inrepente fortuitus morbus adsimularetur. id
Druso datum per Lygdum spadonem, ut octo post annos
cognitum est. ceterum Tiberius per omnes valitudinis eius 2
dies, nullo metu an ut firmitudinem animi ostentaret, etiam
defuncto necdum sepulto, curiam ingressus est. consules-
que sede vulgari per speciem maestitiae sedentes honoris
locique admonuit et effusum in lacrimas senatum victo ge-
mitu, simul oratione continua erexit. non quidem sibi 3
ignarum posse argui, quod tam recenti dolore subierit ocu-
los senatus: vix propinquorum adloquia tolerari, vix diem
aspici a plerisque lugentium. neque illos imbecillitatis dam-
nandos: se tamen fortiora solacia e complexu rei publicae
petivisse. miseratusque Augustae extremam senectam, ru-
dem adhuc nepotum et vergentem aetatem suam, ut Ger-
manici liberi, unica praesentium malorum levamenta, indu-
cerentur petivit. egressi consules firmatos adloquio adules- 4
centulos deductosque ante Caesarem statuunt. quibus ad-
prensis 'patres conscripti, hos' inquit 'orbatos parente tra-
didi patruo ipsorum precatusque sum, quamquam esset illi
propria suboles, ne secus quam suum sanguinem foveret
attolleret, sibique et posteris conformaret. erepto Druso 5
preces ad vos converto disque et patria coram obtestor:

31 attolleret, *sed* c *superscr. ead. m., ut esset* ac tolleret   conformaret, *sed ante* rm *vid. fuisse* i

Augusti pronepotes, clarissimis maioribus genitos, suscipite
regite, vestram meamque vicem explete. hi vobis, Nero et
Druse, parentum loco. ita nati estis, ut bona malaque vestra
ad rem publicam pertineant.'

1 9. Magno ea fletu et mox precationibus faustis audita; ac
si modum orationi posuisset, misericordia sui gloriaque ani-
mos audientium impleverat: ad vana et totiens inrisa revo-
lutus, de reddenda re publica utque consules seu quis alius
regimen susciperent, vero quoque et honesto fidem demp-
2 sit. memoriae Drusi eadem quae in Germanicum decernun-
tur, plerisque additis, ut ferme amat posterior adulatio. fu-
nus imaginum pompa maxime inlustre fuit, cum origo Iuliae
gentis Aeneas omnesque Albanorum reges et conditor ur-
bis Romulus, post Sabina nobilitas, Attus Clausus ceterae-
que Claudiorum effigies longo ordine spectarentur.

1 10. In tradenda morte Drusi quae plurimis maximaeque
fidei auctoribus memorata sunt rettuli: sed non omiserim
eorundem temporum rumorem, validum adeo, ut nondum
2 exolescat. corrupta ad scelus Livia Seianum Lygdi quoque
spadonis animum stupro vinxisse, quod is [Lygdus] aetate
atque forma carus domino interque primores ministros
erat; deinde, inter conscios ubi locus veneficii tempusque
composita sint, eo audaciae provectum, ut verteret et oc-
culto indicio Drusum veneni in patrem arguens moneret
Tiberium vitandam potionem, quae prima ei apud filium
3 epulanti offerretur. ea fraude c⟨apt⟩um senem, postquam
convivium inierat, exceptum poculum Druso tradidisse, at-
que illo ignaro et iuveniliter hauriente auctam suspicionem,
tamquam metu et pudore sibimet inrogaret mortem, quam
patri struxerat.

1 11. Haec vulgo iactata super id, quod nullo auctore certo
firmantur, prompte refutaveris. quis enim mediocri pruden-

16 maximeque fideis, *corr. Rit.* **20** lygdus *del. Ern.* **25** ei *Rhen.*] et **26** captum *Mur.*

tia, nedum Tiberius tantis rebus exercitus, inaudito filio
exitium offerret, idque sua manu et nullo ad paenitendum
regressu? quin potius ministrum veneni excruciaret, aucto-
rem exquireret, insita denique etiam in extraneos cuncta-
tione et mora adversum unicum et nullius ante flagitii com-
pertum uteretur? sed quia Seianus facinorum omnium re- 2
pertor habebatur, ex nimia caritate in eum Caesaris et cete-
rorum in utrumque odio quamvis fabulosa et immania cre-
debantur, atrociore semper fama erga dominantium exitus.
ordo alioqui sceleris per Apicatam Seiani proditus, tormen-
tis Eudemi ac Lygdi patefactus est; neque quisquam scrip-
tor tam infensus extitit, ut Tiberio obiectaret, cum omnia
alia conquirerent intenderentque. mihi tradendi arguendi- 3
que rumoris causa fuit, ut claro sub exemplo falsas auditio-
nes depellerem peteremque ab iis, quorum in manus cura
nostra venerit, ⟨ne⟩ divulgata atque incredibili⟨a⟩ avide
accepta veris neque in miraculum corruptis antehabeant.

12. Ceterum laudante filium pro rostris Tiberio senatus 1
populusque habitum ac voces dolentum simulatione magis
quam libens induebat, domumque Germanici revirescere
occulti laetabantur. quod principium favoris et mater
Agrippina spem male tegens perniciem adceleravere. nam 2
Seianus, ubi videt mortem Drusi inultam interfectoribus,
sine maerore publico esse, ferox scelerum, et quia prima
provenerant, volutare secum, quonam modo Germanici li-
beros perverteret, quorum non dubia successio. neque
spargi venenum in tres poterat, egregia custodum fide et
pudicitia Agrippinae impenetrabili. igitur contumaciam 3
eius insectari, vetus Augustae odium, recentem Liviae
conscientiam exagitare, ut superbam fecunditate, subnixam
popularibus studiis inhiare dominationi apud Caesarem ar-

16 ne *hic add. Rhen., ante* avide *Rit.* incredibilis *rest. m. post.* **23** multam (*cf. 25,3*) **30** superbiam, *corr. Mur.*

4 guerent. atque haec callidis criminatoribus, inter quos de-
legerat Iulium Postumum, per adulterium Mutiliae Priscae
inter intimos aviae et consiliis suis peridoneum, quia Prisca
in animo Augustae valida anum suapte natura potentiae
anxiam insociabilem nurui efficiebat. Agrippinae quoque
proximi inliciebantur pravis sermonibus tumidos spiritus
perstimulare.
1 13. At Tiberius nihil intermissa rerum cura, negotia pro
solaciis accipiens, ius civium, preces sociorum tractabat;
factaque auctore eo senatus consulta, ut civitati Cibyraticae
apud Asiam, Aegiensi apud Achaiam, motu terrae labefac-
2 tis, subveniretur remissione tributi in triennium. et Vibius
Serenus pro consule ulterioris Hispaniae, de vi publica
damnatus, ob atrocitatem morum in insulam Amorgum de-
portatur. Cars⟨id⟩ius Sacerdos, reus tamquam frumento
hostem Tacfarinatem iuvisset, absolvitur, eiusdemque cri-
3 minis C. Gracchus. hunc comitem exilii admodum infantem
pater Sempronius in insulam Cercinam tulerat. illic adultus
inter extorres et liberalium artium nescios, mox per Afri-
cam ac Siciliam mutando sordidas merces sustentabatur;
neque tamen effugit magnae fortunae pericula. ac ni Aelius
Lamia et L. Apronius, qui Africam obtinuerant, insontem
protexissent, claritudine infausti generis et paternis adversis
foret abstractus.
1 14. Is quoque annus legationes Graecarum civitatium ha-
buit, Samiis Iunonis, Cois Aesculapii delubro vetustum
asyli ius, ut firmaretur petentibus. Samii decreto Amphic-
tyonum nitebantur, quis praecipuum fuit rerum omnium
iudicium, [ea] qua tempestate Graeci conditis per Asiam
2 urbibus ora maris potiebantur. neque dispar apud Coos an-
tiquitas, et accedebat meritum ex loco. nam cives Romanos

14 morum *Lips.*] temporum **15** Carsidius *Reinesius* (*cf. 6, 48, 4 et Syme, JRS 39, 1949, 11*)] carsius **29** ea *del. Lips.*

templo Aesculapii induxerant, cum iussu regis Mithridatis
apud cunctas Asiae insulas et urbes trucidarentur.
Variis dehinc et saepius inritis praetorum questibus, 3
postremo Caesar de immodestia histrionum rettulit: multa
ab iis in publicum seditiose, foeda per domos temptari;
Oscum quondam ludicrum, levissimae apud vulgum oblec-
tationis, eo flagitiorum et virium venisse, ⟨ut⟩ auctoritate
patrum coercendum sit. pulsi tum histriones Italia.
15. Idem annus alio quoque luctu Caesarem adfecit, al- 1
terum ex geminis Drusi liberis exstinguendo, neque minus
morte amici. is fuit Lucilius Longus, omnium illi tristium
laetorumque socius unusque e senatoribus Rhodii secessus
comes. ita, quamquam novo homini, censorium funus, effi- 2
giem apud forum Augusti publica pecunia patres decrevere,
apud quos etiam tum cuncta tractabantur, adeo ut procura-
tor Asiae Lucilius Capito accusante provincia causam dixe-
rit, magna cum adseveratione principis, non se ius nisi in
servitia et pecunias familiares dedisse; quod si vim praetoris
usurpasset manibusque militum usus foret, spreta in eo
mandata sua: audirent socios. ita reus cognito negotio dam- 3
natur. ob quam ultionem, et quia priore anno in C. Silanum
vindicatum erat, decrevere Asiae urbes templum Tiberio
matrique eius ac senatui. et permissum statuere; egitque
Nero grates ea causa patribus atque avo, laetas inter au-
dientium adfectiones. qui recenti memoria Germanici illum
aspici, illum audiri rebantur. aderantque iuveni modestia ac
forma principe viro digna, notis in eum Seiani odiis ob peri-
culum gratiora.
16. Sub idem tempus de flamine Diali in locum Servi 1
Maluginensis defuncti legendo, simul roganda nova lege
disseruit Caesar. nam patricios confarreatis parentibus ge- 2
nitos tres simul nominari, ex quis unus legeretur, vetusto

7 ut *suppletum in marg.* **9** adficit, *corr. Rit.* (*cf. 6,45,1*)

more; neque adesse, ut olim, eam copiam, omissa confarre-
andi adsuetudine aut inter paucos retenta (pluresque eius
rei causas adferebat, potissimam penes incuriam virorum
feminarumque; accedere ipsius caerimoniae difficultates,
quae consulto vitarentur), et quoniam exiret e iure patrio,
qui id flamonium apisceretur quaeque in manum flaminis
3 conveniret. ita medendum senatus decreto aut lege, sicut
Augustus quaedam ex horrida illa antiquitate ad praesen-
tem usum flexisset. igitur tractatis religionibus placitum in-
stituto flaminum nihil demutari; sed lata lex, qua flaminica
Dialis sacrorum causa in potestate viri, cetera promisco fe-
4 minarum iure ageret. et filius Maluginensis patri suffectus.
utque glisceret dignatio sacerdotum atque ipsis promptior
animus foret ad capessendas caerimonias, decretum Corne-
liae virgini, quae in locum Scantiae capiebatur, sestertium
vicies et, quotiens Augusta theatrum introisset, ut sedes
inter Vestalium consideret.
a.p.Chr.24 1 17. Cornelio Cethego Visellio Varrone consulibus pon-
tifices eorumque exemplo ceteri sacerdotes cum pro incolu-
mitate principis vota susciperent, Neronem quoque et
Drusum isdem dis commendavere, non tam caritate iu-
venum quam adulatione, quae moribus corruptis perinde
2 anceps, si nulla et ubi nimia est. nam Tiberius haud um-
quam domui Germanici mitis, tum vero aequari adulescen-
tes senectae suae impatienter indoluit accitosque pontifices
percontatus est, num id precibus Agrippinae aut minis tri-
buissent. et illi quidem, quamquam abnuerent, modice per-
stricti (etenim pars magna e propinquis ipsius aut primores
civitatis erant); ceterum in senatu oratione monuit in
posterum, ne quis mobiles adulescentium animos praema-

4 accederet, *sed* t *expunctum* **5** quoniam *edd. e* qũo (*cf. Gerber-Greef 1348b*) **15** sestertium *Furneaux* (*cf. 1,75,3; 2,47,2*)] hs̃i **22** perinde *Rhen.*] proinde (*cf. 6,7,3; 12,40,5*)

turis honoribus ad superbiam extolleret. instabat quippe 3
Seianus incusabatque diductam civitatem ut civili bello:
esse qui se partium Agrippinae vocent, ac ni resistatur, fore
plures; neque aliud gliscentis discordiae remedium, quam si
unus alterve maxime prompti subverterentur.

18. Qua causa C. Silium et Titium Sabinum adgreditur. 1
amicitia Germanici perniciosa utrique, Silio et quod ingentis
exercitus septem per annos moderator partisque apud Ger-
maniam triumphalibus Sacroviriani belli victor, quanto
maiore mole procideret, plus formidinis in alios dispergeba-
tur. credebant plerique auctam offensionem ipsius intem- 2
perantia, immodice iactantis suum militem in obsequio du-
ravisse, cum alii ad seditiones prolaberentur; neque man-
surum Tiberio imperium, si iis quoque legionibus cupido
novandi fuisset. destrui per haec fortunam suam Caesar 3
imparemque tanto merito rebatur. nam beneficia eo usque
laeta sunt, dum videntur exsolvi posse: ubi multum anteve-
nere, pro gratia odium redditur.

19. Erat uxor Silio Sosia Galla, caritate Agrippinae invisa 1
principi. hos corripi dilato ad tempus Sabino placitum, im-
missusque Varro consul, qui paternas inimicitias obtendens
odiis Seiani per dedecus suum gratificabatur. precante reo 2
brevem moram, dum accusator consulatu abiret, adversatus
est Caesar: solitum quippe magistratibus diem privatis di-
cere; nec infringendum consulis ius, cuius vigiliis niteretur,
ne quod res publica detrimentum caperet. proprium id Ti-
berio fuit, scelera nuper reperta priscis verbis obtegere. igitur 3
multa adseveratione, quasi aut legibus cum Silio ageretur
aut Varro consul aut illud res publica esset, coguntur
patres, silente reo vel, si defensionem coeptaret, non occul-
tante cuius ira premeretur. conscientia belli Sacrovir diu 4

2 deductam, *sed* i *superscr. ead. m., ut vid.* **10** procederet, *corr. Rhen.*

dissimulatus, victoria per avaritiam foedata et uxor socia
arguebantur. nec dubie repetundarum criminibus haere-
bant, sed cuncta quaestione maiestatis exercita, et Silius
imminentem damnationem voluntario fine praevertit.
1 20. Saevitum tamen in bona, non ut stipendiariis pecu-
niae redderentur, quorum nemo repetebat, sed liberalitas
Augusti avulsa, computatis singillatim quae fisco peteban-
tur. ea prima Tiberio erga pecuniam alienam diligentia fuit.
Sosia in exilium pellitur Asinii Galli sententia, qui partem
bonorum publicandam, pars ut liberis relinqueretur censue-
2 rat. contra M. Lepidus quartam accusatoribus secundum
necessitudinem legis, cetera liberis concessit. hunc ego Le-
pidum temporibus illis gravem et sapientem virum fuisse
comperior: nam pleraque ab saevis adulationibus aliorum
in melius flexit. neque tamen temperamenti egebat, cum
3 aequabili auctoritate et gratia apud Tiberium viguerit. unde
dubitare cogor, fato et sorte nascendi, ut cetera, ita princi-
pum inclinatio in hos, offensio in illos, an sit aliquid in
nostris consiliis liceatque inter abruptam contumaciam et
deforme obsequium pergere iter ambitione ac periculis va-
4 cuum. at Messalinus Cotta haud minus claris maioribus, sed
animo diversus, censuit cavendum senatus consulto, ut
quamquam insontes magistratus et culpae alienae nescii
provincialibus uxorum criminibus proinde quam suis plec-
terentur.
1 21. Actum dehinc de Calpurnio Pisone, nobili ac feroci
viro. is namque, ut rettuli, cessurum se urbe ob factiones
accusatorum in senatu clamitaverat et spreta potentia Au-
gustae trahere in ius Urgulaniam domoque principis excire
ausus erat. quae in praesens Tiberius civiliter habuit; sed in
animo revolvente iras, etiam si impetus offensionis langue-

1 socia : *litterae* c *superposuit* s *m. post., unde* Sosia *alii* **28** M'. *Lips.* (*cf. ad 1,13,2*)

rat, memoria valebat. Pisonem Q. Veranius secreti sermo- 2
nis incusavit adversum maiestatem habiti, adiecitque in
domo eius venenum esse eumque gladio accinctum introire
curiam. quod ut atrocius vero tramissum; ceterorum, quae
multa cumulabantur, receptus est reus neque peractus ob
mortem opportunam.

Relatum et de Cassio Severo exule, qui sordidae originis, 3
maleficae vitae, sed orandi validus, per immodicas inimici-
tias ut iudicio iurati senatus Cretam amoveretur effecerat;
atque illic eadem actitando recentia veteraque odia adver-
tit, bonisque exutus, interdicto igni atque aqua, saxo Seri-
pho consenuit.

22. Per idem tempus Plautius Silvanus praetor incertis 1
causis Aproniam coniugem in praeceps iecit, tractusque ad
Caesarem ab L. Apronio socero turbata mente respondit,
tamquam ipse somno gravis atque eo ignarus, et uxor
sponte mortem sumpsisset. non cunctanter Tiberius pergit 2
in domum, visit cubiculum, in quo reluctantis et impulsae
vestigia cernebantur. refert ad senatum, datisque iudicibus
Urgulania, Silvani avia, pugionem nepoti misit. quod per-
inde creditum quasi principis monitu, ob amicitiam Augu-
stae cum Urgulania. reus frustra temptato ferro venas prae- 3
buit exsolvendas. mox Numantina, prior uxor eius, accusata
iniecisse carminibus et veneficiis vaecordiam marito, insons
iudicatur.

23. Is demum annus populum Romanum longo adversum 1
Numidam Tacfarinatem bello absolvit. nam priores duces,
ub⟨i⟩ impetrando triumphalium insigni sufficere res suas
crediderant, hostem omittebant; iamque tres laureatae in
urbe statuae, et adhuc raptabat Africam Tacfarinas, auctus
Maurorum auxiliis, qui, Ptolemaeo Iubae filio iuventa incu-
rioso, libertos regios et servilia imperia bello mutaverant.

1 Pisonem Q Veranius *Syme, JRS 46,1956,20*] pisonemque grauius **28** ubi *Lips.*] sub

2 erat illi praedarum receptor ac socius populandi rex Garamantum, non ut cum exercitu incederet, sed missis levibus copiis, quae ex longinquo in maius audiebantur; ipsaque e provincia ut quis fortunae inops, moribus turbidus, promptius ruebant, quia Caesar post res a Blaeso gestas, quasi nullis iam in Africa hostibus, reportari nonam legionem iusserat, nec pro consule eius anni P. Dolabella retinere ausus erat, iussa principis magis quam incerta belli metuens.

1 24. Igitur Tacfarinas disperso rumore rem Romanam aliis quoque ab nationibus lacerari eoque paulatim Africa decedere, ac posse reliquos circumveniri, si cuncti, quibus libertas servitio potior, incubuissent, auget vires positisque
2 castris Thubu⟨r⟩s⟨i⟩cum oppidum circumsidet. at Dolabella contracto quod erat militum, terrore nominis Romani et quia Numidae peditum aciem ferre nequeunt, primo sui incessu solvit obsidium locorumque opportuna permunivit; simul principes Musulamiorum defectionem coeptantes se-
3 curi percutit. dein, quia pluribus adversum Tacfarinatem expeditionibus cognitum non gravi nec uno incursu consectandum hostem vagum, excito cum popularibus rege Ptolemaeo quattuor agmina parat, quae legatis aut tribunis data; et praedatorias manus delecti Maurorum duxere; ipse consultor aderat omnibus.

1 25. Nec multo post adfertur Numidas apud castellum semirutum, ab ipsis quondam incensum, cui nomen Auzea, positis mapalibus consedisse, fisos loco, quia vastis circum saltibus claudebatur. tum expeditae cohortes alaeque, quam in partem ducerentur ignarae, cito agmine rapiuntur.
2 simulque coeptus dies et concentu tubarum ac truci clamore aderant semisomnos in barbaros, praepeditis Numidarum equis aut diversos pastus pererrantibus. ab Romanis

14 thubuscum, *corr. Nipp.* (*cf. Syme, Tac. I 394,2*) **21** recepto leameo, *sed* c *ex* g *correcto*

confertus pedes, dispositae turmae, cuncta proelio provisa:
hostibus contra omnium nesciis non arma, non ordo, non
consilium, sed pecorum modo trahi occidi capi. infensus 3
miles memoria laborum et adversum eludentes optatae to-
tiens pugnae se quis⟨que⟩ ultione et sanguine explebant.
differtur per manipulos, Tacfarinatem omnes, notum tot
proeliis, consectentur: non nisi duce interfecto requiem
belli fore. at ille deiectis circum stipatoribus vinctoque iam
filio et effusis undique Romanis ruendo in tela captivitatem
haud inulta morte effugit. isque finis armis impositus.
26. Dolabellae petenti abnuit triumphalia Tiberius, Se- 1
iano tribuens, ne Blaesi avunculi eius laus obsolesceret. sed
neque Blaesus ideo inlustrior, et huic negatus honor glo-
riam intendit: quippe minore exercitu insignes captivos,
caedem ducis bellique confecti famam deportarat. seque- 2
bantur et Garamantum legati, raro in urbe visi, quos Tacfari-
nate caeso perculsa gens, ⟨s⟩ed culpae nescia ad satis fa-
ciendum populo Romano miserat. cognitis dehinc Ptole-
maei per id bellum studiis repetitus ex vetusto more ⟨ho-
nos⟩ missusque e senatoribus, qui scipionem eburnum, to-
gam pictam, antiqua patrum munera, daret regemque et
socium atque amicum appellaret.
27. Eadem aestate mota per Italiam servilis belli semina 1
fors oppressit. auctor tumultus T. Curtisius, quondam prae-
toriae cohortis miles, primo coetibus clandestinis apud
Brundisium et circumiecta oppida, mox positis propalam
libellis ad libertatem vocabat agrestia per longinquos saltus
et ferocia servitia, cum velut munere deum tres biremes
adpulere ad usus commeantium illo mari. et erat isdem 2

8 delectis, *corr. J.F. Gron. (cf. 51,3; 2,60,1)* **10** multa (*cf. 12,2*) **17** set culpae nescia *Halm* **18** ptolomei, *sed 23,1* ptolemaeo **19** more omissusque (o *expuncto*), *corr. Doed., sed omisso* -que **24** Curtilius *Reinesius, cf. Syme, JRS 39,1949,12*

regionibus Cutius Lupus quaestor, cui provincia vetere ex
more calles evenerat. is disposita classiariorum copia coep-
tantem cum maxime coniurationem disiecit. missusque a
Caesare propere Staius tribunus cum valida manu ducem
ipsum et proximos audacia in urbem traxit, iam trepidam
ob multitudinem familiarum, quae gliscebat immensum,
minore in dies plebe ingenua.
1 28. Isdem consulibus, miseriarum ac saevitiae exemplum
atrox, reus pater accusator filius (nomen utrique Vibius
Serenus) in senatum inducti sunt. ab exilio retractus inlu-
vieque ac squalore obsitus et tum catena vinctus peroranti
2 filio pater ⟨com⟩paratur. adulescens multis munditiis,
alacri vultu, structas principi insidias, missos in Galliam
concitores belli index idem et testis dicebat, adnectebatque
Caecilium Cornutum praetorium ministravisse pecuniam;
qui, taedio curarum et quia periculum pro exitio habebatur,
3 mortem in se festinavit. at contra reus nihil infracto animo
obversus in filium quatere vincla, vocare ultores deos, ut
sibi quidem redderent exilium, ubi procul tali more ageret,
filium autem quandoque supplicia sequerentur. adsevera-
batque innocentem Cornutum et falso exterritum; idque
facile intellectu, si proderentur alii: non enim se caedem
principis et res novas uno socio cogitasse.
1 29. Tum accusator Cn. Lentulum et Seium Tuberonem
nominat, magno pudore Caesaris, cum primores civitatis,
intimi ipsius amici, Lentulus senectutis extremae, Tubero
defecto corpore, tumultus hostilis et turbandae rei publicae
accerserentur. sed hi quidem statim exempti: in patrem ex
2 servis quaesitum, et quaestio adversa accusatori fuit. qui

2 Cales *Lips., sed cf. J.C. Rolfe, AJP 36,1915,323 sqq.* **9** utrique *Chifflet*] uirique **12** pater comparatur *Madv.*] praeparatur **21** falso *Urs.*] falsa **28** arcesserentur *Lips.* (*ut 2,50,1*)

scelere vaecors, simul vulgi rumore territus, robur et saxum
aut parricidarum poenas minitantium, cessit urbe. ac re-
tractus Ravenna exsequi accusationem adigitur, non occul-
tante Tiberio vetus odium adversum exulem Serenum. nam 3
post damnatum Libonem missis ad Caesarem litteris expro-
braverat suum tantum studium sine fructu fuisse, addide-
ratque quaedam contumacius quam tutum apud aures su-
perbas et offensioni proniores. ea Caesar octo post annos
rettulit, medium tempus varie arguens, etiam si tormenta
pervicacia servorum contra evenissent.

30. Dictis dein sententiis ut Serenus more maiorum puni- 1
retur, quo molliret invidiam, intercessit. Gallus Asinius
⟨cum⟩ Gyaro aut Donusa claudendum censeret, id quoque
aspernatus est, egenam aquae utramque insulam referens
dandosque vitae usus, cui vita concederetur. ita Serenus
Amorgum reportatur. et quia Cornutus sua manu ceciderat, 2
actum de praemiis accusatorum abolendis, si quis maiestatis
postulatus ante perfectum iudicium se ipse vita privavisset.
ibaturque in eam sententiam, ni durius contraque morem
suum palam pro accusatoribus Caesar inritas leges, rem
publicam in praecipiti conquestus esset: subverterent potius
iura quam custodes eorum amoverent. sic delatores, genus 3
hominum publico exitio repertum et ⟨ne⟩ poenis quidem
umquam satis coercitum, per praemia eliciebantur.

31. His tam adsiduis tamque maestis modica laetitia inter- 1
icitur, quod C. Cominium equitem Romanum, probrosi in
se carminis convictum, Caesar precibus fratris qui senator
erat concessit. quo magis mirum habebatur gnarum me- 2
liorum, et quae fama clementiam sequeretur, tristiora
malle. neque enim socordia peccabat; nec occultum est,
quando ex veritate, quando adumbrata laetitia facta impe-

13 cum *hic add. Nipp., ante* Gallus *Mur., ante* censeret *alii* **16** Amorgum *Rhen.*] amor cum **23** ne *add. Bekk.* **24** numquam *m. post. in marg.*

ratorum celebrentur. quin ipse, compositus alias et velut
eluctantium verborum, solutius promptiusque eloquebatur,
3 quotiens subveniret. at P. Suillium, quaestorem quondam
Germanici, cum Italia arceretur convictus pecuniam ob rem
iudicandam cepisse, amovendum in insulam censuit, tanta
contentione animi, ut ⟨iur⟩e iurando obstringeret e re pu-
blica id esse. quod aspere acceptum ad praesens mox in
laudem vertit regresso Suillio; quem vidit sequens aetas
praepotentem, venalem et Claudii principis amicitia diu
4 prospere, numquam bene usum. eadem poena in Catum
Firmium senatorem statuitur, tamquam falsis maiestatis cri-
minibus sororem petivisset. Catus, ut rettuli, Libonem inle-
xerat insidiis, deinde indicio perculerat. eius operae memor
Tiberius, sed alia praetendens, exilium deprecatus est: quo
minus senatu pelleretur non obstitit.

1 32. Pleraque eorum quae rettuli quaeque referam parva
forsitan et levia memoratu videri non nescius sum: sed
nemo annales nostros cum scriptura eorum contenderit, qui
veteres populi Romani res composuere. ingentia illi bella,
expugnationes urbium, fusos captosque reges aut, si
quando ad interna praeverterent, discordias consulum ad-
versum tribunos, agrarias frumentariasque leges, plebis et
2 optimatium certamina libero egressu memorabant: nobis in
arto et inglorius labor; immota quippe aut modice lacessita
pax, maestae urbis res, et princeps proferendi imperi incu-
riosus erat. non tamen sine usu fuerit introspicere illa primo
aspectu levia, ex quis magnarum saepe rerum motus
oriuntur.

1 33. Nam cunctas nationes et urbes populus aut primores
aut singuli regunt: delecta ex iis et cons⟨o⟩ciata rei publi-
cae forma laudari facilius quam evenire, vel, si evenit, haud

6 ut iure iurando *Rit.*] ut eiurando **13** indicio *Vertr.*] iudicio **30** consciata, *corr. Ern.*

diuturna esse potest. igitur ut olim, plebe valida vel cum 2
patres pollerent, noscenda vulgi natura et quibus modis
temperanter haberetur, senatusque et optimatium ingenia
qui maxime perdidicerant, callidi temporum et sapientes
credebantur, sic converso statu neque alia rerum ⟨salute⟩
quam si unus imperitet, haec conquiri tradique in rem fue-
rit, quia pauci prudentia honesta ab deterioribus, utilia ab
noxiis discernunt, plures aliorum eventis docentur. ceterum 3
ut profutura, ita minimum oblectationis adferunt. nam situs
gentium, varietates proeliorum, clari ducum exitus retinent
ac redintegrant legentium animum: nos saeva iussa, conti-
nuas accusationes, fallaces amicitias, perniciem innocen-
tium et easdem exitii causas coniungimus, obvia rerum si-
militudine et satietate. tum quod antiquis scriptoribus rarus 4
obtrectator, neque refert cuiusquam Punicas Romanasve
acies laetius extuleris: at multorum, qui Tiberio regente
poenam vel infamias subiere, posteri manent, utque fami-
liae ipsae iam exstinctae sint, reperies qui ob similitudinem
morum aliena malefacta sibi obiectari putent. etiam gloria
ac virtus infensos habet, ut nimis ex propinquo diversa ar-
guens. sed ⟨ad⟩ inceptum redeo.

34. Cornelio Cosso Asinio Agrippa consulibus Cremutius 1 a.p.Chr.25
Cordus postulatur, novo ac tunc primum audito crimine,
quod editis annalibus laudatoque M. Bruto C. Cassium Ro-
manorum ultimum dixisset. accusabant Satrius Secundus et
Pinarius Natta, Seiani clientes. id perniciabile reo et Caesar 2
truci vultu defensionem accipiens, quam Cremutius, relin-
quendae vitae certus, in hunc modum exorsus est: 'verba
mea, patres conscripti, arguuntur: adeo factorum innocens
sum. sed neque haec in principem aut principis parentem,
quos lex maiestatis amplectitur: Brutum et Cassium lauda-

5 salute *add. Bringmann* (re Romana *Lips.*) **13** exitii *Pich.*] exitu (*cf. 1,27,2*) **20** nimis *Mur.*] animis **21** ad inceptum *Halm* (*cf. 6,22,4, Sall. Cat. 7,7; Iug. 4,9; 42,5*)] ancepto

visse dicor, quorum res gestas cum plurimi composuerint,
3 nemo sine honore memoravit. Titus Livius, eloquentiae ac
fidei praeclarus in primis, Cn. Pompeium tantis laudibus
tulit, ut Pompeianum eum Augustus appellaret; neque id
amicitiae eorum offecit. Scipionem, Afranium, hunc ipsum
Cassium, hunc Brutum nusquam latrones et parricidas,
quae nunc vocabula imponuntur, saepe ut insigne⟨s⟩ viros
4 nominat. Asinii Pollionis scripta egregiam eorundem me-
moriam tradunt; Messalla Corvinus imperatorem suum
Cassium praedicabat: et uterque opibus[que] atque honori-
bus perviguere. Marci Ciceronis libro, quo Catonem caelo
aequavit, quid aliud dictator Caesar quam rescripta ora-
5 tione, velut apud iudices, respondit? Antonii epistulae,
Bruti contiones falsa quidem in Augustum probra, sed
multa cum acerbitate habent; carmina Bibaculi et Catulli
referta contumeliis Caesarum leguntur: sed ipse divus Iu-
lius, ipse divus Augustus et tulere ista et reliquere, haud
facile dixerim, moderatione magis an sapientia. namque
spreta exolescunt: si irascare, adgnita videntur.
1 35. Non attingo Graecos, quorum non modo libertas,
etiam libido impunita; aut si quis advertit, dictis dicta ultus
est. sed maxime solutum et sine obtrectatore fuit prodere
2 de iis, quos mors odio aut gratiae exemisset. num enim
armatis Cassio et Bruto ac Philippenses campos obtinenti-
bus belli civilis causa populum per contiones incendo? an
illi quidem septuagesimum ante annum perempti, quo
modo imaginibus suis noscuntur, quas ne victor quidem
abolevit, sic partem memoriae apud scriptores retinent?
3 suum cuique decus posteritas rependit; nec derunt, si dam-
natio ingruit, qui non modo Cassii et Bruti, sed etiam mei
4 meminerint.' egressus dein senatu vitam abstinentia finivit.
libros per aediles cremandos censuere patres; ⟨s⟩ed manse-
5 runt, occultati et editi. quo magis socordia⟨m⟩ eorum inri-

10 opibus *Acid.* **23** enim *Halm*] eum **27** ne *J.F. Gron.*] nec **32** set *Lips.*] et

dere libet, qui praesenti potentia credunt exstingui posse
etiam sequentis aevi memoriam. nam contra punitis inge-
niis gliscit auctoritas, neque aliud externi reges aut qui ea-
dem saevitia usi sunt nisi dedecus sibi atque illis gloriam
peperere.

36. Ceterum postulandis reis tam continuus annus fuit, ut 1
feriarum Latinarum diebus praefectum urbis Drusum, au-
spicandi gratia tribunal ingressum, adierit Calpurnius Salvia-
nus in Sextum Marium. quod a Caesare palam increpitum
causa exilii Salviano fuit. obiecta publice Cyzicenis incuria 2
caerimoniarum divi Augusti, additis violentiae criminibus
adversum cives Romanos; et amisere libertatem, quam
bello Mithridatis meruerant, circumsessi nec minus sua
constantia quam praesidio Luculli pulso rege. at Fonteius 3
Capito, qui pro consul⟨e⟩ Asiam curaverat, absolvitur,
comperto ficta in eum crimina per Vibium Serenum. neque
tamen id Sereno noxae fuit, quem odium publicum tutio-
rem faciebat. nam ut quis destrictior accusator, velut sa-
crosanctus erat: leves ignobiles poenis adficiebantur.

37. Per idem tempus Hispania ulterior missis ad senatum 1
legatis oravit, ut exemplo Asiae delubrum Tiberio matrique
eius exstrueret. qua occasione Caesar, validus alioqui sper-
nendis honoribus et respondendum ratus iis, quorum ru-
more arguebatur in ambitionem flexisse, huiusce modi ora-
tionem coepit: ‘scio, patres conscripti, constantiam meam a 2
plerisque desideratam, quod Asiae civitatibus nuper idem
istud petentibus non sim adversatus. ergo et prioris silentii 3
defensionem, et quid in futurum statuerim, simul aperiam.
cum divus Augustus sibi atque urbi Romae templum apud
Pergamum sisti non prohibuisset, qui omnia facta dictaque
eius vice legis observem, placitum iam exemplum promp-
tius secutus sum, quia cultui meo veneratio senatus adiun-
gebatur. ceterum ut semel recepisse veniam habuerit, ita
per omnes provincias effigie numinum sacra⟨ri⟩ ambi-

34 sacrari *Lips.*

tiosum, superbum; et vanescet Augusti honor, si promiscis
adulationibus vulgatur.
1 38. Ego me, patres conscripti, mortalem esse et hominum
officia fungi satisque habere, si locum principem impleam,
et vos testor et meminisse posteros volo; qui satis superque
memoriae meae tribuent, ut maioribus meis dignum, rerum
vestrarum providum, constantem in periculis, offensionum
2 pro utilitate publica non pavidum credant. haec mihi in
animis vestris templa, hae pulcherrimae effigies et mansu-
rae; nam quae saxo struuntur, si iudicium posterorum in
3 odium vertit, pro sepulchris spernuntur. proinde socios ci-
ves et [deos et] deos ipsos precor, hos ut mihi ad finem
usque vitae quietam et intellegentem humani divinique iu-
ris mentem duint, illos ut, quandoque concessero, cum
laude et bonis recordationibus facta atque famam nominis
4 mei prosequantur.' perstititque posthac secretis etiam ser-
monibus aspernari talem sui cultum. quod alii modestiam,
multi, quia diffideret, quidam ut degeneris animi interpre-
5 tabantur. optimos quippe mortalium altissima cupere; sic
Herculem et Liberum apud Graecos, Quirinum apud nos
deum numero additos. melius Augustum, qui speraverit.
cetera principibus statim adesse: unum insatiabiliter paran-
dum, prosperam sui memoriam; nam contemptu famae
contemni virtutes.
1 39. At Seianus nimia fortuna socors et muliebri insuper
cupidine incensus, promissum matrimonium flagitante Li-
via, componit ad Caesarem codicillos: moris quippe tum
2 erat quamquam praesentem scripto adire. eius talis forma
fuit: benivolentia patris Augusti et mox plurimis Tiberii
iudiciis ita insuevisse, ut spes votaque sua non prius ad deos
quam ad principum aures conferret. neque fulgorem ho-

10 posteriorum, *corr. Rhen.* **12** deos et deos ipsos (deos et deas ipsas *m. post.*), *corr. Pich.*

norum umquam precatum: excubias ac labores, ut unum e
militibus, pro incolumitate imperatoris malle. ac tamen,
quod pulcherrimum, adeptum, ut coniunctione Caesaris di-
gnus crederetur. hinc initium spei; et quoniam audiverit 3
Augustum in conlocanda filia non nihil etiam de equitibus
Romanis consultavisse, ita, si maritus Liviae quaereretur,
haberet in animo amicum sola necessitudinis gloria usurum.
non enim exuere imposita munia: satis aestimare firmari 4
domum adversum iniquas Agrippinae offensiones, idque
liberorum causa; nam sibi multum superque vitae fore,
quod tali cum principe explevisset.

40. Ad ea Tiberius laudata pietate Seiani suisque in eum 1
beneficiis modice percursis, cum tempus tamquam ad inte-
gram consultationem petivisset, adiunxit: ceteris mortalibus
in eo stare consilia, quid sibi conducere putent; principum
diversam esse sortem, quibus praecipua rerum ad famam
derigenda. ideo se non illuc decurrere, quod promptum re- 2
scriptu, posse ipsam Liviam statuere, nubendum post
Drusum an in penatibus isdem tolerandum haberet; esse illi
matrem et aviam, propiora consilia. simplicius acturum, de 3
inimicitiis primum Agrippinae, quas longe acrius arsuras, si
matrimonium Liviae velut in partes domum Caesarum dis-
traxisset. sic quoque erumpere aemulationem feminarum,
eaque discordia nepotes suos convelli: quid si intendatur
certamen tali coniugio? ‘falleris enim, Seiane, si te man- 4
surum in eodem ordine putas, et Liviam, quae C. Caesari,
mox Druso nupta fuerit, ea mente acturam, ut cum equite
Romano senescat. ego ut sinam, credisne passuros qui fra-
trem eius, qui patrem maioresque nostros in summis impe-
riis videre? vis tu quidem istum intra locum sistere: sed illi 5
magistratus et primores, qui te invitum perrumpunt omni-
busque de rebus consulunt, excessisse iam pridem equestre

31 invitum *Heins.*] inuite, *sed* e *corr. ead. m. ex coepta littera* u, o *superscr. m. post.*

fastigium lo⟨n⟩geque antisse patris mei amicitias non oc-
6 culti ferunt perque invidiam tui me quoque incusant. at
enim Augustus filiam suam equiti Romano tradere medi-
tatus est. mirum hercule, si, cum in omnes curas distrahere-
tur immensumque attolli provideret quem coniunctione tali
super alios extulisset, C. Proculeium et quosdam in sermo-
nibus habuit insigni tranquillitate vitae, nullis rei publicae
negotiis permixtos. sed si dubitatione Augusti movemur,
quanto validius est quod Marco Agrippae, mox mihi conlo-
7 cavit? atque ego haec pro amicitia non occultavi: ceterum
neque tuis neque Liviae destinatis adversabor. ipse quid
intra animum volutaverim, quibus adhuc necessitudinibus
immiscere te mihi parem, omittam ad praesens referre: id
tantum aperiam, nihil esse tam excelsum, quod non virtutes
istae tuusque in me animus mereantur, datoque tempore
vel in senatu vel in contione non reticebo.'
1 41. Rursum Seianus, non iam de matrimonio, sed altius
metuens, tacita suspicionum, vulgi rumorem, ingruentem
invidiam deprecatur. ac ne adsiduos in domum coetus ar-
cendo infringeret potentiam aut receptando facultatem cri-
minantibus praeberet, huc flexit, ut Tiberium ad vitam pro-
2 cul Roma amoenis locis degendam impelleret. multa
quippe providebat: sua in manu aditus litterarumque ma-
gna ex parte se arbitrum fore, cum per milites commearent;
mox Caesarem vergente iam senecta secretoque loci molli-
tum munia imperii facilius tramissurum; et minui sibi invi-
diam adempta salutantum turba, sublatisque inanibus ve-
3 ra⟨m⟩ potentia⟨m⟩ augeri. igitur paulatim negotia urbis, po-
puli adcursus, multitudinem adfluentium increpat, extollens
laudibus quietem et solitudinem, quis abesse taedia et of-
fensiones ac praecipua rerum maxime agitari.

1 legeque, *corr. Rhen.* **17** iam *Mur.*] tam **27** uera potentia augere, *corr. Marcilius*

42. Ac forte habita per illos dies de Votieno Montano, 1
celebris ingenii viro, cognitio cunctantem iam Tiberium
perpulit, ut vitandos crederet patrum coetus vocesque,
quae plerumque verae et graves coram ingerebantur. nam 2
postulato Votieno ob contumelias in Caesarem dictas, testis
Aemilius, e militaribus viris, dum studio probandi cuncta
refert et, quamquam inter obstrepentes, magna adseve-
ratione nititur, audivit Tiberius probra, quis per occultum
lacerabatur, adeoque perculsus est, ut se vel statim vel in
cognitione purgaturum clamitaret precibusque proxi-
morum, adulatione omnium aegre componeret animum. et 3
Votienus quidem maiestatis poenis adfectus est: Caesar,
obiectam sibi adversus reos inclementiam eo pervicacius
amplexus, Aquiliam adulterii delatam cum Vario Ligure,
quamquam Lentulus Gaetulicus consul designatus lege Iu-
lia damnasset, exilio punivit Apidiumque Merulam, quod in
acta divi Augusti non iuraverat, albo senatorio erasit.

43. Auditae dehinc Lacedaemoniorum et Messeniorum 1
legationes de iure templi Dianae Limnatidis, quod suis a
maioribus suaque in terra dicatum Lacedaemonii firmabant
annalium memoria vatumque carminibus, sed Macedonis
Philippi, cum quo bellassent, armis ademptum ac post C.
Caesaris et M. Antonii sententia redditum. contra Messe- 2
ni⟨i⟩ veterem inter Herculis posteros divisionem Pelopon-
nesi protulere, suoque regi Denthaliatem agrum, in quo id
delubrum, cessisse; monimentaque eius rei sculpta saxis et
aere prisco manere. quod si vatum, annalium ad testimonia 3
vocentur, plures sibi ac locupletiores esse; neque Philippum
potentia, sed ex vero statuisse. idem regis Antigoni, idem
imperatoris Mummii iudicium; sic Milesios permisso pu-
blice arbitrio, postremo Atidium Geminum praetorem
Achaiae decrevisse. ita secundum Messenios datum. et Se- 4

19 liminatidis, *corr. Lips.* **25** regi Denthaliatem *Nipp.*] reci-
dent he̊liatem (*ad lectionem* recident *cf. 24, 3*)

gestani aedem Veneris montem apud Erycum, vetustate
dilapsam, restaurari postulavere, nota memorantes de ori-
gine eius et laeta Tiberio; suscepit⟨que⟩ curam libens ut
5 consanguineus. tunc tractatae Massiliensium preces proba-
tumque P. Rutilii exemplum; namque eum legibus pulsum
civem sibi Zmyrnaei addiderant. quo iure Vulcacius Mo-
schus exul in Massilienses receptus bona sua rei publicae
eorum ut patriae reliquerat.

1 44. Obiere eo anno viri nobiles Cn. Lentulus et L. Do-
mitius. Lentulo super consulatum et triumphalia de Getis
gloriae fuerat bene tolerata paupertas, dein magnae opes
2 innocenter partae et modeste habitae. Domitium decoravit
pater civili bello maris potens, donec Antonii partibus, mox
Caesaris misceretur. avus Pharsalica acie pro optumatibus
ceciderat. ipse delectus, cui minor Antonia, Octavia genita,
in matrimonium daretur, post exercitu flumen Albim trans-
cendit longius penetrata Germania quam quisquam
3 priorum, easque ob res insignia triumphi adeptus est. obiit
et L. Antonius, multa claritudine generis, sed improspera.
nam patre eius Iullo Antonio ob adulterium Iuliae morte
punito hunc admodum adulescentulum, sororis nepotem,
seposuit Augustus in civitatem Massiliensem, ubi specie
studiorum nomen exilii tegeretur. habitus tamen supremis
honor, ossaque tumulo Octaviorum inlata per decretum
senatus.

1 45. Isdem consulibus facinus atrox in citeriore Hispania
admissum a quodam agresti nationis Termestinae. is prae-
torem provinciae L. Pisonem, pace incuriosum, ex impro-
viso in itinere adortus uno vulnere in mortem adfecit; ac

2 delapsam, *corr. Ern.* (*cf. 1,16,3*) **3** suscepitque Rit. **6** Vulcacius *Halm*] uulcatius, *cf. 15,50,1* uulgacium, *sed 16,8,3* uolcacius **12** paratae, *corr. Lips.* (*cf. 11,10,3*) **15** delectus *Pich.*] deiectus **20** iulio, *corr. Andre.* (*cf. 1,10,4*) **29** adflixit *Hart. coll. 62,3 prob. Drexler*

pernicitate equi profugus, postquam saltuosos locos attige-
rat, dimisso equo per derupta et avia sequentes frustratus
est. neque diu fefellit: nam prenso ductoque per proximos 2
pagos equo, cuius foret cognitum. et repertus cum tormen-
tis edere conscios adigeretur, voce magna sermone patrio
frustra se interrogari clamitavit: adsisterent socii ac specta-
rent; nullam vim tantam doloris fore, ut veritatem eliceret.
idemque cum postero ad quaestionem retraheretur, eo nisu
proripuit se custodibus saxoque caput adflixit, ut statim ex-
animaretur. sed Piso Termestinorum dolo caesus habetur; 3
qui⟨ppe⟩ pecunias e publico interceptas acrius quam ut
tolerarent barbari cogebat.

46. Lentulo Gaetulico C. Calvisio consulibus decreta 1 a.p.Chr.26
triumphi insignia Poppaeo Sabino contusis Thraecum genti-
bus, qui montium editis incultu atque eo ferocius agitabant.
causa motus super hominum ingenium, quod pati dilectus
et validissimum quemque militiae nostrae dare aspernaban-
tur, ne regibus quidem parere nisi ex libidine soliti, aut, si
mitterent auxilia, suos ductores praeficere nec nisi adver-
sum accolas belligerare. ac tum rumor incesserat fore ut 2
disiecti aliisque nationibus permixti diversas in terras tra-
herentur. sed antequam arma inciperent, misere legatos ami-
citiam obsequiumque memoraturos, et mansura haec, si
nullo novo onere temptarentur; sin ut victis servitium indi-
ceretur, esse sibi ferrum et iuventutem et promptum liber-
tati aut ad mortem animum. simul castella rupibus indita 3
conlatosque illuc parentes et coniuges ostentabant bellum-
que impeditum arduum cruentum minitabantur.

47. At Sabinus, donec exercitus in unum conduceret, da- 1
tis mitibus responsis, ⟨post⟩quam Pomponius Labeo e

8 quaesitionem, *corr. Rit.* (*cf. 3,29,1* quaesituram) **11** quippe *Bezz.* **30** quam ... uenire, *corr. Jac. Gron.* (*cf. 2,57,2*)

Moesia cum legione, rex Rhoemetalces cum auxiliis popu-
larium, qui fidem non mutaverant, venere, addita praesenti
copia ad hostem pergit, compositum iam per angustias sal-
tuum. quidam audentius apertis in collibus visebantur, quos
dux Romanus acie suggressus haud aegre pepulit, sanguine
2 barbarorum modico ob propinqua suffugia. mox castris in
loco communitis valida manu montem occupat angustum et
aequali dorso continuum usque ad proximum castellum,
quod magna vis armata aut incondita tuebatur. simul in
ferocissimos, qui ante vallum more gentis cum carminibus
3 et tripudiis persultabant, mittit delectos sagittariorum. ii
dum eminus grassabantur, crebra et inulta vulnera fecere:
propius incedentes eruptione subita turbati sunt receptique
subsidio Sugambrae cohortis, quam Romanus promptam
ad pericula nec minus cantuum et armorum tumultu trucem
haud procul instruxerat.

1 48. Translata dehinc castra hostem propter, relictis apud
priora munimenta Thraecibus, quos nobis adfuisse memo-
ravi; iisque permissum vastare urere, trahere praedas, dum
populatio lucem intra sisteretur noctemque in castris tutam
et vigilem capesserent. id primo servatum; mox versi in
luxum et raptis opulenti omittere statione⟨s⟩ lascivia epu-
2 larum, aut somno et vino procumbere. igitur hostes incuria
eorum comperta duo agmina parant, quorum altero popu-
latores invaderentur, alii castra Romana adpugnarent, non
spe capiendi, sed ut clamore telis suo quisque periculo in-
tentus sonorem alterius proelii non acciperet; tenebrae in-
3 super delectae augendam ad formidinem. sed qui vallum
legionum temptabant, facile pelluntur; Thraecum auxilia
repentino incursu territa, cum pars munitionibus adiace-
rent, plures extra palarentur, tanto infensius caesi, quanto
perfugae et proditores ferre arma ad suum patriaeque ser-
vitium incusabantur.

1 49. Postera die Sabinus exercitum aequo loco ostendit, si
barbari successu noctis alacres proelium auderent. et post-
quam castello aut coniunctis tumulis non degrediebantur,

obsidium coepit per praesidia, quae opportune immunie-
bat; dein fossam loricamque contexens quattuor milia pas-
suum ambitu amplexus est. tum paulatim, ut aquam pabu- 2
lumque eriperet, contrahere claustra artaque circumdare;
et struebatur agger, unde saxa hastae ignes propinquum
iam in hostem iacerentur. sed nihil aeque quam sitis fatiga- 3
bat, cum ingens multitudo bellatorum, imbellium uno reli-
quo fonte uterentur; simul equi armenta, ut mos barbaris,
iuxta clausa, egestate pabuli exanimari; adiacere corpora
hominum, quos vulnera, quos sitis peremerat; pollui cuncta
sanie odore contactu.

50. Rebusque turbatis malum extremum discordia acces- 1
sit, his deditionem, aliis mortem et mutuos inter se ictus
parantibus; et erant qui non inultum exitium, sed eruptio-
nem suaderent. neque ignobiles tantum his diversi senten- 2
tiis, verum e ducibus Dinis, provectus senecta et longo usu
vim atque clementiam Romanam edoctus, ponenda arma,
unum adflictis id remedium disserebat, primusque se cum
coniuge et liberis victori permisit. secuti aetate aut sexu
imbecilli et quibus maior vitae quam gloriae cupido. at iu- 3
ventus Tarsam inter et Turesim distrahebatur. utrique de-
stinatum cum libertate occidere, sed Tarsa properum fi-
nem, abrumpendas pariter spes ac metus clamitans dedit
exemplum demisso in pectus ferro; nec defuere qui eodem
modo oppeterent. Turesis sua cum manu noctem opperitur 4
haud nescio duce nostro. igitur firmatae stationes densiori-
bus globis. et ingruebat nox nimbo atrox, hostisque clamore
turbido, modo per vastum silentium, incertos obsessores
effecerat, cum Sabinus circumire, hortari, ne ad ambigua
sonitus aut simulationem quietis casum insidiantibus aperi-

1 immuniebat *Frei.* (*cf. 11,19,2*)] iam muniebat **8** simul eque, *corr. Lips.* **15** tantum his *Madv.* (*cf. Adv. crit. II 548*)] quamuis

rent, sed sua quisque munia servarent immoti telisque non
in falsum iactis.
1 51. Interea barbari catervis decurrentes nunc in vallum
manualia saxa, praeustas sudes, decisa robora iacere, nunc
virgultis et cratibus et corporibus exanimis complere fossas;
quidam pontes et scalas ante fabricati inferre propugnaculis
eaque prensare detrahere et adversum resistentes commi-
nus niti. miles contra deturbare telis, pellere umbonibus,
2 muralia pila, congestas lapidum moles provolvere. his par-
tae victoriae spes et, si cedant, insignitius flagitium, illis
extrema iam salus et adsistentes plerisque matres et coniu-
ges earumque lamenta addunt animos. nox aliis in auda-
ciam, aliis ad formidinem opportuna; incerti ictus, vulnera
improvisa; suorum atque hostium ignoratio et montis an-
fractu repercussae velut a tergo voces adeo cuncta miscue-
rant, ut quaedam munimenta Romani quasi perrupta omi-
3 serint. neque tamen pervasere hostes nisi admodum pauci:
ceteros, deiecto promptissimo quoque aut saucio, adpe-
tente iam luce trusere in summa castelli, ubi tandem coacta
deditio. et proxima sponte inco⟨la⟩rum recepta: reliquis,
quo minus vi aut obsidio subigerentur, praematura montis
Haemi et saeva hiems subvenit.
1 52. At Romae commota principis domo, ut series futuri
in Agrippinam exitii inciperet, Claudia Pulchra sobrina eius
postulatur accusante Domitio Afro. is recens praetura, mo-
dicus dignationis et quoquo facinore properus clarescere,
crimen impudicitiae, adulterum Furnium, veneficia in prin-
2 cipem et devotiones obiectabat. Agrippina semper atrox,
tum et periculo propinquae accensa, pergit ad Tiberium ac
forte sacrificantem patri repperit. quo initio invidiae non
eiusdem ait mactare divo Augusto victimas et posteros eius
insectari. non in effigies mutas divinum spiritum trans-

18 delecto, *corr. Or.* (*cf. 25,3*) **20** incorum, *corr. Mur.* (*cf. 13,39,5*)

fusum: se imaginem veram, caelesti sanguine ortam, intelle-
gere discrimen, suscipere sordes. frustra Pulchram prae-
scribi, cui sola exitii causa sit, quod Agrippinam stulte pror-
sus ad cultum delegerit, oblita Sosiae ob eadem adflictae.
audita haec raram occulti pectoris vocem elicuere, correp- 3
tamque Graeco versu admonuit non ideo laedi, quia non
regnaret. Pulchra et Furnius damnantur. Afer primoribus 4
oratorum additus, divulgato ingenio et secuta adseve-
ratione Caesaris, qua suo iure disertum eum appellavit; mox
capessendis accusationibus aut reos tutando prosperiore
eloquentiae quam morum fama fuit, nisi quod aetas ex-
trema multum etiam eloquentiae dempsit, dum fessa mente
retinet silentii impatientiam.

53. At Agrippina pervicax irae et morbo corporis impli- 1
cata, cum viseret eam Caesar, profusis diu ac per silentium
lacrimis, mox invidiam et preces orditur: subveniret solitu-
dini, daret maritum; habilem adhuc iuventam sibi, neque
aliud probis quam ex matrimonio solacium; esse in civitate,
⟨qui⟩ *** Germanici coniugem ac liberos eius recipere
dignarentur. sed Caesar, non ignarus quantum ex re publica 2
peteretur, ne tamen offensionis aut metus manifestus foret,
sine responso quamquam instantem reliquit. id ego, a scrip-
toribus annalium non traditum, repperi in commentariis
Agrippinae filiae, quae Neronis principis mater vitam suam
et casus suorum posteris memoravit.

54. Ceterum Seianus maerentem et improvidam altius 1
perculit, immissis qui per speciem amicitiae monerent para-
tum ei venenum, vitandas soceri epulas. atque illa simula-
tionum nescia, cum propter discumberet, non vultu aut ser-

1 sed maginem, *corr. Mur.* **9** desertum, *sed* i *superscr. m. post.* **19** *post* civitate *in fine versus quattuordecim fere litterae exciderunt;* qui divi Augusti neptem *suppl. Crollius,* qui memores *Rit.,* qui divo Augusto ortam *Haase,* qui ortam Augusto *Heubner*

mone flecti, nullos attingere cibos, donec advertit Tiberius,
forte an quia audiverat; idque quo acrius experiretur,
poma, ut erant adposita, laudans nurui sua manu tradidit.
aucta ex eo suspicio Agrippinae, et intacta ore servis trami-
2 sit. nec tamen Tiberii vox coram secuta, sed obversus ad
matrem non mirum ait, si quid severius in eam statuisset, a
qua veneficii insimularetur. inde rumor parari exitium, ne-
que id imperatorem palam audere, secretum ad perpe-
trandum quaeri.

1 55. Sed Caesar, quo famam averteret, adesse frequens
senatui legatosque Asiae, ambigentes quanam in civitate
templum statueretur, plures per dies audivit. undecim urbes
certabant, pari ambitione, viribus diversae. neque multum
distantia inter se memorabant de vetustate generis, studio
in populum Romanum per bella Persi et Aristonici alio-
2 rumque regum. verum Hypaepeni Trallianique Laodicenis
ac Magnetibus simul tramissi ut parum validi; ne Ilienses
quidem, cum parentem urbis Romae Troiam referrent, nisi
antiquitatis gloria pollebant. paulum addubitatum, quod
⟨H⟩alicarnasii mille et ducentos per annos nullo motu ter-
rae nutavisse sedes suas vivoque in saxo fundamenta templi
adseveraverant. Pergamenos (eo ipso nitebantur) aede Au-
gusto ibi sita satis adeptos creditum. Ephesii Milesiique, hi
Apollinis, illi Dianae caerimonia occupavisse civitates visi.
3 ita Sardianos inter Zmyrnaeosque deliberatum. Sardiani
decretum Etruriae recitavere ut consanguinei: nam Tyr-
rhenum Lydumque Atye rege genitos ob multitudinem divi-
⟨sis⟩se gentem; Lydum patriis in terris resedisse, Tyr-
rheno datum novas ut conderet sedes; et ducum e nominibus
indita vocabula illis per Asiam, his in Italia; auctamque

3 sua *Rhen.*] suae **20** Halicarnasii *Or. coll. Cic. Tusc. 3,75 et div. 2,58, ubi optimi codd. simplex* s *habent*] alicarnasii (Halicarnassii *Rhen.*) **22** aedē … sitam, *corr. Lips.*

adhuc Lydorum opulentiam missis in Graeciam populis, cui
mox a Pelope nomen. simul litteras imperatorum et icta 4
nobiscum foedera bello Macedonum ubertatemque flu-
minum suorum, temperiem caeli ac dites circum terras me-
morabant.

56. At Zmyrnaei repetita vetustate, seu Tantalus Iove 1
ortus illos, sive Theseus divina et ipse stirpe, sive una Ama-
zonum condidisset, transcendere ad ea, quis maxime fide-
bant, in populum Romanum officiis, missa navali copia non
modo externa ad bella, sed quae in Italia tolerabantur; se-
que primos templum urbis Romae statuisse, M. Porcio con-
sule, magnis quidem iam populi Romani rebus, nondum
tamen ad summum elatis, stante adhuc Punica urbe et vali-
dis per Asiam regibus. simul L. Sullam testem adferebant, 2
gravissimo in discrimine exercitus ob asperitatem hiemis et
penuriam vestis, cum id Zmyrnam in contionem nuntiatum
foret, omnes qui adstabant detraxisse corpori tegmina no-
strisque legionibus misisse. ita rogati sententiam patres 3
Zmyrnaeos praetulere. censuitque Vibius Marsus, ut M.
Lepido, cui ea provincia obvenerat, super numerum legare-
tur, qui templi curam susciperet. et quia Lepidus ipse deli-
gere per modestiam abnuebat, Valerius Naso e praetoriis
sorte missus est.

57. Inter quae diu meditato prolatoque saepius consilio 1
tandem Caesar in Campaniam, specie dedicandi templa
apud Capuam Iovi, apud Nolam Augusto, sed certus procul
urbe degere. causam abscessus quamquam secutus pluri-
mos auctorum ad Seiani artes rettuli, quia tamen caede eius
patrata sex postea annos pari secreto coniunxit, plerumque
permoveor, num ad ipsum referri verius sit, saevitiam ac

1 in insulam *Url.* **2** icta *Rhen.*] dicta **19** Marsus *Rhen.*] marcus M'. *Borghesi* (*cf. ad 1, 13, 2*)

2 libidinem, cum factis promeret, locis occultantem. erant qui
crederent in senectute corporis quoque habitum pudori fu-
isse: quippe illi praegracilis et incurva proceritas, nudus
capillo vertex, ulcerosa facies ac plerumque medicaminibus
interstincta; et Rhodi secreto vitare coetus, recondere vo-
3 luptates insuerat. traditur etiam matris impotentia ex-
trusum, quam dominationis sociam aspernabatur neque de-
pellere poterat, cum dominationem ipsam donum eius ac-
cepisset. nam dubitaverat Augustus Germanicum, sororis
nepotem et cunctis laudatum, rei Romanae imponere, sed
precibus uxoris evictus Tiberio Germanicum, sibi Tiberium
adscivit; idque Augusta exprobrabat, reposcebat.

1 58. Profectio arto comitatu fuit: unus senator consulatu
functus, Cocceius Nerva, cui legum peritia; eques Romanus
praeter Seianum ex inlustribus Curtius Atticus; ceteri libe-
ralibus studiis praediti, ferme Graeci, quorum sermonibus
2 levaretur. ferebant periti caelestium iis motibus siderum
excessisse Roma Tiberium, ut reditus illi negaretur, unde
exitii causa multis fuit, properum finem vitae coniectanti-
bus vulgantibusque; neque enim tam incredibilem casum
providebant, ut undecim per annos libens patria careret.
3 mox patuit breve confinium artis et falsi, veraque quam
obscuris tegerentur. nam in urbem non regressurum haud
forte dictum: ceterorum nescii egere, cum propinquo rure
aut litore et saepe moenia urbis adsidens extremam senec-
tam compleverit.

1 59. Ac forte illis diebus oblatum Caesari anceps peri-
culum auxit vana rumoris praebuitque ipsi materiem, cur
amicitiae constantiaeque Seiani magis fideret. vescebantur
in villa, cui vocabulum Speluncae, mare Amunclanum inter
⟨et⟩ Fundanos montes, nativo in specu. eius os lapsis re-
2 pente saxis obruit quosdam ministros. hinc metus in omnes
et fuga eorum, qui convivium celebrabant: Seianus genu

1 occultantis, *corr. Rhen.* **31** et *add. Bezz.*

vultuque et manibus super Caesarem suspensus opposuit
sese incidentibus, atque habitu tali repertus est a militibus,
qui subsidio venerant. maior ex eo, et quamquam exitiosa
suaderet, ut non sui anxius, cum fide audiebatur. adsimu- 3
labatque iudicis partes adversum Germanici stirpem, subdi-
tis qui accusatorum nomina sustinerent maximeque insec-
tarentur Neronem proximum successioni et, quamquam
modesta iuventa, plerumque tamen quid in praesentiarum
conduce⟨re⟩t oblitum, dum a libertis et clientibus, apiscen-
dae potentiae properis, exstimulatur, ut erectum et fiden-
tem animi ostenderet: velle id populum Romanum, cupere
exercitus, neque ausurum contra Seianum, qui nunc patien-
tiam senis et segnitiam iuvenis iuxta insultet.

60. Haec atque talia audienti nihil quidem pravae cogi- 1
tationis, sed interdum voces procedebant contumaces et in-
consultae, quas adpositi custodes exceptas auctasque cum
deferrent neque Neroni defendere daretur, diversae insu-
per sollicitudinum formae oriebantur. nam alius occursum 2
eius vitare, quidam salutatione reddita statim averti, pleri-
que inceptum sermonem abrumpere, insistentibus contra
inridentibusque qui Seiano fautores aderant. enimvero Ti-
berius torvus aut falsum renidens vultu: seu loqueretur seu
taceret iuvenis, crimen ex silentio, ex voce. ne nox quidem
secura, cum uxor vigilias somnos suspiria matri Liviae at-
que illa Seiano patefaceret; qui fratrem quoque Neronis
Drusum traxit in partes, spe obiecta principis loci, si prio-
rem aetate et iam labefactum demovisset. atrox Drusi inge- 3
nium super cupidinem potentiae et solita fratribus odia ac-
cendebatur invidia, quod mater Agrippina promptior Ne-
roni erat. neque tamen Seianus ita Drusum fovebat, ut non
in eum quoque semina futuri exitii meditaretur, gnarus prae-
ferocem et insidiis magis opportunum.

9 conducet (*cf. 1,36,2; 3,3,1*) **21** aberant, *corr. m. post.*

61. Fine anni excessere insignes viri Asinius Agrippa, claris maioribus quam vetustis vitaque non degener, et Q. Haterius, familia senatoria, eloquentiae, quoad vixit, celebratae: monimenta ingeni eius haud perinde retinentur. scilicet impetu magis quam cura vigebat; utque aliorum meditatio et labor in posterum valescit, sic Haterii canorum illud et profluens cum ipso simul exstinctum est.

a.p.Chr.27 1 62. M. Licinio L. Calpurnio consulibus ingentium bellorum cladem aequavit malum improvisum: eius initium simul et finis exstitit. nam coepto apud Fidenam amphitheatro Atilius quidam libertini generis, quo spectaculum gladiatorum celebraret, neque fundamenta per solidum subdidit neque firmis nexibus ligneam compagem superstruxit, ut qui non abundantia pecuniae nec municipali ambitione, sed
2 in sordida⟨m⟩ mercede⟨m⟩ id negotium quaesivisset. adfluxere avidi talium, imperitante Tiberio procul voluptatibus habiti, virile ac muliebre secus, omnis aetas, ob propinquitatem loci effus⟨i⟩us; unde gravior pestis fuit, conferta mole, dein convulsa, dum ruit intus aut in exteriora effunditur immensamque vim mortalium, spectaculo intentos aut
3 qui circum adstabant, praeceps trahit atque operit. et illi quidem, quos principium stragis in mortem adflixerat, ut tali sorte, cruciatum effugere: miserandi magis quos abrupta parte corporis nondum vita deseruerat; qui per diem visu, per noctem ululatibus et gemitu coniuges aut liberos noscebant. iam ceteri fama exciti, hic fratrem, propinquum ille, alius parentes lamentari; etiam quorum diversa de causa amici aut necessarii aberant, pavere tamen; nequedum comperto, quos illa vis perculisset, latior ex incerto metus.

1 insignis, *corr. m. post.* **2** Q.] quae **3** qua ad (*ut 6,51,3*), *corr. ead. m.* **10** amphitheatrū, *corr. ead. m.* **15** in sordida mercede, *corr. Pich.* (*cf. 11,6,2; Germ. 24,1*) **18** effusus, *corr. Lips.* (*cf. 3,54,2* flagitiosius)

63. Ut coepere dimoveri obruta, concursus ad exanimos 1
complectentium, osculantium; et saepe certamen, si confu-
sior facies, sed par forma aut aetas errorem adgnoscentibus
fecerat. quinquaginta hominum milia eo casu debilitata vel
obtrita sunt; cautumque in posterum senatus consulto, ne
quis gladiatorium munus ederet, cui minor quadringentorum
milium res, neve amphitheatrum imponeretur nisi solo fir-
mitatis spectatae. Atilius in exilium actus est. ceterum sub 2
recentem cladem patuere procerum domus, fomenta et me-
dici passim praebiti, fuitque urbs per illos dies, quamquam
maesta facie, veterum instituti⟨s⟩ similis, qui magna post
proelia saucios largitione et cura sustentabant.

64. Nondum ea clades exoleverat, cum ignis violentia 1
urbem ultra solitum adfecit, deusto monte Caelio; feralem-
que annum ferebant et om⟨i⟩nibus adversis susceptum
principi consilium absentiae, qui mos vulgo, fortuita ad cul-
pam trahentes, ni Caesar obviam isset tribuendo pecunias
ex modo detrimenti. actaeque ei grates apud senatum ab 2
inlustribus famaque apud populum, quia sine ambitione aut
proximorum precibus, ignotos etiam et ultro accitos munifi-
centia iuverat. adduntur sententiae, ut mons Caelius in 3
posterum Augustus appellaretur, quando cunctis circum
flagrantibus sola Tiberii effigies, sita in domo Iunii senato-
ris, inviolata mansisset. evenisse id olim Claudiae Quintae,
eiusque statuam vim ignium bis elapsam maiores apud
aedem matris deum consecravisse. sanctos acceptosque nu-
minibus Claudios, et augendam caerimoniam loco, in quo
tantum in principem honorem di ostenderint.

65. Haud fuerit absurdum tradere montem eum antiquitus Querquetulanum cognomento fuisse, quod talis silvae frequens fecundusque erat, mox Caelium appellitatum a Caele Vibenna, qui dux gentis Etruscae, cum auxilium [ap-

13 nam dum, *sed corr. ead. m.* **28** ostenderent, *corr. Lips.* **32** appellatum *del. Lips.* (*cf. v. 31*)

pellatum] ⟨por⟩tavisset, sedem eam acceperat a Tarquinio
Prisco, seu quis alius regum dedit; nam scriptores in eo
dissentiunt. cetera non ambigua sunt: magnas eas copias
per plana etiam ac foro propinqua habitavisse, unde Tus-
cum vicum e vocabulo advenarum dictum.

66. Sed ut studia procerum et largitio principis adversum
casus solacium tulerant, ita accusatorum maior in dies et
infestior vis sine levamento grassabatur; corripueratque
Varum Quinctilium, divitem et Caesari propinquum, Do-
mitius Afer, Claudiae Pulchrae matris eius condemnator,
nullo mirante quod diu egens et parto nuper praemio male
2 usus plura ad flagitia accingeretur. Publium Dolabellam so-
cium delationis extitisse miraculo erat, quia claris maioribus
et Varo conexus suam ipse nobilitatem, suum sanguinem
perditum ibat. restitit tamen senatus et opperiendum impe-
ratorem censuit, quod unum urgentium malorum suffugium
in tempus erat.

1 67. At Caesar dedicatis per Campaniam templis, quam-
quam edicto monuisset, ne quis quietem eius inrumperet,
concursusque oppidanorum disposito milite prohiberentur,
perosus tamen municipia et colonias omniaque in conti-
nenti sita, Capreas se in insulam abdidit, trium milium freto
2 ab extremis Surrentini promunturii diiunctam. solitudinem
eius placuisse maxime crediderim, quoniam importuosum
circa mare et vix modicis navigiis pauca subsidia; neque
adpulerit quisquam nisi gnaro custode. caeli temperies
hieme mitis obiectu montis, quo saeva ventorum arcentur;
aestas in favonium obversa et aperto circum pelago pera-
moena; prospectabatque pulcherrimum sinum, antequam

1 portavisset *Doed. coll. Sall. Cat. 6,5* **7** casum, *corr. Heins.* **14** conexus *Rhen.*] conixius, *sed* i *ante* u *expunctum est* **23** promuntirii, o *superscr. m. post.* (*sed* promunturium *2,39,2*)

Vesuvius mons ardescens faciem loci verteret. Graecos ea
tenuisse Capreasque Telebois habitatas fama tradit. sed 3
tum Tiberius duodecim villarum nominibus et molibus inse-
derat, quanto intentus olim publicas ad curas, tanto occul-
tior⟨es⟩ in luxus et malum otium resolutus. manebat
quippe suspicionum et credendi temeritas, quam Seianus
augere etiam in urbe suetus acrius turbabat non iam occul-
tis adversum Agrippinam et Neronem insidiis. quis additus 4
miles nuntios introitus, aperta secreta velut in annales refe-
rebat, ultroque struebantur, qui monerent perfugere ad
Germaniae exercitus vel celeberrimo fori effigiem divi Au-
gusti amplecti populumque ac senatum auxilio vocare. ea-
que spreta ab illis, velut pararent, obiciebantur.

68. Iunio Silano et Silio Nerva consulibus foedum anni 1 a.p.Chr.28
principium incessit tracto in carcerem inlustri equite Ro-
mano Titio Sabino ob amicitiam Germanici. neque enim
omiserat coniugem liberosque eius percolere, sectator
domi, comes in publico, post tot clientes unus eoque apud
bonos laudatus et gravis iniquis. hunc Latinius Latiaris, 2
Porcius Cato, Petil⟨l⟩ius Rufus, M. Opsius praetura functi
adgrediuntur, cupidine consulatus, ad quem non nisi per
Seianum aditus; neque Seiani voluntas nisi scelere quaere-
batur. compositum inter ipsos, ut Latiaris, qui modico usu
Sabinum contingebat, strueret dolum, ceteri testes ades-
sent, deinde accusationem inciperent. igitur Latiaris iacere 3
fortuitos primum sermones, mox laudare constantiam,
quod non, ut ceteri, florentis domus amicus adflictam dese-
ruisset; simul honora de Germanico Agrippinam miserans
disserebat. et postquam Sabinus, ut sunt molles in cala-
mitate mortalium animi, effudit lacrimas, iunxit questus,
audentius iam onerat Seianum, saevitiam superbiam spes

4 occultior, *corr. Weiss.* **19** Latinius *hic et 71,1, sed 6,4,1* Lucanius Latiaris (*cf. Syme, JRS 39, 1949, 13, qui Tacitum ipsum hic errasse putavit*) **20** Petilius *Lips.*] petitius

4 eius; ne in Tiberium quidem convicio abstinet. iique sermo-
nes, tamquam vetita miscuissent, speciem artae amicitiae
fecere. ac iam ultro Sabinus quaerere Latiarem, ventitare
domum, dolores suos quasi ad fidissimum deferre.

1 69. Consultant quos memoravi, quonam modo ea plu-
rium auditu acciperentur. nam loco, in quem coibatur, ser-
vanda solitudinis facies; et si pone fores adsisterent, metus
visus sonitus aut forte ortae suspicionis erat. tectum inter et
laquearia tres senatores haud minus turpi latebra quam de-
testanda fraude sese abstrudunt, foraminibus et rimis au-
2 rem admovent. interea Latiaris repertum in publico Sa-
binum, velut recens cognita narraturus, domum et in cubi-
culum trahit praeteritaque et instantia, quorum adfatim co-
pia, ac novos terrores cumulat. eadem ille et diutius, quanto
3 maesta, ubi semel prorupere, difficilius reticentur. prope-
rata inde accusatio, missisque ad Caesarem litteris ordinem
fraudis suumque ipsi dedecus narravere. non alias magis
anxia et pavens civitas, ⟨t⟩egens adversum proximos; con-
gressus conloquia, notae ignotaeque aures vitari; etiam
muta atque inanima, tectum et parietes circumspecta-
bantur.

1 70. Sed Caesar sollemnia incipientis anni kalendis Ianua-
riis epistula precatus, vertit in Sabinum, corruptos quosdam
libertorum et petitum se arguens, ultionemque haud ob-
scure poscebat. nec mora quin decerneretur; et trahebatur
damnatus, quantum obducta veste et adstrictis faucibus niti
poterat, clamitans sic inchoari annum, has Seiano victimas
2 cadere. quo intendisset oculos, quo verba acciderent, fuga
vastitas, deseri itinera fora. et quidam regrediebantur os-
tentabantque se rursum, id ipsum paventes, quod timuis-

3 facere, *corr. Faër.* **8** erant, *corr. Rhen.* **18** tegens *Lips.*] egens (sui tegens *Joh. Müller coll. 1,3* sui obtegens) **28** accide-rent *Rhen.*] acciperent

sent. quem enim diem vacuum poena, ubi inter sacra et 3
vota, quo tempore verbis etiam profanis abstineri mos es-
set, vincla et laqueus inducantur? non ⟨im⟩prudentem Ti-
berium tantam invidiam adisse: quaesitum meditatumque,
ne quid impedire credatur, quo minus novi magistratus, quo
modo delubra et altaria, sic carcerem recludant. secutae 4
insuper litterae grates agentis, quod hominem infensum rei
publicae punivissent, adiecto trepidam sibi vitam, suspectas
inimicorum insidias, nullo nominatim compellato; neque
tamen dubitabatur in Neronem et Agrippinam intendi.
71. Ni mihi destinatum foret suum quaeque in annum 1
referre, avebat animus antire statimque memorare exitus,
quos Latinius atque Opsius ceterique flagitii eius repertores
habuere, non modo postquam C. Caesar rerum potitus est,
sed incolumi Tiberio, qui scelerum ministros ut perverti ab
aliis nolebat, ita plerumque satiatus et oblatis in eandem
operam recentibus veteres et praegraves adflixit. verum has
atque alias sontium poenas in tempore trademus. tum cen- 2
suit Asinius Gallus, cuius liberorum Agrippina matertera
erat, petendum a principe ut metus suos senatui fateretur
amoverique sineret. nullam aeque Tiberius, ut rebatur, ex 3
virtutibus suis quam dissimulationem diligebat: eo aegrius
accepit recludi quae premeret. sed mitigavit Seianus, non
Galli amore, verum ut cunctationes principis opperiretur,
gnarus lentum in meditando, ubi prorupisset, tristibus dictis
atrocia facta coniungere.
Per idem tempus Iulia mortem obiit, quam neptem Au- 4
gustus convictam adulterii damnaverat proieceratque in in-
sulam Trimetum, haud procul Apulis litoribus. illic viginti
annis exilium toleravit Augustae ope sustentata, quae flo-

3 imprudentem *Rhen.* (*cf. 1, 70, 3*) **4** adisset, *sed* t *expunctum est* **13** Latinius, *cf. 68, 2* **24** opperiretur *Mur.*] aperirentur (*cf. 2, 57, 3*) **29** trimerum, *corr. Frei.*

rentes privignos cum per occultum subvertisset, misericordiam erga adflictos palam ostentabat.

1 72. Eodem anno Frisii, transrhenanus populus, pacem exuere, nostra magis avaritia quam obsequii impatientes. tributum iis Drusus iusserat modicum pro angustia rerum, ut in usus militares coria boum penderent, non intenta cuiusquam cura, quae firmitudo, quae mensura, donec Olennius e primipilaribus, regendis Frisiis impositus, terga
2 urorum delegit, quorum ad formam acciperentur. id, aliis quoque nationibus arduum, apud Germanos difficilius tolerabatur, quis ingentium beluarum feraces saltus, modica domi armenta sunt. ac primo boves ipsos, mox agros, postremo corpora coniugum aut liberorum servitio tradebant.
3 hinc ira et questus, et postquam non subveniebat⟨ur⟩, remedium ex bello. rapti qui tributo aderant milites et patibulo adfixi; Olennius infensos fuga praevenit, receptus castello, cui nomen Flevum; et haud spernenda illic civium sociorumque manus litora Oceani praesidebat.

1 73. Quod ubi L. Apronio inferioris Germaniae pro praetore cognitum, vexilla legionum e superiore provincia peditumque et equitum auxiliarium delectos accivit ac simul utrumque exercitum Rheno devectum Frisiis intulit, soluto iam castelli obsidio et ad sua tutanda degressis rebellibus. igitur proxima aestuaria aggeribus et pontibus traducendo
2 graviori agmini firmat. atque interim repertis vadis alam Canninefatem et quod peditum Germanorum inter nostros merebat circumgredi terga hostium iubet; qui iam acie compositi pellunt turmas sociales equitesque legionum subsidio missos. tum tres leves cohortes ac rursum duae, dein tempore interiecto alarius eques immissus. satis validi, si simul incubuissent, per intervallum adventantes neque con-

14 subueniebat, *corr. Rhen.* **23** castelli *idem*] castello **28** pelluntur, *sed* ur *expunctum est* **30** alarius *Frei.*] acrius

stantiam addiderant turbatis et pavore fugientium aufere-
bantur. Cethego Labeoni legato quintae legionis quod reli- 3
quum auxiliorum tradit. atque ille dubia suorum re in an-
ceps tractus missis nuntiis vim legionum implorabat. pro-
rumpunt quintani ante alios et acri pugna hoste pulso reci-
piunt cohortes alasque fessas vulneribus. neque dux Roma-
nus ultum iit aut corpora humavit, quamquam multi tribu-
norum praefectorumque et insignes centuriones cecidis-
sent. mox compertum a transfugis nongentos Romanorum 4
apud lucum, quem Baduhennae vocant, pugna in posterum
extracta confectos, et aliam quadringentorum manum occu-
pata Cruptorigis quondam stipendiari⟨i⟩ villa, postquam
proditio metuebatur, mutuis ictibus procubuisse.

74. Clarum inde inter Germanos Frisium nomen, dissimu- 1
lante Tiberio damna, ne cui bellum permitteret. neque se-
natus in eo cura, an imperii extrema dehonestarentur: pa-
vor internus occupaverat animos, cui remedium adulatione
quaerebatur. ita, quamquam diversis super rebus consule- 2
rentur, aram clementiae, aram amicitiae effigiesque circum
Caesaris ac Seiani censuere; crebrisque precibus efflagita-
bant visendi sui copiam facerent. non illi tamen in urbem aut 3
propinqua urbi degressi sunt: satis visum omittere insulam
et in proximo Campaniae aspici. eo venire patres eques,
magna pars plebis, anxii erga Seianum, cuius durior con-
gressus atque eo per ambitum et societate consiliorum para-
batur. satis constabat auctam ei adrogantiam foedum illud 4
in propatulo servitium spectanti; quippe Romae sueti dis-
cursus, et magnitudine urbis incertum, quod quisque ad
negotium pergat: ibi campo aut litore iacentes nullo discri-
mine noctem ac diem iuxta gratiam aut fastus ianitorum

2 Cethego *Lips.*] cethecio (*lectio fort. retinenda, cf. Syme, JRS 39,1949,11*) **10** Baduennae *Muellenhoff, Zschr. f. dtsch. Alt. 9,1865,240* **12** Cruptorigis *F. W. Otto*] cruptoricis **17** internos, *corr. Rhen.* **25** eo *ut repetitum e v. 23 del. Doed.* **28** magnitudini, *corr. Rhen.*

perpetiebantur, donec id ⟨quo⟩que vetitum. et revenere in urbem trepidi, quos non sermone, non visu dignatus erat, quidam male alacres, quibus infaustae amicitiae gravis exitus imminebat.

75. Ceterum Tiberius neptem Agrippinam, Germanico ortam, cum coram Cn. Domitio tradidisset, in urbe celebrari nuptias iussit. in Domitio super vetustatem generis propinquum Caesaribus sanguinem delegerat; nam is aviam Octaviam et per eam Augustum avunculum praeferebat.

1 id quoque *Mur.*] idque **9** praeferebat. Finit liber IIII | Incipit liber V

LIBRI QVINTI FRAGMENTVM

1. Rubellio et Fufio consulibus, quorum utrique Gemi- 1 a.p.Chr.29
nus cognomentum erat, Iulia Augusta mortem obiit, aetate
extrema, nobilitatis per Claudiam familiam et adoptione
Liviorum Iuliorumque clarissimae. primum ei matrimo-
nium et liberi fuere cum Tiberio Nerone, qui bello Peru-
sino profugus, pace inter Sex. Pompeium ac triumviros
pacta in urbem rediit. exim Caesar cupidine formae aufert 2
marito, incertum an invitam, adeo properus, ut ne spatio
quidem ad enitendum dato penatibus suis gravidam induxe-
rit. nullam posthac subolem edidit, sed sanguini Augusti
per coniunctionem Agrippinae et Germanici adnexa com-
munes pronepotes habuit. sanctitate domus priscum ad mo- 3
rem, comis ultra quam antiquis feminis probatum, mater
impotens, uxor facilis et cum artibus mariti, simulatione filii
bene composita. funus eius modicum, testamentum diu in- 4
ritum fuit. laudata est pro rostris a C. Caesare pronepote,
qui mox rerum potitus est.
2. At Tiberius, quod supremis in matrem officiis defuis- 1
set, nihil mutata amoenitate vitae, magnitudinem nego-
tiorum per litteras excusavit, honoresque memoriae eius ab
senatu large decretos quasi per modestiam imminuit, paucis
admodum receptis et addito, ne caelestis religio decernere-
tur: sic ipsam maluisse. quin et parte eiusdem epistulae 2
increpuit amicitias muliebres, Fufium consulem oblique
perstringens. is gratia Augustae floruerat, aptus alliciendis
feminarum animis, dicax idem et Tiberium acerbis facetiis

1 Ab excessu diui augusti. Rubellio *eqs.* **5** perusinio, *sed* i *ante* o *expunctum est*

inridere solitus, quarum apud praepotentes in longum memoria est.

1 3. Ceterum ex eo praerupta iam et urgens dominatio. nam incolumi Augusta erat adhuc perfugium, quia Tiberio inveteratum erga matrem obsequium neque Seianus audebat auctoritati parentis antire: tunc velut frenis exsoluti proruperunt, missaeque in Agrippinam ac Neronem litterae, quas pridem allatas et cohibitas ab Augusta credidit vulgus: haud enim multum post mortem eius recitatae sunt.
2 verba inerant quaesita asperitate, sed non arma, non rerum novarum studium, amores iuvenum et impudicitiam nepoti obiectabat. in nurum ne id quidem confingere ausus, adrogantiam oris et contumacem animum incusavit, magno senatus pavore ac silentio, donec pauci, quis nulla ex honesto spes (et publica mala singulis in occasionem gratiae trahuntur), ut referretur postulavere, promptissimo Cotta
3 Messalino cum atroci sententia. sed aliis a primoribus maximeque a magistratibus trepidabatur: quippe Tiberius, etsi infense invectus, cetera ambigua reliquerat.

1 4. Fuit in senatu Iunius Rusticus, componendis patrum actis delectus a Caesare eoque meditationes eius introspicere creditus. is fatali quodam motu (neque enim ante specimen constantiae dederat) seu prava sollertia, dum imminentium oblitus incerta pavet, inserere se dubitantibus ac monere consules, ne relationem inciperent; disserebatque brevibus momentis summa verti: posse quandoque Germa-
2 nici st⟨irpis ex⟩itium paenitentiae ⟨esse⟩ seni. simul populus effigies Agrippinae ac Neronis gerens circumsistit curiam faustisque in Caesarem om⟨i⟩nibus falsas litteras et
3 principe invito exitium domui eius intendi clamitat. ita nihil

21 meditationis, *corr. Rhen.* **26** Germanici stirpis exitium *Fu. coll. 3,29,3; 4,59,3*] germanicis titium **27** esse seni *Walther*] senis **29** faustisque *Mur.*] festisque

triste illo die patratum. ferebantur etiam sub nominibus consularium fictae in Seianum sententiae, exercentibus plerisque per occultum atque eo procacius libidinem ingeniorum. unde illi ira violentior et materies criminandi: spre- 4
tum dolorem principis ab senatu, descivisse populum; audiri iam et legi novas contiones, nova patrum consulta; quid reliquum nisi ut caperent ferrum et, quorum imagines pro vexillis secuti forent, duces imperatoresque deligerent?

5. Igitur Caesar repetitis adversum nepotem et nurum probris increpitaque per edictum plebe, questus apud patres quod fraude unius senatoris imperatoria maiestas elusa publice foret, integra tamen sibi cuncta postulavit. nec ultra deliberatum, quo minus non quidem extrema decernerent (id enim vetitum), sed paratos ad ultionem vi principis impediri testarentur.

15 *post* testarentur *novus versus incipit a voc.* Quattuor. *Initium sexti libri hic posuit Haase* (*Philologus 3, 1848, 152 sq.*), *cum Lips. antecedente Ferr. post c. 11* (Cn. Domitius *etc.*) *posuisset* (*cf. Syme, Tac. I 267, 2*)

LIBER SEXTVS

a.p.Chr. 31 1 V 6. ... Quattuor et quadraginta orationes super ea re
habitae, ex quis ob metum paucae, plures adsuetudine ...
2 '... mihi pudorem aut Seiano invidiam adlaturum censui.
versa est fortuna, et ille quidem, qui collegam et generum
adsciverat, sibi ignoscit; ceteri, quem per dedecora fovere,
cum scelere insectantur. miserius sit ob amicitiam accusari
3 an amicum accusare, haud discreverim. non crudelitatem,
non clementiam cuiusquam experiar, sed liber et mihi ipsi
probatus antibo periculum. vos obtestor, ne memoriam no-
stri per maerorem quam laeti retineatis, adiciendo me quo-
que iis, qui fine egregio publica mala effugerunt.'
1 V 7. Tunc singulos, ut cuique adsistere adloqui animus
erat, retinens aut dimittens partem diei absumpsit, multo-
que adhuc coetu et cunctis intrepidum vultum eius spectan-
tibus, cum superesse tempus novissimis crederent, gladio,
2 quem sinu abdiderat, incubuit. neque Caesar ullis crimi-
nibus aut probris defunctum insectatus est, cum in Blaesum
multa foedaque incusavisset.
1 V 8. Relatum inde de P. Vitellio et Pomponio Secundo,
illum indices arguebant claustra aerarii, cui praefectus erat,
et militarem pecuniam rebus novis obtulisse; huic a Consi-
dio praetura functo obiectabatur Aelii Galli amicitia, qui
punito Seiano in hortos Pomponii quasi fidissimum ad sub-
2 sidium perfugisset. neque aliud periclitantibus auxilii quam
in fratrum constantia fuit, qui vades exstitere. mox crebris
prolationibus spem ac metum iuxta gravatus Vitellius petito
per speciem studiorum scalpro levem ictum venis intulit

1 *in codice neque ante* quattuor *nec v. 2 post* adsuetudine *lacuna est* **13** adsumpsit, b *superscr. m. post.* **22** Aelii *Lips.*] uelii

vitamque aegritudine animi finivit. at Pomponius multa morum elegantia et ingenio inlustri, dum adversam fortunam aequus tolerat, Tiberio superstes fuit.

V 9. Placitum posthac, ut in reliquos Seiani liberos adver- 1
teretur, vanescente quamquam plebis ira ac plerisque per
priora supplicia lenitis. igitur portantur in carcerem filius
imminentium intellegens, puella adeo nescia, ut crebro in-
terrogaret, quod ob delictum et quo traheretur; neque fac-
turam ultra, et posse se puerili verbere moneri. tradunt 2
temporis eius auctores, quia triumvirali supplicio adfici vir-
ginem inauditum habebatur, a carnifice laqueum iuxta
compressam; exim oblisis faucibus id aetatis corpora in Ge-
monias abiecta.

V 10. Per idem tempus Asia atque Achaia exterritae sunt 1
acri magis quam diuturno rumore, Drusum Germanici
filium apud Cycladas insulas, mox in continenti visum. et
erat iuvenis hau⟨d⟩ dispari aetate, quibusdam Caesaris
libertis velut agnitus; per dolumque comitantibus adlicie-
bantur ignari fama nominis et promptis Graecorum animis
ad nova et mira. quippe ⟨e⟩lapsum custodiae pergere ad 2
paternos exercitus, Aegyptum aut Syriam invasurum finge-
bant simul credebantque. iam iuventutis concursu, iam pu-
blicis studiis frequentabatur, laetus praesentibus et inanium
spe, cum auditum id Poppaeo Sabino: is Macedoniae tum
intentus Achaiam quoque curabat. igitur quo vera seu falsa 3
antiret, Toronaeum Thermaeumque sinum praefestinans,
mox Euboeam Aegaei maris insulam et Piraeum Atticae
orae, dein Corinthiense litus angustiasque Isthmi evadit;
marique alio Nicopolim Romanam coloniam ingressus, ibi
demum cognoscit sollertius interrogatum, quisnam foret,
dixisse M. Silano genitum, et multis sectatorum dilapsis
ascendisse navem, tamquam Italiam peteret. scripsitque

18 dolum qui, e *superscr. m. post.* **20** lapsum, *corr. Rhen.* **23** inani spe *Nipp.* **24** Poppaeo *Rhen.*] pompeio

haec Tiberio, neque nos originem finemve eius rei ultra
comperimus.
1 V 11. Exitu anni diu aucta discordia consulum erupit.
nam Trio, facilis capessendis inimicitiis et foro exercitus, ut
segnem Regulum ad opprimendos Seiani ministros oblique
perstrinxerat: ille, nisi lacesseretur, modestiae retinens, non
modo rettudit collegam, sed ut noxium coniurationis ad
2 disquisitionem trahebat. multisque patrum orantibus pone-
rent odia in perniciem itura, mansere infensi ac minitantes,
donec magistratu abirent.
a.p.Chr. 32 1 VI 1. CN. DOMITIUS et CAMILLIUS SCRIBONIANUS consulatum
inierant, cum Caesar tramisso quod Capreas et Surrentum
interluit freto Campaniam praelegebat, ambiguus an urbem
intraret, seu, quia contra destinaverat, speciem venturi si-
mulans. et saepe in propinqua degressus, aditis iuxta Tibe-
rim hortis, saxa rursum et solitudinem maris repetiit, pu-
dore scelerum et libidinum, quibus adeo indomitis exarse-
2 rat, ut more regio pubem ingenuam stupris pollueret. nec
formam tantum et decora corpora, sed in his modestam
pueritiam, in aliis imagines maiorum incitamentum cupidinis
habebat. tuncque primum ignota antea vocabula reperta
sunt sellariorum et spintriarum ex foeditate loci ac multi-
plici patientia; praepositique servi, ⟨qui con⟩quirerent per-
traherent, dona in promptos, minas adversum abnuentes, et
si retinerent propinquus aut parens, vim raptus suaque ipsi
libita velut in captos exercebant.
1 2. At Romae principio anni, quasi recens cognitis Liviae
flagitiis ac non pridem etiam punitis, atroces sententiae di-
cebantur, in ⟨ef⟩figies quoque ac memoriam eius, et bona
Seiani ablata aerario ut in fiscum cogerentur, tam⟨quam⟩
2 referret. Scipiones haec et Silani et Cassii isdem ferme aut

22 p. sintriarum (*cf. Suet. Cal. 16,1, Tib. 43,1*) **23** qui conquirerent *Doed.* **30** tamquam *Lips.*

paulum immutatis verbis adseveratione multa censebant,
cum repente Togonius Gallus, dum ignobilitatem suam
magnis nominibus inserit, per deridiculum auditur. nam 3
principem orabat deligere senatores, ex quis viginti sorte
ducti et ferro accincti, quotiens curiam inisset, salutem eius
defenderent. crediderat nimirum epistulae subsidio sibi al-
terum ex consulibus poscentis, ut tutus a Capreis urbem
peteret. Tiberius tamen, ludibria seriis permiscere solitus, 4
egit grates benivolentiae patrum: sed quos omitti posse,
quos deligi? semperne eosdem an subinde alios? et honori-
bus perfunctos an iuvenes, privatos an e magistratibus?
quam deinde speciem fore sumentium in limine curiae gla-
dios? neque sibi vitam tanti, si armis tegenda foret. haec 5
adversus Togonium v⟨e⟩rbis moderans neque ⟨ut⟩ ultra
abolitionem sententiae suaderet.

3. At Iunium Gallionem, qui censuerat, ut praetoriani 1
actis stipendiis ius apiscerentur in quattuordecim ordinibus
sedendi, violenter increpuit, velut coram rogitans, quid illi
cum militibus, quos neque dicta [imperatoris] neque prae-
mia nisi ab imperatore accipere par esset. repperisse pror- 2
sus quod divus Augustus non providerit. an potius discor-
diam et seditionem a satellite Seiani quaesitam, qua rudes
animos nomine honoris ad corrumpendum militiae morem
propelleret? hoc pretium Gallio meditatae adulationis tulit, 3
statim curia, deinde Italia exactus; et quia incusabatur fa-
cile toleraturus exilium delecta Lesbo, insula nobili et
amoena, retrahitur in urbem custoditurque domibus magi-
stratuum. isdem litteris Caesar ⟨S⟩extium Paconianum prae- 4
torium perculit magno patrum gaudio, audacem malefi-
cum, omnium secreta rimantem delectumque ab Seiano,
cuius ope dolus C. Caesari pararetur. quod postquam pate-

14 ut *add. Doed.* (ne quid ultra *Madv.*) **19** imperatoris *del. Lips.* **28** extium pagonianum, *corr. Lips.* **30** ab *Weiss.*] ad (*cf. 29, 4; 1, 19, 4*)

factum, prorupere concepta pridem odia, et summum sup-
plicium decernebatur, ni professus indicium foret.
1 4. Ut vero Lucanium Latiarem ingressus est, accusator ac
reus iuxta invisi gratissimum spectaculum praebebant. La-
tiaris, ut rettuli, praecipuus olim circumveniendi Titii Sabini
2 et tunc luendae poenae primus fuit. inter quae Haterius
Agrippa consules anni prioris invasit, cur mutua accusa-
tione intenta nunc silerent: metum prorsus et noxae con-
scientiam pro foedere haberi; at non patribus reticenda quae
3 audivissent. Regulus manere tempus ultionis, seque coram
principe exsecuturum; Trio aemulationem inter collegas et
si qua discordes iecissent melius obliterari respondit. ur-
gente Agrippa Sanquinius Maximus e consularibus oravit
senatum, ne curas imperatoris conquisitis insuper acerbi-
tatibus augerent: sufficere ipsum statuendis remediis. sic
4 Regulo salus et Trioni dilatio exitii quaesita. Haterius invi-
sior fuit, quia somno aut libidinosis vigiliis marcidus et ob
segnitiam quamvis crudelem principem non metuens inlu-
stribus viris perniciem inter ganeam ac stupra meditabatur.
1 5. Exim Cotta Messalinus, saevissimae cuiusque senten-
tiae auctor eoque inveterata invidia, ubi primum facultas
data, arguitur pleraque ⟨in⟩ C. Caesarem quasi incerta⟨e⟩
virilitatis, et cum die natali Augustae inter sacerdotes epu-
laretur, novendialem eam cenam dixisse; querensque de
potentia M. Lepidi ac L. Arruntii, cum quibus ob rem pecu-
niariam disceptabat, addidisse: 'illos quidem senatus, me
2 autem tuebitur Tiberiolus meus.' quae cuncta a primoribus
civitatis revincebatur, iisque instantibus ad imperatorem
provocavit. nec multo post litterae adferuntur, quibus in

3 lucanium *hic codex, cf. 4,68,2* ac reus *Lips.*] acrius **4** praebebantur, *corr. Urs.* **8** noxiam conscientiae, *corr. Grosl.* **22** in *add. Mur.* incerta, *corr. Lips.* (*cf. Sen. dial. 1,3,13* exsectae virilitatis aut dubiae) **25** M'. *Lips.* (*cf. ad 1,13,2*) **27** quae *Jac. Gron.*] neque

modum defensionis, repetito inter se atque Cottam amici-
tia⟨e⟩ principio crebrisque eius officiis commemoratis, ne
verba prave detorta neu convivalium fabularum simplicitas
in crimen duceretur postulavit.
6. Insigne visum est earum Caesaris litterarum initium; 1
nam his verbis exorsus est: 'quid scribam vobis, patres con-
scripti, aut quo modo scribam aut quid omnino non scribam
hoc tempore, di me deaeque peius perdant quam perire me
cotidie sentio, si scio.' adeo facinora atque flagitia sua ipsi
quoque in supplicium verterant. neque frustra praestantis- 2
simus sapientiae firmare solitus est, si recludantur tyran-
norum mentes, posse aspici laniatus et ictus, quando ut
corpora verberibus, ita saevitia libidine malis consultis ani-
mus dilaceretur. quippe Tiberium non fortuna, non solitu-
dines protegebant, quin tormenta pectoris suasque ipse
poenas fateretur.
7. Tum facta patribus potestate statuendi de Caesiliano 1
senatore, qui plurima adversum Cottam prompserat, placi-
tum eandem poenam inrogari quam in Aruseium et San-
gunnium, accusatores L. Arruntii; quo non aliud honorifi-
centius Cottae evenit, qui nobilis quidem, sed egens ob
luxum, per flagitia infamis, sanctissimis Arruntii artibus
dignitate ultionis aequabatur.
Q. Servaeus posthac et Minucius Thermus inducti, Ser- 2
vaeus praetura functus et quondam Germanici comes, Mi-
nucius equestri loco, modeste habita Seiani amicitia; unde
illis maior miseratio. contra Tiberius, praecipuos ad scelera
increpans, admonuit C. Cestium patrem dicere senatui
quae sibi scripsisset, suscepitque Cestius accusationem.
quod maxime exitiabile tulere illa tempora, cum primores 3
senatus infimas etiam delationes exercerent, alii propalam,

17 caesiliano, *cf. Syme, JRS 39, 1949, 10* **19** aruseium (Aruleium *vix recte Reinesius*); *idem* Aruseius *fort. occurrit 40, 1* sangunnium, *superscr.* qui *m. post.* (*cf. Syme l. c. p. 15*)

multi per occultum; neque discerneres alienos a coniunctis,
amicos ab ignotis, quid repens aut vetustate obscurum: per-
inde in foro, in convivio, quaqua de re locuti incusabantur,
ut quis praevenire et reum destinare properat, pars ad sub-
4 sidium sui, plures infecti quasi valitudine et contactu. sed
Minucius et Servaeus damnati indicibus accessere. tractique
sunt in casum eundem Iulius Africanus e Santonis Gallica
5 civitate, Seius Quadratus (originem non repperi). neque
sum ignarus a plerisque scriptoribus omissa multorum peri-
cula et poenas, dum copia fatiscunt aut, quae ipsis nimia et
maesta fuerant, ne pari taedio lecturos adficerent verentur:
nobis pleraque digna cognitu obvenere, quamquam ab aliis
incelebrata.
1 8. Nam ea tempestate, qua Seiani amicitiam ceteri falso
exuerant, ausus est eques Romanus M. Terentius, ob id
reus, amplecti, ad hunc modum apud senatum ordiendo:
'fortunae quidem meae fortasse minus expediat adgnoscere
crimen quam abnuere; sed utcumque casura res est, fatebor
et fuisse me Seiano amicum et ut essem expetisse et post-
2 quam adeptus eram laetatum. videram collegam patris re-
gendis praetoriis cohortibus, mox urbis et militiae munia
simul obeuntem. illius propinqui et adfines honoribus auge-
bantur; ut quisque Seiano intimus, ita ad Caesaris amici-
tiam validus; contra quibus infensus esset, metu ac sordibus
3 conflictabantur. nec quemquam exemplo adsumo: cunctos,
qui novissimi consilii expertes fuimus, meo unius discrimine
defendam. non enim Seianum Vulsiniensem, ⟨s⟩ed Clau-
diae et Iuliae domus partem, quas adfinitate occupaverat,
tuum, Caesar, generum, tui consulatus socium, tua officia in
4 re publica capessentem colebamus. non est nostrum aesti-
mare, quem supra ceteros et quibus de causis extollas: tibi
summum rerum iudicium di dedere, nobis obsequii gloria
relicta est. spectamus porro quae coram habentur, cui ex te
opes honores, quis plurima iuvandi nocendive potentia,

2 perinde *Rhen.*] proinde **27** set *Rhen.*] et

quae Seiano fuisse nemo negaverit: abditos principis sen-
sus, et si quid occultius parat, exquirere inlicitum, anceps;
nec ideo adsequare. ne, patres conscripti, ultimum Seiani 5
diem, sed sedecim annos cogitaveritis. etiam Satrium atque
Pomponium venerabamur; libertis quoque ac ianitoribus
eius notescere pro magnifico accipiebatur. quid ergo? in- 6
distincta haec defensio et promisca dabitur? immo iustis
terminis dividatur. insidiae in rem publicam, consilia caedis
adversum imperatorem puniantur: de amicitia et offici⟨i⟩s
idem finis et te, Caesar, et nos absolverit.'

9. Constantia orationis, et quia repertus erat, qui efferret 1
quae omnes animo agitabant, eo usque potuere, ut accusa-
tores eius, additis quae ante deliquerant, exilio aut morte
multarentur.

Secutae dehinc Tiberii litterae in Sex. Vistilium praeto- 2
rium, quem Druso fratri percarum in cohortem suam trans-
tulerat. causa offensionis Vistilio fuit, seu composuerat
quaedam in C. Caesarem ut impudicum, sive ficto habita
fides. atque ob id convictu principis prohibitus cum senili
manu ferrum temptavisset, obligat venas; precatusque per
codicillos, immiti rescripto, [venas] resolvit. acervatim ex eo 3
Annius Pollio, Appius Silanus Scauro Mamerco simul ac
Sabino Calvisio maiestatis postulantur, et Vinicianus Pol-
lioni patri adiciebatur, clari genus atqu⟨e⟩ idem summis
honoribus. contremuerantque patres (nam quotus quisque
adfinitatis aut amicitiae tot inlustrium virorum expers
erat?), ni Celsus urbanae cohortis tribunus, tum inter indi-
ces, Appium et Calvisium discrimini exemisset. Caesar Pol- 4
lionis ac Viniciani Scaurique causam, ut ipse cum senatu

15 uestilium, *corr. Nipp., cf. v. 17 et Syme l. c. p.16* **20** obligat *Bai.*] oblegatu **21** venas *del. Rit.* **24** atque idem (*i.e.* iidem) *Nipp.*] et quidam

nosceret, distulit, datis quibusdam in Scaurum tristibus notis.

1 10. Ne feminae quidem exsortes periculi qu⟨i⟩a occupandae rei publicae argui non poterant, ob lacrimas incusabantur; necataque est anus Vitia, Fufii Gemini mater, quod filii necem flevisset.

2 Haec apud senatum; nec secus apud principem Vescularius Flaccus ac Iulius Marinus ad mortem aguntur, e vetustissimis familiar⟨i⟩um, Rhodum secuti et apud Capreas individui; Vescularius insidiarum in Libonem internuntius, Marino participe Seianus Curtium Atticum oppresserat. quo laetius acceptum sua exempla in consultores recidisse.

3 Per idem tempus L. Piso pontifex, rarum in tanta claritudine, fato obiit, nullius servilis sententiae sponte auctor et, quotiens necessitas ingrueret, sapienter moderans. patrem ei censorium fuisse memoravi; aetas ad octogesimum annum processit; decus triumphale in Thraecia meruerat. sed praecipua ex eo gloria, quod praefectus urbi recens continuam potestatem et insolentia parendi graviorem mire temperavit.

1 11. Namque antea, profectis domo regibus ac mox magistratibus, ne urbs sine imperio foret, in tempus deligebatur qui ius redderet ac subitis mederetur; feruntque ab Romulo Dentrem Romulium, post ab Tullo Hostilio Numam Marcium et ab Tarquinio Superbo Spurium Lucretium impositos. dein consules mandabant; duratque simulacrum, quotiens ob ferias Latinas praeficitur qui consulare munus
2 usurpet. ceterum Augustus bellis civilibus Cilnium Maecenatem equestris ordinis cunctis apud Romam atque Italiam praeposuit. mox rerum potitus ob magnitudinem populi ac tarda legum auxilia sumpsit e consularibus qui coerceret

3 qua, *corr. Mur.* **5** Fufii *Rhen.*] fugii **8** Flaccus *Pich. coll. 2,28,1*] atticus (*cf. Syme l. c. p.16*) **21** profectis domo *Rhen.*] praefectis (*cf. v. 18*) demum **28** cillinium, *corr. Lips.*

servitia et quod civium audacia turbidum, nisi vim metuat.
primusque Messala Corvinus eam potestatem et paucos in- 3
tra dies finem accepit, quasi nescius exercendi; tum Taurus
Statilius, quamquam provecta aetate, egregie toleravit;
dein Piso viginti per annos pariter probatus, publico funere
ex decreto senatus celebratus est.

12. Relatum inde ad patres a Quintiliano tribuno plebei 1
de libro Sibyllae, quem Caninius Gallus quindecimvirum
recipi inter ceteros eiusdem vatis et ea de re senatus consul-
tum postulaverat. quo per discessionem facto misit litteras
Caesar, modice tribunum increpans ignarum antiqui moris
ob iuventam. Gallo exprobrabat, quod scientiae caerimo- 2
niarumque vetus incerto auctore ante sententiam collegii,
non, ut adsolet, lecto per magistros aestimatoque carmine,
apud infrequentem senatum egisset. simul commonefecit,
quia multa vana sub nomine celebri vulgabantur, sanxisse
Augustum, quem intra diem ad praetorem urbanum defer-
rentur neque habere privatim liceret. quod a maioribus 3
quoque decretum erat post exustum sociali bello Capito-
lium, quaesitis Samo Ilio Erythris, per Africam etiam ac
Siciliam et Italicas colonias carminibus Sibyllae, una seu
plures fuere, datoque sacerdotibus negotio, quantum hu-
mana ope potuissent, vera discernere. igitur tunc quoque
notioni quindecimvirum is liber subicitur.

13. Isdem consulibus gravitate annonae iuxta seditionem 1
ventum, multaque et plures per dies in theatro licentius
efflagitata quam solitum adversum imperatorem. quis com-
motus incusavit magistratus patresque, quod non publica
auctoritate populum coercuissent, addiditque quibus e pro-
vinciis et quanto maiorem quam Augustus rei frumentariae
copiam advectaret. ita castigandae plebi compositum sena- 2
tus consultum prisca severitate, neque segnius consules edi-

5 viginti (*cf. Mommsen, Röm. Staatsr. II 1014, 2 et Syme, Tac. II 746*)] quindecim *Ern. coll. Suet. Tib. 42* **29** e *Ber.*] et

xere. silentium ipsius non civile, ut crediderat, sed in super-
biam accipiebatur.
1 14. Fine anni Geminius, Celsus, Pompeius, equites Ro-
mani, cecidere coniurationis crimine; ex quis Geminius
prodigentia opum ac mollitia vitae amicus Seiano, nihil ad
serium. et Iulius Celsus tribunus in vinclis laxatam catenam
et circumdatam in diversum tendens suam ipse cervicem
2 perfregit. at Rubrio Fabato, tamquam desperatis rebus Ro-
manis Parthorum ad misericordiam fugeret, custodes ad-
diti. sane is repertus apud fretum Siciliae retractusque per
centurionem nullas probabiles causas longinquae peregri-
nationis adferebat; mansit tamen incolumis, oblivione ma-
gis quam clementia.
a.p.Chr. 33 1 15. Ser. Galba L. Sulla consulibus, diu quaesito quos
neptibus suis maritos destinaret, Caesar, postquam instabat
virginum aetas, L. Cassium, M. Vinicium legit. Vinicio op-
pidanum genus: Calibus ortus, patre atque avo consulari-
bus, cetera equestri familia erat, mitis ingenio et comptae
facundiae. Cassius plebeii Romae generis, verum antiqui
honoratique, et severa patris disciplina eductus facilitate
saepius quam industria commendabatur. huic Drusillam,
Vinicio Iuliam Germanico genitas coniungit superque ea re
2 senatui scribit levi cum honore iuvenum. dein redditis ab-
sentiae causis admodum vagis flexit ad graviora et offensio-
nes ob rem publicam coeptas, utque Macro praefectus tri-
bunorumque et centurionum pauci secum introirent, quo-
3 tiens curiam ingrederetur, petivit. factoque large et sine
praescriptione generis aut numeri senatus consulto ne tecta
quidem urbis, adeo publicum consilium numquam adiit, de-
viis plerumque itineribus ambiens patriam et declinans.
1 16. Interea magna vis accusatorum in eos inrupit, qui
pecunias faenore auctitabant adversum legem dictatoris
Caesaris, qua de modo credendi possidendique intra Ita-

10 sane is *Faër.*] sanus **30** ambiens *Rhen.*] ambigens

liam cavetur, omissa⟨m⟩ olim, quia privato usui bonum
publicum postponitur. sane vetus urbi faenebre malum et
seditionum discordiarumque creberrima causa, eoque cohi-
bebatur antiquis quoque et minus corruptis moribus. nam 2
primo duodecim tabulis sanctum, ne quis unciario faenore
amplius exerceret, cum antea ex libidine locupletium agita-
retur; dein rogatione tribunicia ad semuncias redactu⟨m⟩;
postremo vetita versura. multisque plebi scitis obviam itum
fraudibus, quae totiens repressae miras per artes rursum
oriebantur. sed tum Gracchus praetor, cui ea quaestio eve- 3
nerat, multitudine periclitantium subactus rettulit ad sena-
tum, trepidique patres (neque enim quisquam tali culpa
vacuus) veniam a principe petivere; et concedente annus in
posterum sexque menses dati, quis secundum iussa legis
rationes familiares quisque componerent.

17. Hinc inopia rei nummariae, commoto simul omnium 1
aere alieno, et quia tot damnatis bonisque eorum divenditis
signatum argentum fisco vel aerario attinebatur. ad hoc se-
natus praescripserat, duas quisque faenoris partes in agris
per Italiam conlocaret. sed creditores in solidum appella- 2
bant, nec decorum appellatis minuere fidem. ita primo con-
cursatio et preces, dein strepere praetoris tribunal, eaque
quae remedio quaesita, venditio et emptio, in contrarium
mutari, quia faeneratores omnem pecuniam mercandis
agris condiderant. copiam vendendi secuta vilitate, quanto 3
quis obaeratior, aegrius distrahebant, multique fortunis
provolvebantur. eversio rei familiaris dignitatem ac famam
praeceps dabat, donec tulit opem Caesar disposito per
mensas milies sestertio factaque mutuandi copia sine usuris
per triennium, si debitor populo in duplum praediis cavis-
set. sic refecta fides, et paulatim privati quoque creditores 4

1 omissa, *corr. Lips.* **7** redactum *Halm* **8** plebis, *corr. Nipp.* **28** in praeceps *Mur., sed cf. 4,62,2* praeceps trahet

reperti. neque emptio agrorum exercita ad formam senatus
consulti, acribus, ut ferme talia, initiis, incurioso fine.
1 18. Dein redeunt priores metus postulato maiestatis
Considio Proculo; qui nullo pavore diem natalem celebrans
raptus in curiam pariterque damnatus interfectusque; et so-
rori eius Sanciae aqua atque igni interdictum accusante Q.
Pomponio. is moribus inquies haec et huiusce modi a se
factitari praetendebat, ut parta apud principem gratia peri-
2 culis Pomponii Secundi fratris mederetur. etiam in Pom-
peiam Macrinam exilium statuitur, cuius maritum Argoli-
cum, socerum Laconem, e primoribus Achaeorum, Caesar
adflixerat; pater quoque inlustris eques Romanus ac frater
praetorius, cum damnatio instaret, se ipsi interfecere. da-
tum erat crimini, quod Theophanen Mytilenaeum proavum
eorum Cn. Magnus inter intimos habuisset quodque de-
functo Theophani caelestes honores Graeca adulatio tri-
buerat.
1 19. Post quos Sex. Marius Hispaniarum ditissimus defer-
tur incestasse filiam et saxo Tarpeio deicitur; ac ne dubium
haberetur magnitudinem pecuniae malo vertisse, aurarias
⟨argentarias⟩que eius, quamquam publicarentur, sibimet
2 Tiberius seposuit. inritatusque suppliciis cunctos, qui car-
cere attinebantur accusati societatis cum Seiano, necari iu-
bet. iacuit immensa strages, omnis sexus, omnis aetas, inlu-
3 stres ignobiles, dispersi aut aggerati. neque propinquis aut
amicis adsistere, inlacrimare, ne visere quidem diutius da-
batur, sed circumiecti custodes et in maerorem cuiusque
intenti corpora putrefacta adsectabantur, dum in Tiberim
traherentur, ubi fluitantia aut ripis adpulsa non cremare
quisquam, non contingere. interciderat sortis humanae
commercium vi metus, quantumque saevitia glisceret, mise-
ratio arcebatur.
1 20. Sub idem tempus C. Caesar, discedenti Capreas avo
comes, Claudiam, M. Silani filiam, coniugio accepit, imma-

20 aurariasque, *corr. Weiss.*

nem animum subdola modestia tegens, non damnatione matris, non exitio fratrum rupta voce; qualem diem Tiberius induisset, pari habitu, haud multum distantibus verbis. unde mox scitum Passieni oratoris dictum percrebruit neque meliorem umquam servum neque deteriorem dominum fuisse.

Non omiserim praesagium Tiberii de Servio Galba tum 2
consule. quem accitum et diversis sermonibus pertempta-
tum postremo Graecis verbis in hanc sententiam adlocutus:
'et tu, Galba, quandoque degustabis imperium', seram ac
brevem potentiam significans, scientia Chaldaeorum artis,
cuius apiscendae otium apud Rhodum, magistrum Thra-
sullum habuit, peritiam eius hoc modo expertus.

21. Quotiens super ta⟨li⟩ negotio consultaret, edita do- 1
mus parte ac liberti unius conscientia utebatur. is litterarum
ignarus, corpore valido, per avia ac derupta (nam saxis do-
mus imminet) praeibat eum, cuius artem experiri Tiberius
statuisset, et regredientem, si vanitatis aut fraudum suspicio
incesserat, in subiectum mare praecipitabat, ne index arcani
existeret. igitur Thrasullus isdem rupibus inductus, post- 2
quam percunctantem commoverat, imperium ipsi et futura
sollerter patefaciens, interrogatur an suam quoque genita-
lem horam comperisset, quem tum annum, qualem diem
haberet. ille positus siderum ac spatia dimensus haerere
primo, dein pavescere, et, quantum introspiceret, magis ac
magis trepidus admirationis et metus, postremo exclamat
ambiguum sibi ac prope ultimum discrimen instare. tum 3
complexus eum Tiberius praescium periculorum et incolu-
mem fore gratatur, quaeque dixerat oracli vice accipiens
inter intimos amicorum tenet.

2 exilio, *corr. Nipp.* (*cf. 1,77,4*) **9** adlocutus est *Ern.* **14** super tali *Pich.*] superta **29** uici accipiens, *sed librarius errans* a *pro* i *mutavit in* e

1 22. Sed mihi haec ac talia audienti in incerto iudicium est,
fatone res mortalium et necessitate immutabili an forte vol-
vantur. quippe sapientissimos veterum quique sectam
eorum aemulantur diversos reperies, ac multis insitam opi-
nionem non initia nostri, non finem, non denique homines
dis curae; ideo creberrime tristia in bonos, laeta apud dete-
2 riores esse. contra alii fatum quidem congruere rebus pu-
tant, sed non e vagis stellis, verum apud principia et nexus
naturalium causarum; ac tamen electionem vitae nobis re-
linquunt, quam ubi elegeris, certum imminentium ordinem.
neque mala vel bona, quae vulgus putet: multos, qui con-
flictari adversis videantur, beatos, at plerosque, quamquam
magnas per opes, miserrimos, si illi gravem fortunam con-
3 stanter tolerent, hi prospera inconsulte utantur. ceterum
plurimis mortalium non eximitur, quin primo cuiusque ortu
ventura destinentur, sed quaedam secus quam dicta sint
cadere fallaciis ignara dicentium: ita corrumpi fidem artis,
cuius clara documenta et antiqua aetas et nostra tulerit.
4 quippe a filio eiusdem Thrasulli praedictum Neronis impe-
rium in tempore memorabitur, ne nunc incepto longius
abierim.
1 23. Isdem consulibus Asinii Galli mors vulgatur, quem
egestate cibi peremptum hau⟨d⟩ dubium, sponte vel neces-
sitate incertum habebatur. consultusque Caesar an sepeliri
sineret, non erubuit permittere ultroque incusare casus, qui
reum abstulissent, antequam coram convinceretur. scilicet
medio triennio defuerat tempus subeundi iudicium consu-
2 lari seni, tot consularium parenti. Drusus deinde exstingui-
tur, cum se miserandis alimentis, mandendo e cubili to-
mento, nonum ad diem detinuisset. tradidere quidam prae-
scriptum fuisse Macroni, si arma ab Seiano temptarentur,
extractum custodiae iuvenem (nam in Palatio attinebatur)

6 creberrime *Frei.*] creberrima et **7** ingruere *Nipp., sed cf. W. Theiler, Tac. u. die antike Schicksalslehre, Basileae 1946, p.42*

ducem populo imponere. mox, quia rumor incedebat fore
ut nuru ac nepoti conciliaretur Caesar, saevitiam quam pae-
nitentiam maluit.

24. Quin et invectus in defunctum probra corporis, ex- 1
itiabilem in suos, infensum rei publicae animum obiecit re-
citarique factorum dictorumque eius descripta per dies ius-
sit, quo non aliud atrocius visum: adstitisse tot per annos,
qui vultum gemitus, occultum etiam murmur exciperent, et
potuisse avum audire legere, in publicum promere vix fides,
nisi quod Attii centurionis et Didymi liberti epistulae ser-
vorum nomina praeferebant, ut quis egredientem cubiculo
Drusum pulsaverat, exterruerat. etiam sua verba centurio 2
saevitiae plena, tamquam egregium, vocesque deficientis
adiecerat, quis primo alienationem mentis simulans quasi
per dementiam funesta Tiberio, mox, ubi exspes vitae fuit,
meditatas compositasque diras imprecabatur, ut, quem ad
modum nurum filiumque fratris et nepotes domumque om-
nem caedibus complevisset, ita poenas nomini generique
maiorum et posteris exsolveret. obturbabant quidem patres 3
specie detestandi. sed penetrabat pavor et admiratio calli-
dum olim et tegendis sceleribus obscurum huc confidentiae
venisse, ut tamquam dimotis parietibus ostenderet nepotem
sub verbere centurionis, inter servorum ictus, extrema vitae
alimenta frustra orantem.

25. Nondum is dolor exoleverat, cum de Agrippina audi- 1
tum, quam interfecto Seiano spe sustentatam provixisse
reor et, postquam nihil de saevitia remittebatur, voluntate
exstinctam, nisi si negatis alimentis adsimulatus est finis, qui
videretur sponte sumptus. enimvero Tiberius foedissimis 2
criminationibus exarsit, impudicitiam arguens et Asinium
Gallum adulterum, eiusque morte ad taedium vitae com-
pulsam. sed Agrippina aequi impatiens, dominandi avida,
virilibus curis feminarum vitia exuerat. eodem die defunc- 3
tam, quo biennio ante Seianus poenas luisset, memoriaeque
id prodendum addidit Caesar iactavitque, quod non laqueo
strangulata neque in Gemonias proiecta foret. actae ob id

grates decretumque, ut quintum decimum kal. Novembres, utriusque necis die, per omnes annos donum Iovi sacraretur.

1 26. Haud multo post Cocceius Nerva, continuus principi comes, divini humanique iuris sciens, integro statu, corpore inlaeso, moriendi consilium cepit. quod ut Tiberio cognitum, adsidere, causas requirere, addere preces; fateri postremo grave conscientiae, grave famae suae, si proximus
2 amicorum nullis moriendi rationibus vitam fugeret. aversatus sermonem Nerva abstinentiam cibi coniunxit. ferebant gnari cogitationum eius, quanto propius mala rei publicae viseret, ira et metu, dum integer, dum intemptatus, honestum finem voluisse.

3 Ceterum Agrippinae pernicies, quod vix credibile, Plancinam traxit. nupta olim Cn. Pisoni et palam laeta morte Germanici, cum Piso caderet, precibus Augustae nec minus inimicitiis Agrippinae defensa erat. ut odium et gratia desiere, ius valuit; petitaque criminibus haud ignotis sua manu sera magis quam immerita supplicia persolvit.

1 27. Tot luctibus funesta civitate pars maeroris fuit, quod Iulia Drusi filia, quondam Neronis uxor, denupsit in domum Rubellii Blandi, cuius avum Tiburtem equitem Romanum plerique meminerant.

2 Extremo anni mors Aelii Lamiae funere censorio celebrata, qui administrandae Syriae imagine tandem exsolutus urbi praefuerat. genus illi decorum, vivida senectus; et non
3 permissa provincia dignationem addiderat. exim Flacco Pomponio Syriae pro praetore defuncto recitantur Caesaris litterae, quis incusabat egregium quemque et regendis exercitibus idoneum abnuere id munus, seque ea necessitudine ad preces cogi, per quas consularium aliqui capessere provincias adigerentur, oblitus Arruntium, ne in Hispaniam

4 principi comes *Nipp.*] principis om̃s (*i. e.* omnes)

pergeret, decimum iam annum attineri. obiit eodem anno et 4
M. Lepidus, de cuius moderatione atque sapientia in priori-
bus libris satis conlocavi. neque nobilitas diutius demon-
stranda est: quippe Aemilium genus fecundum bonorum
civium, et qui eadem familia corruptis moribus, inlustri ta-
men fortuna egere.

28. Paulo Fabio L. Vitellio consulibus post longum sae- 1 a. p. Chr. 34
culorum ambitum avis phoenix in Aegyptum venit prae-
buitque materiem doctissimis indigenarum et Graecorum
multa super eo miraculo disserendi. de quibus congruunt et
plura ambigua, sed cognitu non absurda promere libet. sa- 2
crum Soli id animal, et ore ac distinctu pinnarum a ceteris
avibus diversum consentiunt qui formam eius effin⟨x⟩ere;
de numero annorum varia traduntur. maxime vulgatum 3
quingentorum spatium; sunt qui adseverent mille quadrin-
gentos sexaginta unum interici, prioresque alites Sesoside
primum, post Amaside dominantibus, dein Ptolemaeo, qui
ex Macedonibus tertius regnavit, in civitatem, cui Heliopo-
lis nomen, advolavisse, multo ceterarum volucrum comitatu
novam faciem mirantium. sed antiquitas quidem obscura: 4
inter Ptolemaeum ac Tiberium minus ducenti quinquaginta
anni fuerunt. unde nonnulli falsum hunc phoenicem neque
Arabum e terris credidere, nihilque usurpavisse ex his,
quae vetus memoria firmavit. confecto quippe annorum nu- 5
mero, ubi mors propinquet, suis in terris struere nidum
eique vim genitalem adfundere, ex qua fetum oriri: et pri-
mam adulto curam sepeliendi patris, neque id temere, sed
sublato murrae pondere temptatoque per longum iter, ubi
par oneri, par meatui sit, subire patrium corpus inque Solis
aram perferre atque adolere. haec incerta et fabulosis 6

2 M'. *Lips.* (*cf. ad 1,13,2*) **13** effinxere *Pich.* **16** alites *Rhen.*] aliter Sesoside *Jac. Gron. coll. Diod. 1,53,2*] esse sosi de **23** iis *Rit.*

auca: ceterum aspici aliquando in Aegypto eam volucrem
non ambigitur.
1 29. At Romae caede continua Pomponius Labeo, quem
praefuisse Moesiae rettuli, per abruptas venas sanguinem
effudit; aemulataque est coniunx Paxaea. nam promptas
eius modi mortes metus carnificis faciebat, et quia damnati
publicatis bonis sepultura prohibebantur, eorum qui de se
statuebant humabantur corpora, manebant testamenta,
2 pretium festinandi. sed Caesar missis ad senatum litteris
disseruit morem fuisse maioribus, quotiens dirimerent ami-
citias, interdicere domo eumque finem gratiae ponere: id se
repetivisse in Labeone, atque illum, quia male administra-
tae provinciae aliorumque criminum urgebatur, culpam in-
vidia velavisse, frustra conterrita uxore, quam etsi nocen-
3 tem periculi tamen expertem fuisse. Mamercus dein Scau-
rus rursum postulatur, insignis nobilitate et orandis causis,
vita probrosus. nihil hunc amicitia Seiani, sed labefecit
haud minus validum ad exitia Macronis odium, qui easdem
artes occultius exercebat detuleratque argumentum tragoe-
diae a Scauro scriptae, additis versibus qui in Tiberium flec-
4 terentur. verum ab Servilio et Cornelio accusatoribus adul-
terium Liviae, magorum sacra obiectabantur. Scaurus, ut
dignum veteribus Aemiliis, damnationem antei⟨i⟩t, hor-
tante Sextia uxore, quae incitamentum mortis et particeps
fuit.
1 30. Ac tamen accusatores, si facultas incideret, poenis
adficiebantur, ut Servilius Corneliusque perdito Scauro fa-
mosi, quia pecuniam a Vario Ligure omittendae delationis
ceperant, in insulas interdicto igni atque aqua demoti sunt.
2 et Abudius Ruso functus aedilitate, dum Lentulo Gaetu-
lico, sub quo legioni praefuerat, periculum facessit, quod is
Seiani filium generum destinasset, ultro damnatur atque
urbe exigitur. Gaetulicus ea tempestate superioris Germa-

23 ante it, *corr. Halm* hortantes exitia, *corr. Lips.*

niae legiones curabat mirumque amorem adsecutus erat,
effusae clementiae, modicus severitate et proximo quoque
exercitui per L. Apronium socerum non ingratus. unde 3
fama constans ausum mittere ad Caesarem litteras, adfini-
tatem sibi cum Seiano hau⟨d⟩ sponte, sed consilio Tiberii
coeptam; perinde se quam Tiberium falli potuisse, neque
errorem eundem illi sine fraude, aliis exitio habendum. sibi
fidem integram et, si nullis insidiis peteretur, mansuram;
successorem non aliter quam indicium mortis accepturum.
firmarent velut foedus, quo princeps ceterarum rerum po-
teretur, ipse provinciam retineret. haec, mira quamquam, 4
fidem ex eo trahebant, quod unus omnium Seiani adfinium
incolumis multaque gratia mansit, reputante Tiberio publi-
cum sibi odium, extremam aetatem, magisque fama quam
vi stare res suas.

31. C. Cestio M. Servilio consulibus nobiles Parthi in ur- 1 a. p. Chr. 35
bem venere, ignaro rege Artabano. is metu Germanici fidus
Romanis, aequabilis in suos, mox superbiam in nos, saevi-
tiam in populares sumpsit, fretus bellis, quae secunda ad-
versum circumiectas nationes exercuerat, et senectutem Ti-
berii ut inermem despiciens avidusque Armeniae, cui de-
functo rege Artaxia Arsacen liberorum suorum veterrimum
imposuit, addita contumelia et missis, qui gazam a Vonone
relictam in Syria Ciliciaque reposcerent; simul veteres Per-
sarum ac Macedonum terminos, seque invasurum possessa
Cyro et post Alexandro per vaniloquentiam ac minas iacie-
bat. sed Parthis mittendi secretos nuntios validissimus auc- 2
tor fuit Sinnaces, insigni familia ac perinde opibus, et proxi-
mus huic Abdus ademptae virilitatis (non despectum id
apud barbaros ultroque potentiam habet). ii adscitis et aliis
primoribus, quia neminem gentis Arsacidarum summae rei
imponere poterant, interfectis ab Artabano plerisque aut
nondum adultis, Phraaten regis Phraatis filium Roma po-

21 inertem *Heins.*

scebant: nomine tantum et auctore opus, [ut] sponte Caesa-
ris ut genus Arsacis ripam apud Euphratis cerneretur.
1 32. Cupitum id Tiberio: ornat Phraaten accingitque pa-
ternum ad fastigium, destinata retinens, consiliis et astu res
externas moliri, arma procul habere. interea cognitis insidiis
Artabanus tardari metu, modo cupidine vindictae inarde-
scere; et barbaris cunctatio servilis, statim exsequi regium
2 videtur. valuit tamen utilitas, ut Abdum specie amicitiae
vocatum ad epulas lento veneno inligaret, Sinnacen dissi-
mulatione ac donis, simul per negotia moraretur. et Phraa-
tes apud Syriam, dum omisso cultu Romano, cui per tot
annos insueverat, instituta Parthorum sumit, patriis mori-
3 bus impar morbo absumptus est. sed non Tiberius omisit
incepta: Tiridaten, sanguinis eiusdem, aemulum Artabano,
reciperandaeque Armeniae Hiberum Mithridaten deligit
conciliatque fratri Pharasmani, qui gentile imperium obti-
nebat; et cunctis, quae apud Orientem parabantur, L. Vi-
4 tellium praefecit. eo de homine haud sum ignarus sinistram
in urbe famam, pleraque foeda memorari; ceterum regen-
dis provinciis prisca virtute egit: unde regressus et formi-
dine C. Caesaris, familiaritate Claudii turpe in servitium
mutatus exemplar apud posteros adulatorii dedecoris habe-
tur, cesseruntque prima postremis, et bona iuventae senec-
tus flagitiosa obliteravit.
1 33. At ex regulis prior Mithridates Pharasmanen perpulit
dolo et vi conatus suos iuvare, repertique corruptores mini-
stros Arsacis multo auro ad scelus cogunt; simul Hiberi
magnis copiis Armeniam inrumpunt et urbe Artaxata po-
2 tiuntur. quae postquam Artabano cognita, filium Oroden
ultorem parat; dat Parthorum [que] copias, mittit qui auxi-

1 ut *del. Joh. Müller* (ut *ante* genus *Brotier delevit*) **12** sumit *Lips.*] insumit **19** in regendis *F. W. Otto* **30** dat Parthorum *Dübner* (*nomen alterius gentis intercidisse arbitrati* Ariorum *Bezz.*, Medorum *C. Her.*, Hyrcanorum *Nipp. inseruerunt, cf. 19,1*)

lia mercede facerent. contra Pharasmanes adiungere Alba-
nos, accire Sarmatas, quorum sceptuchi utrimque donis ac-
ceptis more gentico diversa induere. sed Hiberi locorum 3
potentes Caspia via Sarmatam in Armenios raptim ef-
f⟨und⟩unt. at qui Parthis adventabant, facile arcebantur,
cum alios incessus hostis clausisset, unum reliquum, mare
inter et extremos Albanorum montes, aestas impediret,
quia flatibus etesiarum implentur vada; hibernus auster re-
volvit fluctus pulsoque introrsus freto brevia litorum nu-
dantur.

34. Interim Oroden sociorum inopem auctus auxilio Pha- 1
rasmanes vocare ad pugnam et detrectantem incessere:
adequitare castris, infensare pabula; ac saepe ⟨in⟩ modum
obsidii stationibus cingebat, donec Parthi contumeliarum
insolentes circumsisterent regem, poscerent proelium, at-
que illis sola in equite vis: Pharasmanes et pedite valebat.
nam Hiberi Albanique saltuosos locos incolentes duritiae 2
patientiaeque magis insuevere; feruntque se Thessalis or-
tos, qua tempestate Iaso post avectam Medeam genitosque
ex ea liberos inanem mox regiam Ae⟨e⟩tae vacuosque Col-
chos repetivit; multaque de nomine eius et oraclum Phrixi
celebrant; nec quisquam ariete sacrificaverit, credito ve-
xisse Phrixum, sive id animal seu navis insigne fuit. ceterum 3
derecta utrimque acie Parthus imperium Orientis, claritudi-
nem Arsacidarum contraque ignobilem Hiberum mercen-
nario milite disserebat; Pharasmanes integros semet a Par-
thico dominatu, quanto maiora peterent, plus decoris victo-
res aut, si terga darent, flagitii atque periculi laturos; simul
horridam suorum aciem, picta auro Medorum agmina, hinc
viros, inde praedam ostendere.

35. Enimvero apud Sarmatas non una vox ducis: se quis- 1
que stimulant, ne pugnam per sagittas sinerent: impetu et

2 accire *J. F. Gron.*] accipere **13** in *add. Mur.* **24** directa, *corr. Halm*

comminus praeveniendum. variae hinc bellantium species,
cum Parthus sequi vel fugere pari arte suetus distraheret
turmas, spatium ictibus quaereret, Sarmatae omisso arcu,
quo brevius valent, contis gladiisque ruerent; modo eque-
stris proelii more frontis et tergi vices, aliquando ut con-
serta acies corporibus et pulsu armorum pellerent pelleren-
2 tur. iamque et Albani Hiberique prensare detrudere, anci-
pitem pugnam hostibus facere, quos super eques et propio-
ribus vulneribus pedites adflictabant. inter quae Pharasma-
nes Orodesque, dum strenuis adsunt aut dubitantibus sub-
veniunt, conspicui eoque gnari, clamore telis equis concur-
runt, instantius Pharasmanes; nam vulnus per galeam ade-
git. nec iterare valuit, praelatus equo et fortissimis satelli-
tum protegentibus saucium. fama tamen occisi falso credita
exterruit Parthos, victoriamque concessere.

1 36. Mox Artabanus tota mole regni ultum iit. peritia lo-
corum ab Hiberis melius pugnatum; nec ideo abscedebat, ni
contractis legionibus Vitellius et subdito rumore, tamquam
Mesopotamiam invasurus, metum Romani belli fecisset.
2 tum omissa Armenia versaeque Artabani res, inliciente Vi-
tellio desererent regem saevum in pace et adversis proe-
liorum exitiosum. igitur Sinnaces, quem antea infensum
memoravi, patrem Abdagaesen aliosque occultos consilii et
tunc continuis cladibus promptiores ad defectionem trahit,
adfluentibus paulatim qui metu magis quam benevolentia
3 subiecti repertis auctoribus sustulerant animum. nec iam
aliud Artabano reliquum quam si qui externorum corpori
custodes aderant, suis quisque sedibus extorres, quis neque
boni intellectus neque mali cura, sed mercede aluntur mini-
4 stri sceleribus. his adsumptis in longinqua et contermina
Scythiae fugam maturavit, spe auxilii, quia Hyrcanis Car-
maniisque per adfinitatem innexus erat: atque interim

4 equestris *Rhen.*] equites tres **6** acie *Heins.* **16** ultum iit *Lips.*] ultimi id **23** consilii *Faër.*] consilit

posse Parthos absentium aequos, praesentibus mobiles, ad paenitentiam mutari.

37. At Vitellius profugo Artabano et flexis ad novum 1
regem popularium animis, hortatus Tiridaten parata capes-
sere, robur legionum sociorumque ripam ad Euphratis du-
cit. sacrificantibus, cum hic more Romano suovetaurilia 2
daret, ille equum placando amni adornasset, nuntiavere ac-
colae Euphraten nulla imbrium vi sponte et immensum at-
tolli, simul albentibus spumis in modum diadematis sinuare
orbes, auspicium prosperi transgressus. quidam callidius in-
terpretabantur, initia conatus secunda neque diuturna, quia
eorum, quae terra caelove portenderentur, certior fides,
fluminum instabilis natura simul ostenderet om⟨i⟩na rape-
retque. sed ponte navibus effecto tramissoque exercitu pri- 3
mus Ornospades multis equitum milibus in castra venit,
exul quondam et Tiberio, cum Delmaticum bellum confice-
ret, haud inglorius auxiliator eoque civitate Romana dona-
tus, mox repetita amicitia regis multo apud eum honore,
praefectus campis, qui Euphrate et Tigri inclutis amnibus
circumflui Mesopotamiae nomen acceperunt. neque multo
post Sinnaces auget copias, et columen partium Abdagae-
ses gazam et paratus regios adicit. Vitellius ostentasse Ro- 4
mana arma satis ratus monet Tiridaten primoresque, hunc,
Phraatis avi et altoris Caesaris quae⟨que⟩ utrubique pul-
chra meminerit, illos, obsequium in regem, reverentiam in
nos, decus quisque suum et fidem retinerent. exim cum
legionibus in Syriam remeavit.

38. Quae duabus aestatibus gesta coniunxi, quo requie- 1
sceret animus a domesticis malis. non enim Tiberium, quam-
quam triennio post caedem Seiani, quae ceteros mollire
solent, tempus preces satias mitigabant, quin incerta vel

10 prospere, *corr. Rhen.* **19** tigre, *corr. Halm coll. 12,13,1*
24 et *Rhen.*] ut quaeque *Neue*] quae (*cf. 45,2*)

2 abolita pro gravissimis et recentibus puniret. eo metu Fulci-
nius Trio, ingruentes accusatores hau⟨d⟩ perpessus, supre-
mis tabulis multa et atrocia in Macronem ac praecipuos
libertorum Caesaris composuit, ipsi fluxam senio mentem
3 et continuo abscessu velut exilium obiectando. quae ab he-
redibus occultata recitari Tiberius iussit, patientiam liberta-
tis alienae ostentans et contemptor suae infamiae, an sce-
lerum Seiani diu nescius mox quoquo modo dicta vulgari
malebat veritatisque, cui adulatio officit, per probra saltem
4 gnarus fieri. isdem diebus Granius Marcianus senator a C.
Graccho maiestatis postulatus vim vitae suae attulit, Ta-
riusque Gratianus praetura functus lege eadem extremum
ad supplicium damnatus.
1 39. Nec dispares Trebelleni Rufi et Sextii Paconiani ex-
itus: nam Trebellenus sua manu cecidit, Paconianus in car-
cere ob carmina illic in principem factitata strangulatus est.
2 haec Tiberius non mari, ut olim, divisus neque per longin-
quos nuntios accipiebat, sed urbem iuxta, eodem ut die vel
noctis interiectu litteris consulum rescriberet, quasi aspi-
ciens undantem per domos sanguinem aut manus carni-
ficum.
3 Fine anni Poppaeus Sabinus concessit vita, modicus ori-
ginis, principum amicitia consulatum ac triumphale decus
adeptus maximisque provinciis per quattuor et viginti annos
impositus, nullam ob eximiam artem, sed quod par negotiis
neque supra erat.
a. p. Chr. 36 1 40. Quintus Plautius Sex. Papinius consules sequuntur.
eo anno neque quod L. Aruseius *** morte adfecti forent,
adsuetudine malorum ut atrox advertebatur, sed exterruit

13 damnatur *Sir.*, damnatus est *Nipp.* **14** trebellieni … trebellienus, *corr. Andr.* (*cf. ad 2,67,2; 3,38,3*) **26** quintius, *corr. Rhen.* **28** *lac. hic notavit Doed., suppl. Rit.:* exul rediret neque quod eo accusante multi

quod Vibullius Agrippa eques Romanus, cum perorassent
accusatores, in ipsa curia depromptum sinu venenum hau-
sit, prolapsusque ac moribundus festinatis lictorum mani-
bus in carcerem raptus est faucesque iam exanimis laqueo
vexatae. ne Tigranes quidem, Armenia quondam potitus ac 2
tunc reus, nomine regio supplicia civium effugit. at C.
Galba consularis et duo Blaesi voluntario exitu cecidere:
Galba tristibus Caesaris litteris provinciam sortiri prohibi-
tus; Blaesis sacerdotia, integra eorum domo destinata, con-
vulsa distulerat, tunc ut vacua contulit in alios, quod signum
mortis intellexere et exsecuti sunt. et Aemilia Lepida, quam 3
iuveni Druso nuptam rettuli, crebris criminibus maritum
insectata, quamquam intestabilis, tamen impunita agebat,
dum superfuit pater Lepidus: post a delatoribus corripitur
ob servum adulterum; nec dubitabatur de flagitio. ergo
omissa defensione finem vitae sibi posuit.

41. Per idem tempus Cietarum natio Cappadoci Arche- 1
lao subiecta, quia nostrum in modum deferre census, pati
tributa adigebatur, in iuga Tauri montis abscessit locorum-
que ingenio sese contra imbelles regis copias tutabatur, do-
nec M. Trebellius legatus, a Vitellio praeside Syriae cum
quattuor milibus legionariorum et delectis auxiliis missus,
duos colles, quos barbari insederant (minori Cadra, alteri
Davara nomen est), operibus circumdedit et erumpere
ausos ferro, ceteros siti ad deditionem coegit.

At Tiridates volentibus Parthis Nicephorium et Anthe- 2
musiada ceterasque urbes, quae Macedonibus sitae Graeca
vocabula usurpant, Halumque et Artemitam Parthica op-
pida recepit, certantibus gaudio qui Artabanum Scythas in-
ter eductum ob saevitiam exsecrati come Tiridatis ingenium
Romanas per artes sperabant.

1 Vibullius *Syme, JRS 31, 1949, 17 coll. Dione 58, 21, 4*] uibulenus **7** blaesii, *corr. Aurelius*

1 42. Plurimum adulationis Seleucenses induere, civitas
potens, saepta muris neque in barbarum corrupta, sed con-
ditoris Seleuci retinens. trecenti opibus aut sapientia delecti
2 ut senatus, sua populo vis. et quotiens concordes agunt,
spernitur Parthus; ubi dissensere, dum sibi quisque contra
aemulos subsidium vocant, accitus in partem adversum om-
nes valescit. id nuper acciderat Artabano regnante, qui ple-
bem primoribus tradidit ex suo usu: nam populi imperium
iuxta libertatem, paucorum dominatio regiae libidini pro-
3 pior est. tum adventantem Tiridaten extollunt veterum re-
gum honoribus et quos recens aetas largius invenit; simul
probra in Artabanum fundebant, materna origine Arsaci-
den, cetera degenerem. Tiridates rem Seleucensem populo
4 permittit. mox consultans, quonam die sollemnia regni ca-
pesseret, litteras Phraatis et Hieronis, qui validissimas prae-
fecturas obtinebant, accipit, brevem moram precantium.
placitumque opperiri viros praepollentes, atque interim
Ctesiphon sedes imperii petita. sed ubi diem ex die prolata-
bant, multis coram et adprobantibus Surena patrio more
Tirida⟨te⟩n insigni regio evinxit.
1 43. Ac si statim interiora ceterasque nationes petivisset,
oppressa cunctantium dubitatio et omnes in unum cede-
bant: adsidendo castellum, in quod pecuniam et paelices
Artabanus contulerat, dedit spatium exuendi pacta. nam
Phraates et Hiero et si qui alii delectum capiendo diademati
diem haud concelebraverant, pars metu, quidam invidia in
Abdagaesen, qui tum aula et novo rege potiebatur, ad Ar-
2 tabanum vertere. isque in Hyrcanis repertus est, inluvie
obsitus et alimenta arcu expediens. ac primo tamquam do-
lus pararetur territus, ubi data fides reddendae dominationi
venisse, adlevatur animum et quae repentina mutatio ex-
3 quirit. tum Hiero pueritiam Tiridatis increpat, neque penes

5 spernuntur, *corr. Rhen.* **26** haud *Pich.*] haci

Arsaciden imperium, sed inane nomen apud imbellem ex-
terna mollitia, vim in Abdagaesis domo.
44. Sensit vetus regnandi falsos in amore odia non fin- 1
gere. nec ultra moratus quam dum Scytharum auxilia conci-
ret, pergit properus et praeveniens inimicorum astus, ami-
corum paenitentiam; neque exuerat paedorem, ut vulgum
miseratione adverteret. non fraus, non preces, nihil omis-
sum, quo ambiguos inliceret, prompti firmarentur. iamque 2
multa manu propinqua Seleuciae adventabat, cum Tiridates
simul fama atque ipso Artabano perculsus distrahi consi-
liis, iret contra an bellum cunctatione tractaret. quibus 3
proelium et festinati casus placebant, disiectos et longinqui-
tate itineris fessos ne animo quidem satis ad obsequium
coaluisse disserunt, proditores nuper hostesque eius, quem
rursum foveant. verum Abdagaeses regrediendum in Meso- 4
potamiam censebat, ut amne obiecto, Armeniis interim
Elymaeisque et ceteris a tergo excitis, aucti copiis socialibus
et quas dux Romanus misisset, fortunam temptarent. ea
sententia valuit, quia plurima auctoritas penes Abdagaesen
et Tiridates ignavus ad pericula erat. sed fugae specie dis- 5
cessum; ac principio a gente Arabum facto ceteri domos
abeunt vel in castra Artabani, donec Tiridates cum paucis
in Syriam revectus pudore proditionis omnes exsolvit.
45. Idem annus gravi igne urbem adfecit, deusta parte 1
circi, quae Aventino contigua, ipsoque Aventino; quod
damnum Caesar ad gloriam vertit exsolutis domuum et in-
sularum pretiis. milies sestertium in munificentia ea conlo-
catum, tanto acceptius in vulgum, quanto modicus privatis
aedificationibus ne publice quidem nisi duo opera struxit,
templum Augusto et scaenam Pompeiani theatri; eaque
perfecta, contemptu ambitionis an per senectutem, hau⟨d⟩
dedicavit. sed aestimando cuiusque detrimento quattuor 2

4 dum *Rhen.*] tum **10** percussus, *corr. Rhen.* **24** adficit, *corr. Wurm* (*cf. 4, 15, 1*) **27** ea *add. ead. m. in marg.*

progeneri Caesaris, Cn. Domitius, Cassius Longinus, M.
Vinicius, Rubellius Blandus, delecti, additusque nomina-
tione consulum P. Petronius. et pro ingenio cuius⟨que⟩
quaesiti decretique in principem honores; quos omiserit re-
ceperitve, in incerto fuit ob propinquum vitae finem.
a. p. Chr. 37 3 Neque enim multo post supremi Tiberio consules, Cn.
Acerronius C. Pontius, magistratum occepere, nimia iam
potentia Macronis, qui gratiam C. Caesaris numquam sibi
neglectam acrius in dies fovebat impuleratque post mortem
Claudiae, quam nuptam ei rettuli, uxorem suam Enniam
imitando amorem iuvenem inlicere pactoque matrimonii
vincire, nihil abnuentem, dum dominationis apisceretur;
nam, etsi commotus ingenio, simulationum tamen falsa in
sinu avi perdidicerat.
1 46. Gnarum hoc principi, eoque dubitavit de tradenda re
publica, primum inter nepotes; quorum Druso genitus san-
guine et caritate propior, sed nondum pubertatem ingres-
sus, Germanici filio robur iuventae, vulgi studia, eaque
apud avum odii causa. etiam de Claudio agitanti, quod is
composita aetate, bonarum artium cupiens erat, imminuta
2 mens eius obstitit. sin extra domum successor quaereretur,
ne memoria Augusti, ne nomen Caesarum in ludibria et
contumelias verterent, metuebat: quippe illi non perinde
3 curae gratia praesentium quam in posteros ambitio. mox
incertus animi fesso corpore consilium, cui impar erat, fato
permisit, iactis tamen vocibus, per quas intellegeretur pro-
4 vidus futurorum. namque Macroni non abdita ambage occi-
dentem ab eo deseri, orientem spectari exprobravit, et C.
Caesari forte orto sermone L. Sullam inridenti omnia Sul-
lae vitia et nullam eiusdem virtutem habiturum praedixit.
simul crebris cum lacrimis minorem ex nepotibus comple-
xus, truci alterius vultu, ‘occides hunc tu’ inquit ‘et te alius’.
5 sed gravescente valitudine nihil e libidinibus omittebat, in

3 cuius, *cf. 3,14,1*

patientia firmitudinem simulans solitusque eludere medicorum artes atque eos, qui post tricesimum aetatis annum ad internoscenda corpori suo utilia vel noxia alieni consilii indigerent.

47. Interim Romae futuris etiam post Tiberium caedibus 1
semina iaciebantur. Laelius Balbus Acutiam, P. Vitellii quondam uxorem, maiestatis postulaverat. qua damnata cum praemium accusatori decerneretur, Iunius Otho tribunus plebei intercessit; unde illis odia, mox Othoni exitium.
dein multorum amoribus famosa Albucilla, cui matrimo- 2
nium cum Satrio Secundo coniurationis indice fuerat, defertur impietatis in principem; conectebantur ut conscii et adulteri eius Cn. Domitius, Vibius Marsus, L. Arruntius. de claritudine Domitii supra memoravi: Marsus quoque vetu-
stis honoribus et inlustris studiis erat. sed testium interroga- 3
tioni, tormentis servorum Macronem praesedisse commentarii ad senatum missi ferebant, nullaeque in eos imperatoris litterae suspicionem dabant invalido ac fortasse ignaro ficta pleraque ob inimicitias Macronis notas in Arruntium.

48. Igitur Domitius defensionem meditans, Marsus tam- 1
quam inediam destinavisset, produxere vitam; Arruntius cunctationem et moras suadentibus amicis non eadem omnibus decora respondit: sibi satis aetatis, neque aliud paenitendum quam quod inter ludibria et pericula anxiam senectam toleravisset, diu Seiano, nunc Macroni, semper alicui potentium invisus, non culpa, sed ut flagitiorum impatiens.
sane paucos ad suprema principis dies posse vitari: quem ad 2
modum evasurum imminentis iuventam? an, cum Tiberius post tantam rerum experientiam vi dominationis convulsus et mutatus sit, C. Caesarem vix finita pueritia, ignarum omnium aut pessimis innutritum, meliora capessiturum Macrone duce, qui ut deterior ad opprimendum Seianum

9 exilium, *corr. Nipp.* **16** praesidiis se, *corr. Ber.* (*cf. 1,30,5*) **27** ad suprema *Madv.*] et suprema

delectus plura per scelera rem publicam conflictavisset?
prospectare iam se acrius servitium, eoque fugere simul
3 acta et instantia. haec vatis in modum dictitans venas resol-
vit. documento sequentia erunt bene Arruntium morte
4 usum. Albucilla inrito ictu ab semet vulnerata iussu senatus
in carcerem fertur. stuprorum eius ministri, Carsidius Sa-
cerdos praetorius ut in insulam deporta⟨re⟩tur, Pontius
Fregellanus amitteret ordinem senatorium, et eaedem poe-
nae in Laelium Balbum decernuntur, id quidem a laetanti-
bus, quia Balbus truci eloquentia habebatur, promptus ad-
versum insontes.

1 49. Isdem diebus Sex. Papinius consulari familia repen-
tinum et informem exitum delegit, iacto in praeceps cor-
pore. causa ad matrem referebatur, quae pridem repudiata
adsentationibus atque luxu perpulisset iuvenem ad ea,
2 quorum effugium non nisi morte inveniret. igitur accusata
in senatu, quamquam genua patri⟨bu⟩s advolveretur luc-
tumque communem et magis imbecillum tali super casu
feminarum animum aliaque in eundem dolorem maesta et
miseranda diu ferret, urbe tamen in decem annos prohibita
est, donec minor filius lubricum iuventae exiret.

1 50. Iam Tiberium corpus, iam vires, nondum dissimulatio
deserebat: idem animi rigor; sermone ac vultu intentus
quaesita interdum comitate quamvis manifestam defectio-
nem tegebat. mutatisque saepius locis tandem apud pro-
munturium Miseni consedit in villa, cui L. Lucullus quon-
2 dam dominus. illic eum adpropinquare supremis tali modo
compertum. erat medicus arte insignis, nomine Charicles,
non quidem regere valitudines principis solitus, consilii ta-
men copiam praebere. is velut propria ad negotia digre-

5 ab *F. W. Otto*] ac **6** grasidius, *corr. Reinesius ex 4,13,2* **7** deportatur, *corr. Rhen.* (*cf. 3,17,4*) **17** patris, *corr. Lench.* (*cf. 27,3* exercitibus *ex* exercitus *et Löfstedt, Synt. I 264 sqq.*)

diens et per speciem officii manum complexus pulsum ve-
narum attigit, neque fefellit: nam Tiberius, incertum an of- 3
fensus tantoque magis iram premens, instaurari epulas iu-
bet discumbitque ultra solitum, quasi honori abeuntis amici
tribueret. Charicles tamen labi spiritum nec ultra biduum
duraturum Macroni firmavit. inde cuncta conloquiis inter 4
praesentes, nuntiis apud legatos et exercitus festinabantur.
XVII kal. Apriles interclusa anima creditus est mortalita-
tem explevisse; et multo gratantum concursu ad capienda
imperii primordia C. Caesar egrediebatur, cum repente ad-
fertur redire Tiberio vocem ac visus vocarique qui recrean-
dae defectioni cibum adferrent. pavor hinc in omnes, et 5
ceteri passim dispergi, se quisque maestum aut nescium
fingere; Caesar in silentium fixus a summa spe novissima
exspectabat. Macro intrepidus opprimi senem iniectu mul-
tae vestis iubet discedique ab limine. sic Tiberius finivit,
octavo et septuagesimo aetatis anno.

51. Pater ei Nero et utrimque origo gentis Claudiae, 1
quamquam mater in Liviam et mox Iuliam familiam adop-
tionibus transierit. casus prima ab infantia ancipites; nam
proscriptum patrem exsul secutus, ubi domum Augusti pri-
vignus introiit, multis aemulis conflictatus est, dum Marcel-
lus et Agrippa, mox Gaius Luciusque Caesares viguere;
etiam frater eius Drusus prosperiore civium amore erat. sed 2
maxime in lubrico egit accepta in matrimonium Iulia, im-
⟨pu⟩dicitiam uxoris tolerans aut declinans, dein Rhodo re-
gressus vacuos principis penates duodecim annis, mox rei
Romanae arbitrium tribus ferme et viginti obtinuit. morum 3
quoque tempora illi diversa: egregium vita famaque, quoad
privatus vel in imperiis sub Augusto fuit; occultum ac sub-
dolum fingendis virtutibus, donec Germanicus ac Drusus
superfuere; idem inter bona malaque mixtus incolumi

29 qua ad (*cf. 4,61*)

matre; intestabilis saevitia, sed obtectis libidinibus, dum Seianum dilexit timuitve: postremo in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore et metu suo tantum ingenio utebatur.

LIBER VNDECIMVS

1. *** nam Valerium Asiaticum, bis consulem, fuisse 1 a.p.Chr.47
quondam adulterum eius credidit; pariterque hortis in-
hians, quos ille a Lucullo coeptos insigni magnificentia ex-
tollebat, Suillium accusandis utrisque immittit. adiungitur
Sosibius Britannici educator, qui per speciem benivolentiae
moneret Claudium cavere vim atque opes principibus in-
fensas: praecipuum auctorem Asiaticum interficiendi ⟨C.⟩ 2
Caesaris non extimuisse ⟨in⟩ contione populi Romani fa-
teri gloriamque facinoris ultro petere; clarum ex eo in urbe,
didita per provincias fama parare iter ad Germanicos exer-
citus, quando genitus Viennae multisque et validis propin-
quitatibus subnixus turbare gentiles nationes promptum
haberet. at Claudius nihil ultra scrutatus citis cum militibus 3
tamquam opprimendo bello Crispinum praetorii praefec-
tum misit, a quo repertus est apud Baias vinclisque inditis in
urbem raptus.

2. Neque data senatus copia: intra cubiculum auditur, 1
Messalina coram, et Suillio corruptionem militum, quos pe-
cunia et stupro in omne flagitium obstrictos arguebat, exim
adulterium Poppaeae, postremum mollitiam corporis
obiectante. ad quod victo silentio prorupit reus et ‘inter-
roga’ inquit ‘Suilli, filios tuos: virum esse me fatebuntur’.
ingressusque defensionem, commoto maiorem in modum
Claudio, Messalinae quoque lacrimas excivit. quibus ablu- 2

Lectiones per sex posteriores libros sunt Medicei alterius (*Laurentiani 68, 2*), *de quo in praefatione pauca adnotavi.*

6 caueri **7** C. *add. Rup.* (*cf. 29, 1*) **8** in contione *al. Stuttg*[2] (*ex* contionem) *Leid*] contionem **19** in omni flagitio, *corr. Rhen.* **20** poppe ac, *corr. Jac. Gron.*

endis cubiculo egrediens monet Vitellium, ne elabi reum sineret; ipsa ad perniciem Poppaeae festinat, subditis qui terrore carceris ad voluntariam mortem propellerent, adeo ignaro Caesare, ut paucos post dies epulantem apud se maritum eius Scipionem percontaretur, cur sine uxore discubuisset, atque ille functam fato responderet.

1 3. Sed consultanti super absolutione Asiatici flens Vitellius, commemorata vetustate amicitiae utque Antoniam principis matrem pariter observavissent, dein percursis Asiatici in rem publicam officiis recentique adversus Britanniam militia, quaeque alia conciliandae misericordiae videbantur, liberum mortis arbitrium ei permisit; et secuta
2 sunt Claudii verba in eandem clementiam. hortantibus dehinc quibusdam inediam et lenem exitum, remittere beneficium Asiaticus ait; et usurpatis quibus insueverat exercitationibus, lauto corpore, hilare epulatus, cum se honestius calliditate Tiberii vel impetu C. Caesaris periturum dixisset, quam quod fraude muliebri et impudico Vitellii ore caderet, venas exsolvit, viso tamen ante rogo iussoque transferri partem in aliam, ne opacitas arborum vapore ignis minueretur: tantum illi securitatis novissimae fuit.

1 4. Vocantur post haec patres, pergitque Suillius addere reos equites Romanos inlustres, quibus Petra cognomentum ⟨er⟩at. causa necis ex eo, quod domum suam ⟨M⟩ne-
2 steris et Poppaeae congressibus praebuissent. verum nocturnae quietis species alteri obiecta, tamquam vidisset Claudium spicea corona evinctum spicis retro conversis, eaque imagine gravitatem annonae ⟨prae⟩dixisset. quidam pampineam coronam albentibus foliis visam atque ita interpretatum tradidere, vergente autumno mortem principis

2 subditis *al. Stuttg*[2] (*ex* subditos) *Leid*] subditos **9** percuss (*prius* s *ex* r *ead. m.*)., *corr. al. Spir Leid* **21** nouissime, *corr. al. Leid* **23** reos duos *Fu.* cognomentum erat *Ern.* (cognomentum. at *al.*) **28** dixisset, *corr. Rhen.*

ostendi. illud haud ambigitur, qualicumque insomnio ipsi
fratrique perniciem adlatam. sestertium quindecies et insi- 3
gnia praeturae Crispino decreta. adiecit Vitellius sestertium
decies Sosibio, quod Britannicum praeceptis, Claudium
consiliis iuvaret. rogatus sententiam et Scipio ‘cum idem’
inquit ‘de admissis Poppaeae sentiam quod omnes, putate
me idem dicere quod omnes’, eleganti temperamento inter
coniugalem amorem et senatoriam necessitatem.

5. Continuus inde et saevus accusandis reis Suillius, mul- 1
tique audaciae eius aemuli; nam cuncta legum et magistra-
tuum munia in se trahens princeps materiam praedandi pa-
tefecerat. nec quicquam publicae mercis tam venale fuit 2
quam advocatorum perfidia, adeo ut Samius, insignis eques
Romanus, quadringentis nummorum milibus Suillio datis et
cognita praevaricatione ferro in domo eius incubuerit. igi- 3
tur incipiente C. Silio consule designato, cuius de potentia
⟨et⟩ exitio in tempore memorabo, consurgunt patres le-
gemque Cinciam flagitant, qua cavetur antiquitus, ne quis
ob causam orandam pecuniam donumve accipiat.

6. Deinde obstrepentibus iis, quibus ea contumelia para- 1
batur, discors Suillio Silius acriter incubuit, veterum ora-
torum exempla referens, qui famam et posteros praemia
eloquentiae cogitavissent. pulcherrima⟨m⟩ alioquin et bo-
narum artium principem sordidis ministeriis foedari; ne fi-
dem quidem integram manere, ubi magnitudo quaestuum
spectetur. quodsi in nullius mercedem negoti⟨a ag⟩antur, 2
pauciora fore: nunc inimicitias accusationes, odia et iniurias
foveri, ut quo modo vis morborum pretia medentibus, sic
fori tabes pecuniam advocatis ferat. meminissent C. Asinii,

3 uitellium, *corr. al. Spir Leid* **6** poppeae sentiam *al. Stuttg*^{2} *Leid*] poppe assen (*hoc in fine versus*) essentiam (essen- *punctis del.*) **17** et *add. al.* **20** iis *al. Leid*] si his **23** pulcherrima, *corr. Nipp.* **26** negotia agantur *Heins.*] negotiant (*sequ. rasura*) **29** C *al. Leid*] gali (*aut* gaii*?*)

⟨M.⟩ Messalae ac recentiorum Arruntii et Aesernini: ad
3 summa provectos incorrupta vita et facundia. talia dicente
consule designato, consentientibus aliis, parabatur senten-
tia, qua lege repetundarum tenerentur, cum Suillius et Cos-
sutianus et ceteri, qui non iudicium, quippe in manifestos,
sed poenam statui videbant, circumsistunt Caesarem, ante
acta deprecantes.
1 7. Et postquam adnuit, agere incipiunt: quem illum tanta
superbia esse, ut aeternitatem famae spe praesumat? usui
et rebus subsidium praeparari, ne quis inopia advocatorum
potentibus obnoxius sit. neque tamen eloquentiam gratuito
contingere: omitti curas familiares, ut quis se alienis nego-
tiis intendat. multos militia, quosdam exercendo agros tole-
rare vitam: nihil a quoquam expeti, nisi cuius fructus ante
2 providerit. facile Asinium et Messalam, inter Antonium et
Augustum bellorum praemiis refertos, aut ditium fami-
liarum heredes Aeserninos et Arruntios magnum animum
induisse. prompta sibi exempla, quantis mercedibus P. Clo-
3 dius aut C. Curio contionari soliti sint. se modicos senatores
quieta re publica nulla nisi pacis emolumenta petere. cogi-
taret plebem, qua⟨e⟩ toga enitesceret: sublatis studiorum
4 pretiis etiam studia peritura. ut minus decora haec, ita haud
frustra dicta princeps ratus, capiendis pecuniis modum us-
que ad dena sestertia ⟨statuit⟩, quem egressi repetundarum
tenerentur.
1 8. Sub idem tempus Mithridates, quem imperitasse Ar-
meniis ⟨iussuque C.⟩ Caesaris vinctum memoravi, monente
Claudio in regnum remeavit, fisus Pharasmanis opibus. is
rex Hiberis idemque Mithridatis frater nuntiabat discordare

1 M. *add. Heins.* **10** praeparare, *corr. al.* **20** peterent, *corr. Pich.* (qui quieta... peterent *Halm*) **21** quae *Pich.*] qua **24** statuit *Stuttg*^{2} (*in marg.*) *Leid* (posuit *ante* modum *al.*) **27** iussuque C. *suppl. Url. in lac. 8 fere litterarum*

Parthos summaque imperii ambigua, minora sine cura ha-
beri. nam Gotarzes inter pleraque saeva [qui] necem fratri 2
Artabano coniugique ac filio eius properaverat, unde metus
[eius] in ceteros, et accivere Vardanen. ille, ut erat magnis 3
ausis promptus, biduo tria milia stadiorum invadit ignarum-
que et exterritum Gotarzen proturbat; neque cunctatur
quin proximas praefecturas corripiat, solis Seleucensibus
dominationem eius abnuentibus. in quos, ut patris [sui]
quoque defectores, ira magis quam ex usu praesenti accen-
sus, implicatur obsidione urbis validae et munimentis
obiecti amnis muroque et commeatibus firmatae. interim 4
Gotarzes Daharum Hyrcanorumque opibus auctus bellum
renovat, coactusque Vardanes omittere Seleuciam Bactria-
nos apud campos castra contulit.

9. Tunc, distractis Orientis viribus et quonam inclinarent 1
incertis, casus Mithridati datus est occupandi Armeniam, vi
militis Romani ad excidenda castellorum ardua, simul Hi-
bero exercitu campos persultante. nec enim restitere Arme-
nii, fuso qui proelium ausus erat Demonacte praefecto.
paululum cunctationis attulit rex minoris Armeniae Cotys, 2
versis illuc quibusdam procerum; dein litteris Caesaris co-
ercitus, et cuncta in Mithridaten fluxere, atrociorem quam
novo regno conduceret. at Parthi imperatores cum pugnam 3
pararent, foedus repente iciunt cognitis popularium insidiis,
quas Gotarzes fratri patefecit; congressique primo cunctan-
ter, dein complexi dextras apud altaria deum pepigere frau-
dem inimicorum ulcisci atque ipsi inter se concedere. po- 4
tiorque Vardanes visus retinendo regno; at Gotarzes, ne
quid aemulationis exsisteret, penitus in Hyrcaniam abiit.

2 inter gotharzes, *transpos. Doed.* saeva *Halm*] seua qui **3** properaverat *Mur.*] praeparaberat (prae- *ead. m. mut. in* pro, *dein rest. in* prae), propera *ead. m. in marg.* **4** *eius del. Acid.* **8** sui *del. Fu.* **18** resistere, *corr. al. Leid* **22** quam atrociorem quam, *corr. al. Leid* **24** iaciunt, *corr. al. Stuttg*[2] *Leid*

regressoque Vardani deditur Seleucia septimo post defec-
tionem anno, non sine dedecore Parthorum, quos una civi-
tas tam diu eluserat.
1 10. Exim validissimas praefecturas invisit: et recuperare
Armeniam ave⟨b⟩at, ni a Vibio Marso, Syriae legato,
bellum minitante cohibitus foret. atque interim Gotarzes
paenitentia concessi regni et vocante nobilitate, cui in pace
2 durius servitium est, contrahit copias. et huic contra itum ad
amnem Erinden; in cuius transgressu multum certato pervi-
cit Vardanes, prosperisque proeliis medias nationes subegit
ad flumen Sinden, quod Dahas Ariosque disterminat. ibi
modus rebus secundis positus: nam Parthi, quamquam vic-
3 tores, longinquam militiam aspernabantur. igitur structis
monimentis, quibus opes suas testabatur nec cuiquam ante
Arsacidarum tributa illis de gentibus parta, regreditur in-
gens gloria atque eo ferocior et subiectis intolerantior; qui
dolo ante composito incautum venationique intentum in-
terfecere, primam intra iuventam, sed claritudine paucos
inter se⟨n⟩um regum, si perinde amorem inter populares
4 quam metum apud hostes quaesivisset. nece Vardanis tur-
batae Parthorum res inter ambiguos, quis in regnum accipe-
retur. multi ad Gotarzen inclinabant, quidam ad Meherda-
ten prolem Phraatis, obsidio nobis datum. dein praevaluit
Gotarzes; potitusque regiam per saevitiam ac luxum adegit
Parthos mittere ad principem Romanum occultas preces,
quis permitti Meherdaten patrium ad fastigium orabant.

1 uardane, *corr. Lips.* **5** avebat *al.* (*Lips.*)] habeat **8** huic *al. Stuttg*^{2} *Leid*] hinc **13** structis *Andr.*] estructis (*cf. 12,47,4* econtra) **14** monimentis *Lips.* (monumentis *al. Stuttg*^{2})] munimentis **15** parta *YOl*^{2} (r *s. lin.*)] parata **19** inter senum *al.*] inter se uni **21** res *al. Stuttg*^{2} (*s. lin.*) *Leid*] rex (*cf. 12,14,4*) regno, *corr. Lips.* **22** agordazen, *corr. al. Spir Leid* **23** phraatis *al.* (phrahatis *al. Spir Leid*)] prahatis **24** potitusque *al. Spir Leid*] positusque

11. Isdem consulibus ludi saeculares octingentesimo post 1
Romam conditam, quarto et sexagesimo, quam Augustus
ediderat, spectati sunt. utriusque principis rationes praeter-
mitto, satis narratas libris, quibus res imperatoris Domitiani
composui. nam is quoque edidit ludos saeculares, iisque
intentius adfui sacerdotio quindecimvirali praeditus ac tunc
praetor. quod non iactantia refero, sed quia collegio quin-
decimvirum antiquitus ea cura, et magistratus potissimum
exsequebantur officia caerimoniarum. sedente Claudio cir- 2
censibus ludis, cum pueri nobiles equis ludicrum Troiae
inirent interque eos Britannicus imperatore genitus et L.
Domitius adoptione mox in imperium et cognomentum Ne-
ronis adscitus, favor plebis acrior i⟨n⟩ Domitium loco prae-
sagii acceptus est. vulgabaturque adfuisse infantiae eius 3
dracones in modum custodum, fabulosa et externis miracu-
lis adsimilata; nam ipse, haudquaquam sui detractor, unam
omnino anguem in cubiculo visam narrare solitus est.

12. Verum inclinatio populi supererat ex memoria Ger- 1
manici, cuius illa reliqua suboles virilis; et matri Agrippinae
miseratio augebatur ob saevitiam Messalinae, quae semper
infesta et tunc commotior, quo minus strueret crimina et
accusatores, novo et furori proximo amore distinebatur.
nam in C. Silium, iuventutis Romanae pulcherrimum, ita 2
exarserat, ut Iuniam Silanam, nobilem feminam, matrimo-
nio eius exturbaret vacuoque adultero poteretur. neque Si-
lius flagitii aut periculi nescius erat; sed certo, si abnueret,
exitio et nonnulla fallendi spe, simul magnis praemiis,
op⟨p⟩eriri futura et praesentibus frui pro solacio habebat.
illa non furtim, sed multo comitatu ventitare domum, 3
egressibus adhaerescere, largiri opes honores; postremo,

5 iisque *al.*] hisque, *sed* h *erasum* **6** affuit, *corr. al. Leid* **13** acrior in *al. Spir*] acriori **16** detractator *Burman* (*cf. 11,25,2* dictor *pro* dictator) **28** operiri, *corr. al.*

velut translata iam fortuna, servi liberti paratus principis
apud adulterum visebantur.
1 13. At Claudius, matrimonii sui ignarus et munia censo-
ria usurpans, theatralem populi lasciviam severis edictis in-
crepuit, quod in Publium Pomponium consularem (is car-
mina scaenae dabat) inque feminas inlustres probra iecerat.
2 et lege lata saevitiam creditorum coercuit, ne in morte⟨m⟩
parentum pecunias filiis familiarum faenori darent; fontes-
que aquarum Simbruinis collibus deductos urbi intulit; ac
novas litterarum formas addidit vulgavitque, comperto
Graecam quoque litteraturam non simul coeptam absolu-
tamque.
1 14. Primi per figuras animalium Aegyptii sensus mentis
effingebant – ea antiquissima monimenta memoriae huma-
nae impressa saxis cernuntur –, et litterarum semet inven-
tores perhibent; inde Phoenicas, quia mari praepollebant,
intulisse Graeciae gloriamque adeptos, tamquam reppere-
2 rint, quae acceperant. quippe fama est Cadmum classe
Phoenicum vectum rudibus adhuc Graecorum populis artis
eius auctorem fuisse. quidam Cecropem Atheniensem vel
Linum Thebanum et temporibus Troianis Palamedem Ar-
givum memorant sedecim litterarum formas, mox alios ac
3 praecipuum Simoniden ceteras repperisse. at in Italia
Etrusci ab Corinthio Demarato, Aborigines Arcade ab Eu-
andro didicerunt; et forma litteris Latinis quae veterrimis
Graecorum. sed nobis quoque paucae primum fuere,
deinde additae sunt. quo exemplo Claudius tres litteras
adiecit, quae ⟨in⟩ usu imperitante eo, post obliteratae, ad-

2 alterum (*sed* adulterum *m. post. in marg.*), *corr. al. Leid* (*Put.*) **7** in morte, *corr. P* (*ed. Froben.*) **9** Simbruinis *Rhen.*] subinbruinis **11** quoque graecam, *corr. ed. Froben.* **14** ea *Lips.*] et **24** aboriginib; (*cf. 12,36,3* torquibus *pro* torques), *corr. al. Spir* arcades, *corr. al. Stuttg*[2] *Leid* **25** formas, *sed* s *del.* **28** in *add. Nipp.* (fuere in usu *al.*)] usui

spiciuntur etiam nunc in aere publico [⟨publican⟩dis plebis-
citis] per fora ac templa fixo.
15. Rettulit deinde ad senatum super collegio haruspi- 1
cum, ne vetustissima Italiae disciplina per desidiam exole-
sceret. saepe adversis rei publicae temporibus accitos,
quorum monitu redintegratas caerimonias et in posterum
rectius habitas; primoresque Etruriae sponte aut patrum
Romanorum impulsu retinuisse scientiam et in familias
propagasse. quod nunc segnius fieri publica circa bonas ar-
tes socordia, et quia externae superstitiones valescant. et 2
laeta quidem in praesens omnia, sed benignitati deum gra-
tiam referendam, ne ritus sacrorum inter ambigua culti per
prospera obliterarentur. factum ex eo senatus consultum, 3
viderent pontifices quae retinenda firmandaque haru-
spicum.
16. Eodem anno Cheruscorum gens regem Roma petivit 1
amissis per interna bella nobilibus et uno reliquo stirpis
regiae, qui apud urbem habebatur, nomine Italicus. pa-
ternum huic genus e Flavo fratre Arminii, mater ex Ac-
tumero principe Chattorum erat; ipse forma decorus et ar-
mis equisque in patrium nostrumque morem exercitus. igi-
tur Caesar auctum pecunia, additis stipatoribus, hortatur
gentile decus magno animo capessere: illum primum Ro-
mae ortum nec obsidem, sed civem ire externum ad impe-
rium. ac primo laetus Germanis adventus, atque eo, quod 2
nullis discordiis imbutus pari in omnes studio ageret, cele-
brari coli, modo comitatem et temperantiam, nulli invisa,

1 publico dis (*recte* publico publicandis *Hol*) plebiscitis, *sed iure* dis plebiscitis *secl. Nipp. et Bai.* **5** accitis, *corr. Urs.* **16** romae, *corr. Rhen.* (*cf. 2,1,1; 12,14,1*) **18** italus, *corr. al. Stuttg*[2] *Leid* (*cf. 17,1*) **19** armenii, *cf. ad 1,55,3* actumero (*cf. 17,1*), *v. Muellenhoff, Zschr. f. dtsch. Alt. 9,1865,223* **22** augustus (*radendo ex* augustum *effectum*), *corr. al.*

saepius vinolentiam ac libidines, grata barbaris, usurpans.
iamque apud proximos, iam longius clarescere, cum poten-
tiam eius suspectantes, qui factionibus floruerant, discedunt
ad conterminos populos ac testificantur adimi veterem Ger-
3 maniae libertatem et Romanas opes insurgere. adeo nemi-
nem isdem in terris ortum, qui principem locum impleat,
nisi exploratoris Flavi progenies super cunctos attollatur?
frustra Arminium praescribi: cuius si filius hostili in solo
adultus in regnum venisse⟨t⟩, posse extimesci, infectum ali-
monio servitio cultu, omnibus externis: at si paterna Italico
mens esset, non alium infensius arma contra patriam ac
deos penates quam parentem eius exercuisse.
1 17. His atque talibus magnas copias coegere, nec paucio-
res Italicum sequebantur. non enim inrupisse ad invitos, sed
accitum memorabat, quando nobilitate ceteros anteiret:
virtutem experirentur, an dignum se patruo Arminio, avo
2 Actumero praeberet. nec patrem rubori, quod fidem adver-
sus Romanos volentibus Germanis sumptam numquam
omisisset. falso libertatis vocabulum obtendi ab iis, qui pri-
vatim degeneres, in publicum exitiosi, nihil spei nisi per
3 discordias habeant. adstrepebat huic alacre vulgus; et
magno inter barbaros proelio victor rex, dein secunda for-
tuna ad superbiam prolapsus pulsusque ac rursus Lango-
bardorum opibus refectus per laeta per adversa res Cherus-
cas adflictabat.
1 18. Per idem tempus Chauci nulla dissensione domi et
morte Sanquinii alacres, dum Corbulo adventat, inferiorem
Germaniam incursavere duce Gannasco, qui natione Can-
⟨n⟩inefas, auxiliare ⟨stip⟩endium meritus, post transfuga,
levibus navigiis praedabundus Gallorum maxime oram va-

7 Flavi *Or.*] flabii (flavii *al. Spir Leid*) **9** uenisse posse. Testi mesci, *corr. Rhen.* **17** actumero *al. Stuttg*^{2} *Leid*] catumero (*cf. 16,1*) **28** caninefas, *cf. 4 ,73,2* **29** auxiliare ex diu meritis, *corr. Bip. coll. 2,52,1*

stabat, non ignarus dites et imbelles esse. at Corbulo pro- 2
vinciam ingressus magna cum cura et mox gloria, cui princi-
pium illa militia fuit, triremes alveo Rheni, ceteras navium,
ut quaeque habiles, per aestuaria et fossas adegit; luntri-
busque hostium depressis et exturbato Gannasco, ubi prae-
sentia satis composita sunt, legiones operum et laboris igna-
vas, populationibus laetantes, veterem ad morem reduxit,
ne quis agmine decederet nec pugnam nisi iussus iniret.
stationes vigiliae, diurna nocturnaque munia in armis agi- 3
tabantur; feruntque militem, quia vallum non accinctus, at-
que alium, quia pugione tantum accinctus foderet, morte
punitos. quae nimia et incertum an falso iacta originem
tamen e severitate ducis traxere; intentumque et magnis
delictis inexorabilem scias, cui tantum asperitatis etiam ad-
versus levia credebatur.

19. Ceterum is terror milites hostesque in diversum adfe- 1
cit: nos virtutem auximus, barbari ferociam infregere. et
natio Frisiorum post rebellionem clade L. Apronii coeptam
infensa aut male fida, datis obsidibus consedit apud agros a
Corbulone descriptos; idem senatum magistratus leges im-
posuit. ac ne iussa exuerent, praesidium immunivit, missis 2
qui maiores Chaucos ad deditionem pellicerent, simul Gan-
nascum dolo aggrederentur. nec inritae aut degeneres insi-
diae fuere adversus transfugam et violatorem fidei. sed 3
caede eius motae Chaucorum mentes, et Corbulo semina
rebellionis praebebat, ut laeta apud plerosque, ita apud
quosdam [in] sinistra fama. cur hostem conciret? adversa in
re⟨m⟩ publica⟨m⟩ casura; sin prospere egisset, formido-
losum paci virum insignem et ignavo principi praegravem.
igitur Claudius adeo novam in Germanias vim prohibuit, ut
referri praesidia cis Rhenum iuberet.

12 iacta *V58* (*s. lin.*) *Spir* (*Rhen.*)] acta **14** delectis, *corr. al.* *Stuttg*^{2} *Leid* **20** senatus *ex* senatum, *corr. al.* *Stuttg*^{2} *Leid* **27** in *del. al.* **28** re publica, *corr. al.*

1 20. Iam castra in hostili solo molienti Corbuloni eae litte-
rae redduntur. ille re subita, quamquam multa simul offun-
derentur, metus ex imperatore, contemptio ex barbaris,
ludibrium apud socios, nihil aliud prolocutus quam 'beatos
2 quondam duces Romanos', signum receptui dedit. ut tamen
miles otium exueret, inter Mosam Rhenumque trium et
viginti milium spatio fossam perduxit, qua incerta Oceani
vitarentur. insigne tamen triumphi indulsit Caesar, quamvis
bellum negavisset.

3 Nec multo post Curtius Rufus eundem honorem adipisci-
tur, qui in agro Mattiaco recluserat specus quaerendis venis
argenti; unde tenuis fructus nec in longum fuit, at legioni-
bus cum damno labor, effodere rivos, quaeque in aperto
gravia, humum infra moliri. quis subactus miles, et quia
plures per provincias similia tolerabantur, componit occul-
tas litteras nomine exercituum, precantium imperatorem,
ut, quibus permissurus esset exercitus, triumphalia ante tri-
bueret.

1 21. De origine Curtii Rufi, quem gladiatore genitum qui-
dam prodidere, neque falsa prompserim et vera exsequi
pudet. postquam adolevit, sectator quaestoris, cui Africa
obtigerat, dum in oppido Adrumeto vacuis per medium diei
porticibus secretus agitat, oblata ei species muliebris ultra
modum humanum et audita est vox 'tu es, Rufe, qui in hanc
2 provinciam pro consule venies'. tali omine in spem sublatus
degressusque in urbem largitione amicorum, simul acri
ingenio quaesturam et mox nobiles inter candidatos prae-
turam principis suffragio adsequitur, cum hisce verbis Tibe-
rius dedecus natalium eius velavisset: 'Curtius Rufus vide-

5 quosdam, *corr. Lips.* (*cf. Dionem 60,30,5*) ut *al. Spir Leid*] ui **7** perduxit *al. Spir*] praeduxit **8** uetarentur, *corr. Vertr.* insignia *ex* insigni, *corr. Halm coll. 4,23,1; 12,3,2* **11** mathiaco, *corr. Rhen.* **13** effodere *al.* (*Rhen.*)] et fodere **26** urbem *Nipp.*] urbae | et

tur mihi ex se natus.' longa post haec senecta, et adversus 3
superiores tristi adulatione, adrogans minoribus, inter pares
difficilis, consulare imperium, triumphi insignia ac po-
stremo Africam obtinuit; atque ibi defunctus fatale praesa-
gium implevit.

22. Interea Romae, nullis palam neque cognitis mox cau- 1
sis, Cn. Nonius eques Romanus ferro accinctus reperitur in
coetu salutantum principem. nam postquam tormentis di-
laniabatur, de se non i⟨nfitiatus⟩ conscios non edidit, incer-
tum an occultans.

Isdem consulibus P. Dolabella censuit spectaculum gla- 2
diatorum per omnes annos celebrandum pecunia eorum,
qui quaesturam adipiscerentur. apud maiores virtutis id 3
praemium fuerat, cunctisque civium, si bonis artibus fide-
rent, licitum petere magistratus; ac ne aetas quidem distin-
guebatur, quin prima iuventa consulatum et dictaturas in-
irent. sed quaestores regibus etiam tum imperantibus insti- 4
tuti sunt, quod lex curiata ostendit ab L. Bruto repetita.
mansitque consulibus potestas deligendi, donec eum quo-
que honorem populus mandaret. creatique primum Vale-
rius Po⟨ti⟩tus et Aemilius Mamercus sexagesimo tertio
anno post Tarquinios exactos, ut rem militarem comita-
rentur. dein gliscentibus negotiis duo additi, qui Romae 5
curarent. mox duplicatus numerus, stipendiaria iam Italia et
accedentibus provinciarum vectigalibus. post lege Sullae 6
viginti creati supplendo senatui, cui iudicia tradiderat. et
quamquam equites iudicia recuperavissent, quaestura ta-
men ex dignitate candidatorum aut facilitate tribuentium
gratuito concedebatur, donec sententia Dolabellae velut
venundaretur.

9 non infitiatus *Jac. Gron. coll. 3, 14, 1*] noni *cum lacuna 15 fere litt.* **13** id *al. Leid*] sit (*vet. m. superscr.* al. [*i.e.* alii] id) **21** Potitus *Z* (*Lips.*)] potus **25** legem, *corr. al. Stuttg*^{2}

a.p. Chr. 48 1 23. A. Vitellio L. Vips⟨t⟩ano consulibus cum de sup-
plendo senatu agitaretur primoresque Galliae, quae Co-
mata appellatur, foedera et civitatem Romanam pridem ad-
secuti, ius adipiscendorum in urbe honorum expeterent,
2 multus ea super re variusque rumor. et studiis diversis apud
principem certabatur, adseverantium non adeo aegram Ita-
liam, ut senatum suppeditare urbi suae nequiret. suffecisse
olim indigenas consanguineis populis, nec paenitere veteris
rei publicae. quin adhuc memorari exempla, quae priscis
moribus ad virtutem et gloriam Romana indoles prodiderit.
3 an parum quod Veneti et Insubres curiam inruperint, nisi
coetu alienigenarum velut captivitas inferatur? quem ultra
honorem residuis nobilium, aut si quis pauper e Latio sena-
4 tor foret? oppleturos omnia divites illos, quorum avi pro-
avique hostilium nationum duces exercitus nostros ferro
vique ceciderint, divum Iulium apud Alesiam obsederint.
recentia haec: quid si memoria eorum oreretur, qui ⟨in⟩
Capitolio et ar⟨c⟩e Romana manibus eorundem prostrati
s⟨int⟩? fruerentur sane vocabulo civitatis: insignia patrum,
decora magistratuum ne vulgarent.

1 24. His atque talibus haud permotus princeps et statim
contra disseruit et vocato senatu ita exorsus est: 'maiores
mei, quorum antiquissimus Clausus origine Sabina simul in
civitatem Romanam et in familias patriciorum adscitus est,
hortantur uti paribus consiliis in re publica capessenda,
2 transferendo huc quod usquam egregium fuerit. neque
enim ignoro Iulios Alba, Coruncanios Camerio, Porcios
Tusculo, et ne vetera scrutemur, Etruria Lucaniaque et

1 uipsana, *corr. Rup.* (*cf. 25,4; 14,1,1*) **12** coetus, *corr. Rit.* **17** moreretur, *corr. Bach* in *add. Heubner* (sub *Drae.*, capto *O. Skutsch*) **18** arce *Acid.*] ara prostrati sint *Halm*] per se satis **25** in re publica *Stuttg*[2] *Leid* (*Halm*)] *post rasuram* rem publica (ad rem publicam *sequ.* capessendam *Rit.*)

omni Italia in senatum adscitos, postremo ipsam ad Alpes
promotam, ut non modo singuli viritim, sed terrae, gentes
in nomen nostrum coalescerent. tunc solida domi quies; et 3
adversus externa floruimus, cum Transpadani in civitatem
recepti, cum specie deductarum per orbem terrae legionum
additis provincialium validissimis fesso imperio subventum
est. num paenitet Balbos ex Hispania nec minus insignes
viros e Gallia Narbonensi transivisse? manent posteri
eorum nec amore in hanc patriam nobis concedunt. quid 4
aliud exitio Lacedaemoniis et Atheniensibus fuit, quam-
quam armis pollerent, nisi quod victos pro alienigenis arce-
bant? at conditor nostri Romulus tantum sapientia valuit,
ut plerosque populos eodem die hostes, dein cives habuerit.
advenae in nos regnaverunt; libertinorum filiis magistratus
mandare non, ut plerique falluntur, repens, sed priori po-
pulo factitatum est. at cum Senonibus pugnavimus: scilicet 5
Vulsci et Aequi numquam adversam nobis aciem instru-
xere. capti a Gallis sumus: sed et Tuscis obsides dedimus et
Samnitium iugum subiimus. ac tamen, si cuncta bella recen- 6
seas, nullum breviore spatio quam adversus Gallos confec-
tum: continua inde ac fida pax. iam moribus artibus adfini-
tatibus nostris mixti aurum et opes suas inferant potius
quam separati habeant. omnia, patres conscripti, quae nunc 7
vetustissima creduntur, nova fuere: plebei magistratus post
patricios, Latini post plebeios, ceterarum Italiae gentium
post Latinos. inveterascet hoc quoque, et quod hodie ex-
emplis tuemur, inter exempla erit.'

25. Orationem principis secuto patrum consulto primi 1
Aedui senatorum in urbe ius adepti sunt. datum id foederi
antiquo, et quia soli Gallorum fraternitatis nomen cum po-
pulo Romano usurpant.

1 accitos, *corr. Nipp.* **15** mandaret, *sed* t *del. ead. m.* **19** subiimus *Or.*] subimus (subivimus *m. rec.*) ac tamen *Y03* (*Halm*)] attamen

2 Isdem diebus in numerum patriciorum adscivit Caesar
vetustissimum quemque e senatu aut quibus clari parentes
fuerant, paucis iam reliquis familiarum, quas Romulus
maiorum et L. Brutus minorum gentium appellaverant, ex-
haustis etiam quas dict⟨at⟩or Caesar lege Cassia et prin-
ceps Augustus lege S⟨a⟩enia sublegere; laetaque haec in
rem publicam munia multo gaudio censoris inibantur.
3 famosos probris quonam modo senatu depelleret anxius,
mitem et recens repertam quam ex severitate prisca ratio-
nem adhibuit, monendo, secum quisque de se consultaret
peteretque ius exuendi ordinis: facilem eius rei veniam; et
motos senatu excusatosque simul propositurum, ut iudi-
cium censorum ac pudor sponte cedentium permixta igno-
4 miniam mollirent. ob ea Vips⟨t⟩anus consul rettulit patrem
senatus appellandum esse Claudium: quippe promiscum
patris patriae cognomentum; nova in rem publicam merita
non usitatis vocabulis honoranda. sed ipse cohibuit consu-
5 lem ut nimium adsentantem. condiditque lustrum, quo
censa sunt civium quinquagies novies centena octoginta
quattuor milia septuaginta duo. isque illi finis inscitiae erga
domum suam fuit: haud multo post flagitia uxoris noscere
ac punire adactus, ut deinde ardesceret in nuptias incestas.
1 26. Iam Messalina facilitate adulter⟨i⟩orum in fastidium
versa ad incognitas libidines profluebat, cum abrumpi dissi-
mulationem etiam Silius, [sive] fatali vaecordia an immi-
nentium periculorum remedium ipsa pericula ratus, urgue-
2 bat: quippe non eo ventum, ut senecta⟨m⟩ principis oppe-
rire⟨n⟩tur. insontibus innoxia consilia, flagitii manifestis
subsidium ab audacia petendum. adesse conscios paria

5 dictor, *corr. al. Spir Leid* **6** senia, *corr. Lips.* **11** exeundi, *corr. Lips.* **13** permixti, *corr. Rit.* **14** uipsanius, *corr. Rupr.* **19** LVIIII. LXXXIIII. LXXII **23** adulterorum, *corr. al. Spir Leid* **25** sive *del. Acid.* **27** senecta principis opperiretur, *corr. al.* **28** flagitiis, *corr. Acid.* **29** paria *al.* (*Put.*)] patriā

metuentes. se caelibem, orbum, nuptiis et adoptando Britannico paratum. mansuram eandem Messalinae potentiam, addita securitate, si praevenirent Claudium, ut insidiis incautum, ita irae properum. segniter eae voces acceptae, 3
non amore in maritum, sed ne Silius summa adeptus sperneret adulteram scelusque inter ancipitia probatum veris mox pretiis aestimaret. nomen tamen matrimonii concupivit ob magnitudinem infamiae, cuius apud prodigos novissima voluptas est. nec ultra exspectato, quam dum sacrificii gratia Claudius Ostiam proficisceretur, cuncta nuptiarum sollemnia celebrat.

27. Haud sum ignarus fabulosum visum iri tantum ullis mortalium securitatis fuisse in civitate omnium gnara et nihil reticente, nedum consulem designatum cum uxore principis praedicta die, adhibitis qui obsignarent, velut suscipiendorum liberorum causa convenisse, atque illam audisse auspicum verba, subisse ⟨vota⟩, sacrificasse apud deos; discubitum inter convivas, oscula complexus, noctem denique actam licentia coniugali. sed nihil compositum miraculi causa, verum audita scriptaque senioribus trado.

28. Igitur domus principis inhorruerat, maximeque quos 1
penes potentia et, si res verterentur, formido, non iam secretis colloquiis, sed aperte fremere, dum histrio cubiculum principis insultaverit, dedecus quidem inlatum, sed excidium procul afuisse: nunc iuvenem nobilem dignitate forma⟨e⟩, vi mentis ac propinquo consulatu maiorem ad spem accingi; nec enim occultum, quid post tale matrimonium superesset. subibat sine dubio metus reputantes hebe- 2

8 perditos *Nipp.* **12** tanto nullis, *corr. al. Spir Leid* **17** vota, *quod add. Drae., post* subisse *posuit Hanslik, eodem loco* flammeum *Url. coll. 15,37,4* **23** histrio *Bip.*] histruo **24** insultaverit *Bip.*] exultabero **25** excidium *al. Spir*] et scidium affuisse (*cf. 15,16,1*), *corr. Or., sed* abfuisse *iam al. Spir Leid* (*s. lin.*) **26** forma, *corr. Lips.* (*cf. 12,51,4*)

tem Claudium et uxori devinctum multasque mortes iussu
Messalinae patratas. rursus ipsa facilitas imperatoris fidu-
ciam dabat, si atrocitate criminis praevaluissent, posse op-
primi, damnatam ante quam ream; sed in eo discrimen
verti, si defensio audiretur, utque clausae aures etiam confi-
tenti forent.

1 29. Ac primo Callistus, iam mihi circa necem ⟨C.⟩ Cae-
saris narratus, et Appianae caedis molitor Narcissus fla-
grantissimaque eo in tempore gratia Pallas agitavere, num
Messalinam secretis minis depellerent amore Silii, cuncta
2 alia dissimulantes. dein metu, ne ad perniciem ultro trahe-
rentur, desistunt, Pallas per ignaviam, Callistus prioris quo-
que regiae peritus et potentiam cautis quam acribus consi-
liis tutius haberi: perstitit Narcissus, id solum immutans, ne
3 quo sermone praesciam criminis et accusatoris faceret. ipse
ad occasiones intentus, longa apud Ostiam Caesaris mora,
duas paelices, quarum is corpori maxime insueverat, largi-
tione ac promissis et uxore deiecta plus potentiae osten-
tando perpulit delationem subire.

1 30. Exim Calpurnia (id paelici nomen), ubi datum secre-
tum, genibus Caesaris provoluta nupsisse Messalinam Silio
exclamat; simul Cleopatram, quae [idem] opperiens adsta-
bat, an idem comperisset interrogat, atque illa adnuente
2 cieri Narcissum postulat. is veniam in praeteritum petens,
quod Titios, Vettios, Plautios di⟨ssi⟩mulavisset, nec nunc

7 C. *add. Faër.* **11** ultro *al.* (*Put.*)] ultra **14** id solum *Y01 ex correctura* (*Sör.*)] ut solum id (solum id *Leid*) **19** perculit, *corr. al.* (*Put.*) **22** idem *del. Andr., qui id vocabulum ante* comperisset *transposuit* (et idem *Leid, qui ante* comperisset *iterum habet* idem) : id *Halm,* id ipsum *Doed.* **25** cicios vectios plaucios (Titios *Brotier,* Vettios *Or.,* plautios *Leid*) *Stuttg*^{2}] ei cis uetticis plautio (*cf. Koestermann, Philologus 104,1960,97sq., Martin, ClQ 14,1964,113, Goodyear, ClQ 15,1965,317, Heubner, WSt 12 (NF), 1978,169sqq.*) dimulauisset, *corr. al. Spir Leid*

adulteria obiecturum ait, ne domum servitia et ceteros for-
tunae paratus reposceret: frueretur immo his, ⟨s⟩ed redde-
ret uxorem rumperetque tabulas nuptiales. 'an discidium'
inquit 'tuum nosti? nam matrimonium Silii vidit populus et
senatus et miles; ac ni propere agis, tenet urbem maritus.'

31. Tum potissimos amicorum vocat, primumque rei fru- 1
mentariae praefectum Turranium, post Lusium Getam
praetorianis impositum percunctatur. quis fatentibus cer-
⟨ta⟩tim ceteri circumstrepunt, iret in castra, firmaret prae-
torias cohortes, securitati ante quam vindictae consuleret.
satis constat eo pavore offusum Claudium, ut identidem
interrogaret, an ipse imperii potens, an Silius privatus esset.

At Messalina non alias solutior luxu, adulto autumno 2
simulacrum vindemiae per domum celebrabat. urgeri prela,
fluere lacus; et feminae pellibus accinctae adsultabant ut
sacrificantes vel insanientes Bacchae; ipsa crine fluxo
thyrsum quatiens, iuxtaque Silius hedera vinctus, gerere co-
thurnos, iacere caput, strepente circum procaci choro. fe- 3
runt Vettium Valentem, lascivia in praealtam arborem co-
nisum, interrogantibus quid adspiceret, respondisse tem-
pestatem ab Ostia atrocem, sive coeperat ea species, seu
forte lapsa vox in praesagium vertit.

32. Non rumor interea, sed undique nuntii incedunt, qui 1
gnara Claudio cuncta et venire promptum ultioni adferrent.
igitur Messalina Lucullanos in hortos, Silius dissimulando
metum ad munia fori digrediuntur. ceteris passim dilabenti-
bus adfuere centuriones, inditaque sunt vincla, ut quis repe-
riebatur in publico aut per latebras. Messalina tamen, 2

1 nedum *Halm, sed cf. Heubner, WSt 77,1964,142,6* **2** set *Acid.*] et **6** potissimum, *corr. Merc.* (potissimum quemque *Stuttg*^{2} *Leid*) **8** certium, *corr. al. Spir* (*Put.*) **22** lassa, *corr. al. Spir Leid* **25** Lucullanos *W. Her.*] fucilianos (lucilianos *al. Stuttg*^{2} *Leid,* Lucullianos *Ber.*) **26** metum (*corr. ex* metu, *cf. 15,69,2*)

quamquam res adversae consilium eximerent, ire obviam et aspici a marito, quod saepe subsidium habuerat, haud segniter intendit, misitque ut Britannicus et Octavia in complexum patris pergerent. et Vibidiam, virginum Vestalium vetustissimam, oravit pontifici⟨s⟩ maximi aures adire,
3 clementiam expetere. atque interim tribus omnino comitantibus – id repente solitudinis erat – spatium urbis pedibus emensa, vehiculo, quo purgamenta hortorum e⟨x⟩cipiuntur, Ostiensem viam intrat, nulla cuiusquam misericordia, quia flagitiorum deformitas praevalebat.

33. Trepidabatur nihilo minus a Caesare: quippe Getae praetorii praefecto haud satis fidebant, ad honesta seu prava iuxta levi. ergo Narcissus adsumptis quibus idem metus, non aliam spem incolumitatis Caesari adfirmat, quam si ius militum uno illo die in aliquem libertorum transferret, seque offert suscepturum. ac ne, dum in urbem vehitur, ad paenitentiam a L. Vitellio et Largo Caecina mutaretur, in eodem gestamine sedem poscit adsumit⟨ur⟩que.

1 34. Crebra posthac fama fuit, inter diversas principis voces, cum modo incusaret flagitia uxoris, aliquando ad memoriam coniugii et infantiam liberorum revolveretur, non aliud prolocutum Vitellium quam 'o facinus! o scelus!'. instabat quidem Narcissus aperire ambages et veri copiam facere; sed non ideo pervicit, quin suspensa et quo ducerentur inclinatura responderet exemploque eius Largus
2 Caecina uteretur. et iam erat in adspectu Messalina clamitabatque audiret Octaviae et Britannici matrem, cum ob-

3 misitque *Halm*] missique *ex* misique *corr. m. post.* **5** pontifici, *corr. al. Spir Leid* **8** eripiuntur, *corr. Heins.* **9** cuiusque, *corr. al. Leid* **14** caesaris, *corr. ead. m. in marg.* **16** refertur uehitur, *sed* refertur *del. ead. m.; inde* uehitur *al.* (*Put.*) **17** et Largo *Nipp.*] p. largo **18** poscit assumiturque *Walther*] poscitussum itque, *sed* u *post* t *mutavit m. post. in* a (poscit sumitque *al. Stuttg*[2] *Leid*)

strepere accusator, Silium et nuptias referens; simul codicil-
los libidinum indices tradidit, quis visus Caesaris averteret.
nec multo post urbem ingredienti offerebantur communes 3
liberi, nisi Narcissus amoveri eos iussisset. Vibidiam depel-
lere nequivit, quin multa cum invidia flagitaret, ne inde-
fensa coniux exitio daretur. igitur auditurum principem et
fore diluendi criminis facultatem respondit: iret interim
virgo et sacra capesseret.

35. Mirum inter haec silentium Claudi, ⟨Vi⟩tellius 1
ignaro propior: omnia liberto oboediebant. patefieri do-
mum adulteri atque illuc deduci imperatorem iubet. ac pri-
mum in vestibulo effigiem patris Silii consulto senatus abo-
litam demonstrat, tum quicquid avitum Neronibus et Drusis
in pretium probri cessisse. incensumque et ad minas erum- 2
pentem castris infert, parata contione militum; apud quos
praemonente Narcisso pauca verba fecit: nam etsi iustum
dolorem pudor impediebat. continuus dehinc cohortium
clamor nomina reorum et poenas flagitantium; admotusque
Silius tribunali non defensionem, non moras temptavit, pre-
catus ut mors adceleraretur. eadem constantia et inlustres 3
equites Romani [cupido maturae necis fuit]. et Titium Pro-
culum, custodem a Silio Messalinae datum et indicium offe-
rentem, Vettium Valentem confessum et Pompeium Urbi-
cum ac Saufeium Trogum ex consciis tradi ad supplicium
iubet. Decrius quoque Calpurnianus vigilum praefectus,
Sulpicius Rufus ludi procurator, Iuncus Vergilianus senator
eadem poena adfecti.

36. Solus Mnester cunctationem attulit, dilaniata veste 1
clamitans, adspiceret verberum notas, reminisceretur vocis,

5 quin *ead. m. in marg. pro* quid (*cf. 11,33*) **7** respondit *al. Spir Leid*] Rp **9** uitellius *al.*] iulius **13** avitum *Chifflet*] habitum (*cf. 13,34,1; 14,18,2*) **21** cupido – fuit *secl. Rit. et Nipp.* Tettium *pro* et titium *Andr. coll. Hist. I 79,5 et IV 39,1*

qua se obnoxium iussis Messalinae dedisset: aliis largitione
aut spei magnitudine, sibi ex necessitate culpam; nec cui-
quam ante pereundum fuisse, si Silius rerum poteretur.
2 commotum his et pronum ad misericordiam Caesarem per-
pulere liberti, ne tot inlustribus viris interfectis histrioni
consuleretur: sponte an coactus tam magna peccavisset, ni-
3 hil referre. ne Trauli quidem Montani equitis Romani de-
fensio recepta est. is modesta iuventa, sed corpore insigni,
accitus ultro noctemque intra unam a Messalina proturba-
4 tus erat, paribus lasciviis ad cupidinem et fastidia. Suillio
Caesonino et Plautio Laterano mors remittitur, huic ob pa-
trui egregium meritum; Caesoninus vitiis protectus est,
tamquam in illo foedissimo coetu passus muliebria.
1 37. Interim Messalina Lucullanis in hortis prolatare
vitam, componere preces, nonnulla spe et aliquando ira:
tantum inter extrema superbiae ge⟨re⟩bat. ac ni caedem
eius Narcissus properavisset, verterat pernicies in accusato-
2 rem. nam Claudius domum regressus et tempestivis epulis
delenitus, ubi vino incaluit, iri iubet nuntiarique miserae
(hoc enim verbo usum ferunt) dicendam ad causam postera
die adesset. quod ubi auditum et languescere ira, redire
amor ac, si cunctarentur, propinqua nox et uxorii cubiculi
memoria timebantur, prorumpit Narcissus denuntiatque
centurionibus et tribuno, qui aderat, exsequi caedem: ita
imperatorem iubere. custos et exactor e libertis Euodus
3 datur. isque raptim in hortos praegressus repperit fusam
humi, adsidente matre Lepida, quae florenti filiae haud
concors, supremis eius necessitatibus ad miserationem
evicta erat suadebatque, ne percussorem opperiretur:
transisse vitam neque aliud quam morti decus quaerendum.
4 sed animo per libidines corrupto nihil honestum inerat; la-

10 suilio, *corr. al.* (*Or.*) **14** lucilianis, *cf. ad 32, 1* **16** superbia egebat, *corr. Bezz.*

crimaeque et questus inriti ducebantur, cum impetu venientium pulsae fores adstititque tribunus per silentium, at libertus increpans multis et servilibus probris.

38. Tunc primum fortunam suam introspexit ferrumque 1
accepit, quod frustra iugulo aut pectori per trepidationem
admovens ictu tribuni transigitur. corpus matri concessum.
nuntiatumque Claudio epulanti perisse Messalinam, non 2
distincto sua an aliena manu; nec ille quaesivit, poposcitque
poculum et solita convivio celebravit. ne secutis quidem 3
diebus odii gaudii, irae tristitiae, ullius denique humani ad-
fectus signa dedit, non cum laetantes accusatores adspice-
ret, non cum filios maerentes. iuvitque oblivionem eius se-
natus censendo nomen et effigies privatis ac publicis locis
demovendas. decreta Narcisso quaestoria insignia, levissi- 4
mum fastidio eius, cum super Pallantem et Callistum age-
ret. † honesta quidem, sed ex quis deterrima orerentur [tri-
stitiis multis].

15 fastidii, *corr. Ern.* (fastidiis *Stangl*) **16** tristitiis multis *del. Nipp.* (et tristitia multis *Fu., al. al.*) – Cornelii taciti liber undecimus ex̄p. Incip. XII

LIBER DVODECIMVS

1 1. Caede Messalinae convulsa principis domus, orto apud
libertos certamine, quis deligeret uxorem Claudio, caelibis
vitae into⟨le⟩ranti et coniugum imperiis obnoxio. nec mi-
nore ambitu feminae exarserant: suam quaeque nobilita-
tem formam opes contendere ac digna tanto matrimonio
2 ostentare. sed maxime ambigebatur inter Lolliam Paulinam
M. Lollii consularis et Iuliam Agrippinam Germanico geni-
tam: huic Pallas, illi Callistus fautores aderant; at Aelia
Paetina e familia Tuberonum Narcisso fovebatur. ipse huc
modo, modo illuc, ut quemque suadentium audierat,
promptus, discordantes in consilium vocat ac promere sen-
tentiam et adicere rationes iubet.
1 2. Narcissus vetus matrimonium, filiam communem (nam
Antonia ex Paetina erat), nihil in penatibus eius novum
disserebat, si sueta coniux rediret, haudquaquam novercali-
bus odiis visura Britannicum Octaviam, proxima suis
2 pignora. Callistus improbatam longo discidio, ac si rursum
adsumeretur, eo ipso superbam; longeque rectius Lolliam
induci, quando nullos liberos genuisset, vacuam aemula-
3 tione et privignis parentis loco futuram. at Pallas id maxime
in Agrippina laudare, quod Germanici nepotem secum tra-
heret: dignum prorsus imperatoria fortuna stirpem nobilem
et familiae ⟨Iuliae⟩ Claudiaeque posteros coniungere; et ne

3 intonanti, *corr. Mur.* **13** filiam *Mur.*] familiam (*cf. 16, 26,3*) **14** in penatibus *al. Spir Leid*] impaenalibus **17** dissidio, *corr. al. Spir Leid* (*e corr.*) **23** Iuliae *add. Frei.* coniungere et *Joh. Müller*] coniungeret, *sed litterae* et *praeter consuetudinem separatim scriptae sunt*

femina expertae fecunditatis, integra iuventa, claritudinem
Caesarum aliam in domum ferret.

3. Praevaluere haec adiuta Agrippinae inlecebris, etenim 1
per speciem necessitudinis crebro ventitando pellicit pa-
truum, ut praelata ceteris et nondum uxor potentia uxoria
iam uteretur. nam ubi sui matrimonii certa fuit, struere 2
maiora nuptiasque Domitii, quem ex Cn. Ahenobarbo ge-
nuerat, et Octaviae Caesaris filiae moliri; quod sine scelere
perpetrari non poterat, quia L. Silano desponderat Octa-
viam Caesar iuvenemque et alia clarum insigni triumpha-
lium et gladiatorii muneris magnificentia protulerat ad stu-
dia vulgi. sed nihil arduum videbatur in animo principis, cui
non iudicium, non odium erat nisi indita et iussa.

4. Igitur Vitellius, nomine censoris serviles fallacias obte- 1
gens ingruentiumque dominationum provisor, quo gratiam
Agrippinae pararet, consiliis eius implicari, ferre crimina in
Silanum, cui⟨us⟩ sane decora et procax soror, Iunia Cal-
vina, haud multum ante Vitellii nurus fuerat. hinc initium 2
accusationis; fratrumque non incestum, sed incustoditum
amorem ad infamiam traxit. et praebebat Caesar aures, ac-
cipiendis adversus generum suspicionibus caritate filiae
promptior. at Silanus, insidiarum nescius ac forte eo anno 3
praetor, repente per edictum Vitellii ordine senatorio
movetur, quamquam lecto pridem senatu lustroque con-
dito. simul adfinitatem Claudius diremit, adactusque Sila-
nus eiurare magistratum, et reliquus praeturae dies in
Eprium Marcellum conlatus est.

5. C. Pompeio Q. Veranio consulibus pactum inter Clau- a.p. Chr. 49
dium et Agrippinam matrimonium iam fama, iam amore
inlicito firmabatur; necdum celebrare sollemnia nuptiarum

1 experta, *corr. al. Stuttg*[2] *Leid* **3** etenim *Fu.*] ad eum (*sim. mendum 3,24,1*) : quae ad eum *al. Spir Leid* **17** cui, *corr. al. Spir* **28** uerania (*de littera* a, *nata ex litteris* o *et* c *coniunctis, cf. 11,23,1*), *corr. al. Spir Leid*

audebant, nullo exemplo deductae in domum patrui fratris filiae: quin et incestum, ac si sperneretur, ne in malum
2 publicum erumperet, metuebatur. nec ante omissa cunctatio, quam Vitellius suis artibus id perpetrandum sumpsit. percunctatusque Caesarem, an iussis populi, an auctoritati senatus cederet, ubi ille unum se civium et consensui impa-
3 rem respondit, opperiri intra Palatium iubet. ipse curiam ingreditur, summamque rem publicam agi obtestans veniam dicendi ante alios exposcit orditurque: gravissimos principis labores, quis orbem terrae capessat, egere adminiculis, ut domestica cura vacuus in commune consulat. quod porro honestius censoriae mentis levamen⟨t⟩um quam adsumere coniugem, prosperis dubiisque sociam, cui cogitationes intimas, cui parvos liberos tradat, non luxui aut voluptatibus adsuefactus, sed qui prima ab iuventa legibus obtemperavisset.
1 6. Postquam haec favorabili oratione praemisit multaque patrum adsentatio sequebatur, capto rursus initio, quando maritandum principem cuncti suaderent, deligi oportere feminam nobilitate puerperiis sanctimonia insignem. nec diu anquirendum quin Agrippina claritudine generis anteiret; datum ab ea fecunditatis experimentum et congruere artes
2 honestas. id vero egregium, quod provisu deum vidua iungeretur principi sua tantum matrimonia experto. audivisse a parentibus, vidisse ipsos abripi coniuges ad libita Caesarum: procul id a praesenti modestia. statueretur immo documentum, quo uxorem imperator ⟨a patribus⟩ accipe-
3 ret. at enim nova nobis in fratrum filias coniugia: sed aliis gentibus sollemnia neque lege ulla prohibita; et sobrinarum diu ignorata tempore addito percrebuisse. morem accom-

3 metuebantur, *corr. al. Spir Leid* **12** levamentum quam *Vict. et Petersen*] leuamen unquam **25** arripi, *corr. Rit.* **27** *post* imperator *lacuna est 6 fere litterarum:* a patribus *suppl. Rit.*

modari, prout conducat, et fore hoc quoque in iis quae mox
usurpentur.

7. Haud defuere qui certatim, si cunctaretur Caesar, vi 1
acturos testificantes erumperent curia. conglobatur pro-
misca multitudo populumque Romanum eadem orare cla-
mitat. nec Claudius ultra exspectato obvius apud forum 2
praebet se gratantibus, senatumque ingressus decretum
postulat, quo iustae inter patruos fratrumque filias nuptiae
etiam in posterum statuerentur. nec tamen repertus est nisi
unus talis matrimonii cupitor, Alledius Severus eques Ro-
manus, quem plerique Agrippinae gratia impulsum fere-
bant.

Versa ex eo civitas, et cuncta feminae oboediebant, non 3
per lasciviam, ut Messalina, rebus Romanis inludenti. ad-
ductum et quasi virile servitium: palam severitas ac saepius
superbia; nihil domi impudicum, nisi dominationi expedi-
ret. cupido auri immensa obtentum habebat, quasi subsi-
dium regno pararetur.

8. Die nuptiarum Silanus mortem sibi conscivit, sive eo 1
usque spem vitae produxerat, seu delecto die augendam ad
invidiam. Calvina soror eius Italia pulsa est. addidit Clau-
dius sacra ex legibus Tulli regis piaculaque apud lucum Dia-
nae per pontifices danda, inridentibus cunctis, quod poenae
procurationesque incesti id temporis exquirerentur. at 2
Agrippina, ne malis tantum facinoribus notesceret, veniam
exilii pro Annaeo Seneca, simul praeturam impetrat, lae-
tum in publicum rata ob claritudinem studiorum eius, utque
Domitii pueritia tali magistro adolesceret et consiliis eius-
dem ad spem dominationis uterentur, quia Seneca fidus in
Agrippinam memoria beneficii et infensus Claudio dolore
iniuriae credebatur.

1 his, *corr. al.* **10** talledius, *corr. Rit.* **24** ad agrippinae, *corr. al. Leid* (ast *Spir*)

1 9. Placitum dehinc non ultra cunctari, sed designatum
consulem Mammium Pollionem ingentibus promissis indu-
cunt sententiam expromere, qua oraretur Claudius despon-
dere Octaviam Domitio, quod aetati utriusque non ab-
2 surdum et maiora patefacturum erat. Pollio haud disparibus
verbis ac nuper Vitellius censet; despondeturque Octavia,
ac super priorem necessitudinem sponsus iam et gener Do-
mitius aequari Britannico studiis matris, arte eorum, quis
ob accusatam Messalinam ultio ex filio timebatur.

1 10. Per idem tempus legati Parthorum ad expetendum, ut
rettuli, Meherdaten missi senatum ingrediuntur mandata-
que in hunc modum incipiunt: non se foederis ignaros nec
defectione a familia Arsacidarum venire, sed [et] filium
Vononis, nepotem Phraatis accersere adversus dominatio-
nem Gotarzis nobilitati plebique iuxta intolerandam. iam
fratres, iam propinquos, iam longius sitos caedibus exhau-
stos; adici coniuges gravidas, liberos parvos, dum socors
2 domi, bellis infaustus ignaviam saevitia tegat. veterem sibi
ac publice coeptam nobiscum amicitiam, et subveniendum
sociis virium aemulis cedentibusque per reverentiam. ideo
regum liberos obsides dari, ut, si domestici imperii taedeat,
sit regressus ad principem patresque, quorum moribus ad-
suefactus rex melior adscisceretur.

1 11. Ubi haec atque talia dissertavere, incipit orationem
Caesar de fastigio Romano Parthorumque obsequiis, seque
divo Augusto adaequabat, petitum ab eo regem referens,
omissa Tiberii memoria, quamquam is quoque miserat.
2 addidit praecepta (etenim aderat Meherdates), ut non do-
minationem et servos, sed rectorem et cives cogitaret, cle-

2 memmium, *corr. Andr. coll. CIL XI 6236* **8** quis ob *al.*] qui sub **13** sed *al.* (set *Lips.*)] sed et **14** accersere *al. Leid* (*Put.*)] accedere **21** obsides liberos, *transpos. Drae.* (*cf. 11,8,2*) **29** cogitaret *al. Stuttg*[2] *Leid*] concitaret

mentiamque ac iustitiam, quanto ignota barbaris, tanto lae-
tiora capesseret. hinc versus ad legatos extollit laudibus 3
alumnum urbis, spectatae ad id modestiae: ac tamen fe-
renda regum ingenia, neque usui crebras mutationes. rem
Romanam huc satietate gloriae provectam, ut externis quo-
que gentibus quietem velit. datum posthac C. Cassio, qui
Syriae praeerat, deducere iuvenem ripam ad Euphratis.

12. Ea tempestate Cassius ceteros praeminebat peritia 1
legum: nam militares artes per otium ignotae, industriosque
aut ignavos pax in aequo tenet. ac tamen, quantum sine
bello dabatur, revocare priscum morem, exercitare legio-
nes, cura provisu perinde agere, ac si hostis ingrueret: ita
dignum maioribus suis et familia Cassia per illas quoque
gentes celebrata. igitur excitis quorum de sententia petitus 2
rex, positisque castris apud Zeugma, unde maxime pervius
amnis, postquam inlustres Parthi rexque Arabum Acbarus
advenerat, monet Meherdaten barbarorum impetus acres
cunctatione languescere aut in perfidiam mutari: ita urgue-
ret coepta. quod spretum fraude Acbari, qui iuvenem 3
ignarum et summam fortunam in luxu ratum multos per
dies attinuit apud oppidum Edessam. et vocante Carene
promptasque res ostentante, si citi advenissent, non commi-
nus Mesopotamiam, sed flexu Armeniam petivit id tempo-
ris importunam, quia hiems occipiebat.

13. Exim nivibus et montibus fessi, postquam campos 1
propinquabant, copiis Carenis adiunguntur, transmissoque
amne Tigri permeant Adiabenos, quorum rex Izates socie-
tatem Meherdatis palam induerat, in Gotarzen per occulta

1 ignata, *corr. al.* **1** tanto laetiora *Urs.*] tanto toleratiora, *sed prius* to *del. ead. m.* **12** ingrueret: *ita interpunxit Nipp.* **13** ratus *suppl. m. recentior post* Cassia *in lacuna 7 fere litterarum; post* dignum *transtulerunt Fu. et Koest.* **14** petitus *al. Spir Leid*] peritus **27** Izates *Frei.* (*cf. Ioseph. ant. 20, 17 sqq.*)] iuliates, *sed 14, 1* ezates societate, *corr. al. Spir Leid*

2 et magis fida inclinabat. sed capta in transitu urbs Ninos,
vetustissima sedes Assyriae, ⟨et⟩ castellum insigne fama,
quod postremo inter Darium atque Alexandrum proelio
3 Persarum illic opes conciderant. interea Gotarzes apud
montem, cui nomen Sanbulos, vota dis loci suscipiebat,
praecipua religione Herculis, qui tempore stato per quie-
tem monet sacerdotes, ut templum iuxta equos venatui
adornatos sistant. equi ubi pharetras telis onustas accepere,
per saltus vagi nocte demum vacuis pharetris multo cum
anhelitu redeunt. rursum deus, qua silvas pererraverit, noc-
turno visu demonstrat, reperiunturque fusae passim ferae.
1 14. Ceterum Gotarzes, nondum satis aucto exercitu, flu-
mine Corma pro munimento uti, et quamquam per insec-
tationes et nuntios ad proelium vocaretur, nectere moras,
locos mutare et missis corruptoribus exuendam ad fidem
hostes emercari. ex quis Izates Adiabeno, mox Acbarus
Arabum cum exercitu abscedunt, levitate gentili, et quia
experimentis cognitum est barbaros malle Roma petere
2 reges quam habere. at Meherdates validis auxiliis nudatus,
ceterorum proditione suspecta, quod unum reliquum, rem
in casum dare proelioque experiri statuit. nec detrectavit
pugnam Gotarzes deminutis hostibus ferox; concursumque
magna caede et ambiguo eventu, donec Carenem profliga-
tis obviis longius evectum integer a tergo globus circumve-
3 niret. tum omni spe perdita Meherdates, promissa Parracis
paterni clientis secutus, dolo eius vincitur traditurque vic-
tori. atque ille non propinquum neque Arsacis de gente, sed
alienigenam et Romanum increpans, auribus decisis vivere
iubet, ostentui clementiae suae et in nos dehonestamento.

2 et *add. Lips.* *post* castellum *lac. indicat Fu. existimans nomen castelli* (*cf. 45,2*) *excidisse* (*in cod. Leid. post* Assyriae *in marg. al. m. add.* et Arbela) **6** herculi, *corr. al. Spir Leid* **16** adiabenus, *corr. J. F. Gron.* **24** obviis *al.* (*Andr.*)] obusis (obuersis *al.*)

dein Gotarzes morbo obiit, accitusque in regnum Vonones 4
Medos tum praesidens. nulla huic prospera aut adversa,
quis memoraretur: brevi et inglorio imperio perfunctus est,
resque Parthorum in filium eius Vologaesen translatae.
15. At Mithridates Bosporanus amissis opibus vagus, 1
postquam Didium ducem Romanum roburque exercitus
abisse cognoverat, relictos in novo regno Cotyn iuventa
rudem et paucas cohortium cum Iulio Aquila equite Ro-
mano, spretis utrisque concire nationes, inlicere perfugas;
postremo exercitu coacto regem Dandaridarum exturbat
imperioque eius potitur. quae ubi cognita et iam iamque 2
Bosporum invasurus habebatur, diffisi propriis viribus
Aquila et Cotys, quia Zorsines Siracorum rex hostilia re-
sumpserat, externas et ipsi gratias quaesivere missis legatis
ad Eunonen, qui Aorsorum genti praesidebat. nec fuit in
arduo societas potentiam Romanam adversus rebellem
Mithridaten ostentantibus. igitur pepigere, equestribus
proeliis Eunones certaret, obsidia urbium Romani capesse-
rent.
16. Tunc composito agmine incedunt, cuius frontem et 1
terga Aorsi, media cohortes et Bosporani tutabantur nostris
in armis. sic pulsus hostis, ventumque Sozam, oppidum
Dandaricae, quod desertum a Mithridate ob ambiguos
popularium animos, obtineri relicto ibi praesidio visum.
exim in Siracos pergunt, et transgressi amnem Pandam cir- 2
cumveniunt urbem Uspen, editam loco et moenibus ac fos-
sis munitam, nisi quod moenia non saxo, sed cratibus et
vimentis ac media humo adversum inrumpentes invalida
erant; eductaeque altius turres facibus atque hastis turba-

4 rexque, *corr. al. Spir Leid* (*cf. 11,10,4*) **12** diffisis, *corr. H Leid* (*Pich.*) **13** syracusorum, *corr. Lips.* **15** adorsorum, *corr. Lips.* praesidebat *Stuttg*^{2} (*in marg.*) *Leid* (*Rhen.*)] praecelle-bat **21** adorsi, *corr. Lips.* (*v. supra*)

bant obsessos. ac ni proelium nox diremisset, coepta patra-
taque expugnatio eundem intra diem foret.
1 17. Postero misere legatos, veniam liberis corporibus
orantes: servitii decem milia offerebant. quod aspernati
sunt victores, quia trucidare deditos saevum, tantam multi-
tudinem custodia cingere arduum: [ut] belli potius iure
caderent. datumque militibus, qui scalis evaserant, signum
2 caedis. excidio Uspensium metus ceteris iniectus, nihil
tutum ratis, cum arma munimenta, impediti vel eminentes
loci, amnesque et urbes iuxta perrump⟨er⟩entur. igitur
Zorsines, diu pensitato, Mithridatisne rebus extremis an
patrio regno consuleret, postquam praevaluit gentilis utili-
tas, datis obsidibus apud effigiem Caesaris procubuit,
magna gloria exercitus Romani, quem incruentum et victo-
3 rem tridui itinere afuisse ab amne Tanai constitit. sed in
regressu dispar fortuna fuit, quia navium quasdam
(qu⟨ipp⟩e mari remeabant) in litora Taurorum delatas cir-
cumvenere barbari, praefecto cohortis et plerisque auxilia-
rium interfectis.
1 18. Interea Mithridates nullo in armis subsidio consultat,
cuius misericordiam experiretur. frater Cotys, proditor
olim, deinde hostis, metuebatur; Romanorum nemo id auc-
toritatis aderat, ut promissa eius magni penderentur. ad
Eunonen convertit, propriis odiis ⟨non⟩ infensum et recens
2 coniuncta nobiscum amicitia validum. igitur cultu vultuque
quam maxime ad praesentem fortunam comparato regiam
ingreditur genibusque eius provolutus 'Mithridates' inquit
'terra marique Romanis per tot annos quaesitus sponte
adsum: utere, ut voles, prole magni Achaemenis, quod mihi
solum hostes non abstulerunt.'

3 postremo, *corr. ed Froben.* (*cf. 13,44,2*) **6** ut *del. Ern.* **10** perrumpentur, *corr. al. Leid* (*Rhen.*) **17** quippe *Halm et Nipp.*] quae **18** auxiliarium *Lips.*] consiliarium **12** non *add. Stuttg*^{2} *Leid*

19. At Eunones claritudine viri, mutatione rerum et 1
prece haud degeneri permotus, adlevat supplicem laudat-
que, quod gentem Aorsorum, quod suam dextram peten-
dae veniae delegerit. simul legatos litterasque ad Caesarem
in hunc modum mittit: populi Romani imperatoribus, 2
magnarum nationum regibus primam ex similitudine fortu-
nae amicitiam, sibi et Claudio etiam communionem victo-
riae esse. bellorum egregios fines, quotiens ignoscendo 3
transigatur. sic Zorsini victo nihil ereptum: pro Mithridate,
quando gravius mereretur, non potentiam neque regnum
precari, sed ne triumpharetur neve poenas capite expen-
deret.

20. At Claudius, quamquam nobilitatibus externis mitis, 1
dubitavit tamen, accipere captivum pacto salutis an repe-
tere armis rectius foret. hinc dolor iniuriarum et libido vin-
dictae adigebat: sed disserebatur contra suscipi bellum avio
itinere, importuoso mari; ad hoc reges feroces, vagos popu-
los, solum frugum egenum, taedium ex mora, pericula ex
properantia, modicam victoribus laudem ac multum infa-
miae, si pellerentur. quin arriperet oblata et servaret
exulem, cui inopi quanto longiorem vitam, tanto plus sup-
plicii fore. his permotus scripsit Eunoni meritum quidem 2
novissima exempla Mithridatem, nec sibi vim ad exse-
quendum deesse: verum ita maioribus placitum, quanta
pervicacia in hostem, tanta beneficentia adversus supplices
utendum; nam triumphos de populis regnisque integris
adquiri.

21. Traditus posthac Mithridates vectusque Romam per
Iunium Cilonem, procuratorem Ponti, ferocius quam pro

3 aduorsorum (*in marg. ead. m.* adossorum), *corr. Lips.* (*cf. 15,2*) **18** egenum U^2 (*in marg.*) *Stuttg*^{2} *Leid*] egentum, *corr. in* egens tum **21** cui *al.* (*Put.*)] quin, *e linea antecedente iteratum* (quoniam *Stuttg*^{2} *Leid*) **25** hostem tanta *Leid* (*Mur.*), *cf.* hoste tanta *Stuttg*^{2}] hoc temptata **29** *et p. 246,5* Cilonem (Ciloni) *Lips.*] colonem (coloni), *cf. Dionem 60,33,5*

fortuna disseruisse apud Caesarem ferebatur, elataque vox eius in vulgum hisce verbis: 'non sum remissus ad te, sed reversus; vel, si non credis, dimitte et quaere.' vultu quoque interrito permansit, cum rostra iuxta custodibus circumdatus visui populo praeberetur. consularia insignia Ciloni, Aquilae praetoria decernuntur.

1 22. Isdem consulibus atrox odii Agrippina ac Lolliae infensa, quod secum de matrimonio principis certavisset, molitur crimina et accusatorem, qui obiceret Chaldaeos, magos interrogatumque Apollinis Clarii oraculum super nup-
2 tiis imperatoris. exim Claudius inaudita rea multa de claritudine eius apud senatum praefatus, sorore L. Volusii genitam, maiorem ei patruum Cottam Messalinum esse, Memmio quondam Regulo nuptam (nam de C. Caesaris nuptiis consulto reticebat), addidit perniciosa in rem publicam consilia, et materiem sceleri detrahendam: proin publicatis bonis cederet Italia. ita quinquagies sestertium ex opibus
3 immensis exuli relictum. et Calpurnia inlustris femina pervertitur, quia formam eius laudaverat princeps, nulla libidine, sed fortuito sermone, unde ira Agrippinae citra ultima stetit. in Lolliam mittitur tribunus, a quo ad mortem adigeretur. damnatus et lege repetundarum Cadius Rufus accusantibus Bithynis.

1 23. Galliae Narbonensi ob egregiam in patres reverentiam datum, ut senatoribus eius provinciae non exquisita principis sententia, iure quo Sicilia haberetur, res suas invisere liceret. Ituraeique et Iudaei defunctis regibus Sohaemo atque Agrippa provinciae Syriae additi. Salutis augurium quinque et viginti annis omissum repeti ac deinde conti-
2 nuari placitum. et pomerium urbis auxit Caesar, more prisco, quo iis, qui protulere imperium, etiam terminos

10 oraculum *Andr. coll. 2,54,2* (*sequitur 24,1* tauri simulacrum)] simulacrum **20** ira *ead. m. ex* ire, *litteris* ir *evanidis, cf. Fu., Mus. Helv. 20,1963,229*

urbis propagare datur. nec tamen duces Romani, quam-
quam magnis nationibus subactis, usurpaverant nisi L. Sulla
et divus Augustus.

24. Regum in eo ambitio vel gloria varie vulgata. sed 1
initium condendi, et quod pomerium Romulus posuerit,
noscere haud absurdum reor. igitur a foro boario, ubi
aereum tauri simulacrum adspicimus, quia id genus anima-
lium aratro subditur, sulcus designandi oppidi coeptus, ut
magnam Herculis aram amplecteretur; inde certis spatiis
interiecti lapides per ima montis Palati⟨n⟩i ad aram Consi,
mox curias veteres, tum ad sacellum Larum. forumque 2
Romanum et Capitolium non a Romulo, sed a Tito Tatio
additum urbi credidere. mox pro fortuna pomerium auc-
tum. et quos tum Claudius terminos posuerit, facile cognitu
et publicis actis perscriptum.

25. C. Antistio M. Suillio consulibus adoptio in Do- 1 a.p.Chr. 50
mitium auctoritate Pallantis festinatur, qui obstrictus
Agrippinae ut conciliator nuptiarum et mox stupro eius in-
ligatus stimulabat Claudium, consuleret rei publicae, Bri-
tannici pueritiam robore circumdaret. sic apud divum Au-
gustum, quamquam nepotibus subnixum, viguisse privi-
gnos; a Tiberio super propriam stirpem Germanicum ad-
sumptum: se quoque accingeret iuvene partem curarum ca-
pessituro. his evictus triennio maiorem natu Domitium filio 2
anteponit, habita apud senatum oratione ⟨in⟩ eundem
quem a liberto acceperat modum. adnotabant periti nullam
antehac adoptionem inter patricios Claudios reperiri, eos-
que ab Atto Clauso continuos duravisse.

26. Ceterum actae principi grates, quaesitiore in Do- 1
mitium adulatione; rogataque lex, qua in familiam Clau-

6 roario, *corr. al. Spir Leid* **10** palatii, *corr. al.* consii, *corr. al. Spir Leid* **16** optio, *corr. al. Leid* (*Put.*) **24** triennio *Frei.*] biennio (*cf. 3,31,1*) **25** in *add. al. Spir Leid* (*Mur.*) **29** quaestiore, *corr. Pich.* (*cf. 3,57,1*)

diam et nomen Neronis transiret. augetur et Agrippina co-
2 gnomento Augustae. quibus patratis nemo adeo expers mi-
sericordiae fuit, quem non Britannici fortuna maeror⟨e⟩
adficeret. desolatus paulatim etiam servilibus ministeriis
p⟨u⟩er intempestiva novercae officia in ludibria vertebat,
intellegens falsi. neque enim segnem ei fuisse indolem fe-
runt, sive verum, seu periculis commendatus retinuit fa-
mam sine experimento.

1 27. Sed Agrippina, quo vim suam sociis quoque nationi-
bus ostentaret, in oppidum Ubiorum, in quo genita erat,
veteranos coloniamque deduci impetrat, cui nomen inditum
e vocabulo ipsius. ac forte acciderat, ut eam gentem
Rhenum transgressam avus Agrippa in fidem acciperet.

2 Isdem temporibus in superiore Germania trepidatum ad-
ventu Chattorum latrocinia agitantium. dein P. Pomponius
legatus auxiliares Vangionas ac Nemetas, addito equite ala-
rio, ⟨immittit⟩, monitos ut anteirent populatores vel dilap-
3 sis improvisi circumfunderentur. et secuta consilium ducis
industria militum; divisique in duo agmina, qui laevum iter
petiverant, recens reversos praedaque per luxum usos et
somno graves circumvenere, aucta laetitia, quod quosdam e
clade Variana quadragensimum post annum servitio ex-
emerant.

1 28. At qui dextris et propioribus compendiis ierant, ob-
vio hosti et aciem auso plus cladis faciunt, et praeda fama-
que onusti ad montem Taunum revertuntur, ubi Pomponius
cum legionibus opperiebatur, si Chatti cupidine ulciscendi
2 casum pugnae praeberent. illi metu, ne hinc Romanus, inde
Cherusci, cum quis aeternum discordant, circumgrede-

2 augusta (e *eraso*), *corr. al. Stuttg*^{2} *Leid* **3** fortunae maeror, *corr. Ern.* **5** per intempestiua, *corr. Roth et Sir.* in ludibrium *Nipp., sed cf. 6,46,2* **13** rheno, *corr. Sir.* **14** aduectu, *corr. al. Spir Leid* **15** L. pomponius, *corr. Rit.* **16** elario, *corr. al.* **17** inmittit *add. Doed.*

rentur, legatos in urbem et obsides misere; decretusque
Pomponio triumphalis honos, modica pars famae eius apud
posteros, in quis carminum gloria praecellit.

29. Per idem tempus Vannius, Suebis a Druso Caesare 1
impositus, pellitur regno, prima imperii aetate clarus accep-
tusque popularibus, mox diuturnitate in superbiam mutans
et odio accolarum, simul domesticis discordiis circumven-
tus. auctores fuere Vibilius Hermundurorum rex et Vangio
ac Sido sorore Vannii geniti. nec Claudius, quamquam 2
saepe oratus, arma certantibus barbaris interposuit, tutum
Vannio perfugium promittens, si pelleretur: scripsitque Pal-
pellio Histro, qui Pannoniam praesidebat, legionem ipsa-
que e provincia lecta auxilia pro ripa componere, subsidio
victis et terrorem adversus victores, ne fortuna elati no-
stram quoque pacem turbarent. nam vis innumera, Lugii 3
aliaeque gentes, adventabant, fama ditis regni, quod Van-
nius triginta per annos praedationibus et vectigalibus auxe-
rat. ipsi manus propria pedites, eques e Sarmatis Iazugibus
erat, impar multitudini hostium, eoque castellis sese defen-
sare bellumque ducere statuerat.

30. Sed Iazuges obsidionis impatientes et proximos per 1
campos vagi necessitudinem pugnae attulere, quia Lugius
Hermundurusque illic ingruerant. igitur degressus castellis
Vannius funditur proelio, quamquam rebus adversis, lauda-
tus, quod et pugnam manu capessiit et corpore adverso
vulnera excepit. ceterum ad classem in Danuvio opperien- 2
tem perfugit; secuti mox clientes et acceptis agris in Panno-

8 uibillius, *cf. 2, 63, 5* **10** certantibus barbaris certantibus **11** p. atellio, *corr. Lips.* **15** *et* **22** ligii (ligius), *corr. Muellenhoff, Zschr. f. dtsch. Alt. 9, 1865, 253* **18** Iazugibus *Nipp.*] iazigibus (*sed* azigi- *m. post, in ras.*) **21** iazigies **22** ligius, *cf. ad 29, 3* **23** digressus, *corr. al.* (*Ern.*) **25** capesciit, *corr. al. Leid* (*Rhen.*) **26** danubio *al. Spir Leid*] dauio

nia locati sunt. regnum Vangio ac Sido inter se partivere,
egregia adversus nos fide, subiectis, suone an servitii inge-
nio, dum adipiscerentur dominationes, multa caritate, et
maiore odio, postquam adepti sunt.
1 31. At in Britannia P. Ostorium pro praetore turbidae res
excepere, effusis in agrum sociorum hostibus eo violentius,
quod novum ducem exercitu ignoto et coepta hieme iturum
2 obviam non rebantur. ille gnarus primis eventibus metum
aut fiduciam gigni, citas cohortes rapit et, caesis qui restite-
rant, disiectos consectatus, ne rursus conglobarentur infen-
saque et infida pax non duci, non militi requiem permitte-
ret, detrahere arma suspectis cunctaque castris ⟨ad
3 Tris⟩ antonam et Sabrinam fluvios cohibere parat. quod
primi Iceni abnuere, valida gens nec proeliis contusi, quia
societatem nostram volentes accesserant. hisque auctoribus
circumiectae nationes locum pugnae delegere saeptum
4 agresti aggere et aditu angusto, ne pervius equiti foret. ea
munimenta dux Romanus, quamquam sine robore
legionum sociales copias ducebat, perrumpere adgreditur et
distributis cohortibus turmas quoque peditum ad munia
accingit. tunc dato signo perfringunt aggerem suisque clau-
stris impeditos turbant. atque illi conscientia rebellionis et
obsaeptis effugiis multa et clara facinora fecere. qua pugna
filius legati M. Ostorius servati civis decus meruit.
1 32. Ceterum clade Icenorum compositi qui bellum inter
et pacem dubitabant, et ductus in Decangos exercitus. va-
stati agri, praedae passim actae, non ausis aciem hostibus,
vel, si ex occulto carpere agmen temptarent, punito dolo.
iamque ventum haud procul mari, quod Hiberniam insulam

1 uagio, *corr. al. Leid* sidio, *corr. al. Leid* **3** dominationis *Heins. coll. 6,45,3* **6** et fusis, *corr. al. Stuttg*[2] *Leid* **9** restiterunt, *corr. al. Spir Leid* **12** ad Trisantonam *F. Haverfield* **15** ad societatem *al. Spir Leid* **26** inde cangos, *corr. Vin Spir* (*Bezz.*)

adspectat, cum ortae apud Brigantas discordiae retraxere
ducem destinationis certum, ne nova moliretur nisi priori-
bus firmatis. et Brigantes quidem, paucis qui arma coepta- 2
bant interfectis, in reliquos data venia, resedere: Silurum
gens non atrocitate, non clementia mutabatur, quin bellum
exerceret castrisque legionum premenda foret. id quo
promptius veniret, colonia Camulodunum valida vete-
ranorum manu deducitur in agros captivos, subsidium ad-
versus rebelles et imbuendis sociis ad officia legum.

33. Itum inde in Siluras, super propriam ferociam Carataci viribus confisos, quem multa ambigua, multa prospera extulerant, ut ceteros Britannorum imperatores praemineret. sed tum astu ⟨et⟩ locorum fraude prior, vi militum inferior, transfert bellum in Ordovicas, additisque qui pacem nostram metuebant, novissimum casum experitur, sumpto ad proelium loco, ut aditus abscessus, cuncta nobis importuna et suis in melius essent, hinc montibus arduis, et si qua clementer accedi poterant, in modum valli saxa praestruit; et praefluebat amnis vado incerto, caterva⟨e⟩que ⟨ar⟩matorum pro munimentis constiterant.

34. Ad hoc gentium ductores circumire hortari, firmare animos minuendo metu, accen⟨den⟩da spe aliisque belli incitamentis. enimvero Caratacus huc illuc volitans illum diem, illam aciem testabatur aut recuperandae libertatis aut servitutis aeternae initium fore; vocabatque nomina maiorum, qui dictatorem Caesarem pepulissent, quorum virtute vacui a securibus et tributis intemerata coniugum et liberorum corpora retinerent. haec atque talia dicenti ad-

4 Silurum *Rhen.*] siluarum **13** et locorum *Fu.* (locorumque *Stuttg*^{2} *Leid;* ac locorum *Y01*^{2}) **17** hinc *Halm*] tunc **18** poterat *Y01* (*corr. s. lin. m. post.*) *Y02* (*Halm*), *sed cf. Hist. III 52,1* **19** cateruaque, *corr. Lips.* armatorum *Frei.*] maiorum **22** accenda, *corr. al. Stuttg*^{2} *Leid*

strepere vulgus; gentili quisque religione obstringi, non te-
lis, non vulneribus cessuros.
1 35. Obstupefecit ea alacritas ducem Romanum; simul
obiectus amnis, additum vallum, imminentia iuga, nihil nisi
atrox et propugnatoribus frequens terrebat. sed miles proe-
lium poscere, cuncta virtute expugnabilia clamitare; prae-
fectique ⟨et⟩ tribuni paria disserentes ardorem exercitus
2 intendebant. tum Ostorius, circumspectis quae impenetra-
bilia quaeque pervia, ducit infensos amnemque haud diffi-
culter evadit. ubi ventum ad aggerem, dum missilibus cer-
tabatur, plus vulnerum in nos et pleraeque caedes orieban-
tur: postquam facta testudine rudes et informes saxorum
compages distracta⟨e⟩ parque comminus acies, decedere
3 barbari in iuga montium. sed eo quoque inrupere ferenta-
rius gravisque miles, illi telis adsultantes, hi conferto gradu,
turbatis contra Britannorum ordinibus, apud quos nulla lo-
ricarum galearumve tegmina; et si auxiliaribus resisterent,
gladiis ac pilis legionariorum, si huc verterent, spathis et
hastis auxiliarium sternebantur. clara ea victoria fuit, capta-
que uxor et filia Carataci fratresque in deditionem accepti.
1 36. Ipse, ut ferme intuta sunt adversa, cum fidem Carti-
mandus reginae Brigantum petivisset, vinctus ac victoribus
traditus est, nono post anno, quam bellum in Britannia
coeptum. unde fama eius evecta insulam et proximas provin-
cias pervagata per Italiam quoque celebrabatur, avebant-
2 que visere, quis ille tot per annos opes nostras sprevisset. ne
Romae quidem ignobile Carataci nomen erat; et Caesar,
dum suum decus extollit, addidit gloriam victo. vocatus
quippe ut ad insigne specta⟨cu⟩lum populus; stetere in ar-

1 religioni, *corr. U Leid* (*Lips.*) **6** expugnabili, *corr. al. Spir Leid* **7** et *add. Leid* (*Bezz.*) (ac *al.*) **13** distracta, *corr. al. Spir Leid* **20** uxore, *corr. Bezz.* **21** cartimandus, *cf. 12,40,2.3* (Cartimanduae *al.* [*Put.*], *cf. Hist. III 45,1*) **24** insulas, *corr. Heins.* **29** spectalum, *corr. al. Stuttg*[2] *Leid*

mis praetoriae cohortes campo, qui castra praeiacet. tunc 3
incedentibus regiis clientulis phalerae torques quaeque bel-
lis externis quaesiverat traducta, mox fratres et coniux et
filia, postremo ipse ostentatus. ceterorum preces degeneres
fuere ex metu: at non Caratacus aut vultu demisso aut ver-
bis misericordiam requirens, ubi tribunali adstitit, in hunc
modum locutus est:

37. 'Si quanta nobilitas et fortuna mihi fuit, tanta rerum 1
prosperarum moderatio fuisset, amicus potius in hanc ur-
bem quam captus venissem, neque dedignatus esses claris
maioribus ortum, plurimis gentibus imperitantem foedere
⟨in⟩ pacem accipere. praesens sors mea ut mihi informis, 2
sic tibi magnifica est. habui equos viros, arma opes: quid
mirum, si haec invitus amisi? nam si vos omnibus imperi-
tare vultis, sequitur ut omnes servitutem accipiant? si statim 3
deditus traherer, neque mea fortuna neque tua gloria incla-
ruisset; et supplicium mei oblivio sequetur: at si incolumem
servaveris, aeternum exemplar clementiae ero.' ad ea Cae- 4
sar veniam ipsique et coniugi et fratribus tribuit. atque illi
vinclis absoluti Agrippinam quoque, haud procul alio sug-
gestu conspicuam, isdem quibus principem laudibus grati-
busque venerati sunt. novum sane et moribus veterum inso-
litum, feminam signis Romanis praesidere: ipsa semet parti
a maioribus suis imperii sociam ferebat.

38. Vocati posthac patres multa et magnifica super capti- 1
vitate Carataci disseruere, neque minus id clarum, quam
quod Syphacem P. Scipio, Persen L. Paulus, et si qui alii
vinctos reges populo Romano ostendere. censentur Ostorio 2
triumphi insignia, prosperis ad id rebus eius, mox ambiguis,

2 clientulis] u *in* e *mutavit m. post.; in marg. vetus m. adscripsit* clienteli torquibus (*cf. 11,14,3* aboriginibus *pro* aborigines) quaeque, *corr. al.* (*Doed.*) **12** in *add. Doed.* **16** traderer, *corr. Bekk.* **17** seq̄retur *insolita scriptura, et* r *teste Andr. fort. ex* u *corr.* (sequetur *Leid* [*Lips.*]) **23** partim, *corr. al. Spir Leid*

sive amoto Carataco, quasi debellatum foret, minus intenta
apud nos militia fuit, sive hostes miseratione tanti regis
3 acrius ad ultionem exarsere. praefectum castrorum et legio-
narias cohortes exstruendis apud Siluras praesidiis relictas
circumfundunt. ac ni cito nuntiis e castellis proximis ⟨mis-
sis⟩ subventum foret, [copiarum obsidione] occubuissent:
praefectus tamen et octo centuriones ac promptissimus
quisque ⟨e⟩ manipulis cecidere. nec multo post pabulantes
nostros missasque ad subsidium turmas profligant.
1 39. Tum Ostorius cohortes expeditas opposuit; nec ideo
fugam sistebat, ni legiones proelium excepissent: earum ro-
2 bore aequata pugna, dein nobis pro meliore fuit. effugere
hostes tenui damno, quia inclinabat dies. crebra hinc proe-
lia, et saepius in modum latrocinii per saltus per paludes, ut
cuique sors aut virtus, temere proviso, ob iram ob praedam,
iussu et aliquando ignaris ducibus. ac praecipua Silurum
pervicacia, quos accendebat vulgata imper⟨atoris⟩ Romani
vox, ut quondam Sugambri excisi aut in Gallias traiecti fo-
3 rent, ita Silurum nomen penitus exstinguendum. igitur duas
auxiliares cohortes avaritia praefectorum incautius popu-
lantes intercepere; spoliaque et captivos largiendo ceteras
quoque nationes ad defectionem trahebant, cum taedio cu-
rarum fessus Ostorius concessit vita, laetis hostibus, tam-
quam ducem haud spernendum etsi non proelium, at certe
bellum absumpsisset.
1 40. At Caesar cognita morte legati, ne provincia sine rec-
tore foret, A. Didium suffecit. is propere vectus non tamen
integras res invenit, adversa interim legionis pugna, cui

5 et, *sed* t *del. ead. m.* missis *inser. Nipp.* **6** copiarum obsidione *del. Heubner* (obsidioni *Bezz.*) **8** e manipulis *Lips.*] manipulus **9** nostros *al.* (*Put.*)] nos ipsos (nostros ipsos *al.*) **10** opposuit U^2 *in marg.* (*Lips.*)] exposuit (ex- *repetitum ex* expeditas) **17** imper romani (*cf. 16, 15, 2*) **18** excisia ut, *corr. Faër.*

Manlius Valens praeerat; auctaque et apud hostes eius rei
fama, quo venientem ducem exterrerent, atque illo augente
audita, ut maior laus compositi vel, si duravissent, venia
iustior tribueretur. Silures id quoque damnum intulerant,
lateque persultabant, donec adcursu Didii pellerentur. sed 2
post captum Caratacum praecipuus scientia rei militaris
Venutius, e Brigantum civitate, ut supra memoravi, fidus-
que diu et Romanis armis defensus, cum Cartimandum re-
ginam matrimonio teneret: mox, orto discidio et statim
bello, etiam adversus nos hostilia induerat. sed primo tan- 3
tum inter ipsos certabatur, callidisque Cartimandus artibus
fratrem ac propinquos Venutii intercepit. inde accensi ho-
stes, stimulante ignominia, ne feminae imperio subderentur,
valida et lecta armis iuventus regnum eius invadunt. quod
nobis praevisum, et missae auxilio cohortes acre proelium
fecere, cuius initio ambiguo finis laetior fuit. neque dispari 4
eventu pugnatum a legione, cui Caesius Nasica praeerat;
nam Didius, senectute gravis et multa copia honorum, per
ministros agere et arcere hostem satis habebat. haec, quam- 5
quam a duobus [Ostorio Didioque] pro praetoribus plures
per annos gesta, coniunxi, ne divisa haud perinde ad memo-
riam sui valerent. ad temporum ordinem redeo.

41. Ti. Claudio quintum Servio Cornelio [Orfito] con- 1 a.p.Chr. 51
sulibus virilis toga Neroni maturata, quo capessendae rei
publicae habilis videretur. et Caesar adulationibus senatus
libens cessit, ut vicesimo aetatis anno consulatum Nero in-
iret atque interim designatus proconsulare imperium extra
urbem haberet ac princeps iuventutis appellaretur. addi-
tum nomine eius donativum militi, congiarium plebei. et 2

7 e Brigantum *Stuttg*[2] (*sed ita corr. ex* e uigantum, *ut esset* Ebrigantum) *Leid*] euigantum **8** cartimandum, *cf. ad 36,1* **11** cartimannus, *cf. 36,1 et 40,2* **20** ostorio didioque *secl. Frei.* **21** proinde, *corr. al.* (*Put.*) **23** orfito *del. Rit.*

ludicro circensium, quod adquirendis vulgi studiis edeba-
tur, Britannicus in praetexta, Nero triumphali veste travecti
sunt: spectaret populus hunc decore imperatorio, illum
puerili habitu, ac perinde fortunam utriusque praesumeret.
simul qui centurionum tribunorumque sortem Britannici
miserabantur, remoti fictis causis et alii per speciem hono-
ris; etiam libertorum si quis incorrupta fide, depellitur tali
3 occasione. obvii inter se Nero Britannicum nomine, ille Do-
mitium salutavere. quod ut discordiae initium Agrippina
multo questu ad maritum defert: sperni quippe adoptio-
nem, quaeque censuerint patres, iusserit populus, intra pe-
nates abrogari; ac nisi pravitas tam infensa docentium ar-
ceatur, eruptura in publicam perniciem. commotus his
quasi criminibus optimum quemque educatorem filii exilio
aut morte adficit datosque a noverca custodiae eius
imponit.

1 42. Nondum tamen summa moliri Agrippina audebat, ni
praetoriarum cohortium cura exsolverentur Lusius Geta et
Rufrius Crispinus, quos Messalinae memores et liberis eius
devinctos credebat. igitur distrahi cohortes ambitu duorum
et, si ab uno regerentur, intentiorem fore disciplinam adse-
verante uxore, transfertur regimen cohortium ad Burrum
Afranium, egregiae militaris famae, gnarum tamen cuius
2 sponte praeficeretur. suum quoque fastigium Agrippina ex-
tollere altius: carpento Capitolium ingredi, qui ⟨ho⟩nos sa-
cerdotibus et sacris antiquitus concessus venerationem au-
gebat feminae, quam imperatore genitam, sororem eius,
qui rerum potitus sit, et coniugem et matrem fuisse unicum

2 triumphalium, *corr. al.* (*Gryphius*), *cf. 1,15,2* **4** puerili, *sed* li *addidit m. post. in fine versus* **6** remotis, *corr. al. Stuttg*^{2} *Leid* **13** his *al. Spir*] is **15** aut morte *al.* (*Petersen coll. 3,24,2; 6,9,1*)] ac morte **19** Rufrius *Halm*] rufius (*cf. 13,45,4; 15,71,4; 16,17,1 al.*) **24** proficeretur, *corr. al. Leid* **25** honos *Urs.*] *mos*

ad hunc diem exemplum est. inter quae praecipuus pro- 3
pugnator eius Vitellius, validissima gratia, aetate extrema
(adeo incertae sunt potentium res) accusatione corripitur,
deferente Iunio Lupo senatore. is crimina maiestatis et cu-
pidinem imperii obiectabat; praebuissetque aures Caesar,
nisi Agrippinae minis magis quam precibus mutatus esset,
ut accusatori aqua atque igni interdiceret. hactenus Vitel-
lius voluerat.

43. Multa eo anno prodigia evenere. insessum diris avi- 1
bus Capitolium, crebris terrae motibus prorutae domus, ac,
dum latius metuitur, trepidatione vulgi invalidus quisque
obtriti; frugum quoque egestas et orta ex eo fames in prodi-
gium accipiebatur. nec occulti tantum questus; sed iura red-
dentem Claudium circumvasere clamoribus turbidis, pul-
sumque in extremam fori partem vi urguebant, donec mili-
tum globo infensos perrupit. quindecim dierum alimenta 2
urbi, non amplius, superfuisse constitit, magnaque deum
benignitate et modestia hiemis rebus extremis subventum.
at hercule olim Italia legionibus longinquas in provincias
commeatus portabat, nec nunc infecunditate laboratur, sed
Africam potius et Aegyptum exercemus, navibusque et ca-
sibus vita populi Romani permissa est.

44. Eodem anno bellum inter Armenios Hiberosque ex- 1
ortum Parthis quoque ac Romanis gravissimorum inter se
motuum causa fuit. genti Parthorum Vologaeses imperi- 2
tabat, materna origine ex paelice Graeca, concessu fratrum
regnum adeptus; Hiberos Pharasmanes vetusta posses-
sione, Armenios frater eius Mithridates obtinebat opibus
nostris. erat Pharasmani filius nomine Radamistus, decora 3
proceritate, vi corporis insignis et patrias artes edoctus, cla-
raque inter accolas fama. is modicum Hiberiae regnum se-

10 prorutae *Z Leid* (*Lips.*)] prorupte **18** subuenientum, *corr. al. Stuttg*^{2} *Leid* **19** regionibus, *corr. Y01*^{2} (*Ern.*), *cf. 13,7,1* **29** pharasmani *al.* (*Put.*)] farasmanis

necta patris detineri ferocius crebriusque iactabat, quam ut
4 cupidinem occultaret. igitur Pharasmanes iuvenem po-
tentiae promptum et studio popularium accinctum, vergen-
tibus iam annis suis metuens, aliam ad spem trahere et
Armeniam ostentare, pulsis Parthis datam Mithridati a se-
met memorando: sed vim differendam et potiorem dolum,
5 quo incautum opprimerent. ita Radamistus simulata adver-
sus patrem discordia tamquam novercae odiis impar pergit
ad patruum, multaque ab eo comitate in speciem liberum
cultus primores Armeniorum ad res novas inlicit, ignaro et
or⟨n⟩ante insuper Mithridate.
1 45. Reconciliationis specie adsumpta regressusque ad pa-
trem, qua⟨e⟩ fraude confici potuerint, prompta nuntiat, ce-
tera armis exsequenda. interim Pharasmanes belli causas
confingit: proelianti sibi adversus regem Albanorum et Ro-
manos auxilio vocanti fratrem adversatum, eamque iniu-
riam excidio ipsius ultum iturum; simul magnas copias filio
2 tradidit. ille inruptione subita territum exutumque campis
Mithridaten compulit in castellum Gorneas, tutum loco ac
praesidio militum, quis Caelius Pollio praefectus, centurio
3 Casperius praeerat. nihil tam ignarum barbaris quam ma-
chinamenta et astus oppugnationum [at nobis ea pars mili-
tiae maxime gnara est]. ita Radamistus frustra vel cum
4 damno temptatis munitionibus obsidium incipit. et cum vis
neglegeretur, avaritiam praefecti emercatur, obtestante
Casperio, ne socius rex, ne Armenia donum populi Romani
scelere et pecunia verterentur. postremo, quia multitudi-
nem hostium Pollio, iussa patris Radamistus obtendebant,

3 prompte, *corr. Lips.* **10** cultum, *corr. al. Stuttg*^{2} *Leid* **11** orante, *corr. Lips.* **13** qua, *corr.* H^2 (*ex* qua) *Leid* (*Lips.*) prompte (*sed* e *ex* a *mut., ut vid.*), *corr. al. Leid* (*Lips.*) **22** at – gnara est *del. Haase* **27** pecuniā uterentur, *corr. al. Stuttg*^{2} *Leid*

pactus indutias abscedit, ut, nisi Pharasmanen bello absterruisset, Ummidium Quadratum praesidem Syriae doceret, quo in statu Armenia foret.

46. Digressu centurionis velut custode exsolutus praefec- 1
tus hortari Mithridaten ad sanciendum foedus, coniunctionem fratrum ac priorem aetate Pharasmanen et cetera necessitudinum nomina referens, quod filiam eius in matrimonio haberet, quod ipse Radamisto socer esset: non abnuere pacem Hiberos, quamquam in tempore validiores; et satis cognita⟨m⟩ Armeniorum perfidiam, nec aliud subsidii quam castellum commeatu egenum: ne dubi⟨a ten⟩tare
armis quam incruentas condiciones malle⟨t⟩. cunctante ad 2
ea Mithridate et suspectis praefecti consiliis, quod paelicem regiam polluerat inque omnem libidinem venalis habebatur, Casperius interim ad Pharasmanen pervadit, utque Hi-
beri obsidio decedant expostulat. ille propalam incerta et 3
saepius molliora respondens, secretis nuntiis monet Radamistum obpugnationem quoquo modo celerare. augetur flagitii merces, et Pollio occulta corruptione impellit milites, ut pacem flagitarent seque praesidium omis⟨suros⟩ minitarentur. qua necessitate Mithridates diem locumque foederi accepit castelloque egreditur.

47. Ac primo Radamistus in amplexus eius effusus simu- 1
lare obsequium, socerum ac parentem appellare; adicit ius iurandum, non ferro, non veneno vim adlaturum. simul in lucum propinquum trahit, provisum illic sacrificii paratum
dictitans, ut diis testibus pax firmaretur. mos est regibus, 2

1 pharasmanem, *corr. Andr.* **2** tummidium, *corr. Rit.* **10** cognita, *corr. YO1*^{2} (*Lips.*) **11** commeatū, *corr. al. Spir Leid* (*cf. 15,12,1*) ne dubia tentare... mallet *Sir.*] ne dubitare ... malle **20** omissuros *Frei.*] ammis *in fine versus* **26** sacrificium imperatum, *corr. Pflugk*

quotiens in societatem coeant, implicare dextras pollices-
que inter se vincire nodoque praestringere; mox, ubi san-
guis ⟨se⟩ in artus extremos suffuderit, levi ictu cruorem
eliciunt atque in vicem lambunt. id foedus arcanum habetur
3 quasi mutuo cruore sacratum. sed tunc, qui ea vincla admo-
vebat, decidisse simulans genua Mithridatis invadit ipsum-
que prosternit; simulque concursu plurium iniciuntur cate-
nae, ac compede, quod dedecorum barbaris, trahebatur.
4 mox, quia vulgus duro imperio habitum, probra ac verbera
intentabat. et erant contra, qui tantam fortunae commu-
tationem miserarentur; secutaque cum parvis liberis coniux
cuncta lamentatione complebat. diversis et contectis vehi-
5 culis abduntur, dum Pharasmanis iussa exquirerentur. illi
cupido regni fratre et filia potior, animusque sceleribus pa-
ratus; visui tamen consuluit, ne coram interficeret. et Rada-
mistus, quasi iu⟨ri⟩s iurandi memor, non ferrum, non
venenum in sororem et patruum expromit, sed proiectos in
humum et veste multa gravique opertos necat. filii quoque
Mithridatis, quod caedibus parentum inlacrimaverant, tru-
cidati sunt.
1 48. At Quadratus, cognoscens proditum Mithridaten et
regnum ab interfectoribus obtineri, vocat consilium, docet
acta et an ulcisceretur consultat. paucis decus publicum cu-
2 rae, plures tuta disserunt: omne scelus externum cum laeti-
tia habendum; semina etiam odiorum iacienda, ut saepe
principes Romani eandem Armeniam specie largitionis tur-
bandis barbarorum animis praebuerint: poteretur Radami-
stus male partis, dum invisus infamis, quando id magis ex
3 usu, quam si cum gloria adeptus foret. in hanc sententiam

2 perstringere, *corr. ed. Froben.* (*cf. 14,54,3*) **3** se *hoc loco Fu.* (*post* artus *Jac. Gron., post* extremos *al.* [*Rit.*]; in *del. Heins.*) **8** compedes, *corr. Lips.* **16** ius iurandi, *corr. al.* **24** omnis, *corr. al.* (*Lips.*)

itum. ne tamen adnuisse facinori viderentur et diversa Cae-
sar iuberet, missi ad Pharasmanen nuntii, ut abscederet a
finibus Armeniis filiumque abstraheret.

49. Erat Cappadociae procurator Iulius Paelignus, igna- 1
vi⟨a⟩ animi et deridiculo corporis iuxta despiciendus, sed
Claudio perquam familiaris, cum privatus olim conversa-
tione scur⟨r⟩arum iners otium oblectaret. is Paelignus auxi-
liis provincialium contractis tamquam recuperaturus Arme-
niam, dum socios magis quam hostes praedatur, abscessu
suorum et incursantibus barbaris praesidii egens ad Rada-
mistum venit; donisque eius evictus ultro regium insigne
sumere cohortatur sumentique adest auctor et satelles.
quod ubi turpi fama divulgatum, ne ceteri quoque ex Paeli- 2
gno coniectarentur, Helvidius Priscus legatus cum legione
mittitur, rebus turbidis pro tempore ut consuleret. igitur pro-
pere montem Taurum transgressus moderatione plura
quam vi composuerat, cum redire in Syriam iubetur, ne
initium belli adversus Parthos existeret.

50. Nam Vologaeses casum invadendae Armeniae obve- 1
nisse ratus, quam a maioribus suis possessam externus rex
flagitio obtineret, contrahit copias fratremque Tiridaten de-
ducere in regnum parat, ne qua pars domus sine imperio
ageret. incessu Parthorum sine acie pulsi Hiberi, urbesque
Armeniorum Artaxata et Tigranocerta iugum accepere.
deinde atrox hiems et parum provisi commeatus et orta ex 2
utroque tabes perpellunt Vologaesen omittere praesentia.
vacuamque rursus Armeniam Radamistus invasit, trucu-
lentior quam antea, tamquam adversus defectores et in tem-

4 ignavia animi *Mur.* **6** priuatis, *corr. Stuttg*[2] *Leid* conversatione scurrarum *Lips. inc. coniectura*] conuersationes curaret **25** set parum, *corr. Andr.* **26** percellunt, *corr. Y01* (*Rhen.*) (*idem vitium 11,29,3*) **28** quamquam, *corr. al.*

pore ⟨re⟩bellaturos. atque illi, quamvis servitio sueti, pa-
tientiam abrumpunt armisque regiam circumveniunt.
1 51. Nec aliud Radamisto subsidium fuit quam pernicitas
2 equorum, quis seque et coniugem abstulit. sed coniux gra-
vida primam utcumque fugam ob metum hostilem et mariti
caritatem toleravit; post festinatione continua ubi quati
uterus et viscera vibrantur, orare ut morte honesta con-
3 tumeliis captivitatis eximeretur. ille primo amplecti adle-
vare adhortari, modo virtutem admirans, modo timore
aeger, ne quis relicta poteretur. postremo violentia amoris et
facinorum non rudis destringit acinacen vulneratamque ri-
pam ad Araxis trahit, flumini tradit, ut corpus etiam aufer-
retur: ipse praeceps Hiberos ad patrium regnum pervadit.
4 interim Zenobiam (id mulieri nomen) placida in ⟨e⟩luvie
spirantem ac vitae manifestam advertere pastores, et digni-
tate formae haud degenerem reputantes obligant vulnus,
agrestia medicamina adhibent cognitoque nomine et casu in
urbem Artaxata ferunt: unde publica cura deducta ad Tiri-
daten comiterque excepta cultu regio habita est.
a.p.Chr. 52 1 52. Fausto Sulla Salvio Othone consulibus Furius Scri-
bonianus in exilium agitur, quasi finem principis per Chal-
daeos scrutaretur. adnectebatur crimini Vibia mater eius, ut
2 casus prioris (nam relegata erat) impatiens. pater Scribo-
niani Camillus arma per Dalmatiam moverat; idque ad cle-
mentiam trahebat Caesar, quod stirpem hostilem iterum
conservaret. neque tamen exuli longa posthac vita fuit:
morte fortuita an per venenum exstinctus esset, ut quisque
3 credidit, vulgavere. de mathematicis Italia pellendis factum
senatus consultum atrox et inritum. laudati dehinc oratione
principis, qui ob angustias familiares ordine senatorio

1 rebellaturos *al. Leid* (re *add. s. lin., cf.* rebellatores *Stuttg*^{2}) (*Rhen.*) **2** circum ueunt, *corr. al. Stuttg*^{2} *Leid* **14** in eluvie *Madv.*] illuuie (lluuie *scrips. m. post.*) **22** Vibia *Gryphius*] uiuia **28** italia *al. Stuttg*^{2} *Leid*] ita

sponte cederent, motique, qui remanendo impudentiam
paupertati adicerent.
53. Inter quae refert ad patres de poena feminarum, quae 1
servis coniungerentur; statuiturque, ut ignaro domino ad id
prolapsa⟨e⟩ in servitute, sin consensisset, pro libertis habe-
rentur. Pallanti, quem repertorem eius relationis ediderat 2
Caesar, praetoria insignia et centies quinquagies sestertium
censuit consul designatus Barea Soranus. additum a Sci-
pione Cornelio grates publice agendas, quod regibus Arca-
diae ortus veterrimam nobilitatem usui publico postponeret
seque inter ministros principis haberi sineret. adseveravit 3
Claudius contentum honore Pallantem intra priorem pau-
pertatem subsistere. et fixum est ⟨in aere⟩ publico senatus
consultum, quo libertinus sestertii ter miliens possessor an-
tiquae parsimoniae laudibus cumulabatur.
54. At non frater eius, cognomento Felix, pari modera- 1
tione agebat, iam pridem Iudaeae impositus et cuncta male-
facta sibi impune ratus tanta potentia subnixo. sane prae-
buerant Iudaei speciem motus orta seditione, postquam
*** cognita caede eius haud obtemperatum esset, mane-
bat metus, ne quis principum eadem imperitaret. atque in- 2
terim Felix intempestivis remediis delicta accendebat,
aemulo ad deterrima Ventidio ⟨Cumano⟩, cui pars provin-
ciae habebatur, ita divisis, ut huic Galilaeorum natio, Felici
Samaritae parerent, discordes olim et tum contemptu re-
gentium minus coercitis odiis. igitur raptare inter se, immit- 3
tere latronum globos, componere insidias et aliquando

5 prolapsae *Heins.* **13** *in codice lacuna est 5 fere litt;* aere *add. m. recent. in margine, inde* in aere *Andr.* (*cf. 11,14,3*) **18** potentia *al. Stuttg*^{2} *Leid*] patientia **20** *lacunam ab Acidalio notatam Haase sec. Hist. V 9,2 sic supplevit:* postquam ⟨a C. Caesare iussi erant effigiem eius in templo locare; et quamquam⟩ cognita caede **23** *in codice lacuna est 7 fere litt.;* Cumano *suppl. m. recent. in margine*

proeliis congredi, spoliaque et praedas ad procuratores re-
ferre. hique primo laetari, mox gliscente pernicie cum arma
[militum] interiecissent, caesi milites; arsissetque bello pro-
4 vincia, ni Quadratus Syriae rector subvenisset. nec diu ad-
versus Iudaeos, qui in necem militum proruperant, dubi-
tatum quin capite poenas luerent: Cumanus et Felix cunc-
tationem adferebant, quia Claudius causis rebellionis audi-
tis ius statuendi etiam de procuratoribus dederat. sed
Quadratus Felicem inter iudices ostentavit, receptum in
tribunal, quo studia accusantium deterrerentur; damnatus-
que flagitiorum, quae duo deliquerant, Cumanus, et quies
provinciae reddita.

1 55. Nec multo post agrestium Cilicum nationes, quibus
Cietarum cognomentum, saepe et alias commotae, tunc
Troxoboro duce montes asperos castris cepere, atque inde
decursu in litora aut urbes vim cultoribus et oppidanis ac
2 plerumque in mercatores et navicularios audebant. obses-
saque civitas Anemuriensis, et missi e Syria in subsidium
equites cum praefecto Curtio Severo turbantur, quod duri
circum loci peditibusque ad pugnam idonei equestre proe-
lium haud patiebantur. dein rex eius orae Antiochus blan-
dimentis adversum plebem, fraude in ducem cum bar-
barorum copias dissociasset, Troxoboro paucisque primori-
bus interfectis ceteros clementia composuit.

1 56. Sub idem tempus inter lacum Fucinum amnemque
Lirim perrupto monte, quo magnificentia operis a pluribus
viseretur, lacu in ipso navale proelium adornatur, ut quon-
dam Augustus structo cir⟨ca⟩ Tiberim stagno, sed levibus

3 militum *del. Hart.* **14** clitarum *corr. A. Wilhelm* (*cf. 6,41,1*) **15** troxobore, *corr. Haase* (*cf. 55,2*) **20** circum *del. ead. m.; item adscripsit* duri locis *in marg.* **23** troxoboro (*cf. 55,1*) **28** circa *Zumpt* (*cf. Suet. Aug. 43,1*)] cis (trans *Url., cf. Mon. Anc. 4,43*)

navigiis et minore copia ediderat. Claudius triremes quadri- 2
remesque et undeviginti hominum milia armavit, cincto ra-
tibus ambitu, ne vaga effugia forent, ac tamen spatium am-
plexus ad vim remigii, gubernantium artes, impetus navium
et proelio solita. in ratibus praetoriarum cohortium mani-
puli turmaeque adstiterant, antepositis propugnaculis, ex
quis catapultae ballistaeque tenderentur. reliqua lacus
classiarii tectis navibus obtinebant. ripas et colles, montium 3
edita in modum theatri multitudo innumera complevit, pro-
ximis e municipiis et alii urbe ex ipsa, visendi cupidine aut
officio in principem. ipse insigni paludamento neque procul
Agrippina chlamyde aurata praesedere. pugnatum quam-
quam inter sontes fortium virorum animo, ac post multum
vulnerum occidioni exempti sunt.

57. Sed perfecto spectaculo ⟨cum⟩ apertum aquarum 1
iter, incuria operis manifesta fuit, haud satis depressi ad
lacus ima [vel media]. eoque tempore interiecto altius ef-
fossi specus, et contrahendae rursum multitudini gladia-
torum spectaculum editur, inditis pontibus pedestrem ad
pugnam. quin et convivium effluvio lacus adpositum magna 2
formidine cunctos adfecit, quia vis aquarum prorumpens
proxima trahebat, convulsis ulterioribus aut fragore et so-
nitu exterriti⟨s⟩. simul Agrippina trepidatione principis usa
ministrum operis Narcissum incusat cupidinis ac prae-
darum, nec ille reticet, impotentiam muliebrem nimiasque
spes eius arguens.

58. D. Iunio Q. Haterio consulibus sedecim annos natus 1 a.p.Chr. 53
Nero Octaviam Caesaris filiam in matrimonium accepit. ut-
que studiis honestis ⟨et⟩ eloquentiae gloria enitesceret,
causa Iliensium suscepta Romanum Troia demissum et Iu-

12 praesidere, *corr. Lips.* **15** cum *add. Fu.* **17** vel media *del. Acid.* **20** quin et *ex* qui nec *m. post.* **23** exterriti, *corr. al. Leid* **27** Haterio *Lips.*] auterio **29** et *add. al.*

liae stirpis auctorem Aeneam aliaque haud procul fabulis
ve⟨te⟩ra facunde exsecutus perpetrat, ut Ilienses omni pu-
2 blico munere solverentur. eodem oratore Bononiensi colo-
niae igni haustae subventum centies sestertii largitione.
redditur Rhodiis libertas, adempta saepe aut firmata, prout
bellis externis meruerant aut domi seditione deliquerant;
tributumque Apamensibus terrae motu convulsis in quin-
quennium remissum.
1 59. At Claudius saevissima quaeque promere adigebatur
eiusdem Agrippinae artibus, quae Statilium Taurum opibus
inlustrem hortis eius inhians pervertit accusante Tarquitio
Prisco. legatus is Tauri Africam imperio proconsulari re-
gentis, postquam revenerant, pauca repetundarum cri-
2 mina, ceterum magicas superstitiones obiectabat. nec ille
diutius falsum accusatorem, indigna⟨s⟩ sordes perpessus
vim vitae suae attulit ante sententiam senatus. Tarquitius
tamen curia exactus est, quod patres odio delatoris contra
ambitum Agrippinae pervicere.
1 60. Eodem anno saepius audita vox principis, parem vim
rerum habendam a procuratoribus suis iudicatarum, ac si
ipse statuisset. ac ne fortuito prolapsus videretur, senatus
quoque consulto cautum plenius quam antea et uberius.
2 nam divus Augustus apud equestres, qui Aegypto praeside-
rent, lege agi decretaque eorum proinde haberi iusserat, ac
si magistratus Romani constituissent; mox alias per provin-
cias et in urbe pleraque concessa sunt, quae olim a praetori-
3 bus noscebantur. Claudius omne ius tradidit, de quo totiens
seditione aut armis certatum, cum Semproniis rogationibus
equester ordo in possessione iudiciorum locaretur aut rur-
sum Serviliae leges senatui iudicia redderent, Mariusque et
4 Sulla olim de eo vel praecipue bellarent. sed tunc ordinum

2 vetera *Y01*[1] *et Y02* (*Rhen.*) **15** indigna sortes, *corr. Jacob* **20** iudicaturum, *corr. al. Stuttg*[2] *Leid* **23** equestres, *cf. 13,10,2*

diversa studia, et quae vicerant publice valebant. C. Oppius et Cornelius Balbus primi Caesaris opibus potuere condiciones pacis et arbitria belli tractare. Matios posthac et Vedios et cetera equitum Romanorum praevalida nomina referre nihil attinuerit, cum Claudius libertos, quos rei familiari praefecerat, sibique et legibus adaequaverit.

61. Rettulit dein de immunitate Cois tribuenda, multa- 1
que super antiquitate eorum memoravit: Argivos vel
C⟨oe⟩um Latonae parentem vetustissimos insulae cultores;
mox adventu Aesculapii artem medendi inlatam maxime-
que inter posteros eius celebrem fuisse, nomina singulorum
referens et quibus quisque aetatibus viguissent. quin etiam 2
dixit Xenophontem, cuius scientia ipse uteretur, eadem fa-
milia ortum, precibusque eius dandum, ut omni tributo va-
cui in posterum Coi sacram et tantum dei ministram insu-
lam colerent. neque dubium habetur multa eorundem in
populum Romanum merita sociasque victorias potuisse
tradi: sed Claudius, facilitate solita quod uni concesserat,
nullis extrinsecus adiumentis velavit.

62. At Byzantii data dicendi copia, cum magnitudinem onerum apud senatum deprecarentur, cuncta repetivere. orsi a foedere, quod nobiscum icerant, qua tempestate bellavimus adversus regem Macedonum, cui ut degeneri Pseudophilippi vocabulum impositum, missas posthac copias in Antiochum Persen Aristonicum, et piratico bello adiutum Antonium memorabant, quaeque Sullae aut Lucullo aut Pompeio obtulissent, mox recentia in Caesares merita, quando ea loca insiderent, quae transmeantibus terra mari-

9 Coeum *Merc.* **16** haberetur, *corr. Stuttg*^{2} (*corr. ex* haberetur) *Leid* (*eadem correctura*) (*Lips.*) **17** potuisse tradi set *Rhen.*] potuisset (*sed* t *post. expunct.*) tradidisset **22** iecerant, *corr. al. Leid* (*cf. 4,55,4 et 11,9,3*) **26** memorabantq; quae, *corr. N22* (*Acid.*)

que ducibus exercitibusque, simul vehendo commeatu opportuna forent.

1 63. Namque artissimo inter Europam Asiamque divortio Byzantium in extremo Europae posuere Graeci, quibus Pythium Apollinem consulentibus, ubi conderent urbem, redditum oraculum est, quaererent sedem caecorum terris ad-
2 versam. ea ambage Chalcedonii monstrabantur, quod priores illuc advecti, praevisa locorum utilitate, peiora legissent. quippe Byzantium fertili solo, fecundo mari, quia vis piscium immensa Pontum erumpens et obliquis subter undas saxis exterrita omisso alterius litoris flexu hos ad portus
3 defertur. unde primo quaestuosi et opulenti; post magnitudine onerum urgente finem aut modum orabant, adnitente principe, qui Thraecio Bosporanoque bello recens fessos iuvandosque rettulit. ita tributa in quinquennium remissa.

a.p.Chr.54 1 64. M. ASINIO M'. ACILIO consulibus mutationem rerum in deterius portendi cognitum est crebris prodigiis. signa ac tentoria militum igne caelesti arsere; fastigium Capitolii examen apium insedit; biformes hominum partus, et suis fetum editum, cui accipitrum ungues inessent. numerabatur inter ostenta deminutus omnium magistratuum numerus, quaestore, aedili, tribuno ac praetore et consule paucos in-
2 tra menses defunctis. sed in praecipuo pavore Agrippina, vocem Claudii, quam temulentus iecerat, fatale sibi ut coniugum flagitia ferret, dein puniret, metuens, agere et celerare statuit, perdita prius Domitia Lepida muliebribus causis, qu⟨i⟩a Lepida, minore Antonia genita, avunculo Augu-

4 in extrema, *corr. al. Spir Leid* **6** graecorum, *corr. B05*^{2} (*s. lin.*) (*Rhen.*) **10** inmensa Pontum *Rup.*] in metapontum **16** M. Asinio *Vertr.*] Masilinio M'. Acilio *Ern.*] macilio **18** fastigio, *corr. Nipp.* **20** editum *al. Spir Leid*] ediditū, *sed* ū *expunctum* (sus… edidit *Andr.*) **26** domicia lepida *Stuttg*^{2} *Leid, utroque loco* lepida *in marg.* (Domitia Lepida *Chifflet*)] domitiale **27** quia *al. Stuttg*^{2} *Leid*

sto, Agrippinae sobrina pr⟨op⟩ior ac Gnaei mariti eius so-
ror, parem sibi claritudinem credebat. nec forma aetas opes 3
multum distabant; et utraque impudica infamis violenta
haud minus vitiis aemulabantur, quam si qua ex fortuna
prospera acceperant. enimvero certamen acerrimum, amita
potius an mater apud Neronem praevaleret: nam Lepida
blandimentis ac largitionibus iuvenilem animum devincie-
bat, truci contra ac minaci Agrippina, quae filio dare impe-
rium, tolerare imperitantem nequibat.

65. Ceterum obiecta sunt, quod coniugem principis devo- 1
tionibus petivisset quodque parum coercitis per Calabriam
servorum agminibus pacem Italiae turbaret. ob haec mors
indicta, multum adversante Narcisso, qui Agrippinam ma-
gis magisque suspectans prompsisse inter proximos fereba-
tur certam sibi perniciem, seu Britannicus rerum seu Nero
poteretur; verum ita de se meritum Caesarem, ut vitam usui
eius impenderet. convictam Messalinam et Silium: pares 2
iterum accusandi causas esse, si Nero imperitaret; Britan-
nico successore nullum principi metum. at novercae insidiis
domum omnem convelli, maiore flagitio, quam si impudici-
tiam prioris coniugis reticuisset. quamquam ne impudici-
tiam quidem nunc abesse Pallante adultero, ne quis ambi-
gat decus pudorem corpus, cuncta regno viliora habere.
haec atque talia dictitans amplecti Britannicum, robur aeta- 3
tis quam maturrimum precari, modo ad deos, modo ad ip-
sum tendere manus, adolesceret, patris inimicos depelleret,
matris etiam interfectores ulcisceretur.

66. In tanta mole curarum valetudine adversa corripitur, 1
refovendisque viribus mollitia caeli et salubritate aquarum
Sinuessam pergit. tum Agrippina, sceleris olim certa et
oblatae occasionis propera nec ministrorum egens, de ge-
nere veneni consultavit: ne repentino et praecipiti facinus

1 propior *Vertr.* **19** metum *Ferrarius*] meritum (*cf. v. 16*) at *Mur.*] ad **32** consultavit: ne *distinxit Spir* (*Meerwaldt*)

prodeferetur; si lentum et tabidum delegisset, ne admotus
supremis Claudius et dolo intellecto ad amorem filii rediret.
exquisitum aliquid placebat, quod turbaret mentem et mor-
2 tem differret. deligitur artifex talium vocabulo Locusta, nu-
per veneficii damnata et diu inter instrumenta regni habita.
eius mulieris ingenio paratum virus, cuius minister e spado-
nibus fuit Halotus, inferre epulas et explorare gustu solitus.
1 67. Adeoque cuncta mox pernotuere, ut temporum il-
lorum scriptores prodiderint infusum delectabili boleto
venenum, nec vim medicaminis statim intellectam, socor-
diane an Claudii vinolentia; simul soluta alvus subvenisse
2 videbatur. igitur exterrita Agrippina, et, quando ultima ti-
mebantur, spreta praesentium invidia provisam iam sibi
Xenophontis medici conscientiam adhibet. ille tamquam ni-
sus evomentis adiuvaret, pinnam rapido veneno inlitam
faucibus eius demisisse creditur, haud ignarus summa sce-
lera incipi cum periculo, peragi cum praemio.
1 68. Vocabatur interim senatus votaque pro incolumitate
principis consules et sacerdotes nuncupabant, cum iam ex-
animis vestibus et fomentis obtegeretur, dum qu⟨a⟩e res
2 forent firmando Neronis imperio componuntur. iam pri-
mum Agrippina, velut dolore victa et solacia conquirens,
tenere amplexu Britannicum, veram paterni oris effigiem
appellare ac variis artibus demorari, ne cubiculo egredere-
3 tur. Antoniam quoque et Octaviam sorores eius attinuit, et
cunctos aditus custodiis clauserat, crebroque vulgabat ire in
melius valitudinem principis, quo miles bona in spe ageret
tempusque prosperum ex monitis Chaldaeorum adventaret.
1 69. Tunc medio diei tertium ante Idus Octobres, foribus
Palatii repente diductis, comitante Burro Nero egreditur ad

9 boleto *Wurm*] cibo leto, *natum e* boleto *et glossemate* cibo *s. lin. vel in marg. addito* **10** socordiane an (n *m. post. ex* d) claudii ui. an uinolentia, *corr. al.* (*cf. Heubner, Gnomon 46, 1974, 813*) **20** dumque res forent, *corr. Vin Stuttg*[2] *Leid*

cohortem, quae more militiae excubiis adest. ibi monente praefecto faustis vocibus exceptus inditur lecticae. dubitavisse quosdam ferunt, respectantes rogitantesque ubi Britannicus esset: mox, nullo in diversum auctore, quae offerebantur secuti sunt. inlatusque castris Nero et congruentia 2
tempori praefatus, promisso donativo ad exemplum paternae largitionis, imperator consalutatur, sententiam militum secuta patrum consulta, nec dubitatum est apud provincias. caelestesque honores Claudio decernuntur et funeris sol- 3
lemne perinde ac divo Augusto celebratur, aemulante Agrippina proaviae Liviae magnificentiam. testamentum tamen haud recitatum, ne antepositus filio privignus iniuria et invidia animos vulgi turbaret.

2 festis, *corr. Ern.* (*cf. 5, 4, 2*) **7** consultatur, *corr. al. Spir Leid* (*Put.*) **13** turbaret. Explicit cornelii taciti Liber duodecimus. Incip̃ XIII

LIBER TERTIVS DECIMVS

a.p.Chr.54 1 1. Prima novo principatu mors Iunii Silani proconsulis
Asiae ignaro Nerone per dolum Agrippinae paratur, non
quia ingenii violentia exitium inritaverat, segnis et domina-
tionibus aliis fastiditus, adeo ut C. Caesar pecudem auream
eum appellare solitus sit: verum Agrippina fratri eius L.
Silano necem molita ultorem metuebat, crebra vulgi fama
anteponendum esse vixdum pueritiam egresso Neroni et
imperium per scelus adepto virum aetate composita, inson-
tem, nobilem et, quod tunc spectaretur, e Caesarum poste-
2 ris: quippe et Silanus divi Augusti abnepos erat. haec causa
necis. ministri fuere P. Celer eques Romanus et Helius li-
bertus, rei familiari principis in Asia impositi. ab his pro-
consuli venenum inter epulas datum est, apertius quam ut
3 fallerent. nec minus properato Narcissus Claudii libertus,
de cuius iurgiis adversus Agrippinam rettuli, aspera custo-
dia et necessitate extrema ad mortem agitur, invito prin-
cipe, cuius abditis adhuc vitiis per avaritiam ac prodigen-
tiam mire congruebat.

1 2. Ibaturque in caedes, nisi Afranius Burrus et Annaeus Seneca obviam issent. hi rectores imperatoriae iuventae et, rarum in societate potentiae, concordes, diversa arte ex aequo pollebant, Burrus militaribus curis et severitate morum, Seneca praeceptis eloquentiae et comitate honesta, iuvantes in vicem, quo facilius lubricam principis aetatem, si virtutem aspernaretur, voluptatibus concessis retinerent.

3 exitum (*cf. 14,7,6*), *corr. Stuttg*^{2} *Leid* **11** Celer *Lips.* (*cf. 33,1*)] celerius Helius *al.* (*Ryck.*)] aelius **20** hi *al. Spir Leid*] ii **21** parum in societate potentia et, *corr. Boxhorn* (*cf. Hist. IV 12,3*) **23** comite, *corr. ead. m.*

certamen utrique unum erat contra ferociam Agrippinae, 2
quae cunctis malae dominationis cupidinibus flagrans habe-
bat in partibus Pallantem, quo auctore Claudius nuptiis in-
cestis et adoptione exitiosa semet perverterat. sed neque
Neroni infra servos ingenium, et Pallas tristi adrogantia
modum liberti egressus taedium sui moverat. propalam ta- 3
men omnes in eam honores cumulabantur, signumque
more militiae petenti tribuno dedit optimae matris. decreti
et a senatu duo lictores, flamonium Claudiale, simul Clau-
dio censorium funus et mox consecratio.

3. Die funeris laudationem eius princeps exorsus est, 1
dum antiquitatem generis, consulatus ac triumphos
maiorum enumerabat, intentus ipse et ceteri; liberalium
quoque artium commemoratio et nihil regente eo triste rei
publicae ab externis accidisse pronis animis audita: post-
quam ad providentiam sapientiamque flexit, nemo risui
temperare, quamquam oratio a Seneca composita multum
cultus praeferret, ut fuit illi viro ingenium amoenum et tem-
poris eius auribus accommodatum. adnotabant seniores, 2
quibus otiosum est vetera et praesentia contendere, pri-
mum ex iis, qui rerum potiti essent, Neronem alienae fa-
cundiae eguisse. nam dictator Caesar summis oratoribus
aemulus; et Augusto prompta ac profluens quae⟨que⟩ de-
ceret principem eloquentia fuit. Tiberius artem quoque cal-
lebat, qua verba expenderet, tum validus sensibus aut con-
sulto ambiguus. etiam C. Caesaris turbata mens vim dicendi
non corrupit; nec in Claudio, quotiens meditata dissereret,
elegantiam requireres. Nero puerilibus statim annis vivi- 3
dum animum in alia detorsit: caelare pingere, cantus aut
regimen equorum exercere; et aliquando carminibus pan-
gendis inesse sibi elementa doctrinae ostendebat.

20 contendere *ead. m. mut. in* contemnere **21** his, *corr. al.* **23** quaeque *Ern.* **27** dissererentur, *corr. al.* (*Put.*)

1 4. Ceterum peractis tristitiae imitamentis curiam ingres-
sus et de auctoritate patrum et consensu militum praefatus,
consilia sibi et exempla capessendi egregie imperii memora-
vit, neque iuventam armis civilibus aut domesticis discordiis
imbutam; nulla odia, nullas iniurias nec cupidinem ultionis
2 adferre. tum formam futuri principatus praescripsit, ea ma-
xime declinans, quorum recens flagrabat invidia. non enim
se negotiorum omnium iudicem fore, ut clausis unam intra
domum accusatoribus et reis paucorum potentia grassare-
tur; nihil in penatibus suis venale aut ambitioni pervium;
discretam domum et rem publicam. teneret antiqua munia
senatus, consulum tribunalibus Italia et publicae provinciae
adsisterent: illi patrum aditum praeberent, se mandatis ex-
ercitibus consulturum.

1 5. Nec defuit fides, multaque arbitrio senatus constituta
sunt: ne quis ad causam orandam mercede aut donis emere-
tur, ne designatis [quidem] quaestoribus edendi gladiatores
necessitas esset. quod quidem adversante Agrippina, tam-
quam acta Claudii subverterentur, obtinuere patres, qui in
Palatium ob id vocabantur, ut adstaret additis a tergo fori-
bus velo discreta, quod visum arceret, auditus non adime-
2 ret. quin et legatis Armeniorum causam gentis apud Nero-
nem orantibus escendere suggestum imperatoris et praesi-
dere simul parabat, nisi ceteris pavore defixis Seneca admo-
nuisset, venienti matri occurrere. ita specie pietatis obviam
itum dedecori.

1 6. Fine anni turbidis rumoribus prorupisse rursum Par-
thos et rapi Armeniam adlatum est, pulso Radamisto, qui
saepe regni eius potitus, dein profugus, tum bellum quoque
2 deseruerat. igitur in urbe sermonum avida, quem ad
modum princeps vix septem decem annos egressus susci-

17 quidem *del. Urs.* **20** asstiret, *deleta priore litt.* t, *ut vid., corr. al. Spir Leid* **21** auditus *Lips.*] aditus **29** quoque bellum, *corr. Nipp.*

pere eam molem aut propulsare posset, quod subsidium in
eo, qui a femina regeretur, num proelia quoque et obpu-
gnationes urbium et cetera belli per magistros administrari
possent, anquirebant. contra alii melius evenisse disserunt, 3
quam si invalidus senecta et ignavia Claudius militiae ad
labores vocaretur, servilibus iussis obtemperaturus. Bur-
rum tamen et Senecam multa rerum experientia cognitos;
et imperatori quantum ad robur deesse, cum octavo decimo
aetatis anno Cn. Pompeius, nono decimo Caesar Octavia-
nus civilia bella sustinuerint? pleraque in summa fortuna 4
auspiciis et consiliis quam telis et manibus geri. daturum
plane documentum, honestis an secus amicis uteretur, si
ducem amota invidia egregium quam si pecuniosum et gra-
tia subnixum per ambitum deligeret.

7. Haec atque talia vulgantibus, Nero et iuventutem pro- 1
ximas per provincias quaesitam supplendis Orientis legioni-
bus admovere legionesque ipsas pro⟨p⟩ius Armeniam col-
locari iubet, duosque veteres reges Agrippam et ⟨Ant⟩io-
chum expedire copias, quis Parthorum fines ultro intrarent,
simul pontes per amnem Euphraten iungi; et minorem Ar-
meniam Aristobulo, regionem Sophenen Sohaemo cum in-
signibus regiis mandat. exortusque in tempore aemulus Vo- 2
logaeso filius Vardanes; et abscessere Armenia Parthi, tam-
quam differrent bellum.

8. Sed apud senatum omnia in maius celebrata sunt sen- 1
tentiis eorum, qui supplicationes et diebus supplicationum
vestem principi triumphalem, utque ovans urbem iniret, ef-
figiemque eius pari magnitudine ac Martis Ultoris eodem in
templo censuere, praeter suetam adulationem laeti, quod
Domitium Corbulonem retinendae Armeniae praeposuerat

7 multa *Andr. coll. 6,48,2; 14,36,3*] multarum **16** regionibus, *corr. al. Leid* **18** Antiochum *Lips.* (*cf. 37,3*) **20** iungi *al. Spir Leid*] iun iu **22** uologeso, *corr. Andr.* (*cf. 37,1*) **23** uardanis, *corr. ed. Froben.* **27** effigiesque, *corr. Nipp.*

2 videbaturque locus virtutibus patefactus. copiae Orientis ita
dividuntur, ut pars auxiliarium cum duabus legionibus apud
provinciam Syriam et legatum eius Quadratum Ummidium
remaneret, par civium sociorumque numerus Corbuloni es-
set, additis cohortibus alisque, quae ⟨in⟩ Cappadocia hie-
mabant. socii reges, prout bello conduceret, parere iussi;
3 sed studia eorum in Corbulonem promptiora erant. qui ut
⟨instaret⟩ famae, quae in novis coeptis validissima est, iti-
nere propere confecto apud Aegeas civitatem Ciliciae ob-
vium Quadratum habuit, illuc progressum, ne, si ad acci-
piendas copias Syriam intravisset Corbulo, omnium ora in
se verteret, corpore ingens, verbis magnificis et super expe-
rientiam sapientiamque etiam specie inanium validus.
1 9. Ceterum uterque ad Vologaesen regem nuntiis mone-
bant, pacem quam bellum mallet datisque obsidibus solitam
prioribus reverentiam in populum Romanum continuaret. et
Vologaeses, quo bellum ex commodo pararet, an ut aemu-
lationis suspectos per nomen obsidum amoveret, tradit no-
2 bilissimos ex familia Arsacidarum. accepitque eos centurio
Insteius ab Ummidio missus, forte prior e⟨a⟩ de causa
adito rege. quod postquam Corbuloni cognitum est, ire prae-
fectum cohortis Arrium Varum et reciperare obsides iu-
bet. hinc ortum inter praefectum et centurionem iurgium ne
diutius externis spectaculo esset, arbitrium rei obsidibus le-
gatisque, qui eos ducebant, permissum. atque illi recentem
gloria et inclinatione quadam etiam hostium Corbulonem
3 praetulere. unde discordia inter duces, querente Ummidio
praerepta quae suis consiliis patravisset, testante contra
Corbulone non prius conversum regem ad offerendos obsi-

5 aliis quaeque, *corr. Rhen.* in *add. Vin* (*Bekk.*) **7** ut instaret *Halm* **9** egeas, *corr. al. Leid* (*Lips.*) **13** inanimum, *corr. al. Stuttg*^{2} *Leid* **17** commodo *Mur.*] quomodo **20** priore, *corr. Mur.*

des, quam ipse dux bello delectus spes eius ad metum muta-
ret. Nero quo componeret diversos, sic evulgari iussit: ob
res a Quadrato et Corbulone prospere gestas laurum fasci-
bus imperatoriis addi. quae in alios consules egressa con-
iunxi.

10. Eodem anno Caesar effigiem Cn. Domitio patri et 1
consularia insignia Asconio Labeoni, quo tutore usus erat,
petivit a senatu; sibique statuas argento vel auro solidas
adversus offerentes prohibuit. et quamquam censuissent
patres, ut principium anni inciperet mense Decembri, quo
ortus erat Nero, veterem religionem kalendarum Ianua-
riarum inchoando anno retinuit. neque recepti sunt inter 2
reos Carrinas Celer senator servo accusante, aut Iulius
Densus equester Romanus, cui favor in Britannicum cri-
mini dabatur.

11. Claudio Nerone L. Antistio consulibus cum in acta 1 a.p.Chr. 55
principum iurarent magistratus, in sua acta collegam Anti-
stium iurare prohibuit, magnis patrum laudibus, ut iuvenilis
animus levium quoque rerum gloria sublatus maiores conti-
nuaret. secutaque lenitas in Plautium Lateranum, quem ob 2
adulterium Messalinae ordine demotum reddidit senatui,
clementiam suam obstringens crebris orationibus, quas Se-
neca testificando, quam honesta praeciperet, vel iactandi
ingenii voce principis vulgabat.

12. Ceterum infracta paulatim potentia matris delapso 1
Nerone in amorem libertae, cui vocabulum Acte fuit, simul
adsumptis in conscientiam ⟨M.⟩ Othone et Claudio Sene-
cione, adulescentulis decoris, quorum Otho familia consu-
lari, Senecio liberto Caesaris patre genitus. ignara matre, 2
dein frustra obnitente, penitus inrepserat per luxum et am-

2 diuersus, *corr. al. Leid* **4** addi quae *V58*[1] (*Put.*)] addidit quae **14** equester (*cf. 12,60,2*) **20** Plautium *Ber.*] platium **21** demotum *corr. ead. m. ex* remotum (*cf. 14,1*) **27** M. *add. Rit.* **29** C. Caesaris *Spengel*

bigua secreta, ne senioribus quidem principis amicis adversantibus, muliercula nulla cuiusquam iniuria cupidines principis explente, quando uxore ab Octavia, nobili quidem et probitatis spectatae, fato quodam, an quia praevalent inlicita, abhorrebat, metuebaturque, ne in stupra feminarum inlustrium prorumperet, si illa libidine prohiberetur.

1 13. Sed Agrippina libertam aemulam, nurum ancillam
aliaque eundem in modum muliebriter fremere, neque pae-
nitentiam filii aut satietatem opperiri, quantoque foediora
exprobrabat, acrius accendere, donec vi amoris subactus
exueret obsequium in matrem seque ⟨Se⟩necae permitte-
ret, ex cuius familiaribus Annaeus Serenus simulatione
amoris adversus eandem libertam primas adulescentis cupi-
dines velaverat praebueratque nomen, ut quae princeps
2 furtim mulierculae tribuebat, ille palam largiretur. tum
Agrippina versis artibus per blandimenta iuvenem adgredi,
suum potius cubiculum ac sinum offerre contegendis quae
prima aetas et summa fortuna expeterent. quin et fatebatur
intempestivam severitatem et suarum opum, quae haud
procul imperatoriis aberant, copias tradebat, ut nimia nu-
per coercendo filio, ita rursum intemperanter demissa.
3 quae mutatio neque Neronem fefellit, et proximi amicorum
metuebant orabantque cavere insidias mulieris semper
4 atrocis, tum et falsae. forte illis diebus Caesar inspecto or-
natu, quo principum coniuges ac parentes effulserant, deli-
git vestem et gemmas misitque donum matri, nulla parsi-
monia, cum praecipua et cupita aliis prior deferret. sed
Agrippina non his instrui cultus suos, sed ceteris arceri pro-
clamat et dividere filium, quae cuncta ex ipsa haberet.

10 accenderet, *corr. al.* (*Put.*) **11** Senecae *Mur.*] nece **19** intempestatē (-tatem *praeceptum ex* severitatem, *cf. Andr., Sokrates 10,1922,50 sqq.*), *corr. al. Stuttg*[2] *Leid*

14. Nec defuere qui in deterius referrent. et Nero infen- 1
sus iis, quibus superbia muliebris innitebatur, demovet Pal-
lantem cura rerum, quis a Claudio impositus velut arbi-
trium regni agebat; ferebaturque, degrediente eo magna
prosequentium multitudine, non absurde dixisse ire Pallan-
tem, ut eiuraret. sane pepigerat Pallas, ne cuius facti in
praeteritum interrogaretur paresque rationes cum re
publica haberet.
Praeceps posthac Agrippina ruere ad terrorem et minas, 2
neque principis auribus abstinere, quo minus testaretur
adultum iam esse Britannicum, veram dignamque stirpem
suscipiendo patris imperio, quod insitus et adoptivus per
iniurias matris exerceret. non abnuere se, quin cuncta infe- 3
licis domus mala patefierent, suae in primis nuptiae, suum
veneficium: id solum diis et sibi provisum, quod viveret
privignus. ituram cum illo in castra; audiretur hinc Germa-
nici filia, in⟨de⟩ debilis Burrus et exul Seneca, trunca scili-
cet manu et professoria lingua generis humani regimen ex-
postulantes. simul intendere manus, adgerere probra, con-
secratum Claudium, inferno⟨s⟩ Silanorum manes invocare
et tot inrita facinora.
15. Turbatus his Nero et propinquo die, quo quartum 1
decimum aetatis annum Britannicus explebat, volutare se-
cum modo matris violentiam, modo ipsius indolem, ⟨le⟩vi
quidem experimento nuper cognitam, quo tamen favorem
late quaesivisset. festis Saturno diebus inter alia aequalium 2
ludicra regnum lusu sortientium evenerat ea sors Neroni.
igitur ceteris diversa nec ruborem adlatura: ubi Britannico
iussit exsurgeret progressusque in medium cantum aliquem

17 indebilis, *corr. Lips.* **18** expostulantis, *corr. al. Leid* **24** levi quidem *Frei.*] ut quidam **27** ludicā · R̄ · (*ortum ex* LUDIC$\overset{R}{\text{A}}$) regnum lusu sortientium, *corr. V58* (*Put.*)

inciperet, inrisum ex eo sperans pueri sobrios quoque con-
victus, nedum temulentos ignorantis, ille constanter exorsus
est carmen, quo evolutum eum sede patria rebusque sum-
mis significabatur. unde orta miseratio, manifestior quia
3 dissimulationem nox et lascivia exemerat. Nero intellecta
invidia odium intendit; urgentibusque Agrippinae minis,
quia nullum crimen neque iubere caedem fratris palam au-
debat, occulta molitur pararique venenum iubet, ministro
Pollione Iulio praetoriae cohortis tribuno, cuius cura attine-
batur damnata veneficii nomine Locusta, multa scelerum
fama. nam ut proximus quisque Britannico neque fas neque
4 fidem pensi haberet, olim provisum erat. primum venenum
ab ipsis educatoribus accepit, tramisitque exsoluta alvo
parum validum, sive temperamentum inerat, ne statim sae-
5 viret. sed Nero lenti sceleris impatiens minitari tribuno, iu-
bere supplicium veneficae, quod, dum rumorem respiciunt,
dum parant defensiones, securitatem morarentur. promit-
tentibus dein tam praecipitem necem, quam si ferro urgere-
tur, cubiculum Caesaris iuxta decoquitur virus cognitis an-
tea venenis rapidum.
1 16. Mos habebatur principum liberos cum ceteris idem
aetatis nobilibus sedentes vesci in adspectu propinquorum
propria et parciore mensa. illic epulante Britannico, quia
cibos potusque eius delectus ex ministris gustu explorabat,
ne omitteretur institutum aut utriusque morte proderetur
2 scelus, talis dolus repertus est. innoxia adhuc ac praecalida
et libata gustu potio traditur Britannico; dein, postquam
fervore aspernabatur, frigida in aqua adfunditur venenum,
quod ita cunctos eius artus pervasit, ut vox pariter et spiri-
3 tus [eius] raperentur. trepidatur a circumsedentibus, diffu-
giunt imprudentes: at quibus altior intellectus, resistunt de-
fixi et Neronem intuentes. ille ut erat reclinis et nescio simi-

17 securitate, *corr. Leid* (*Put.*) **24** cibus, *corr. Danesius* **25** omitteret, *corr. al. Stuttg*[2] *Leid* (*Ber.*) **30** eius *del. al.* (*Ern.*)

lis, solitum ita ait per comitialem morbum, quo prima ab
infantia adflictaretur Britannicus, et redituros paulatim vi-
sus sensusque. at Agrippina⟨e⟩ is pavor, ea consternatio 4
mentis, quamvis vultu premeretur, emicuit, ut perinde igna-
ram fuisse ⟨quam⟩ Octaviam sororem Britannici constite-
rit: quippe sibi supremum auxilium ereptum et parricidii
exemplum intellegebat. Octavia quoque, quamvis rudibus
annis, dolorem caritatem, omnes adfectus abscondere didi-
cerat. ita post breve silentium repetita convivii laetitia.

17. Nox eadem necem Britannici et rogum coniunxit, 1
proviso ante funebri paratu, qui modicus fuit. in campo
tamen Martis sepultus est, adeo turbidis imbribus, ut vulgus
iram deum portendi crediderit adversus facinus, cui pleri-
que etiam hominum ignoscebant, antiquas fratrum discor-
dias et insociabile regnum aestimantes. tradunt plerique 2
eorum temporum scriptores crebris ante exitium diebus
inlusum isse pueritia⟨e⟩ Britannici Neronem, ut iam non
praematura neque saeva mors videri queat, quamvis inter
sacra mensae, ne tempore quidem ad complexum sororum
dato, ante oculos inimici properata sit in illum supremum
Claudiorum sanguinem, stupro prius quam veneno pollu-
tum. festinationem exsequiarum edicto Caesar defendit, id 3
a maioribus institutum referens, subtrahere oculis acerba
funera neque laudationibus aut pompa detinere. ceterum et
sibi amisso fratris auxilio reliquas spes in re publica sitas, et
tanto magis fovendum patribus populoque principem, qui
unus superesset e familia summum ad fastigium genita.

18. Exim largitione potissimos amicorum auxit. nec de- 1
fuere qui arguerent viros gravitatem adseverantes, quod do-

3 Agrippinae *al.* **5** quam *F. W. Otto* (atque *al.* [*Faër.*]) **13** protendi, *corr. al. Stuttg*² *Leid* (*Put.*) **17** isse *Lips.*] esse **19** sorori *al.* (sororis *Fu.*) **24** et sibi *corr. ead. m. ex* exibi

mos villas id temporis quasi praedam divisissent. alii necessitatem adhibitam credebant a principe, sceleris sibi conscio et veniam sperante, si largitionibus validissimum quemque obstrinxisset.

2 At matris ira nulla munificentia leniri, sed amplecti Octaviam, crebra cum amicis secreta habere, super ingenitam avaritiam undique pecunias quasi in subsidium corripiens, tribunos et centuriones comiter excipere, nomina et virtutes nobilium, qui etiam tum supererant, in honore habere,
3 quasi quaereret ducem et partes. cognitum id Neroni, excubiasque militares, quae ut coniugi imperatoris olim, tum ut matri servabantur, et Germanos nuper eundem ⟨in⟩ honorem custodes additos digredi iubet. ac ne coetu salutantium frequentaretur, separat domum matremque transfert in eam, quae Antoniae fuerat, quotiens ipse illuc ventitaret, saeptus turba centurionum et post breve osculum digrediens.

1 19. Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est quam fama potentiae non sua vi nixa⟨e⟩. statim relictum Agrippinae limen: nemo solari, nemo adire praeter paucas
2 feminas, amore an odio incertas. ex quibus erat Iunia Silana, quam matrimonio C. Sili a Messalina depulsam supra rettuli, insignis genere forma lascivia, et Agrippinae diu percara, mox occultis inter eas offensionibus, quia Sextium Africanum nobilem iuvenem a nuptiis Silanae deterruerat Agrippina, impudicam et vergentem annis dictitans, non ut Africanum sibi seponeret, sed ne opibus et orbitate Silanae
3 maritus poteretur. illa spe ultionis oblata parat accusatores ex clientibus suis Iturium et Calvisium, non vetera et saepius iam audita deferens, quod Britannici mortem lugeret

11 solitum ut, *corr. Lips.* **12** super eundem honorem, *corr. Bötticher* **19** nixae *Lips.* **21** Iulia, *corr. al.* (*Lips.*) **30** differens, *corr. al. Spir Leid*

aut Octaviae iniurias evulgaret, sed destinavisse eam Ru-
bellium Plautum, per maternam originem pari ac Nero
gradu a divo Augusto, ad res novas extollere coniugioque
eius et imperio rem publicam rursus invadere. haec Iturius 4
et Calvisius Atimeto, Domitiae Neronis amitae liberto,
aperiunt. qui laetus oblatis (quippe inter Agrippinam et
Domitiam infensa aemulatio exercebatur) Paridem histrio-
nem, libertum et ipsum Domitiae, impulit ire propere cri-
menque atrociter deferre.

20. Provecta nox erat et Neroni per vinolentiam traheba- 1
tur, cum ingreditur Paris, solitus alioquin id temporis luxus
principis intendere, sed tunc compositus ad maestitiam, ex-
positoque indicii ordine ita audientem exterret, ut non tan-
tum matrem Plautumque interficere, sed Burrum etiam
demovere praefectura destinaret, tamquam Agrippinae
gratia provectum et vicem reddentem. Fabius Rusticus auc- 2
tor est scriptos esse ad Caecinam Tuscum codicillos, man-
data ei praetoriarum cohortium cura, sed ope Senecae di-
gnationem Burro retentam: Plinius et Cluvius nihil dubi-
tatum de fide praefecti referunt. sane Fabius inclinat ad
laudes Senecae, cuius amicitia floruit. nos consensum auc-
torum secuturi, quae diversa prodiderint, sub nominibus
ipsorum trademus.

Nero trepidus et interficiendae matris avidus non prius 3
differri potuit, quam Burrus necem eius promitteret, si faci-
noris coargueretur: sed cuicumque, nedum parenti defen-
sionem tribuendam; nec accusatores adesse, sed vocem
unius ⟨et⟩ ex inimica domo adferri: reputare⟨t⟩ tenebras et
vigilatam convivio noctem omniaque temeritati et inscitiae
propiora.

4 et imperio *Nipp.*] etiam perio **22** quae *al.*] qui (si qui *Halm*) **28** et ex *Andr.*] ex *corr. ead. m. ex* et refutaret (*deleta littera* t *post* e), *corr. Lips.*

1 21. Sic lenito principis metu et luce orta itur ad Agrippi-
nam, ut nosceret obiecta dissolveretque vel poenas lueret.
Burrus iis mandatis Seneca coram fungebatur; aderant et ex
libertis arbitri sermonis. deinde a Burro, postquam crimina
2 et auctores exposuit, minaciter actum. et Agrippina fero-
ciae memor 'non miror' inquit 'Silanam numquam edito
partu matrum adfectus ignotos habere; neque enim proinde
a parentibus liberi quam ab impudica adulteri mutantur.
nec si Iturius et Calvisius adesis omnibus fortunis novissi-
mam suscipiendae accusationis operam anui rependunt,
ideo aut mihi infamia parricidii aut Caesari conscientia sub-
3 eunda est. nam Domitiae inimicitiis gratias agerem, si bene-
volentia mecum in Neronem meum certaret: nunc per con-
cubinum Atimetum et histrionem Paridem quasi scaenae
fabulas componit. Baiarum suarum piscinas extollebat, cum
meis consiliis adoptio et proconsulare ius et designatio con-
4 sulatus et cetera apiscendo imperio praepararentur. aut ex-
sistat qui cohortes in urbe temptatas, qui provinciarum fi-
dem labefactatam, denique servos vel libertos ad scelus cor-
5 ruptos arguat. vivere ego Britannico potiente rerum pot-
eram? ac si Plautus aut quis alius rem publicam iudicaturus
obtinuerit, desunt scilicet mihi accusatores, qui non verba
impatientia caritatis aliquando incauta, sed ea crimina obi-
6 ciant, quibus nisi a filio absolvi non possim.' commotis qui
aderant ultroque spiritus eius mitigantibus, colloquium filii
exposcit, ubi nihil pro innocentia, quasi diffideret, nec ⟨de⟩
beneficiis, quasi exprobraret, disseruit, sed ultionem in de-
latores et praemia amicis obtinuit.
1 22. Praefectura annonae Faenio Rufo, cura ludorum, qui
a Caesare parabantur, Arruntio Stellae, Aegyptus C⟨lau-

10 suscipiendā, *corr. al. Leid* **13** nunc – componit *post* praepararentur (*v. 17*) *posuit Nipp.* concubinam, *corr. Stuttg*[2] *Leid* (*Put.*) **25** spiritus *al. Spir Leid*] spm̄, *sed* m̄ *add. m. post.* **26** de *add. Acid.* **29** fenio *Leid* (Faenio *Vertr.*)] senio **30** Claudio *Rit.* (*cf. Cichorius, Röm. Stud. 394, 2*)

dio⟩ Balbillo permittuntur. Syria P. Anteio destinata; sed
variis mox artibus elusus, ad postremum in urbe retentus
est. at Silana in exilium acta; Calvisius quoque et Iturius 2
relegantur; de Atimeto supplicium sumptum, validiore
apud libidines principis Paride, quam ut poena adficeretur.
Plautus ad praesens silentio transmissus est.

23. Deferuntur dehinc consensisse Pallas ac Burrus, ut 1
Cornelius Sulla claritudine generis et adfinitate Claudii, cui
per nuptias Antoniae gener erat, ad imperium vocaretur.
eius accusationis auctor extitit Paetus quidam, exercendis
apud aerarium sectionibus famosus et tum vanitatis manife-
stus. nec tam grata Pallantis innocentia quam gravis super- 2
bia fuit: quippe nominatis libertis eius, quos conscios habe-
ret, respondit nihil umquam se domi nisi nutu aut manu
significasse, vel, si plura demonstranda essent, scripto
usum, ne vocem consociaret. Burrus quamvis reus inter iu-
dices sententiam dixit. exiliumque accusatori inrogatum et
tabulae exustae sunt, quibus oblitterata aerarii nomina re-
trahebat.

24. Fine anni statio cohortis adsidere ludis solita demo- 1
vetur, quo maior species libertatis esset, utque miles thea-
trali licentiae non permixtus incorruptior ageret et plebes
daret experimentum, an amotis custodibus modestiam reti-
neret. urbem princeps lustravit ex responso haruspicum, 2
quod Iovis ac Minervae aedes de caelo tactae erant.

25. Q. Volusio P. Scipione consulibus otium foris, foeda 1 a.p.Chr. 56
domi lascivia, qua Nero itinera urbis et lupanaria et deverti-
cula veste servili in dissimulationem sui compositus perer-
rabat, comitantibus qui raperent venditioni exposita et ob-
viis vulnera inferrent, adversus ignaros adeo, ut ipse quo-

1 P. Anteio *Lips.*] pantelo set *Heins.*] et **8** cui *Rhen.*] qui (*litt.* q *ex coepta* c) **18** nomina *J. F. Gron.*] monimenta retrahebāt, *corr. al. Spir Leid* **24** ex *YOl*[1] *Spir Leid* (e *al.*)] et **29** uenditionē, *corr. al. Spir Leid*

2 que exciperet ictus et ore praeferret. deinde ubi Caesarem
esse, qui grassaretur, pernotuit augebanturque iniuriae ad-
versus viros feminasque insignes, et quidam permissa semel
licentia sub nomine Neronis inulti propriis cum globis ea-
dem exercebant, in modum captivitatis nox agebatur; Iu-
liusque Montanus senatorii ordinis, sed qui nondum hono-
rem capessisset, congressus forte per tenebras cum prin-
cipe, quia vim temptantem acriter reppulerat, deinde ad-
3 gnitum oraverat, quasi exprobrasset, mori adactus est. Nero
autem metuentior in posterum milites sibi et plerosque gla-
diatores circumdedit, qui rixarum initia modica et quasi
privata sinerent; si a laesis validius ageretur, arma infere-
4 bant. ludicram quoque licentiam et fautores histrionum
velut in proelia convertit impunitate et praemiis atque ipse
occultus et plerumque coram prospectans, donec discordi
populo et gravioris motus terrore non aliud remedium re-
pertum est quam ut histriones Italia pellerentur milesque
theatro rursum adsideret.
1 26. Per idem tempus actum in senatu de fraudibus liber-
torum, efflagitatumque ut adversus male meritos revocan-
dae libertatis ius patronis daretur. nec deerant qui cense-
rent, sed consules, relationem incipere non ausi ignaro
2 principe, perscripsere tamen consensum senatus. ille an
auctor constitutionis fieret, *** ut inter paucos et senten-
tiae diversos, quibusdam coalitam libertate inreverentiam
eo prorupisse frementibus, ⟨ut⟩ vine an aequo cum patro-
nis iure agerent [sententiam eorum] consultarent ac verberi-

5 in *Jac. Gron.*] · T · (et in *al. Spir Leid*) **8** vim temptantem *Put.*] uia temptantem (vi attemptantem *Stuttg*^{2} *Leid*) adgnitum (agnitum *al.*) *Rhen.*] adagnitum **23** consensum *Spir Leid*] ic̄sensū (*cf. 6,31,1* icyro) **24** *post* fieret *lac. ind. Andr.* (⟨ambiguus, agita⟩vit *Fu.*, ⟨consulta⟩vit *Halm, sed v. 27* consultarent, ⟨dubita⟩vit *Heubner*) **25** aduersos, *corr. Lips.* **27** sententiam eorum *secl. Haase*

bus manus ultro intenderent, impudenter vel poenam suam
ipsi suadentes. quid enim aliud laeso patrono concessum,
quam ut c⟨ent⟩esimum ultra lapidem in oram Campaniae
libertum releget? ceteras actiones promiscas et pares esse: 3
tribuendum aliquod telum, quod sperni nequeat. nec grave
manu missis per idem obsequium retinendi libertatem, per
quod adsecuti sint: at criminum manifestos merito ad servi-
tutem retrahi, ut metu coerceantur, quos beneficia non mu-
tavissent.

27. Disserebatur contra: paucorum culpam ipsis exitio- 1
sam esse debere, nihil universorum iuri derogandum;
quippe late fusum id corpus. hinc plerumque tribus decu-
rias, ministeria magistratibus et sacerdotibus, cohortes
etiam in urbe conscriptas; et plurimis equitum, plerisque
senatoribus non aliunde originem trahi: si separarentur li-
bertini, manifestam fore penuriam ingenuorum. non frustra 2
maiores, cum dignitatem ordinum dividerent, libertatem in
communi posuisse. quin et manu mittendi duas species in-
stitutas, ut relinqueretur paenitentiae aut novo beneficio
locus. quos vindicta patronus non liberaverit, velut vinclo
servitutis attineri. dispiceret quisque merita tardeque con-
cederet, quod datum non adimeretur. haec sententia valuit, 3
scripsitque Caesar senatui, privatim expenderent causam
libertorum, quotiens a patronis arguerentur; in commune
nihil derog⟨ar⟩ent. nec multo post ereptus amitae libertus
Paris quasi iure civili, non sine infamia principis, cuius iussu
perpetratum ingenuitatis iudicium erat.

28. Manebat nihilo minus quaedam imago rei publicae. 1
nam inter Vibullium praetorem et plebei tribunum Anti-

1 impudenter *Roth*] impulere (impudentes *Stuttg*^{2} *Leid*) **2** ipsi suadentes *Madv.*] dissuadentes **3** ut (*Stuttg*^{2} *Leid*) centesimum *Lips.*] uicesimum **4** promiscas *Put.* (promiscuas *al. Stuttg*^{2} *Leid*)] promissas (*cf. 12, 2, 2* dissidio *pro* discidio) **25** derogent, *corr. Mur.*

stium ortum certamen, quod immodestos fautores hi-
strionum et a praetore in vincla ductos tribunus omitti ius-
2 sisset. comprobavere patres, incusata Antistii licentia. simul
prohibiti tribuni ius praetorum et consulum praeripere aut
vocare ex Italia, cum quibus lege agi posset. addidit L. Piso
designatus consul, ne quid intra domum pro potestate ad-
verterent, neve multam ab iis dictam quaestores aerarii in
publicas tabulas ante quattuor menses referrent; medio
temporis contra dicere liceret, deque eo consules statue-
rent. cohibita artius et aedilium potestas statutumque,
quantum curules, quantum plebei pignoris caperent vel
3 poenae inrogarent. et Helvidius Priscus tr⟨ibunus⟩ pl⟨e-
bis⟩ adversus Obultronium Sabinum aerarii quaestorem
contentiones proprias exercuit, tamquam ius hastae adver-
sus inopes inclementer ageret. dein princeps curam tabu-
larum publicarum a quaestoribus ad praefectos transtulit.
1 29. Varie habita ac saepe mutata eius rei forma. nam
Augustus senatui permisit deligere praefectos; deinde am-
bitu suffragiorum suspecto, sorte ducebantur ex numero
praetorum qui praeessent. neque id diu mansit, quia sors
2 deerrabat ad parum idoneos. tum Claudius quaestores rur-
sum imposuit, iisque, ne metu offensionum segnius consu-
lerent, extra ordinem honores promisit: sed deerat robur
aetatis eum primum magistratum capessentibus. igitur Nero
praetura perfunctos et experientia probatos delegit.
1 30. Damnatus isdem consulibus Vipsanius Laenas ob
Sardiniam provinciam avare habitam; absolutus Cestius
Proculus repetundarum Cretensibus accusantibus. Clodius
Quirinalis, quod praefectus remigum, qui Ravennae habe-
rentur, velut infimam nationum Italiam luxuria saevitiaque

2 et *expunctum* **12** et *J. F. Gron.*] eo **15** augeret *ex* auderet *ead. m.* (u *fort. del.*), *corr. Ricklefs* **21** tunc, *corr. Nipp.* **25** praefectura, *corr. Vertr.* (*cf. 14,12,3*) **27** Cestius *Rhen.*] cestus **28** Cretensibus *Nipp.*] credentibus

adflictavisset, veneno damnationem anteiit. Caninius Rebi- 2
⟨l⟩us, ex primoribus peritia legum et pecuniae magnitu-
dine, cruciatus aegrae senectae misso per venas sanguine
effugit, haud creditus sufficere ad constantiam sumendae
mortis, ob libidines muliebriter infamis. at L. Volusius
egregia fama concessit, cui tres et nonaginta anni spatium
vivendi praecipuaeque opes bonis artibus, inoffensa tot im-
peratorum ⟨a⟩micitia fuit.

31. Nerone iterum L. Pisone consulibus pauca memoria 1 a. p. Chr. 57
digna evenere, nisi cui libeat laudandis fundamentis et tra-
bibus, quis molem amphitheatri apud campum Martis Cae-
sar exstruxerat, volumina implere, cum ex dignitate populi
Romani repertum sit res inlustres annalibus, talia diurnis
urbis actis mandare. ceterum coloniae Capua atque Nuceria 2
additis veteranis firmatae sunt, plebeique congiarium qua-
drigeni nummi viritim dati, et sestertium quadringenties
aerario inlatum est ad retinendam populi fidem. vectigal
quoque quintae et vicesimae venalium mancipiorum remis-
sum, specie magis quam vi, quia, cum venditor pendere
iuberetur, in partem pretii emptoribus adcrescebat. et ⟨e-⟩ 3
dixit Caesar, ne quis magistratus aut procurator in provin-
cia, ⟨quam⟩ obtineret, spectaculum gladiatorum aut fe-
rarum aut quod aliud ludicrum ederet. nam ante non minus
tali largitione quam corripiendis pecuniis subiectos adflige-
bant, dum, quae libidine deliquerant, ambitu propugnant.

32. Factum et senatus consultum ultioni iuxta et securi- 1
tati, ut si quis a suis servis interfectus esset, ii quoque, qui
testamento manu missi sub eodem tecto mansissent, inter

1 Caninius Rebilus *Lips.*] C. Aminius rebius **8** amicitia *Lips.*] malitia **14** actissimā dare ceterae (-ae *praecept. ex* coloniae), *corr. al. Spir Leid* **15** quadrigeni, *cf. Neue Wagener* II^3 *326* (quadringeni *Lips.*) **20** et edixit *Andr.* **22** quam *add. Madv.* **25** dum quae *al. Leid* (*Put.*)] dumque

2 servos supplicia penderent. redditur ordini Lurius Varus
consularis, avaritiae criminibus olim perculsus. et Pompo-
nia Graecina insignis femina, ⟨A.⟩Plautio, quem ovasse de
Britannis rettuli, nupta ac superstitionis externae rea, ma-
riti iudicio permissa. isque prisco instituto propinquis co-
ram de capite famaque coniugis cognovit et insontem nun-
3 tiavit. longa huic Pomponiae aetas et continua tristitia fuit.
nam post Iuliam Drusi filiam dolo Messalinae interfectam
per quadraginta annos non cultu nisi lugubri, non animo
nisi maesto egit; idque illi imperitante Claudio impune,
mox ad gloriam vertit.

1 33. Idem annus plures reos habuit. quorum P. Celerem
accusante Asia, quia absolvere nequibat Caesar, traxit, se-
necta donec mortem obiret; nam Celer interfecto, ut me-
moravi, Silano pro consule magnitudine sceleris cetera fla-
2 gitia obtegebat. Cossutianum Capitonem Cilices detule-
rant, maculosum foedumque et idem ius audaciae in pro-
vincia ratum, quod in urbe exercuerat; sed pervicaci accu-
satione conflictatus postremo defensionem omisit ac lege
3 repetundarum damnatus est. pro Eprio Marcello, a quo
Lyci⟨i⟩ res repetebant, eo usque ambitus praevaluit, ut qui-
dam accusatorum eius exilio multarentur, tamquam insonti
periculum fecissent.

a. p. Chr. 58 1 34. Nerone tertium consule simul ini⟨i⟩t consulatum
Valerius Messala, cuius proavum, oratorem Corvinum,
divo Augusto, abavo Neronis, collegam in eo⟨dem⟩ magi-
stratu fuisse pauci iam senum meminerant. sed nobili fami-
liae honor auctus est oblatis in singulos annos quingenis
sestertiis, quibus Messala paupertatem innoxiam sustenta-

1 varius, *corr. ead. m.* **3** A. Plautio Nipp.] platio (Plautio *Stuttg*^{2} *Leid* [*Lips.*]) qui (*ead. m. in* quem *mutatum, deinde restitut.*) ouans se de britanniis (britannis *al.*) rettulit, *corr. Acid.* **21** lycii res repetebant *al.*] licires repetebat **26** in eodem *Andr. coll. 3,31,1*

ret. Aurelio quoque Cottae et Haterio Antonino annuam pecuniam statuit princeps, quamvis per luxum avitas opes dissipassent.

Eius anni principio mollibus adhuc initiis prolatatum in- 2
ter Parthos Romanosque de obtinenda Armenia bellum acriter sumitur, quia nec Vologaeses sinebat fratrem Tiridaten dati a se regni expertem esse aut alienae id potentiae donum habere, et Corbulo dignum magnitudine populi Romani rebatur parta olim a Lucullo Pompeioque recipere. ad hoc Armenii ambigua fide utraque arma invitabant, situ terrarum, similitudine morum Parthis propiores conubiisque permixti ac libertate ignota illuc magis [ad servitium] inclinantes.

35. Sed Corbuloni plus molis adversus ignaviam militum 1
quam contra perfidiam hostium erat: quippe Syria transmotae legiones, pace longa segnes, munia castrorum aegerrime tolerabant. satis constitit fuisse in eo exercitu veteranos, qui non stationem, non vigilias inissent, vallum fossamque quasi nova et mira viserent, sine galeis, sine loricis, nitidi et quaestuosi, militia per oppida expleta. igitur dimissis, quibus 2
senectus aut valitudo adversa erat, supplementum petivit. et habiti per Galatiam Cappadociamque dilectus, adiectaque ex Germania legio cum equitibus alariis et peditatu cohortium. retentusque omnis exercitus sub pellibus, 3
quamvis hieme saeva adeo, ut obducta glacie nisi effossa humus tentoriis locum non praeberet. ambusti multorum artus vi frigoris, et quidam inter excubias exanimati sunt. adnotatusque miles, qui fascem lignorum gestabat, ita praeriguisse manus, ut oneri adhaerentes truncis brachiis deci-

1 atherio, *corr. Lips.* **2** habitas, *corr. Lips. coll. 14,35,1* **6** resumitur *Heins.* **12** ad servitium *del. Hart.* **16** castrorum *Bötticher*] Romanorum (*del. Andr.,* castrorum Romanorum *Nipp.*)

4 derent. ipse cultu ⟨l⟩evi, capite intecto, in agmine, in labo-
ribus frequens adesse, laudem strenuis, solacium invalidis,
exemplum omnibus ostendere. dehinc, quia duritia caeli
militiaeque multi abnuebant deserebantque, remedium se-
veritate quaesitum est. nec enim, ut in aliis exercitibus, pri-
mum alterumque delictum venia prosequebatur, sed qui
signa reliquerat, statim capite poenas luebat. idque usu sa-
lubre et misericordia melius apparuit: quippe pauciores illa
castra deseruere quam ea, in quibus ignoscebatur.
1 36. Interim Corbulo legionibus intra castra habitis, donec
ver adolesceret, dispositisque per idoneos locos cohortibus
auxiliariis, ne pugnam priores auderent praedicit. curam
praesidiorum Paccio Orfito primi pili honore perfuncto
2 mandat. is quamquam incautos barbaros et bene gerendae
rei casum offerri scripserat, tenere se munimentis et maio-
res copias opperiri iubetur. sed rupto imperio, postquam
paucae e proximis castellis turmae advenerant pugnamque
imperitia poscebant, congressus cum hoste funditur. et
damno eius exterriti qui subsidium ferre debuerant, sua
3 quisque in castra trepida fuga rediere. quod graviter Cor-
bulo accepit increpitumque Pac⟨c⟩ium et praefectos mili-
tesque tendere extra vallum iussit; inque ea contumelia de-
tenti nec nisi precibus universi exercitus exsoluti sunt.
1 37. At Tiridates super proprias clientelas ope Vologaesi
fratris adiutus, non furtim iam, sed palam bello infensare
Armeniam, quosque fidos nobis rebatur, depopulari, et si
copiae contra ducerentur, eludere hucque et illuc volitans
2 plura fama quam pugna exterrere. igitur Corbulo, quaesito
diu proelio frustra habitus et exemplo hostium circumferre
bellum coactus, dispertit vires, ut legati praefectique diver-

1 levi *al. Spir Leid*] eui **12** audirent, *corr. Lips.* **13** pactio, *corr. m. post.* **21** Paccium *J.F. Gron.* **24** Vologaesis *Nipp.* (*cf. 7,2*) **27** eludere *m. post. corr. ex* cludere huc quoque, *corr. Lips.*

sos locos pariter invaderent. simul regem Antiochum mo- 3
net proximas sibi praefecturas petere. nam Pharasmanes
interfecto filio Radamisto quasi proditore, quo fidem in nos
testaretur, vetus adversus Armenios odium promptius exer-
cebat. tuncque primum inlecti Moschi, gens ante alias socia
Romanis, avia Armeniae incursavit. ita consilia Tiridati in 4
contrarium vertebant, mittebatque oratores, qui suo Par-
thorumque nomine expostularent, cur datis nuper obsidi-
bus redintegrataque amicitia, quae novis quoque beneficiis
locum aperiret, vetere Armeniae possessione depelleretur.
ideo nondum ipsum Vologaesen commotum, quia causa
quam vi agere mallent; sin perstaretur in bello, non defore
Arsacidis virtutem fortunamque saepius iam clade Romana
expertam. ad ea Corbulo, satis comperto Vologaesen defec- 5
tione Hyrcaniae attineri, suadet Tiridati precibus Caesarem
adgredi: posse illi regnum stabile et res incruentas contin-
gere, si omissa spe longinqua et sera praesentem potiorem-
que sequeretur.

38. Placitum dehinc, quia commeantibus in vicem nuntiis 1
nihil in summa⟨m⟩ pacis proficiebatur, colloquio ipsorum
tempus locumque destinari. mille equitum praesidium Tiri-
dates adfore sibi dicebat; quantum Corbuloni cuiusque ge-
neris militum adsisteret, non statuere, dum positis loricis et
galeis in faciem pacis veniretur. cuicumque mortalium, 2
nedum veteri et provido duci, barbarae astutiae patuissent:
ideo artum inde numerum finiri et hinc maiorem offerri, ut
dolus pararetur; nam equiti sagittarum usu exercito si de-
tecta corpora obicerentur, nihil profuturam multitudinem.
dissimulato tamen intellectu rectius de iis, quae in publicum 3
consulerentur, totis exercitibus coram dissertaturos re-
spondit. locumque delegit, cuius pars altera colles erant

5 Moschi *Rit.*] insochi (Heniochi *Fu.*) **20** summa, *corr.* *Faër.* **26** afferri, *corr.* *Stuttg*[2] *Leid*

clementer adsurgentes accipiendis peditum ordinibus, pars in planitiem porrigebatur ad explicandas equitum turmas.
4 dieque pacto prior Corbulo socias cohortes et auxilia regum pro cornibus, medio sextam legionem constituit, cui accita per noctem aliis ex castris tria milia tertianorum permiscuerat, una cum aquila, quasi eadem legio spectaretur. Tiridates vergente iam die procul adstitit, unde videri magis quam audiri posset. ita sine congressu dux Romanus abscedere militem sua quemque in castra iubet.

1 39. Rex sive fraudem suspectans, quia plura simul in loca ibatur, sive ut commeatus nostros Pontico mari et Trapezunte oppido adventantes interciperet, propere discedit. sed neque commeatibus vim facere potuit, quia per montes ducebantur praesidiis nostris insessos, et Corbulo, ne inritum bellum traheretur utque Armenios ad sua defendenda cogeret, exscindere parat castella, sibique quod validissimum in ea praefectura, cognomento Volandum, sumit; minora Cornelio Flacco legato et Insteio Capitoni castrorum
2 praefecto mandat. tum, circumspectis munimentis et quae expugnationi idonea provisis, hortatur milites, ut hostem vagum neque paci aut proelio paratum, sed perfidiam et ignaviam fuga confitentem exuerent sedibus gloriaeque pa-
3 riter et praedae consulerent. tum quadripertito exercitu hos in testudinem conglobatos subruendo vallo inducit, alios scalas moenibus admovere, multos tormentis faces et hastas incutere iubet. libritoribus funditoribusque attributus locus, unde eminus glandes torquerent, ne qua pars subsidium
4 laborantibus ferret pari undique metu. tantus inde ardor certantis exercitus fuit, ut intra tertiam diei partem nudati propugnatoribus muri, obices portarum subversi, capta

11 siue, *sed* si *corr. ead. m. ex* u (*cf. 46,1* ubi *pro* sibi) **24** inducit, *cf. Liv. 10,33,1* (ducit *Andr.*) **28** motu, *corr. Lips.* (*contra atque 1,40,1*)

escensu munimenta omnesque puberes trucidati sint, nullo
milite amisso, paucis admodum vulneratis. et imbelle vul-
gus sub corona venundatum, reliqua praeda victoribus ces-
sit. pari fortuna legatus ac praefectus usi sunt, tribusque 5
una die castellis expugnatis cetera terrore et alia sponte
incolarum in deditionem veniebant. unde orta fiducia caput 6
gentis Artaxata adgrediendi. nec tamen proximo itinere
ductae legiones, quae si amnem Araxen, qui moenia adluit,
ponte transgrederentur, sub ictum dabantur: procul et la-
tioribus vadis transiere.

40. At Tiridates pudore et metu, ne, si concessisset obsi- 1
dioni, nihil opis in ipso videretur, si prohiberet, impeditis
locis seque et equestres copias inligaret, statuit postremo
ostendere aciem et dato die proelium incipere vel simula-
tione fugae locum fraudi parare. igitur repente agmen Ro-
manum circumfundit, non ignaro duce nostro, qui viae pari-
ter et pugnae composuerat exercitum. latere dextro tertia 2
legio, sinistro sexta incedebat, mediis decimanorum delec-
tis; recepta inter ordines impedimenta, et tergum mille
equites tuebantur, quibus iusserat, ut instantibus comminus
resisterent, refugos non sequerentur. in cornibus pedes sa-
gittarius et cetera manus equitum ibat, productior cornu
sinistro per ima collium, ut, si hostis intravisset, fronte si-
mul et sinu exciperetur. adsultare ex diverso Tiridates, non 3
usque ad ictum teli, sed tum minitans, tum specie trepidan-
tis, si laxare ordines et diversos consectari posset. ubi nihil
temeritate solutum, nec amplius quam decurio equitum au-
dentius progressus et sagittis confixus ceteros ad obsequium
exemplo firmaverat, propinquis iam tenebris abscessit.

6 caput *al. Spir Leid*] capti *in* capitis *mut. m. rec.* **22** productiore, *sed* e *del. ead. m.* cornus insinistro (*cf. 53,3* instudiaque *14,11,1* instruxisset), *corr. Stuttg*^{2} *Leid* **25** ad ictum *Bai.*] addictum, *sed prius* d *et librarius ipse et m. post. del.* (ad iactum *m. post.*)

1 41. Et Corbulo castra in loco metatus, an expeditis legio-
nibus nocte Artaxata pergeret obsidioque circumdaret agi-
tavit, concessisse illuc Tiridaten ratus. dein postquam ex-
ploratores attulere longinquum regis iter et Medi an Al-
bani peterentur incertum, lucem opperitur, praemissaque le-
vi⟨s⟩ armatura, quae muros interim ambiret oppugnatio-
2 nemque eminus inciperet. sed oppidani portis sponte pate-
factis se suaque Romanis permisere. quod salutem ipsis tu-
lit; Artaxatis ignis immissus deletaque et solo aequata sunt,
quia nec teneri ⟨poterant⟩ sine valido praesidio ob magni-
tudinem moenium, nec id nobis virium erat, quod firmando
praesidio et capessendo bello divideretur, vel, si integra et
incustodita relinquerentur, nulla in eo utilitas aut gloria,
3 quod capta essent. adicitur miraculum velut numine obla-
tum: nam cuncta [extra tectis] hactenus sole inlustria fuere;
repente quod moenibus cingebatur ita atra nube cooper-
tum fulgoribusque discretum est, ut quasi infensantibus deis
exitio tradi crederetur.

4 Ob haec consal⟨ut⟩atus imperator Nero, et senatus con-
sulto supplicationes habitae, statuaeque et arcus et continui
consulatus principi, utque inter festos referretur dies, quo
patrata victoria, quo nuntiata, quo relatum de ea esset, alia-
que in eandem formam decernuntur, adeo modum egressa,
ut C. Cassius de ceteris honoribus adsensus, si pro benigni-
tate fortunae dis grates agerentur, ne totum quidem annum
supplicationibus sufficere disseruerit, eoque oportere dividi
sacros et negotiosos dies, quis divina colerent et humana
non impedirent.

1 42. Variis deinde casibus iactatus et multorum odia meri-
tus reus, haud tamen sine invidia Senecae damnatur. is fuit
Publius Suillius, imperitante Claudio terribilis ac venalis et

10 teneri poterant *Halm* **15** extra tectis *secl. Nipp.* **16** repente quod moenibus *Fu.*] quod repente moenibus **17** fulguribusque *Put.* **19** consolatus, *sed superscr. m. post.* consalutatus

mutatione temporum non quantum inimici cuperent demis-
sus quique se nocentem videri quam supplicem mallet. eius
opprimendi gratia repetitum credebatur senatus consultum
poenaque Cinciae legis adversum eos, qui pretio causas
oravissent. nec Suillius questu aut exprobratione abstine- 2
bat, praeter ferociam animi extrema senecta liber et Sene-
cam increpans infensum amicis Claudii, sub quo iustissi-
mum exilium pertulisset. simul studiis inertibus et iuvenum 3
imperitiae suetum livere iis, qui vividam et incorruptam
eloquentiam tuendis civibus exercerent. se quaestorem
Germanici, illum domus eius adulterum fuisse. an gravius
aestimandum sponte litigatoris praemium honestae operae
adsequi quam corrumpere cubicula principum feminarum?
qua sapientia, quibus philosophorum praeceptis intra qua- 4
driennium regiae amicitiae ter milies sestertium paravisset?
Romae testamenta et orbos velut indagine eius capi, Ita-
liam et provincias immenso faenore hauriri: at sibi labore
quaesitam et modicam pecuniam esse. crimen, periculum,
omnia potius toleraturum, quam veterem ac domi partam
dignationem subitae felicitati submittere⟨t⟩.

43. Nec deerant qui haec isdem verbis aut versa in dete- 1
rius Senecae deferrent. repertique accusatores direptos so-
cios, cum Suillius provinciam Asiam regeret, ac publicae
pecuniae peculatum detulerunt. mox, quia inquisitionem
annuam impetraverant, brevius visum [sub] urbana crimina
incipi, quorum obvii testes erant. ii acerbitate accusationis 2
Q. Pomponium ad necessitatem belli civilis detrusum, Iu-
liam Drusi filiam Sabinamque Poppaeam ad mortem actas
et Valerium Asiaticum, Lusium Saturninum, Cornelium
Lupum circumventos, iam equitum Romanorum agmina

12 extimandum, *corr. al.* **19** ac domi *Jac. Gron.*] acdõ **20** submittere, *corr. Spir Leid* (*Lips.*) **26** sub *del. Ern.*

damnata omnemque Claudii saevitiam Suillio obiectabant.
3 ille nihil ex his sponte susceptum, sed principi paruisse de-
fendebat, donec eam orationem Caesar cohibuit, comper-
tum sibi referens ex commentariis patris sui nullam cuius-
4 quam accusationem ab eo coactam. tum iussa Messalinae
praetendi et labare defensio: cur enim neminem alium de-
lectum, qui saevienti impudicae vocem praeberet? punien-
dos rerum atrocium ministros, ubi pretia scelerum adepti
5 scelera ipsa aliis delegent. igitur adempta bonorum parte
(nam filio et nepti pars concedebatur eximebanturque
etiam quae testamento matris aut aviae acceperant) in insu-
las Baleares pellitur, non in ipso discrimine, non post dam-
nationem fractus animo; ferebaturque copiosa et molli vita
secretum illud toleravisse. filium eius Nerullinum adgressis
accusatoribus per invidiam patris et crimina repetundarum,
intercessit princeps tamquam satis expleta ultione.
1 44. Per idem tempus Octavius Sagitta plebei tribunus,
Pontiae mulieris nuptae amore vaecors, ingentibus donis
adulterium et mox, ut omitteret maritum, emercatur, suum
matrimonium promittens ac nuptias eius pactus. sed ubi
mulier vacua fuit, nectere moras, adversam patris volunta-
tem causari repertaque spe ditioris coniugis promissa
2 exuere. Octavius contra modo conqueri, modo minitari, fa-
mam perditam, pecuniam exhaustam obtestans, denique
salutem, quae sola reliqua esset, arbitrio eius permittens. ac
postquam spernebatur, noctem unam ad solacium poscit,
3 qua delenitus modum in posterum adhiberet. statuitur nox,
et Pontia consciae ancillae custodiam cubiculi mandat. ille
uno cum liberto ferrum veste occultum infert. tum, ut adso-
let in amore et ira, iurgia preces, exprobratio satisfactio, et

6 protendi, *corr. al. Stuttg*[2] *Leid* (*Put.*) **11** auiae, *corr. ead. m. ex* auia **27** in postremum, *corr. al. Spir Leid* (*cf. 12, 17, 1*)

pars tenebrarum libidini seposita; ea quasi incensus nihil
metuentem ferro transverberat et adcurrentem ancillam
vulnere absterret cubiculoque prorumpit. postera die mani- 4
festa caedes, haud ambiguus percussor; quippe mansitasse
una convincebatur. sed libertus suum illud facinus profiteri,
se patroni iniurias ultum esse. commoveratque quosdam
magnitudine exempli, donec ancilla ex vulnere refecta
verum aperuit. postulatusque apud consules a patre inter- 5
fectae, postquam tribunatu abierat, sententia patrum et
lege de sicariis condemnatur.

45. Non minus insignis eo anno impudicitia magnorum 1
rei publicae malorum initium fecit. erat in civitate Sabina
Poppaea, T. Ollio patre genita, sed nomen avi materni
sumpserat, inlustri memoria Poppaei Sabini consularis et
triumphali decore praefulgentis; nam Ollium honoribus
nondum functum amicitia Seiani pervertit. huic mulieri 2
cuncta alia fuere praeter honestum animum. quippe mater
eius, aetatis suae feminas pulchritudine supergressa, glo-
riam pariter et formam dederat; opes claritudini generis
sufficiebant. sermo comis nec absurdum ingenium. mode- 3
stiam praeferre et lascivia uti; rarus in publicum egressus,
idque velata parte oris, ne satiaret adspectum, vel quia sic
decebat. famae numquam pepercit, maritos et adulteros
non distinguens; neque adfectui suo aut alieno obnoxia,
unde utilitas ostenderetur, illuc libidinem transferebat. igi- 4
tur agentem eam in matrimonio Rufri Crispi⟨ni⟩ equitis
Romani, ex quo filium genuerat, Otho pellexit iuventa ac
luxu et quia flagrantissimus in amicitia Neronis habebatur.
nec mora quin adulterio matrimonium iungeretur.

1 libidine, *corr. Rhen.* ea quasi incensus *Novák*] et quastim census **6** se *corr. ex* sed *m. post.* **15** triumphalis, *corr. al. Spir Leid* (*Put.*) **26** rufri *corr. ead. m. ex* rufi Crispini *Lips.*

1 46. Otho sive amore incautus laudare formam elegan-
tiamque uxoris apud principem, sive ut accenderet ac, si
eadem femina potirentur, id quoque vinculum potentiam ei
adiceret. saepe auditus est consurgens e convivio Caesaris
seque ire ad illam, sibi concessam dictitans nobilitatem pul-
2 chritudinem, vota omnium et gaudia felicium. his atque ta-
libus inritamentis non longa cunctatio interponitur, sed ac-
cepto aditu Poppaea primum per blandimenta et artes va-
lescere, imparem cupidini et forma Neronis captam simu-
lans; mox acri iam principis amore ad superbiam vertens, si
ultra unam alteramque noctem attineretur, nuptam esse se
dictitans, nec posse matrimonium omittere, devinctam
Othoni per genus vitae, quod nemo adaequaret: illum
animo et cultu magnificum; ibi se summa fortuna digna
visere. at Neronem, paelice ancilla et adsuetudine Actes
devinctum, nihil e contubernio servili nisi abiectum et sor-
3 didum traxisse. deicitur familiaritate sueta, post congressu
et comitatu Otho, et ad postremum, ne in urbe aemulatus
ageret, provinciae Lusitaniae praeficitur; ubi usque ad civi-
lia arma non ex priore infamia, sed integre sancteque egit,
procax otii et potestatis temperantior.
1 47. Hactenus Nero flagitiis et sceleribus velamenta quae-
sivit. suspectabat maxime Cornelium Sullam, socors inge-
nium eius in contrarium trahens callidumque et simulato-
rem interpretando. quem metum Graptus ex libertis Caesa-
ris, usu et senecta Tiberio abusque domum principum edoc-
2 tus, tali mendacio intendit. pons Mulvius in eo tempore
celebris nocturnis inlecebris erat; ven⟨ti⟩tabatque illuc
Nero, quo solutius urbem extra lasciviret. igitur regredienti

3 ea diceret, *sed inter* e *et* a *superscr. ead. m.* i **5** sibi *ed. Froben.*] ubi (*cf. 39,1*) **12** amittere, *corr. Stuttg*^{2} *Leid* (*cf. 12,46,3; 14,26,1*) **26** abusque *Lips.*] auo usque **28** uentabatque, *corr. al. Stuttg*^{2} (*Put.*) (ventitabat *Leid*)

per viam Flaminiam compositas insidias fatoque evitatas,
quoniam diverso itinere Sallustianos in hortos remeaverit,
auctoremque eius doli Sullam ementitur, quia forte redeun-
tibus ministris principis quidam per iuvenilem licentiam,
quae tunc passim exercebatur, inanem metum fecerant. ne- 3
que servorum quisquam neque clientium Sullae adgnitus,
maximeque despecta et nullius ausi capax natura eius a
crimine abhorrebat: proinde tamen, quasi convictus esset,
cedere patria et Massiliensium moenibus coerceri iubetur.

48. Isdem consulibus auditae Puteolanorum legationes, quas diversas ordo plebs ad senatum miserant, illi vim multitudinis, hi magistratuum et primi cuiusque avaritiam increpantes. eaque seditio ad saxa et minas ignium progressa ne c⟨aed⟩em et arma proliceret, C. Cassius adhibendo remedio delectus. quia severitatem eius non tolerabant, precante ipso ad Scribonios fratres ea cura transfertur, data cohorte praetoria, cuius terrore et paucorum supplicio rediit oppidanis concordia.

49. Non referrem vulgarissimum senatus consultum, quo 1
civitati Syracusanorum egredi numerum edendis gladiatori-
bus finitum permittebatur, nisi Paetus Thrasea contra dixis-
set praebuissetque materiem obtrectatoribus arguendae
sententiae. cur enim, si rem publicam egere libertate sena- 2
toria crederet, tam levia consectaretur? quin de bello aut
pace, de vectigalibus et legibus, quibusque aliis ⟨res⟩ Ro-
mana continetur, suaderet dissuaderetve? licere patribus,
quotiens ius dicendae sententiae accepissent, quae vellent
expromere relationemque in ea postulare. an solum emen- 3

1 flammineam (*sed* flaminiā, e *super* i *post. scripto V58*), *corr. Put.* fatoque euitatas *al. Spir Leid*] fato quieuit atas **4** iuuenalem, *corr. al. Spir Leid* **14** ne caedem *Nipp.*] necem **19** uulgatissimum, *corr. Haase coll. 16,22,1* **25** res Romana continetur *Lips.*] Romana continentur **26** suaderet dissuaderetue *al. Stuttg*^{2} *Leid* (*Lips.*)] suadere dissuadereue

datione dignum, ne Syracusis spectacula largius ederentur:
cetera per omnes imperii partes perinde egregia quam si
non Nero, sed Thrasea regimen eorum teneret? quod si
summa dissimulatione transmitterentur, quanto magis in-
4 anibus abstinendum! Thrasea contra, rationem poscentibus
amicis, non praesentium ignarum respondebat eius modi
consulta corrigere, sed patrum honori dare, ut manifestum
fieret magnarum rerum curam non dissimulaturos, qui ani-
mum etiam levissimis adverterent.
1 50. Eodem anno crebris populi flagitationibus, immode-
stiam publicanorum arguentis, dubitavit Nero, an cuncta
vectigalia omitti iuberet idque pulcherrimum donum generi
2 mortalium daret. sed impetum eius, multum prius laudata
magnitudine animi, attinuere seniores, dissolutionem impe-
rii docendo, si fructus, quibus res publica sustineretur, de-
minuerentur: quippe sublatis portoriis sequens, ut tribu-
3 torum abolitio expostularetur. plerasque vectigalium socie-
tates a consulibus et tribunis plebis constitutas acri etiam
tum populi Romani libertate; reliqua mox ita provisa, ut
ratio quaestuum et necessitas erogationum inter se con-
gruere⟨nt⟩. temperandas plane publicanorum cupidines, ne
per tot annos sine querela tolerata novis acerbitatibus ad
invidiam verterent.
1 51. Ergo edixit princeps, ut leges cuiusque publici, occul-
tae ad id tempus, proscriberentur; omissas petitiones non
ultra annum resumerent; Romae praetor, per provincias
qui pro praetore aut consule essent iura adversus publica-
nos extra ordinem redderent; militibus immunitas servare-
tur, nisi in iis, quae veno exercerent; aliaque admodum
2 aequa, quae brevi servata, dein frustra habita sunt. manet
tamen abolitio quadragesimae quinquagesimaeque et quae

14 seniores *Lips.*] senatores **19** tum populi Romani *Mur.*] p. R. tum **20** congruere, *corr. al.* (*Put.*) **31** quadragesimae *Stuttg*^{2} *Leid* (*Put.*)] quadringentesimae

alia exactionibus inlicitis nomina publicani invenerant. temperata apud transmarinas provincias frumenti subvectio, et, ne censibus negotiatorum naves adscriberentur tributumque pro illis penderent, constitutum.

52. Reos ex provincia Africa, qui proconsulare imperium 1
illic habuerant, Sulpicium Camerinum et Pompeium Sil-
vanum absolvit Caesar, Camerinum adversus privatos et
paucos, saevitiae magis quam captarum pecuniarum cri-
mina obicientes. Silvanum magna vis accusatorum circum- 2
steterat poscebatque tempus evocandorum testium; reus
ilico defendi postulabat. valuitque pecuniosa orbitate et se-
necta, quam ultra vitam eorum produxit, quorum ambitu
evaserat.

53. Quietae ad id tempus res in Germania fuerant, inge- 1
nio ducum, qui pervulgatis triumphi insignibus maius ex eo
decus sperabant, si pacem continuavissent. Paulinus Pom- 2
peius et L. Vetus ea tempestate exercitui praeerant. ne ta-
men segnem militem attinerent, ille inchoatum ante tres et
sexaginta annos a Druso aggerem coercendo Rheno absol-
vit, Vetus Mosellam atque ⟨Ararim⟩ facta inter utrumque
fossa conectere parabat, ut copiae per mare, dein Rhodano
et Arare subvectae per eam fossam, mox fluvio Mosella in
Rhenum, exim Oceanum decurrerent, sublatisque itineris
difficultatibus navigabilia inter se Occidentis Septentrionis-
que litora fierent. invidit operi Aelius Gracilis Belgicae le- 3
gatus, deterrendo Veterem, ne legiones alienae provinciae
inferret studiaque Galliarum adfectaret, formidolosum id

1 exauctionibus, *corr. Y01*^{2} *Stuttg*^{2} *Leid* (*Rhen.*) **6** habuerunt, *corr. al.* (*Rhen.*) supplicium camelinum, *sed in marg.* ri *ead. m.* Pompeium *Lips.*] pomponium **15** peruulgati, *corr. Stuttg*^{2} *Leid* (*Put.*) **20** Ararim *suppl. Put.* (arari *Stuttg*^{2} *Leid del. vel omisso* atque) **23** itineris, s *del. ead. m., ut vid.* (*dissim. 15,29,3* capiti) **27** instudiaque (*cf. ad 40,2* insinistro), *corr. Stuttg*^{2} (*del.* in) *Leid*

imperatori dictitans, quo plerumque prohibentur conatus
honesti.
1 54. Ceterum continuo exercituum otio fama incessit
ereptum ius legatis ducendi in hostem. eoque Frisii iuventu-
tem saltibus aut paludibus, imbellem aetatem per lacus ad-
movere ripae agrosque vacuos et militum usui sepositos
insedere, auctore Verrito et Malori⟨g⟩e, qui nationem eam
2 regebant, in quantum Germani regnantur. iamque fixerant
domos, semina arvis intulerant utque patrium solum exer-
cebant, cum Dubius Avitus, accepta a Paulino provincia,
minitando vim Romanam, nisi abscederent Frisii veteres in
locos aut novam sedem a Caesare impetrarent, perpulit
3 Verritum et Malorigem preces suscipere. profectique Ro-
mam, dum aliis curis intentum Neronem opperiuntur, inter
ea, quae barbaris ostentantur, intravere Pompei theatrum,
quo magnitudinem populi viserent. illic per otium (neque
enim ludicris ignari oblectabantur) dum consessum caveae,
discrimina ordinum, quis eques, ubi senatus, percunctantur,
advertere quosdam cultu externo in sedibus senatorum: et
quinam forent rogitantes, postquam audiverant earum gen-
tium legatis id honoris datum, quae virtute et amicitia Ro-
mana praecellerent, nullos mortalium armis aut fide ante
Germanos esse exclamant degrediunturque et inter patres
4 considunt. quod comiter a visentibus exceptum, quasi im-
petus antiqui et bona aemulatione. Nero civitate Romana
ambos donavit, Frisios decedere agris iussit. atque illis
aspernantibus auxiliaris eques repente immissus necessita-
tem attulit, captis caesisve qui pervicacius restiterant.
1 55. Eosdem agros Ampsivarii occupavere, validior gens
non modo sua copia, sed adiacentium populorum misera-
tione, quia pulsi a Chaucis et sedis inopes tutum exilium

7 quia, *corr. al. Spir Leid* **13** mallorigem, *cf. v. 7* **21** legatis *al. Stuttg*^{2} *Leid*] legum (um *in ras.*)

orabant. aderatque iis clarus per illas gentes et nobis quo-
que fidus nomine Boiocalus, vinctum se rebellione Che-
rusca iussu Arminii referens, mox Tiberio et Germanico
ducibus stipendia meruisse, et quinquaginta annorum obse-
quio id quoque adiungere, quod gentem suam dicioni no-
strae subiceret. quotam partem campi iacere, in quam pe- 2
cora et armenta militum aliquando transmitterentur! serva-
rent sane receptus gregibus inter hominum famem, modo
ne vastitatem et solitudinem mallent quam amicos populos.
Chamavorum quondam ea arva, mox Tubantum et post
Usiporum fuisse. sicuti caelum deis, ita terras generi morta-
lium datas; quaeque vacuae, eas publicas esse. solem inde 3
suspiciens et cetera sidera vocans quasi coram interrogabat,
vellentne contueri inane solum: potius mare superfunde-
re⟨nt⟩ adversus terrarum ereptores.

56. Et commotus his Avitus: patienda meliorum imperia; 1
id dis, quos implorarent, placitum, ut arbitrium penes Ro-
manos maneret, quid darent quid adimerent, neque alios
iudices quam se ipsos paterentur. haec in publicum Ampsi-
variis respondit, ipsi Boiocalo ob memoriam amicitiae da-
turum agros. quod ille ut proditionis pretium aspernatus
addidit 'deesse nobis terra ubi vivamus, in qua moriamur,
non potest.' atque ita infensis utrimque animis discessum.
illi Bructeros, Tencteros, ulteriores etiam nationes socias 2
bello vocabant: Avitus scripto ad Curtilium Manciam supe-
rioris exercitus legatum, ut Rhenum transgressus arma a
tergo ostenderet, ipse legiones in agrum Ten⟨ct⟩erum in-
duxit, excidium minitans, ni causam suam dissociarent. igi- 3

8 receptos, *corr. Leid* (*Frei.*) famam, *corr. Stuttg*^{2} *Leid* (e *superscr.*) **13** suspiciens *Heins.*] despiciens (de- *repet., ut vid., ex* inde) **14** superfundere, *corr. al.* (*Rhen.*) **16** nec commotus *Lips.* **22** terra ubi vivamus *Sillig*] terram uiuam (terram in qua viuamus *Stuttg*^{2} *Leid,* terra in vitam *Jac. Gron.*) mori amor, *corr. Stuttg*^{2} *Leid* **27** tencterum *Leid* (*Ber.*)] tenerum

tur absistentibus his pari metu exterriti Bructeri; et ceteris
quoque aliena pericula deserentibus sola Ampsivariorum
gens retro ad Usipos et Tubantes concessit. quorum terris
exacti cum Chattos, dein Cheruscos petissent, errore longo
hospites, egeni, hostes in ali⟨en⟩o quod iuventutis erat cae-
duntur, imbellis aetas in praedam divisa est.
1 57. Eadem aestate inter Hermunduros Chattosque cer-
tatum magno proelio, dum flumen gignendo sale fecundum
et conterminum vi trahunt, super libidinem cuncta armis
agendi religione insita, eos maxime locos propinquare caelo
precesque mortalium a deis nusquam propius audiri. inde
indulgentia numinum illo in amne illisque silvis ⟨s⟩alem
provenire, non ut alias apud gentes eluvie maris arescente,
sed unda super ardentem arborum struem fusa ex contrariis
2 inter se elementis, igne atque aquis, concretum. sed bellum
Hermunduris prosperum, Chattis exitiosius fuit, quia victo-
res diversam aciem Marti ac Mercurio sacravere, quo voto
equi viri, cuncta viva occidioni dantur. et minae quidem
3 hostiles in ipsos vertebant. sed civitas Ubiorum socia nobis
malo improviso adflicta est. nam ignes terra editi villas arva
vicos passim corripiebant ferebanturque in ipsa conditae
nuper coloniae moenia. neque exstingui poterant, non si
imbres caderent, non [si] fluvialibus aquis aut quo alio hu-
more, donec inopia remedii et ira cladis agrestes quidam
eminus saxa iacere, dein residentibus flammis propius sug-
gressi ictu fustium aliisque verberibus ut feras absterrebant.

1 assistentibus, *corr. Stuttg*^{2} *Leid* (*Rhen.*), *cf. 15,18,2* assumpsisset *pro* absumpsisset **2** deserentibus *Leid* (*Rhen.*)] defendentibus **5** inalio (*cf. dial. 7,2, Hist. II 63,2 fin.*), *corr. al.* **12** salem *Put.*] item **13** arescente unda sed, *corr. Acid.* **14** ardentem *Stuttg*^{2} *Leid* (*Rhen.*)] arentem **15** alimentis, *corr. al. Spir Leid* concreta, *corr. Lips.* **18** viva *Danesius*] uicta **19** Ubiorum *Chifflet*] uibonum **23** si *del. Pich.* **25** residentibus *al.*] resistentibus

postremo tegmina corpori derepta iniciunt, quanto [magis] profana et usu polluta, tanto magis oppressura ignes.

58. Eodem anno Ruminalem arborem in comitio, quae octingentos et triginta ante annos Remi Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus et arescente trunco deminutam prodigii loco habitum est, donec in novos fetus revivisceret.

1 direpta, *corr. Ryck.* magis *del. Acid.* **4** octingentos *al.*] septingentos triginta *Lips.*] quadraginta **6** revivisceret *al. Spir*] reuiuesceret (reuiresceret *Stuttg*[2] *Leid* [*Pich.*])

Explicit Cornelii taciti Liber Tertius decimus. Incip̄ XIIII

LIBER QVARTVS DECIMVS

a. p. Chr. 59 1 1. GAIO VIPS⟨T⟩ANO ⟨C.⟩ FONTEIO consulibus diu medi-
tatum scelus non ultra Nero distulit, vetustate imperii co-
alita audacia et flagrantior in dies amore Poppaeae, quae
sibi matrimonium et discidium Octaviae incolumi Agrip-
pina haud sperans crebris criminationibus, aliquando per
facetias incusare principem et pupillum vocare, qui iussis
alienis obnoxius non modo imperii, sed libertatis etiam in-
2 digeret. cur enim differri nuptias suas? formam scilicet dis-
plicere et triumphales avos, an fecunditatem et verum ani-
mum? timeri ne uxor saltem iniurias patrum, iram populi
adversus superbiam avaritiamque matris aperiat. quod si
nurum Agrippina non nisi filio infestam ferre posset, redde-
⟨re⟩tur ipsa Othonis coniugio: ituram quoquo terrarum,
ubi audiret potius contumelias imperatoris quam viseret pe-
3 riculis eius immixta. haec atque talia lacrimis et arte adulte-
rae penetrantia nemo prohibebat, cupientibus cunctis in-
fringi potentiam matris et credente nullo usque ad caedem
eius duratura filii odia.
1 2. Tradit Cluvius ardore retinendae Agrippinam poten-
tiae eo usque provectam, ut medio diei, cum id temporis
Nero per vinum et epulas incalesceret, offerret se saepius
temulento comptam et incesto paratam; iamque lasciva os-
cula et praenuntias flagitii blanditias adnotantibus proxi-
mis, Senecam contra muliebres inlecebras subsidium a fe-
mina petivisse, immissamque Acten libertam, quae simul

1 Vipstano *Urs.*] uipsano (*cf. 11,23,1; 25,4*) C. *add. Rit.* **12** redditur, *corr. Acid.* **21** offerret se saepius *al. Stuttg*^{2} *Leid*] offerre saepius **23** flagitiis, *corr. Y01*^{2} (*Rhen.*)

suo periculo et infamia Neronis anxia deferret pervulgatum esse incestum gloriante matre, nec toleraturos milites profani principis imperium. Fabius Rusticus non Agrippinae, 2 sed Neroni cupitum id memorat eiusdemque libertae astu disiectum. sed quae Cluvius, eadem ceteri quoque auctores prodidere, et fama huc inclinat, seu concepit animo tantum immanitatis Agrippina, seu credibilior novae libidinis meditatio in ea visa est, quae puellaribus annis stuprum cum ⟨M.⟩ Lepido spe dominationis admiserat, pari cupidine usque ad libita Pallantis provoluta et exercita ad omne flagitium patrui nuptiis.

3. Igitur Nero vitare secretos eius congressus, abscedentem 1 in hortos aut Tusculanum vel Antiatem in agrum laudare, quod otium capesseret. postremo, ubicumque haberetur, praegravem ratus interficere constituit, hactenus consultans, veneno an ferro vel qua alia vi. placuitque primo 2 venenum. sed inter epulas principis si daretur, referri ad casum non poterat tali iam Britannici exitio; et ministros temptare arduum videbatur mulieris usu scelerum adversus insidias intentae; atque ipsa praesumendo remedia munierat corpus. ferrum et caedes quonam modo occultaretur, nemo reperiebat; et ne quis illi tanto facinori delectus iussa sperneret metuebat. obtulit ingenium Anicetus libertus, 3 classi apud Misenum praefectus et pueritiae Neronis educator ac mutuis odiis Agrippinae invisus. ergo navem posse componi docet, cuius pars ipso in mari per artem soluta effunderet ignaram: nihil tam capax fortuitorum quam mare; et si naufragio intercepta sit, quem adeo iniquum, ut sceleri adsignet, quod venti et fluctus deliquerint? additurum principem defunctae templum et aras et cetera ostentandae pietati.

9 M. *add. Nipp.* **14** capesseret *Heins.*] lacesseret **15** praegraue, *corr. Spir Leid* (*Put.*) **22** illi *Y 01 Stuttg*^{2} *Leid* (*Put.*)] illo

1 4. Placuit sollertia, tempore etiam iuta, quando Quinqua-
truum festos dies apud Baias frequentabat. illuc matrem
elicit, ferendas parentium iracundias et placandum animum
dictitans, quo rumorem reconciliationis efficeret acciperet-
2 que Agrippina, facili feminarum credulitate ad gaudia. ve-
nientem dehinc obvius in litora (nam Antio adventabat)
excepit manu et complexu ducitque Baulos. id villae nomen
est, quae promunturium Misenum inter et Baianum lacum
3 flexo mari adluitur. stabat inter alias navis ornatior, tam-
quam id quoque honori matris daretur: quippe sueverat
triremi et classiariorum remigio vehi. ac tum invitata ad
4 epulas erat, ut occultando facinori nox adhiberetur. satis
constitit extitisse proditorem, et Agrippinam auditis insi-
diis, an crederet ambiguam, gestamine sellae Baias pervec-
tam. ibi blandimentum sublevavit metum: comiter excepta
superque ipsum collocata. iam pluribus sermonibus, modo
familiaritate iuvenili Nero et rursus adductus, quasi seria
consociaret, tracto in longum convictu, prosequitur abeun-
tem, artius oculis et pectori haerens, sive explenda simula-
tione, seu pe⟨ri⟩turae matris supremus adspectus quamvis
ferum animum retinebat.

1 5. Noctem sideribus inlustrem et placido mari quietam quasi convincendum ad scelus dii praebuere. nec multum erat progressa navis, duobus e numero familiarium Agrippinam comitantibus, ex quis Crepereius Gallus haud procul gubernaculis adstabat, Acerronia super pedes cubitantis reclinis paenitentiam filii et recuperatam matris gratiam per gaudium memorabat, cum dato signo ruere tectum loci multo plumbo grave, pressusque Crepereius et statim exanimatus est: Agrippina et Acerronia eminentibus lecti parietibus ac forte validioribus, quam ut oneri cederent, pro-

9 allauitur, *corr. al.* **10** matri, *corr. al. Stuttg*[2] *Leid* (*ed. Froben.*) **14** Baias *Put.*] baulos (*falso repet. e v. 7*) **16** iam *Heins.*] nam **31** quam ut *Stuttg*[2] *Leid* (*Pich.*)] quamuis

tectae sunt. nec dissolutio navigii sequebatur, turbatis om- 2
nibus et quod plerique ignari etiam conscios impediebant.
visum dehinc remigibus unum in latus inclinare atque ita
navem submergere; sed neque ipsis promptus in rem subi-
tam consensus, et alii contra nitentes dedere facultatem
lenioris in mare iactus. verum Acerronia, imprudentia dum 3
se Agrippinam esse utque subveniretur matri principis cla-
mitat, contis et remis et quae fors obtulerat navalibus telis
conficitur. Agrippina silens eoque minus agnita (unum ta-
men vulnus umero excepit) nando, deinde occursu lenuncu-
lorum Lucrinum in lacum vecta villae suae infertur.

6. Illic reputans ideo se fallacibus litteris accitam et ho- 1
nore praecipuo habitam, quodque litus iuxta, non ventis
acta, non saxis impulsa navis summa sui parte veluti terre-
stre machinamentum concidisset, observans etiam Acerro-
niae necem, simul suum vulnus adspiciens, solum insi-
diarum remedium esse ⟨sensit⟩, si non intellegerentur; mi- 2
sitque libertum Agermum, qui nuntiaret filio benignitate
deum et fortuna eius evasisse gravem casum; orare ut
quamvis periculo matris exterritus visendi curam differret;
sibi ad praesens quiete opus. atque interim securitate simu- 3
lata medicamina vulneri et fomenta corpori adhibet; testa-
mentum Acerroniae requiri bonaque obsignari iubet, id
tantum non per simulationem.

7. At Neroni nuntios patrati facinoris opperienti adfertur 1
evasisse ictu levi sauciam et hactenus adito discrimine, ⟨ne⟩
auctor dubitaret⟨ur⟩. tum pavore exanimis et iam iamque 2
adfore obtestans vindictae properam, sive servitia armaret
vel militem accenderet, sive ad senatum et populum perva-
deret, naufragium et vulnus et interfectos amicos obi-
ciendo: quod contra subsidium sibi, nisi quid Burrus et Se-

17 sensit *suppl. Bezz.* (putavit *Stuttg*[2] [*in marg.*] *Leid*) **26** discrimine auctor dubitaret, *corr. al.*

neca? [expergens] quos statim acciverat, incertum an et
3 ante ignaros. igitur longum utriusque silentium, ne inriti
dissuaderent, an eo descensum credebant, ⟨ut⟩, nisi prae-
veniretur Agrippina, pereundum Neroni esset. post Seneca
hactenus promptius, ⟨ut⟩ respiceret Burrum ac s⟨c⟩iscita-
4 retur, an militi imperanda caedes esset. ille praetorianos toti
Caesarum domui obstrictos memoresque Germanici nihil
adversus progeniem eius atrox ausuros respondit: perpetra-
5 ret Anicetus promissa. qui nihil cunctatus poscit summam
sceleris. ad eam vocem Nero illo sibi die dari imperium
auctoremque tanti muneris libertum profitetur: iret pro-
6 pere duceretque promptissimos ad iussa. ipse audito ve-
nisse missu Agrippinae nuntium Agermum, scaenam ultro
criminis parat, gladiumque, dum mandata perfert, abicit
inter pedes eius, tum quasi deprehenso vincla inici iubet, ut
exit⟨i⟩um principis molitam matrem et pudore deprehensi
sceleris sponte mortem sumpsisse confingeret.
1 8. Interim vulgato Agrippinae periculo, quasi casu eve-
nisset, ut quisque acceperat, decurrere ad litus. hi molium
obiectus, hi proximas scaphas scandere; alii, quantum cor-
pus sinebat, vadere in mare; quidam manus protendere.
questibus votis clamore diversa rogitantium aut incerta
respondentium omnis ora compleri; adfluere ingens multi-
tudo cum luminibus, atque ubi incolumem esse pernotuit,
ut ad gratandum sese expedire, donec adspectu armati et
2 minitantis agminis deiecti sunt. Anicetus villam statione cir-
cumdat refractaque ianua obvios servorum abripit, donec

1 expergens *secl. Rit.* (*cf. Heubner, Gnomon 39,1967,144*): expromerent *Leid,* expedirent *Bekk.,* reperirent *Fu.* **3** ut *add. YO1*^{2} **5** ut *add. Doed.* ac siscitaretur, *corr. YO1* **10** illos inbidie (*littera* b *in* u *mutata*), *corr. m. post.* **13** agerrimum, *sed cf. 6,2* **16** exitium *al. Leid* (*cf. 13,1,1*) **22** votis *Rhen.*] uocis **25** ut *del. Url., non probabiliter* **27** retractaque, *corr. al. Spir Leid*

ad fores cubiculi veniret; cui pauci adstabant, ceteris ter-
rore inrumpentium exterritis. cubiculo modicum lumen in- 3
erat et ancillarum una, magis ac magis anxia Agrippina,
quod nemo a filio ac ne Agermus quidem: aliam fore laetae
rei faciem; nunc solitudinem ac repentinos strepitus et ex-
tremi mali indicia. abeunte dehinc ancilla 'tu quoque me 4
deseris?' prolocuta respicit Anicetum, trierarcho Herculeio
et Obarito centurione classiario comitatum: ac, si ad vi-
sendum venisset, refotam nuntiaret, sin facinus patraturus,
nihil se de filio credere; non imperatum parricidium. cir- 5
cumsistunt lectum percussores et prior trierarchus fusti ca-
put eius adflixit. iam ⟨in⟩ morte⟨m⟩ centurioni ferrum
destringenti protendens uterum 'ventrem feri' exclamavit
multisque vulneribus confecta est.

9. Haec consensu produntur. aspexeritne matrem exani- 1
mem Nero et formam corporis eius laudaverit, sunt qui
tradiderint, sunt qui abnuant. cremata est nocte eadem con-
vivali lecto et exequiis vilibus; neque, dum Nero rerum
potiebatur, congesta aut clausa humus. mox domesticorum
cura levem tumulum accepit, viam Miseni propter et villam
Caesaris dictatoris, quae subiectos sinus editissima prospec-
tat. accenso rogo libertus eius cognomento Mnester ⟨se⟩ 2
ipse ferro transegit, incertum caritate in patronam an metu
exitii. hunc sui finem multos ante annos crediderat Agrip- 3
pina contempseratque. nam consulenti super Nerone re-
sponderunt Chaldaei fore ut imperaret matremque occide-
ret; atque illa 'occidat' inquit, 'dum imperet.'

10. Sed a Caesare perfecto demum scelere magnitudo 1
eius intellecta est. reliquo noctis modo per silentium defi-

4 fore laetae rei *Bezz.* (*cf. 15,28,2*)] fore lataeret, *sed litterae* a *post* l *ead. m. superpos.* e **12** iam in mortem *Faër.* (in mortem *al.*)] nam morte **19** humus, *falso mut. ead. m. in* humo **22** se *add. Nipp., cf. 37,3* (*post* ipse *Ern.*)

xus, saepius pavore exsurgens et mentis inops lucem oppe-
2 riebatur tamquam exitium adlaturam. atque eum auctore
Burro prima centurionum tribunorumque adulatio ad spem
firmavit, prensantium manum gratantiumque, quod discri-
men improvisum et matris facinus evasisset. amici dehinc
adire templa, et coepto exemplo proxima Campaniae muni-
cipia victimis et legationibus laetitiam testari: ipse diversa
simulatione maestus et quasi incolumitati suae infensus ac
3 morti parentis inlacrimans. quia tamen non, ut hominum
vultus, ita locorum facies mutantur, obversabaturque maris
illius et litorum gravis adspectus (et erant qui crederent
sonitum tubae collibus circum editis planctusque tumulo
matris audiri), Neapolim concessit litterasque ad senatum
misit, quarum summa erat repertum cum ferro percussorem
Agermum, ex intimis Agrippinae libertis, et luisse eam poe-
nam conscientia, qua⟨si⟩ scelus paravisset.
1 11. Adiciebat crimina longius repetita, quod consortium
imperii iuraturasque in feminae verba praetorias cohortes
idemque dedecus senatus et populi speravisset, ac post-
quam frustra ⟨h⟩abita sit, infensa militi patribusque et
plebi dissuasisset donativum et congiarium periculaque vi-
ris inlustribus struxisset. quanto suo labore perpetratum, ne
inrumperet curiam, ne gentibus externis responsa daret!
2 temporum quoque Claudianorum obliqua insectatione
cuncta eius dominationis flagitia in matrem transtulit, pu-
blica fortuna exstinctam referens. namque et naufragium
narrabat: quod fortuitum fuisse, quis adeo hebes invenire-
tur, ut crederet? aut a muliere naufraga missum cum telo
unum, qui cohortes et classes imperatoris perfringeret?

4 pressantium, *corr. Stuttg*^{2} (*Ern.*) **9** morte, *corr. Lips.* **12** e tumulo *Or.* **16** quasi *Halm* **20** habita sit *Chifflet* (*cf. 13,37,2; 51,1*)] ablata sit **22** instruxisset, *corr. Rit.* (*cf. 13,40,2*) **24** obliqua *Stuttg*^{2} *Leid* (*Lips.*)] oblita **27** fuisset, *corr. Rhen.*

ergo non iam Nero, cuius immanitas omnium questus antei- 3
bat, sed Seneca adverso rumore erat, quod oratione tali
confessionem scripsisset.

12. Miro tamen certamine procerum decernuntur suppli- 1
cationes apud omnia pulvinaria, utque Quinquatrus, quibus
apertae insidiae essent, ludis annuis celebrarentur, aureum
Minervae simulacrum in curia et iuxta principis imago sta-
tuerentur, dies natalis Agrippinae inter nefastos esset.
Thrasea Paetus silentio vel brevi adsensu priores adulatio-
nes transmittere solitus exi⟨i⟩t tum senatu, ac sibi causam
periculi fecit, ceteris libertatis initium non praebuit. prodi- 2
gia quoque crebra et inrita intercessere: anguem enixa mu-
lier, et alia in concubitu mariti fulmine exanimata; iam sol
repente obscuratus et tactae de caelo quattuordecim urbis
regiones. quae adeo sine cura deum eveniebant, ut multos
post⟨ea⟩ annos Nero imperium et scelera continuaverit.
ceterum quo gravaret invidiam matris eaque demota auc- 3
tam lenitatem suam testificaretur, feminas inlustres Iuniam
et Calpurniam, praetura functos Valerium Capitonem et
Licinium Gabolum sedibus patriis reddidit, ab Agrippina
olim pulsos. etiam Lolliae Paulinae cineres reportari sepul- 4
crumque exstrui permisit; quosque ipse nuper relegaverat,
Iturium et Calvisium poena exsolvit. nam Silana fato functa
erat, longinquo ab exilio Tarentum regressa labante iam
Agrippina, cuius inimicitiis conciderat, vel [tamen] miti-
gata.

13. Cunctari tamen in oppidis Campaniae, quonam modo 1
urbem ingrederetur, an obsequium senatus, an studia plebis
reperiret anxius. contra deterrimus quisque, quorum non

5 quinquatruus, *corr. Lips.* **10** exitium senatui, *corr. Chifflet* **16** postea *Greef* (*cf. 4,57,1; 15,64,2*) **19** praefectura, *corr. Vertr.* (*cf. 13,29,2*) **23** Iturium *Rhen.*] tyturium **25** tamen *del. Bezz.*

alia regia fecundior extitit, invisum Agrippinae nomen et
morte eius accensum populi favorem disserunt: iret intrepi-
dus et venerationem sui coram experiretur; simul praegredi
2 exposcunt. et promptiora quam promiserant inveniunt, ob-
vias tribus, festo cultu senatum, coniugum ac liberorum ag-
mina per sexum et aetatem disposita, exstructos, qua ince-
deret, spectaculorum gradus, quo modo triumphi visuntur.
hinc superbus ac publici servitii victor Capitolium adiit, gra-
tes exsolvit, seque in omnes libidines effudit, quas male
coercitas qualiscumque matris reverentia tardaverat.
1 14. Vetus illi cupido erat curriculo quadrigarum insistere,
nec minus foedum studium cithara ludicrum in modum ca-
nere. concertare ⟨e⟩quis regium et antiquis ducibus facti-
tatum memora⟨ba⟩t, idque vatum laudibus celebre et
deorum honori datum. enimvero cantus Apollini sacros,
talique ornatu adstare non modo Graecis in urbibus, sed
2 Romana apud templa numen praecipuum et praescium. nec
iam sisti poterat, cum Senecae ac Burro visum, ne utraque
pervinceret, alterum concedere. clausumque valle Vaticana
spatium, in quo equos regeret, haud promisco spectaculo.
mox ultro vocari populus Romanus laudibusque extollere,
ut est vulgus cupiens voluptatum et, si eodem princeps tra-
3 hat, laetum. ceterum evulgatus pudor non satietatem, ut
rebantur, sed incitamentum attulit. ratusque dedecus mol-
liri, si plures foedasset, nobilium familiarum posteros ege-
state venales in scaenam deduxit; quos fato perfunctos ne
nominatim tradam, maioribus eorum tribuendum puto.
[nam et eius flagitium est, qui pecuniam ob delicta potius
4 dedit, quam ne delinquerent.] notos quoque equites Roma-

11 cupido *Lips.*] copia **13** concertare equis *Halm*] cum celaret (cenaret *corr. ead. m., cf. Fuchs, Mus. Helv. 20, 1963, 229*) quis (*cum rasura ante* quis) **14** memorat, *corr. al.* (*Lips.*) **17** numen *Stuttg*^{2} *Leid* (*Rhen.*)] nomen **28–29** nam et – delinqerent *secl. Fu.*

nos operas arenae promittere subegit donis ingentibus, nisi
quod merces ab eo, qui iubere potest, vim necessitatis
adfert.

15. Ne tamen adhuc publico theatro dehonestaretur, in- 1
stituit ludos Iuvenalium vocabulo, in quos passim nomina
data. non nobilitas cuiquam, non aetas aut acti honores
impedimento, quo minus Graeci Latinive histrionis artem
exercerent usque ad gestus modosque haud viriles. quin et 2
feminae inlustres deformia meditari; exstructaque apud ne-
mus, quod navali stagno circumposuit Augustus, conventi-
cula et cauponae et posita veno inritamenta luxui. daban-
turque stipes, quas boni necessitate, intemperantes gloria
consumerent. inde gliscere flagitia et infamia, nec ulla mo- 3
ribus olim corruptis plus libidinum circumdedit quam illa
conluvies. vix artibus honestis pudor retinetur, nedum inter
certamina vitiorum pudicitia aut modestia aut quicquam
probi moris reservaretur. postremus ipse scaenam incedit, 4
multa cura temptans citharam et praemeditans adsistenti-
bus ph⟨on⟩ascis. accesserat cohors militum, centuriones
tribunique et maerens Burrus ac laudans. tuncque primum 5
conscripti sunt equites Romani cognomento Augustia-
norum, aetate ac robore conspicui, et pars ingenio proca-
ces, alii in spe⟨m⟩ potentiae. ii dies ac noctes plausibus
personare, formam principis vocemque deum vocabulis ap-
pellantes; quasi per virtutem clari honoratique agere.

16. Ne tamen ludicrae tantum imperatoris artes notesce- 1
rent, carminum quoque studium adfectavit, contractis qui-
bus aliqua pangendi facultas necdum insignis aestimatio. hi

5 iuuenilium, *corr. Put.* **19** phonascis *Mur. coll. Suet. Nero 25,3*] facies abscesserat, *corr. Chifflet* (*cf. 26,2* accessit *pro* abscessit) **21** august tanorum (*in marg. ead. m. adscripsit* si, *sed cf. Fu. ad 11,33*), *corr. Nipp. coll. Suet. Nero 25,1* **23** in spem *Acid.* (*cf. Hist. IV 42,1*) Hii, *corr. al.* **28** insignis aestimatio. hi *Heubner*] insignis aetatis nati

considere simul, et adlatos vel ibidem repertos versus co-
nectere atque ipsius verba quoquo modo prolata supplere.
quod species ipsa carminum docet, non impetu et instinctu
2 nec ore uno fluens. etiam sapientiae doctoribus tempus im-
pertiebat post epulas, utque contraria adseverantium dis-
cordia frueretur. nec deerant qui ore vultuque tristi inter
oblectamenta regia spectari cuperent.
1 17. Sub idem tempus levi initio atrox caedes orta inter
colonos Nucerinos Pompeianosque gladiatorio spectaculo,
quod Livineius Regulus, quem motum senatu rettuli, ede-
bat. quippe oppidana lascivia in vicem incessente⟨s⟩ pro-
bra, dein saxa, postremo ferrum sumpsere, validiore Pom-
peianorum plebe, apud quos spectaculum edebatur. ergo
deportati sunt in urbem multi e Nucerinis trunco per vul-
nera corpore, ac plerique liberorum aut parentum mortes
2 deflebant. cuius rei iudicium princeps senatui, senatus con-
sulibus permisit. et rursus re ad patres relata, prohibiti pu-
blice in decem annos eius modi coetu Pompeiani collegia-
que, quae contra leges instituerant, dissoluta; Livineius et
qui alii seditionem conciverant exilio multati sunt.
1 18. Motus senatu et Pedius Blaesus, accusantibus Cyre-
nensibus violatum ab eo thesaurum Aesculapii dilectumque
2 militarem pretio et ambitione corruptum. idem Cyrenenses
reum agebant Acilium Strabonem, praetoria potestate
usum et missum disceptatorem a Claudio agrorum, quos
regis Apionis quondam avitos et populo Romano cum re-
gno relictos proximus quisque possessor invaserat, diutina-
3 que licentia et iniuria quasi iure et aequo nitebantur. igitur
abiudicatis agris orta adversus iudicem invidia; et senatus

5 discordia frueretur *Bezz.*] discordiae rueretur **8** initio *Ern.*] intentio **10** libinineius (*sed* b *in* u, *prius* n *in* d, *ut vid., corr. ead. m., ut efficeretur* liuidineius; *cf. v. 19*), *corr. Lips.* **11** incessente, *corr. Lips.* **14** multi e *ead. m., ut vid., corr. ex* multae **19** liuidineius **26** habitos, *corr. Chifflet* (*cf. 11,35,1; 13,34,1*)

ignota sibi esse mandata Claudii et consulendum principem respondit. Ne⟨ro⟩, probata Strabonis sententia, se nihilo minus subvenire sociis et usurpata concedere ⟨re⟩scripsit.

19. Sequuntur virorum inlustrium mortes, Domitii Afri et M. Servilii, qui summis honoribus et multa eloquentia viguerant, ille orando causas, Servilius diu foro, mox tradendis rebus Romanis celebris et elegantia vitae, quod clariorem effecit, ut par ingenio, ita morum diversus.

20. Nerone quartum Cornelio Cosso consulibus quin- 1 a.p. Chr. 60
quennale ludicrum Romae institutum est ad morem Graeci
certaminis, varia fama, ut cuncta ferme nova. quippe erant 2
qui Cn. quoque Pompeium incusatum a senioribus ferrent,
quod mansuram theatri sedem posuisset. nam antea subitariis gradibus et scaena in tempus structa ludos edi solitos,
vel si vetustiora repetas, stantem populum spectavisse,
⟨ne⟩, si consideret theatro, dies totos ignavia continuaret.
[ne] spectaculorum quidem antiquitas servaretur, quotiens 3
praetor sederet, nulla cuiquam civium necessitate certandi.
ceterum abolitos paulatim patrios mores funditus everti per 4
accitam lasciviam, ut, quod usquam corrumpi et corrumpere queat, in urbe visatur, degeneretque studiis externis iuventus, gymnasia et otia et turpes amores exercendo, principe et senatu auctoribus, qui non modo licentiam vitiis permiserint, sed vim adhibeant, ⟨ut⟩ proceres Romani specie orationum et carminum scaena polluantur. quid superesse, nisi ut corpora quoque nudent et caestus adsumant
easque pugnas pro militia et armis meditentur? an iustitiam 5
auctum iri et decurias equitum egregium iudicandi munus

2 Nero *Pich.* **3** rescripsit *Haase* **7** quod *Heubner*] quam (quae *Leid* [*Rhen.*], quam clariorem effecit *secl. Acid.*) **9** quarto, *corr. Put.* (*cf. 2,53,1*) **16** ne *Stuttg*^{2} *Leid et post* spectauisse, *ubi recte ponitur, et post* continuaret, *ut Mediceus aliique codd.* **24** ut *add. Acid.* **28** auctum iri *Madv.* (*cf. 11,16,1*)] augurii (augeri *Lips.*)

⟨melius⟩ expleturos, si fractos sonos et dulcedinem vocum perite audissent? noctes quoque dedecori adiectas, ne quod tempus pudori relinquatur, sed coetu promisco, quod perditissimus quisque per diem concupiverit, per tenebras audeat.

1 21. Pluribus ipsa licentia placebat, ac tamen honesta no-
mina praetendebant. maiores quoque non abhorruisse
spectaculorum oblectamentis pro fortuna, quae tu⟨m⟩ erat,
eoque a Tuscis accitos histriones, a Thuriis equorum certa-
mina; et possessa Achaia Asiaque ludos curatius editos, nec
quemquam Romae honesto loco ortum ad theatrales artes
degeneravisse, ducentis iam annis a L. Mummii triumpho,
2 qui primus id genus spectaculi in urbe praebuerit. sed et
consultum parsimoniae, quod perpetua sedes theatro locata
sit potius, quam immenso sumptu singulos per annos con-
surgeret ac ⟨de⟩strueretur. nec perinde magistratus rem
familiarem exhausturos aut populo efflagitandi Graeca cer-
tamina ⟨a⟩ magistratibus causam fore, cum eo sumptu res
3 publica fungatur. oratorum ac vatum victorias incitamen-
tum ingeniis adlaturas; nec cuiquam iudici grave aures stu-
diis honestis et voluptatibus concessis impertire. laetitiae
magis quam lasciviae dari paucas totius quinquennii noctes,
quibus tanta luce ignium nihil inlicitum occultari queat.
4 sane nullo insigni dehonestamento id spectaculum trans-
i⟨i⟩t. ac ne modica quidem studia plebis exarsere, quia
redditi quamquam scaenae pantomimi certaminibus sacris
prohibebantur. eloquentiae primas nemo tulit, sed victorem
esse Caesarem pronuntiatum. Graeci amictus, quis per eos
dies plerique incesserant, tum exoleverunt.

1 melius *add. Url.* **8** tum *al. Stuttg*^{2} *Leid*] tu *relicto in fine versus spatio 4 fere litterarum* **16** strueretur, *corr. Nodell* **18** a *add. Rhen.* **22** totius *Lips.*] potius **24** transit, *corr. Leid* (*Lips.*) **28** quis *Grosl.*] quo **29** exoleuerant, *corr. Heins.*

22. Inter quae sidus cometes effulsit, de quo vulgi opinio 1
est, tamquam mutationem regis portendat. igitur, quasi iam
depulso Nerone, quisnam deligeretur anquirebant. et om-
nium ore Rubellius Plautus celebra⟨ba⟩tur, cui nobilitas
per matrem ex Iulia familia. ipse placita maiorum colebat,
habitu severo, casta et secreta domo, quantoque metu oc-
cultior, tanto plus famae adeptus. auxit rumorem pari vani- 2
tate orta interpretatio fulguris. nam quia discumbentis Ne-
ronis apud Simbruina stagna ⟨in villa⟩, cui Sublaqueum
nomen est, ictae dapes mensaque disiecta erat, idque fini-
bus Tiburtum acciderat, unde paterna Plauto origo, hunc
illum numine deum destinari credebant, fovebantque multi,
quibus nova et ancipitia praecolere avida et plerumque fal-
lax ambitio est. ergo permotus his Nero componit ad Plau- 3
tum litteras, consuleret quieti urbis seque prava diffamanti-
bus subtraheret: esse illi per Asiam avitos agros, in quibus
tuta et inturbida iuventa frueretur. ita illuc cum coniuge
Antistia et paucis familiarium concessit.

Isdem diebus nimia luxus cupido infamiam et periculum 4
Neroni tulit, quia fontem aquae Marciae ad urbem deduc-
tae nando incesserat; videbaturque potus sacros et caeri-
moniam loci corpore loto polluisse. secutaque anceps vali-
tudo iram deum adfirmavit.

23. At Corbulo post deleta Artaxata utendum recenti 1
terrore ratus ad occupanda Tigranocerta, quibus excisis
metum hostium intenderet vel, si pepercisset, clementiae
famam adipisceretur, illuc pergit, non infenso exercitu, ne
spem veniae auferret, neque tamen remissa cura, gnarus
facilem mutatu gentem, ut segnem ad pericula, ita infidam

1 et sidus, *sed* et *del. ead. m.* **4** celebratur, *corr. Mur.* (*cf. 16,2,2*) **9** in villa *add. Bezz.* (*cf. 4,59,1; 6,50,1*) **15** quieti urbis *Pich.*] qui e turbis **20** neronis, *corr. Put.* Marciae *Put.*] margio **22** toto, *corr. Chifflet*

2 ad occasiones. barbari, pro ingenio quisque, alii preces of-
ferre, quidam deserere vicos et in avia digredi; ac fuere qui
se speluncis et carissima secum abderent. igitur dux Roma-
nus diversis artibus, misericordia adversum supplices, cele-
ritate adversus profugos, immitis iis, qui latebras insede-
rant, ora et exitus specuum sarmentis virgultisque comple-
3 tos igni exurit. atque illum fines suos praegredientem incur-
savere Mardi, latrociniis exerciti contraque inrumpentem
montibus defensi; quos Corbulo immissis Hiberis vastavit
hostilemque audaciam externo sanguine ultus est.
1 24. Ipse exercitusque ut nullis ex proelio damnis, ita per
inopiam et labores fatiscebant, carne pecudum propulsare
famem adacti. ad hoc penuria aquae, fervida aestas, longin-
qua itinera sola ducis patientia mitigabantur, eadem plura-
2 que gregario milite toleranti⟨s⟩. ventum dehinc in locos
cultos demessaeque segetes, et ex duobus castellis, in quae
confugerant Armenii, alterum impetu captum; qui primam
3 vim depulerant, obsidione coguntur. unde in regionem
Tauraunitium transgressus improvisum periculum vitavit.
nam haud procul tentorio eius non ignobilis barbarus cum
telo repertus ordinem insidiarum seque auctorem et socios
per tormenta edidit, convictique et puniti sunt qui specie
4 amicitiae dolum parabant. nec multo post legati Tigrano-
certa missi patere moenia adferunt, intentos populares ad
iussa; simul hospitale donum, coronam auream, tradebant.
accepitque cum honore, nec quicquam urbi detractum, quo
promptius obsequium integri retinerent.
1 25. At praesidium Leger⟨d⟩a, quod ferox iuventus clau-
serat, non sine certamine expugnatum est; nam et proelium

14 eadem pluraque *Jacob*] eadem plura quam *cum rasura post* eadem, *sub qua latere videtur* et **15** toleranti, *corr. Ern.* **22** specie *Leid*] spē **28** Legerda *Bezz.* (*cf. Ptolem. 5,13,20*)] legerat, *sed* t *del. ead. m.*

pro muris ausi erant et pulsi intra munimenta aggeri de-
mum et inrumpentium armis cessere. quae facilius prove- 2
niebant, quia Parthi Hyrcano bello distinebantur. miserant-
que Hyrcani ad principem Romanum societatem oratum,
attineri a se Vologaesen pro pignore amicitiae ostentan-
te⟨s⟩. eos regredientes Corbulo, ne Euphraten transgressi
hostium custodiis circumvenirentur, dato praesidio ad litora
maris Rubri deduxit, unde vitatis Parthorum finibus patrias
in sedes remeavere.

26. Quin et Tiridaten per Medos extrema Armeniae 1
intrantem praemisso cum auxiliis Verulano legato atque
ipse legionibus citis abire procul ac spem belli omittere
subegit; quosque nobis aversos animis cognoverat, caedibus
et incendiis perpopulatus possessionem Armeniae usurpa-
bat, cum advenit Tigranes a Nerone ad capessendum impe-
rium delectus, Cappadocum e nobilitate, regis Archelai ne-
pos, sed quod diu obses apud urbem fuerat, usque ad servi-
lem patientiam demissus. ne⟨c⟩ consensu acceptus, durante 2
apud quosdam favore Arsacidarum: at plerique superbiam
Parthorum perosi datum a Romanis regem malebant. addi-
tum et praesidium, mille legionarii, tres sociorum cohortes
duaeque equitum alae; et quo facilius novum regnum tue-
retur, pars Armeniae, ut cuique finitima, P⟨h⟩ar⟨a⟩s-
⟨ma⟩ni Pol⟨emon⟩ique et Aristobulo atque Antiocho pa-
rere iussae sunt. Corbulo in Syriam abscessit, morte Ummi-
dii legati vacuam ac sibi permissam.

27. Eodem anno ex inlustribus Asiae urbibus Laodicea 1
tremore terrae prolapsa nullo ⟨a⟩ nobis remedio propriis

1 aggeris, *corr. Bötticher* **5** uologese **12** amittere, *corr. Leid* (*Or.*), *cf. 13,46,2* **13** auersos animis *Bekk.*] ab re (rege *corr. ead. m.*) aninis ([ab rege] adversos *Fu.*) **18** nec *Put.* **23** Armeniae ut *al.*(*Put.*)] armenia eunt Pharasmani Polemonique *J.F. Gron.*] pars nipulique *cum rasura post* pars **25** accessit, *corr. Lips.* (*cf. 15,4*) **28** a *add. al.*

opibus revaluit. at in Italia vetus oppidum Puteoli ius colo-
2 niae et cognomentum a Nerone apiscuntur. veterani Taren-
tum et Antium adscripti non tamen infrequentiae locorum
subvenere, dilapsis pluribus in provincias, in quibus stipen-
dia expleverant; neque coniugiis suscipiendis neque alendis
3 liberis sueti orbas sine posteris domos relinquebant. non
enim, ut olim, universae legiones deducebantur cum tribu-
nis et centurionibus et sui cuiusque ordinis militibus, ut
consensu et caritate rem publicam efficerent, sed ignoti in-
ter se, diversis manipulis, sine rectore, sine adfectibus mu-
tuis, quasi ex alio genere mortalium repente in unum col-
lecti, numerus magis quam colonia.

1 28. Comitia praetorum arbitrio senatus haberi solita,
quo⟨d⟩ acriore ambitu exarserant, princeps composuit,
tres, qui supra numerum petebant, legioni praeficiendo. au-
xitque patrum honorem statuendo ut, qui a privatis iudici-
bus ad senatum provocavissent, eiusdem pecuniae peri-
culum facerent, cuius si qui imperatorem appellare⟨nt⟩;
2 nam antea vacuum id solutumque poena fuerat. fine anni
Vibius Secundus eques Romanus accusantibus Mauris re-
petundarum damnatur atque Italia exigitur, ne graviore
poena adficeretur, Vibii Crispi fratris opibus enisus.

a.p.Chr.61 1 29. Caesen⟨n⟩io Paeto et Petronio Turpiliano consuli-
bus gravis clades in Britannia accepta; in qua neque A.
Didius legatus, ut memoravi, nisi parta retinuerat, et suc-
cessor Veranius, modicis excursibus Silu⟨r⟩as populatus,
quin ultra bellum proferret, morte prohibitus est, magna,
dum vixit, severitatis fama, supremis testamenti verbis am-
bitionis manifestus: quippe multa in Neronem adulatione

14 quod *YO1*^{2} *Leid* (*Rhen.*) **15** supra *ex* super *corr. ead. m.* **18** si *Halm*] is appellauere, *corr. Halm et Madv.* **22** fratris opibus *Spir Leid* (*Pich.*)] fr̄īsoribus **23** Caesennio *Nipp.*] cesonio **24** A. Didius *Chifflet*] hauitus **26** Siluras *Lips.* (*cf. 12,32,2*)

addidit subiecturum ei provinciam fuisse, si biennio pro-
ximo vixisset. sed tum Paulinus Suetonius obtinebat Britan- 2
nos, scientia militiae et rumore populi, qui neminem sine
aemulo sinit, Corbulonis concertator, receptaeque Arme-
niae decus aequare domitis perduellibus cupiens. igitur Mo- 3
nam insulam, incolis validam et receptaculum perfugarum,
adgredi parat, navesque fabricatur plano alveo adversus
breve et incertum. sic pedes; equites vado secuti aut altiores
inter undas adnantes equis tramisere.

30. Stabat pro litore diversa acies, densa armis virisque, 1
intercursantibus feminis, ⟨quae⟩ in modum Furiarum veste
ferali, crinibus disiectis faces praeferebant; Druidaeque cir-
cum, preces diras sublatis ad caelum manibus fundentes,
novitate adspectus perculere militem, ut quasi haerentibus
membris immobile corpus vulneribus praeberent. dein co- 2
hortationibus ducis et se ipsi stimulantes, ne muliebre et
fanaticum agmen pavescerent, inferunt signa sternuntque
obvios et igni suo involvunt. praesidium posthac impositum 3
victis excisique luci saevis superstitionibus sacri: nam
cruore captivo adolere aras et hominum fibris consulere
deos fas habebant. haec agenti Suetonio repentina defectio
provinciae nuntiatur.

31. Rex Icenorum Prasutagus, longa opulentia clarus, 1
Caesarem heredem duasque filias scripserat, tali obsequio
ratus regnumque et domum suam procul iniuria fore. quod
contra vertit, adeo ut regnum per centuriones, domus per
servos velut capta vastarentur. iam primum uxor eius Bou-
dicca verberibus adfecta et filiae stupro violatae sunt; prae-

1 prouincias, *corr. Lips.* **11** quae *suppl. Fu.* (*post* Furiarum *Spir Leid*) **12** disiectis *Prammer coll. Sil. 2,558; 5,203*] deiectis facies, *corr. al. Stuttg*[2] *Leid* **14** militem *corr. ead. m. ex* milites **23** igenorum, *corr. Rhen.* **27** Boudicca *Haase* (*cf. 35,1; 37,2*)] boodicia

cipui quique Icenorum, quasi cunctam regionem muneri
accepissent, avitis bonis exuuntur, et propinqui regis inter
2 mancipia habebantur. qua contumelia et metu graviorum,
quando in formam provinciae cesserant, rapiunt arma,
commotis ad rebellationem Trinovantibus et qui alii
nondum servitio fracti resumere libertatem occultis coniu-
3 rationibus pepigerant, acerrimo in veteranos odio. quippe
in coloniam Camulodunum recens deducti pellebant domi-
bus, exturbabant agris, captivos, servos appellando, foven-
tibus impotentiam veteranorum militibus similitudine vitae
4 et spe eiusdem licentiae. ad hoc templum divo Claudio con-
stitutum quasi arx aeternae dominationis adspiciebatur, de-
lectique sacerdotes specie religionis omnes fortunas effun-
debant. nec arduum videbatur exscindere coloniam nullis
munimentis saeptam; quod ducibus nostris parum provisum
erat, dum amoenitati prius quam usui consulitur.
1 32. Inter quae nulla palam causa delapsum Camuloduni
simulacrum Victoriae ac retro conversum, quasi cederet
hostibus. et feminae in furore⟨m⟩ turbatae adesse exitium
canebant, externosque fremitus in curia eorum auditos,
consonuisse ululatibus theatrum visamque speciem in
aestuario Tamesae subversae coloniae; iam Oceanus cru-
ento adspectu, ac labente aestu humanorum corporum effi-
gies relictae, ut Britanni⟨s⟩ ad spem, ita veterani⟨s⟩ ad
2 metum trahebantur. sed quia procul Suetonius aberat, peti-
vere a Cato Deciano procuratore auxilium. ille haud am-

1 ygenorum *corr. ead. m. ex* igenorum (*cf. p. 325, 23*) quasi – accepissent *propter subiectum mutatum secl. Nipp., post* deducti (*31, 3*) *transpos. Haase* **6** fracti *Leid*] facti **12** arx *Acid.*] ara, *corr. ead. m. ex* arae (*cf. 11, 23, 4*) **19** in furore, *corr. Faër.* **21** inaestuario tam ese, *corr. Pich.* **22** submersae *Acid.* (*Fu., coll. Dione 62, 1, 2, Drexler*) **23** sic labente, *corr. F. Walter* **24** britanni ... ueterani, *corr. Jac. Gron.*

plius quam ducentos sine iustis armis misit; et inerat modica
militum manus. tutela templi freti, et impedientibus qui
occulti rebellionis conscii consilia turbabant, neque fossam
aut vallum praeduxerunt, neque motis senibus et feminis
iuventus sola restitit: quasi media pace incauti multitudine
barbarorum circumveniuntur. et cetera quidem impetu di- 3
repta aut incensa sunt: templum, in quo se miles congloba-
verat, biduo obsessum expugnatumque. et victor Britannus,
Petil⟨l⟩io Ceriali, legato legionis nonae, in subsidium ad-
ventanti obvius, fudit legionem, et quod peditum interfecit:
Cerialis cum equitibus evasit in castra et munimentis defen-
sus est. qua clade et odiis provinciae, quam avaritia e⟨ius⟩
in bellum egerat, trepidus procurator Catus in Galliam
transiit.

33. At Suetonius mira constantia medios inter hostes 1
Londinium perrexit, cognomento quidem coloniae non in-
signe, sed copia negotiatorum et commeatuum maxime ce-
lebre. ibi ambiguus, an illam sedem bello deligeret, circum-
specta infrequentia militis, satisque magnis documentis te-
meritatem Petil⟨l⟩ii coercitam, unius oppidi damno servare
universa statuit. neque fletu et lacrimis auxilium eius oran-
tium flexus est, quin daret profectionis signum et comitan-
tes in partem agminis acciperet: si quos imbellis sexus aut
fessa aetas vel loci dulcedo attinuerat, ab hoste oppressi
sunt. eadem clades municipio Verulamio fuit, quia barbari 2
omissis castellis praesidiisque militare ⟨horre⟩um, quod
uberrimum spoliant⟨i⟩ et defendentibus intutum, laeti
praeda et laborum segnes petebant. ad septuaginta milia
civium et sociorum iis, quae memoravi, locis cecidisse con-
stitit. neque enim capere aut venundare aliudve quod belli

9 petilio *Stuttg*^{2} *Leid* (*Lips.*)] petio **12** avaritia eius *Rit.*] auaritiae **26** militare horreum *Madv.*] militarium **27** spoliant, *corr. Merc.* **28** segnes *Merc.*] insignes (*cf. ad 13,40,2*) **29** consistit, *corr. al. Spir Leid* (*cf. 11,9,1*)

commercium, sed caedes patibula, ignes cruces, tamquam reddituri supplicium, at praerepta interim ultione, festinabant.

1 34. Iam Suetonio quarta decima legio cum vexillariis vicesimanis et ⟨e⟩ proximis auxiliares, decem ferme milia armatorum, erant, cum omittere cunctationem et congredi acie parat. deligitque locum artis faucibus et a tergo silva clausum, satis cognito nihil hostium nisi in fronte et aper-
2 tam planitiem esse, sine metu insidiarum. igitur legionarius frequens ordinibus, levis circum armatura, conglobatus pro cornibus eques astitit. at Britannorum copiae passim per catervas et turmas exultabant, quanta non alias multitudo, et animo adeo fero⟨ci⟩, ut coniuges quoque testes victoriae secum traherent plaustrisque imponerent, quae super extremum ambitum campi posuerant.

1 35. Boudicca curru filias prae se vehens, ut quamque nationem accesserat, solitum quidem Britannis feminarum ductu bellare testabatur, sed tunc non ut tantis maioribus ortam regnum et opes, verum ut unam e vulgo libertatem amissam, confectum verberibus corpus, contrectatam filiarum pudicitiam ulcisci. eo provectas Romanorum cupidines, ut non corpora, ne senectam quidem aut virginitatem
2 impollutam relinquant. adesse tamen deos iustae vindictae; cecidisse legionem, quae proelium ausa sit; ceteros castris occultari aut fugam circumspicere. ne strepitum quidem et clamorem tot milium, nedum impetus et manus perlaturos. si copias armatorum, si causas belli secum expenderent, vincendum illa acie vel cadendum esse. id mulieri destinatum: viverent viri et servirent.

1 36. Ne Suetonius quidem in tanto discrimine silebat.

5 uicesimariis, *corr. Acid.* et e *al.* (*Put.*) (*cf. Hist. IV 18,1*) **13** feroci *Doed.* (*cf. 1,3,4*) **16** bouducca (*cf. 31,1*) **22** ne *Ern.*] nec **26** militum, *corr. ed. Froben. et Lips.*

quam⟨quam⟩ confideret virtuti, tamen exhortationes et
preces miscebat, ut spernerent sonores barbarorum et ina-
nes minas: plus illic feminarum quam iuventutis adspici.
imbelles inermes cessuros statim, ubi ferrum virtutemque
vincentium totiens fusi agnovissent. etiam in multis legioni- 2
bus paucos, qui proelia profligarent; gloriaeque eorum ac-
cessurum, quod modica manus universi exercitus famam
adipiscerentur. conferti tantum et pilis emissis post umbo-
nibus et gladiis stragem caedemque continuarent, praedae
immemores: parta victoria cuncta ipsis cessura. is ardor 3
verba ducis sequebatur, ita se ad intorquenda pila expedie-
rat vetus miles et multa proeliorum experientia, ut certus
eventu⟨s⟩ Suetonius daret pugnae signum.

37. Ac primum legio gradu immota et angustias loci pro 1
munimento retinens, postquam ⟨in⟩ propius suggressos ho-
stes certo iactu tela exhauserat, velut cuneo erupit. idem
auxiliarium impetus; et eques protentis hastis perfringit
quod obvium et validum erat. ceteri terga praebuere, diffi-
cili effugio, quia circumiecta vehicula saepserant abitus. et
miles ne mulierum quidem neci temperabat, confixaque te-
lis etiam iumenta corporum cumulum auxerant. clara et 2
antiquis victoriis par ea die laus parta: quippe sunt qui
paulo minus quam octoginta milia Britannorum cecidisse
tradant, militum quadringentis ferme interfectis nec multo
amplius vulneratis. Boudicca vitam veneno finivit. et Poe- 3
nius Postumus, praefectus castrorum secundae legionis, co-
gnitis quartadecimanorum vicesimanorumque prosperis re-
bus, quia pari gloria legionem suam fraudaverat abnuerat-
que contra ritum militiae iussa ducis, se ipse gladio trans-
egit.

1 quamquam *al. Spir Leid* (*cf. 16,19,2*) **13** euentu, *corr. al.* (*Rhen.*) **15** postquam propius suggressus hostis (postquam *in fine versus, ubi teste Andr. videtur fuisse* in), *corr. Doed.* **23** octoginta *Spir Leid* (*in ras.*)] octingenta **29** ipsum, *corr. Rup.*

1 38. Contractus deinde omnis exercitus sub pellibus habi-
tus est ad reliqua belli perpetranda. auxitque copias Caesar
missis ex Germania duobus legionariorum milibus, octo au-
xiliarium cohortibus ac mille equitibus, quorum adventu
2 nonani legionario milite suppleti sunt. cohortes alaeque no-
vis hibernaculis locatae, quodque nationum ambiguum aut
adversum fuerat, igni atque ferro vastatum. sed nihil aeque
quam fames adfligebat serendis frugibus incuriosos, et omni
aetate ad bellum versa, dum nostros commeatus sibi desti-
3 nant. gentesque praeferoces tardius ad pacem inclina-
⟨ba⟩nt, quia Iulius Classicianus, successor Cato missus et
Suetonio discors, bonum publicum privatis simultatibus im-
pediebat disperseratque novum legatum opperiendum esse,
sine hostili ira et superbia victoris clementer deditis consul-
turum. simul in urbe⟨m⟩ mandabat, nullum proelio⟨rum⟩
finem exspectarent, nisi succederetur Suetonio, cuisus ad-
versa pravitati ipsius, prospera ad fortunam referebat.
1 39. Igitur ad spectandum Britanniae statum missus est e
libertis Polyclitus, magna Neronis spe posse auctoritate eius
non modo inter legatum procuratoremque concordiam
2 gigni, sed et rebelles barbarorum animos pace componi. nec
defuit Polyclitus, quo minus ingenti agmine Italiae Galliae-
que gravis, postquam Oceanum transmiserat, militibus
quoque nostris terribilis incederet. sed hostibus inrisui fuit,
apud quos flagrante etiam tum libertate nondum cognita
libertinorum potentia erat; mirabanturque, quod dux et ex-
3 ercitus tanti belli confector servitiis oboedirent. cuncta ta-

7 vastatum *Ern.*] uastatur **9** *post* destinant *Nipp. signum lacunae posuit, vix recte* **10** inclinabant *Acid.* **12** suetonio *al. Stuttg*^{2} *Leid*] suetior **15** in urbem *Leid* (*Rhen.*) proeliorum *Lips.*] praelio **17** ipsius *del. Ern.* **21** barbarum, *sed* ro *superscr. ead. m., cf. 15,25,2* (barbarorum *al. Spir Leid*)

men ad imperatorem in mollius relata; detentusque rebus gerundis Suetonius, quod paucas naves in litore remigiumque in iis amiserat, tamquam durante bello tradere exercitum Petronio Turpiliano, qui iam consulatu abierat, iubetur. is non inritato hoste neque lacessitus honestum pacis nomen segni otio imposuit.

40. Eodem anno Romae insignia scelera, alterum senato- 1
ris, servili alterum audacia, admissa sunt. Domitius Balbus
erat praetorius, simul longa senecta, simul orbitate et pecu-
nia insidiis obnoxius. ei propinquus Valerius Fabianus, ca- 2
pessendis honoribus destinatus, subdidit testamentum asci-
tis Vin⟨i⟩cio Rufino et Terentio Lentino equitibus Roma-
nis. illi Antonium Primum et Asinium Marcellum sociave-
rant. Antonius audacia promptus, Marcellus Asinio Pol-
lione proavo clarus neque morum spernendus habebatur,
nisi quod paupertatem praecipuum malorum credebat. igi- 3
tur Fabianus tabulas ⟨adhibitis⟩ iis quos memoravi et aliis
minus inlustribus obsignat. quod apud patres convictum, et
Fabianus Antoniusque cum Rufino et Terentio lege Corne-
lia damnantur. Marcellum memoria maiorum et preces
Caesaris poenae magis quam infamiae exemere.

41. Perculit is dies Pompeium quoque Aelianum, iuvenem quaestorium, tamquam flagitiorum Fabiani gnarum, eique Italia et Hispania, in qua ortus erat, interdictum est. pari ignominia Valerius Ponticus adficitur, quod reos, ne apud praefectum urbis arguerentur, ad praetorem detulisset, interim specie legum, mox praevaricando ultionem elusurus. additur senatus consulto, qui talem operam emptitas-

2 *post* quod *in fine versus* pa, *dein spatium 2 vel 3 litt. propter vitium membran., ut vid., praetermissum, in quo m. post. add.* st. *ut legeretur* post **10** ei *Rhen.*] et **12** uincio, *corr. Rhen.* **17** adhibitis iis *Heubner coll. 53,1*] iis, *sed in ras.* (adhibitis *Fu. coll. 11,27*)

set vendidissetve, perinde poena teneretur ac publico iudi-
cio calumniae condemnatus.
1 42. Haud multo post praefectum urbis Pedanium Se-
cundum servus ipsius interfecit, seu negata libertate, cui
pretium pepigerat, sive amore exoleti incensus et dominum
2 aemulum non tolerans. ceterum cum vetere ex more fami-
liam omnem, quae sub eodem tecto mansitaverat, ad sup-
plicium agi oporteret, concursu plebis, quae tot innoxios
protegebat, usque ad seditionem ventum est senatusque
⟨obsessus⟩, in quo ipso erant studia nimiam severitatem
aspernantium, pluribus nihil mutandum censentibus. ex
quis C. Cassius sententiae loco in hunc modum disseruit:
1 43. 'Saepe numero, patres conscripti, in hoc ordine inter-
fui, cum contra instituta et leges maiorum nova senatus
decreta postularentur; neque sum adversatus, non quia
dubitarem, super omnibus negotiis melius atque rectius
olim provisum et quae converterentur ⟨in⟩ deterius mutari,
sed ne nimio amore antiqui moris studium meum extollere
2 viderer. simul quicquid hoc in nobis auctoritatis est, crebris
contradictionibus destruendum non existimabam, ut mane-
ret integrum, si quando res publica consiliis eguisset. quod
hodie venit, consulari viro domi suae interfecto per insidias
serviles, quas nemo prohibuit aut prodidit quamvis nondum
concusso senatus consulto, quod supplicium toti familiae
3 minitabatur. decernite hercule impunitatem: at quem digni-
tas sua defendet, cum praefecto urbis non profu⟨er⟩it?
quem numerus servorum tuebitur, cum Pedanium Se-
cundum quadringenti non protexerint? cui familia opem
4 feret, quae ne in metu quidem pericula nostra advertit? an,

1 ac (*superscr. m. vet.* si) **5** incensus *Pich.*] infensus **10** obsessus *add. Jacob* (vocatus *C. Her.*) **22** venit *ut 12,32,2* (evenit *al. Spir Leid*) **25** at *al.* (*Put.*)] ut **26** defendat, *corr. al. Leid* (*Put.*) cum ... profuerit *Put.*] cui ... profuit praefectus, *corr. Andr.* **29** ferat, *corr. al. Leid* (*Put.*)

ut quidam fingere non erubescunt, iniurias suas ultus est
interfector, quia de paterna pecunia transegerat aut avitum
mancipium detrahebatur? pronuntiemus ultro dominum
iure caesum videri.
44. Libet argumenta conquirere in eo, quod sapientiori- 1
bus deliberatum est? sed et si nunc primum statuendum
haberemus, creditisne servum interficiendi domini animum
sumpsisse, ut non vox minax excideret, nihil per temerita-
tem proloqueretur? sane consilium occul⟨ta⟩vit, telum in-
ter ignaros paravit: num excubias transire, cubiculi fores
recludere, lumen inferre, caedem patrare ⟨poterat⟩ omni-
bus nesciis? multa sceleris indicia praeveniunt: servi si pro- 2
dant, possumus singuli inter plures, tuti inter anxios, po-
stremo, si pereundum sit, non inulti inter nocentes agere.
suspecta maioribus nostris fuerunt ingenia servorum, etiam 3
cum in agris aut domibus i⟨s⟩dem nascerentur caritatem-
que dominorum statim acciperent. postquam vero nationes
in familiis habemus, quibus diversi ritus, externa sacra aut
nulla sunt, conluviem istam non nisi metu coercueris. at
quidam insontes peribunt. nam et ex fuso exercitu cum de- 4
cimus quisque fusti feritur, etiam strenui sortiuntur. habet
aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra
singulos utilitate publica rependitur.'
45. Sententiae Cassii ut nemo unus contra ire ausus est, 1
ita dissonae voces respondebant numerum aut aetatem aut
sexum ac plurimorum indubiam innocentiam miserantium:
praevaluit tamen pars, quae supplicium decernebat. sed

8 sumpsisse *al. Stuttg*^{2} *Leid*] insumpsisse (*cf. 6,32,2; 13,40,2*) **9** occul uit, *add.* ta *in spatio vacuo m. post.* **10** transiret ... recluderet ... inferret ... patraret, *corr. m. rec.* **11** poterat *add. Halm.* **16** idem, *corr. al.* (iisdem *al. Spir*), *cf. 46,1* **24** onus, *sed in marg. ead. m., ut vid., adscripsit* u, *vetus m. superscr.* b, *ut esset* bonus, *m. rec. corr.* o *in* u

obtemperari non poterat, conglobata multitudine et saxa ac
2 faces min⟨it⟩ante. tum Caesar populum edicto increpuit
atque omne iter, quo damnati ad poenam ducebantur, mili-
taribus praesidiis saepsit. censuerat Cingonius Varro, ut li-
berti quoque, qui sub eodem tecto fuissent, Italia deporta-
rentur. id a principe prohibitum est, ne mos antiquus, quem
misericordia non minuerat, per saevitiam intenderetur.
1 46. Damnatus isdem consulibus Tarquitius Priscus repe-
tundarum Bithynis interrogantibus, magno patrum gaudio,
quia accusatum ab eo Statilium Taurum pro consule ipsius
2 meminerant. census per Gallias a Q. Volusio et Sextio Afri-
cano Trebellioque Maximo acti sunt, aemulis inter se per
nobilitatem Volusio atque Africano: Trebellium dum uter-
que dedignatur, supra tulere.
1 47. Eo anno mortem obiit Memmius Regulus, auctoritate
constantia fama, in quantum praeumbrante imperatoris fa-
stigio datur, clarus, adeo ut Nero aeger valetudine, et adu-
lantibus circum, qui finem imperio adesse dicebant, si quid
fato pateretur, responderit habere subsidium rem publi-
cam. rogantibus dehinc, in quo potissimum, addiderat in
Memmio Regulo. vixit tamen post haec Regulus, quiete
defensus et quia nova generis claritudine neque invidiosis
2 opibus erat. gymnasium eo anno dedicatum a Nerone prae-
bitumque oleum equiti ac senatui Graeca facilitate.
a. p. Chr. 62 1 48. P. Mario L. Afinio consulibus Antistius praetor, quem
in tribunatu plebis licenter egisse memoravi, probrosa ad-
versus principem carmina factitavit vulgavitque celebri con-
vivio, dum apud Ostorium Scapulam epulatur. exim a Cos-
sutiano Capitone, qui nuper senatorium ordinem precibus
2 Tigellini soceri sui receperat, maiestatis delatus est. tum

2 minante, *corr. al. Spir Leid* **4** cingontus barro, *corr. Rhen.* **7** incenderetur, *corr. Leid* (*Rhen.*) **8** isdem Z^2 (s *s.l.*)] idem (*cf. 44,3*) **25** asinio, *corr. Borghesi*

primum revocata ea lex; credebaturque haud perinde ex-
itium Antistio quam imperatori gloriam quaesi⟨tam⟩, ut
condemnatum a senatu intercessione tribunicia morti ex-
imeret. et cum Ostorius nihil audivisse pro testimonio dixis-
set, adversis testibus creditum; censuitque Iunius Marullus
consul designatus adimendam reo praeturam necandumque
more maiorum. ceteris inde adsentientibus, Paetus Thra- 3
sea, multo cum honore Caesaris et acerrime increpito Anti-
stio, non quicquid nocens reus pati mereretur, id egregio
sub principe et nulla necessitate obstricto senatui statuen-
dum disseruit. carnificem et laqueum pridem abolita, et 4
esse poenas legibus constitutas, quibus sine iudicum saevi-
tia et temporum infamia supplicia decernerentur. quin in
insula publicatis bonis, quo longius sontem vitam traxisset,
eo privatim miserior⟨em⟩ et publicae clementiae maximum
exemplum futurum.

49. Libertas Thraseae servitium aliorum rupit, et post- 1
quam discessionem consul permiserat, pedibus in senten-
tiam eius iere, paucis ex⟨c⟩eptis, in quibus adulatione
promptissimus fuit A. Vitellius, optimum quemque iurgio
lacessens et respondenti reticens, ut pavida ingenia solent.
at consules, perficere decretum senatus non ausi, de con-
sensu scripsere Caesari. ille inter pudorem et iram cunc- 2
tatus, postremo rescripsit: nulla iniuria provocatum Anti-
stium gravissimas in principem contumelias dixisse; earum
ultionem a patribus postulatam, et pro magnitudine delicti
poenam statui par fuisse. ceterum se, qui severitatem de-
cernentium impediturus fuerit, moderationem non prohi-

1 credebaturque *Leid* (*Acid.*)] credebatur quae **2** quaesitam ut *Acid.*] quaesiuit **3** condemnatus (*sed* s *del. ead. m., ut vid.*), *corr. Rit.* **14** traxisset *al. Leid* (*Put.*)] transisset **15** miseriorem *Lips.* **19** exceptis *Pich.*] exeptis **23** cunctatus *corr. ead. m. ex* cunctatur

bere: statuerent ut vellent; datam et absolvendi licentiam. 3 his atque talibus recitatis et offensione manifesta, non ideo aut consules mutavere relationem aut Thrasea decessit sententia ceterive quae probaverant deseruere, pars, ne principem obiecisse invidiae viderentur, plures numero tuti, Thrasea sueta firmitudine animi et ne gloria intercideret.

1 50. Haud dispari crimine Fabricius Veiento conflictatus est, quod multa et probrosa in patres et sacerdotes composuisset iis libris, quibus nomen codicillorum dederat. adiciebat Tu⟨l⟩lius Geminus accusator venditata ab eo munera 2 principis et adipiscendorum honorum ius. quae causa Neroni fuit suscipiendi iudicii, convictumque Veientonem Italia depulit et libros exuri iussit, conquisitos lectitatosque, donec cum periculo parabantur: mox licentia habendi oblivionem attulit.

1 51. Sed gravescentibus in dies publicis malis subsidia minuebantur, concessitque vita Burrus, incertum valetudine an veneno. valetudo ex eo coniectabatur, quod in se tumescentibus paulatim faucibus et impedito meatu spiritum finiebat. plures iussu Neronis, quasi remedium adhiberetur, inlitum palatum eius noxio medicamine adseverabant, et Burrum intellecto scelere, cum ad visendum eum princeps venisset, adspectum eius aversatum sciscitanti hactenus re- 2 spondisse: 'ego me bene habeo.' civitati grande desiderium eius mansit per memoriam virtutis et successorum alterius segnem innocentiam, alterius flagrantissima flagitia [adulteria]. quippe Caesar duos praetoriis cohortibus imposuerat, Faenium Rufum ex vulgi favore, quia rem frumentariam

7 uegento *et* **12** uegentonem, *corr. Put.* **10** Tullius *Borghesi*] talius **18** an *Stuttg*^{2} *Leid* (*Rhen.*)] aut quod intumescentibus *Mur., sed cf. Sen. ep. 95,16* **23** aduersatum, *sed* d *expunctum* **26** adulteria *del. Or.*

sine quaestu tractabat, Ofonium Tigellinum, veterem impu-
dicitiam atque infamiam in eo secutus. atque illi pro cogni- 3
tis moribus fuere, validior Tigellinus in animo principis et
intimis libidinibus adsumptus, prospera populi et militum
fama Rufus, quod apud Neronem adversum experiebatur.

52. Mors Burri infregit Senecae potentiam, quia nec bo- 1
nis artibus idem virium erat altero velut duce amoto, et
Nero ad deteriores inclinabat. hi variis criminationibus Se- 2
necam adoriuntur, tamquam ingentes et privatum modum
evectas opes adhuc augeret, quodque studia civium in se
verteret, hortorum quoque amoenitate et villarum magnifi-
centia quasi principem supergrederetur. obiciebant etiam 3
eloquentiae laudem uni sibi adsciscere et carmina crebrius
factitare, postquam Neroni amor eorum venisset. nam
oblectamentis principis palam iniquum detrectare vim eius
equos regentis, inludere vocem, quotiens caneret. quem ad 4
finem nihil in re publica clarum fore, quod non ab illo repe-
riri credatur? certe finitam Neronis pueritiam et robur iu-
ventae adesse: exueret magistrum, satis amplis doctoribus
instructus maioribus suis.

53. At Seneca criminantium non ignarus, prodentibus iis, 1
quibus aliqua honesti cura, et familiaritatem eius magis
aspernante Caesare, tempus sermoni orat et accepto ita
incipit: 'quartus decimus annus est, Caesar, ex quo spei 2
tuae admotus sum, octavus, ut imperium obtines: medio
temporis tantum honorum atque opum in me cumulasti, ut
nihil felicitati meae desit nisi moderatio eius. utar magnis 3
exemplis, ne⟨c⟩ meae fortunae, sed tuae. abavus tuus Au-
gustus Marco Agrippae Mytilenense secretum, C. Maece-

2 cognotis (cognitis *Merc. et Pich.*), *sed litterae* g *superposuit* a *ead. m., ut vid.; litterae* no *expunctae sunt* (cognitis *Leid corr. in* ingenitis) **14** euenisset, *corr. Lips.* **16** uoces, *corr. Mur.* **28** nec *al.* atauus (*cf. 15,35,1*), *corr. Lips.*

nati urbe in ipsa velut peregrinum otium permisit; quorum
alter bellorum socius, alter Romae pluribus laboribus iac-
tatus ampla quidem, sed pro ingentibus meritis, praemia
4 acceperant. ego quid aliud munificentiae ⟨tuae⟩ adhibere
potui quam studia, ut sic dixerim, in umbra educata, et
quibus claritudo venit, quod iuventae tuae rudimentis adfu-
5 isse videor, grande huius rei pretium. at tu gratiam immen-
sam, innumeram pecuniam circumdedisti, adeo ut plerum-
que intra me ipse volvam: egone, equestri et provinciali
loco ortus, proceribus civitatis adnumeror? inter nobiles et
longa ⟨de⟩cora praeferentes novitas mea enituit? ubi est
animus ille modicis contentus? tales hortos exstruit et per
haec suburbana incedit et tantis agrorum spatiis, tam lato
faenore exuberat? una defensio occurrit, quod muneribus
tuis obniti non debui.
1 54. Sed uterque mensuram implevimus, et ⟨tu⟩, quan-
tum princeps tribuere amico posset, et ego, quantum ami-
cus a principe accipere: cetera invidiam a⟨u⟩gent. quae
quidem, ut omnia mortalia, infra tuam magnitudinem iacet,
2 sed mihi incumbit, mihi subveniendum est. quo modo in
militia aut via fessus adminiculum orarem, ita in hoc itinere
vitae senex et levissimis quoque curis impar, cum opes meas
ultra sustinere non possim, praesidium peto. iube re⟨m⟩
per procuratores tuos administrari, in tuam fortunam re-
3 cipi. nec me in paupertatem ipse detrudam, sed traditis
quorum fulgore praestringor, quod temporis hortorum aut
villarum curae seponitur, in animum revocabo. superest tibi
robur et tot per annos summi fastigii regimen: possumus
seniores amici quietem reposcere. hoc quoque in tuam glo-

4 tuae *add. al. Leid* **18** agent (*cf. 58,3*), *corr. al.* (*Put.*) **19** iacent, *corr. Leid* (*Lips.*) **23** iube rem *Bai.*] iuuere, *sed* b *restituit ead. m.* **26** perstringor, *corr. Cannegieter* (*cf. 12,47,2, Hist. I 84,3*) **28** summi *Wurm*] uisum (visum summi *Halm*) **29** reposcere *Halm*] respondere (*sequitur 55, 1* respondit)

riam cedet, eos ad summa vexisse, qui et modica tolera-
rent.'
55. Ad quae Nero sic ferme respondit: 'quod meditatae 1
orationi tuae statim occurram, id primum tui muneris ha-
beo, qui me non tantum praevisa, sed subita expedire do-
cuisti. ⟨ab⟩avus meus Augustus Agrippae et Maecenati 2
usurpare otium post labores concessit, sed in ea ipse aetate,
cuius auctoritas tueretur quicquid illud et qualecumque tri-
buisset; ac tamen neutrum datis a se praemiis exuit. bello et 3
periculis meruerant; in iis enim iuventa Augusti versata est.
nec mihi tela et manus tuae defuissent in armis agenti; sed
quod praesens condicio poscebat, ratione consilio praecep-
tis pueritiam, dein iuventam meam fovisti. et tua quidem 4
erga me munera, dum vita suppetet, aeterna erunt: quae a
me habes, horti et faenus et villae, casibus obnoxia sunt. ac
licet multa videantur, plerique haudquaquam artibus tuis
pares plura tenuerunt. pudet referre libertinos, qui ditiores 5
spectantur: unde etiam rubori mihi est, quod praecipuus
caritate nondum omnes fortuna antecellis.
56. Verum et tibi valida aetas rebusque et fructui rerum 1
sufficiens, et nos prima imperii spatia ingredimur, nisi forte
aut te Vitellio ter consuli aut me Claudio postponis, et
quantum Volusio longa parsimonia quaesivit, tantum in te
mea liber⟨ali⟩tas explere non potest. quin, si qua in parte
lubricum adulescentiae nostrae declinat, revocas ornatum-
que robur subsidio impensius regis? non tua moderatio si 2
reddideris pecuniam, nec quies, si reliqueris principem, sed
mea avaritia, meae crudelitatis metus in ore omnium versa-
bitur. quod si maxime continentia tua laudetur, non tamen

3 quod *Lips.*] et quod (et *ultimae syllabae praecedentis verbi superscriptum fuisse putat Sör., unde coniecit* respondet) **6** auus, *corr. Lips.* **21** nisi forte – potest *post* antecellis (*55,5 fin.*) *posuerunt Spengel et Nipp. prob. Fu.* **22** sed quantum, *corr. Acid.* **24** libertas, *corr. al. Stuttg*[2] *Leid*

sapienti viro decorum fuerit, unde amico infamiam paret,
3 inde gloriam sibi recipere.' his adicit complexum et oscula,
factus natura et consuetudine exercitus velare odium fallacibus blanditiis. Seneca, qui finis omnium cum dominante
sermonum, grates agit; sed instituta prioris potentiae commutat, prohibet coetus salutantium, vitat comitantes, rarus
per urbem, quasi valetudine infensa aut sapientiae studiis
domi attineretur.
1 57. Perculso Seneca promptum fuit Rufum Faenium imminuere Agrippinae amicitiam in eo criminantibus. validiorque in dies Tigellinus et malas artes, quibus solis pollebat, gratiores ratus, si principem societate scelerum obstringeret, metus eius rimatur; compertoque Plautum et Sullam
maxime timeri, Plautum in Asiam, Sullam in Galliam Narbonensem nuper amotos, nobilitatem eorum et propinquos
2 huic Orientis, illi Germaniae exercitus commemorat. non
se, ut Burrum, diversas spes, sed solam incolumitatem Neronis spectare; cui caveri utcumque ab urbanis insidiis praesenti o⟨pe⟩ra: longinquos motus quonam modo comprimi
posse? erectas Gallias ad nomen dictatorium, nec minus
3 suspensos Asiae populos claritudine avi Drusi. Sullam inopem, unde praecipuam audaciam, et simulatorem segnitiae, dum temeritati locum reperiret. Plautum magnis opibus ne fingere quidem cupidinem otii, sed veterum Romanorum imitamenta praeferre, adsumpta etiam Stoicorum
adrogantia sectaque, quae turbidos et negotiorum adpeten-
4 tes faciat. nec ultra mora. Sulla sexto die pervectis Massiliam percussoribus ante metum et rumorem interficitur,
cum epulandi causa discumberet. relatum caput eius inlusit
Nero tamquam praematura canitie deforme.
1 58. Plauto parari necem non perinde occultum fuit, quia
pluribus salus eius curabatur, et spatium itineris ac maris

18 praesentiora, *corr. Lips.* (praesenti cura *Leid*) **21** suspectos, *corr. Lips.*

tempusque interiectum moverat famam. vulgoque finge- 2
bant petitum ab eo Corbulonem, magnis tum exercitibus
praesidentem et, clari atque insontes si interficerentur,
praecipuum ad pericula. quin et Asiam favore iuvenis arma
cepisse, nec milites ad scelus missos aut numero validos aut
animo promptos, postquam iussa efficere nequiverint, ad
spes novas transisse. v⟨a⟩na haec more famae credentium 3
otio a⟨u⟩gebantur; ceterum libertus Plauti celeritate ven-
torum praevenit centurionem et mandata L. Antistii soceri
attulit: effugeret segnem mortem, dum suffugium ⟨ess⟩et: 4
magni nominis miseratione reperturum bonos, consocia-
turum audaces; nullum interim subsidium aspernandum. si
sexaginta milites (tot enim adveniebant) propulisset, dum
refertur nuntius Neroni, dum manus alia permeat, multa
secutura, quae adusque bellum evalescerent. denique aut
salutem tali consilio quaeri, aut nihil gravius audenti quam
ignavo patiendum esse.

59. Sed Plautum ea non movere, sive nullam opem provi- 1
debat inermis atque exul, seu taedio ambiguae spei, an
amore coniugis et liberorum, quibus placabiliorem fore
principem rebatur nulla sollicitudine turbatum. sunt qui
alios a socero nuntios venisse ferant, tamquam nihil atrox
immineret; doctoresque sapientiae, Coeranum Graeci, Mu-
sonium Tusci generis, constantiam opperiendae mortis pro
incerta et trepida vita suasisse. repertus est certe per me- 2
dium diei nudus exercitando corpori. talem eum centurio
trucidavit coram Pelagone spadone, quem Nero centurioni
et manipulo, quasi satellitibus ministrum regium, praepo-
suerat. caput interfecti relatum; cuius adspectu (ipsa princi- 3

3 si *in marg. adscr. ead. m., hic inseruit Bezz.* **7** vana *Boxhorn*] una (*cf. vice versa 60, 3*) **8** augebantur *Modius* (*cf. 54, 1*) **10** dum suffugium esset *Andr.*] otium suffugium et **12** aspernantium, *corr. Put.*

pis verba referam) 'cur', inquit, 'Nero ***' et posito metu
nuptias Poppaeae ob eius modi terrores dilatas maturare
parat Octaviamque coniugem amoliri, quamvis modeste
4 ageret, nomine patris et studiis populi gravem. sed ad sena-
tum litteras misit de caede Sullae Plautique haud confessus,
verum utriusque turbidum ingenium esse, et sibi incolu-
mitatem rei publicae magna cura haberi. decretae eo no-
mine supplicationes, utque Sulla et Plautus senatu move-
rentur, gravioribus iam ludibriis quam malis.

1 60. Igitur accepto patrum consulto, postquam cuncta sce-
lerum suorum pro egregiis accipi videt, exturbat Octaviam,
2 sterilem dictitans; exim Poppaeae coniungitur. ea diu
paelex et adulteri Neronis, mox mariti potens, quendam ex
ministris Octaviae impulit servilem ei amorem obicere. de-
stinaturque reus cognomento Eucaerus, natione Alexandri-
3 nus, canere per tibias doctus. actae ob id de ancillis quae-
stiones, et vi tormentorum victis quibusdam, ut falsa adnue-
rent, plures perstitere sanctitatem dominae tueri; ex quibus
una instanti Tigellino castiora esse muliebria Octaviae re-
4 spondit quam os eius. movetur tamen primo civilis discidii
specie domumque Burri, praedia Plauti infausta dona acci-
pit; mox in Campania⟨m⟩ pulsa est addita militari custodia.
5 inde crebri questus nec occulti per vulgum, cui minor sa-
pientia ⟨et⟩ ex mediocritate fortunae pauciora pericula
sunt. his*** tamquam Nero paenitentia flagitii coniugem
revocarit Octaviam.

1 *lacunam notavit Walther, quam ex Dione 62,14,1 supplere possis:* cur, inquit, Nero, hominem nasutum timuisti? (*Halm*) **9** iam *Leid*] tam **15** alexandrina, *corr. Lips.* **17** ut *al.* (*Put.*)] si **19** uana, *sed* a *post* u *expunctum* (*cf. 58,3*) **22** in campania, *corr. Stuttg*^{2} *Leid* (*Put.*) **24** et ex *Put.*] et *corr. in* ex **25** his quamquam nero paenitentia flagitii coniugem revocauit, *ubi* tamquam *et* revocarit *Nipp., lacunam post* his *indicans et supplens:* vocibus supervenit inanis rumor (ardescentibus incedit rumor *Fu. coll. 3,17,1*)

61. Exim laeti Capitolium scandunt deosque tandem ve- 1
nerantur. effigies Poppaeae proruunt, Octaviae imagines
gestant umeris, spargunt floribus foroque ac templis statu-
unt. itur etiam in principis laudes, repetitum ⟨certamen⟩
venerantium. iamque et Palatium multitudine et clamoribus
complebant, cum emissi militum globi verberibus et intento
ferro turbatos disiecere. mutataque quae per seditionem
verterant, et Poppaeae honos repositus est. quae semper 2
odio, tum et metu atrox, ne aut vulgi acrior vis ingrueret aut
Nero inclinatione populi mutaretur, provoluta genibus eius:
non eo loci res suas agi, ut de matrimonio certet, quam-
quam id sibi vita potius, sed vitam ipsam in extremum ad-
ductam a clientelis et servitiis Octaviae, quae plebis sibi
nomen indiderint, ea in pace ausi, quae vix bello evenirent.
arma illa adversus principem sumpta; ducem tantum defu- 3
isse, qui motis rebus facile reperiretur: omitteret modo
Campaniam et in urbem ipsa pergeret, ad cuius nutum ab-
sentis tumultus cierentur. quod alioquin suum delictum? 4
quam cuiusquam offensionem? an quia veram progeniem
penatibus Caesarum datura sit? malle populum Romanum
tibicinis Aegyptii subolem imperatorio fastigio induci? de-
nique, si id rebus conducat, libens quam coactus acciret
dominam, vel consuleret securitati. iusta ultione et modicis
remediis primos motus consedisse: at si desperent uxorem
Neronis fore Octaviam, illi maritum daturos.

62. Varius sermo et ad metum atque iram adcommodatus 1
terruit simul audientem et accendit. sed parum valebat su-
spicio in servo, et quaestionibus ancillarum elusa erat. ergo
confessionem alicuius quaeri placet, cui rerum quoque no-

4 certamen *suppl. Heubner* **7** mutata quaeque, *corr. Put.* **17** ipsam, *corr. Bötticher* **20** mallet, *corr. V58* (*sed superscr.* et) *Stuttg*^{2} *Leid* (*Put.*) **23** securitati. iusta ultione et: *sic distinxit Andr.* **28** elusa erat *Faër.*] eluserat

2 varum crimen adfingeretur. et visus idoneus maternae necis
patrator Anicetus, classi apud Misenum, ut memoravi,
praefectus, levi post admissum scelus gratia, dein graviore
odio, quia malorum facinorum ministri quasi exprobrantes
3 adspiciuntur. igitur accitum eum Caesar operae prioris ad-
monet: solum incolumitati principis adversus insidiantem
matrem subvenisse; locum haud minoris gratiae instare, si
coniugem infensam depelleret. nec manu aut telo opus: fa-
teretur Octaviae adulterium. occulta quidem ad praesens,
sed magna ei praemia et secessus amoenos promittit, vel, si
4 negavisset, necem intentat. ille, insita vaecordia et facilitate
priorum flagitiorum, plura etiam quam iussum erat fingit
fateturque apud amicos, quos velut consilio adhibuerat
princeps. tum in Sardiniam pellitur, ubi non inops exilium
toleravit et fato obiit.
1 63. At Nero praefectum in spem sociandae classis cor-
ruptum, et incusatae paulo ante sterilitatis oblitus, abactos
partus conscientia libidinum, eaque sibi comperta edicto
2 memorat insulaque Pandateria Octaviam claudit. non alia
exul visentium oculos maiore misericordia adfecit. memine-
rant adhuc quidam Agrippinae a Tiberio, recentior Iuliae
memoria obversabatur a Claudio pulsae; sed illis robur ae-
tatis adfuerat; laeta aliqua viderant et praesentem saevi-
3 tiam melioris olim fortunae recordatione adlevabant: huic
primum nuptiarum dies loco funeris fuit, deductae in do-
mum, in qua nihil nisi luctuosum haberet, erepto per
venenum patre et statim fratre; tum ancilla domina validior
et Poppaea non nisi in perniciem uxoris nupta; postremo
crimen omni exitio gravius.
1 64. Ac puella vicesimo aetatis anno inter centuriones et
milites, praesagio malorum iam vita⟨e⟩ exempta, nondum
tamen morte adquiescebat. paucis dehinc interiectis diebus

30 duoetvicesimo *Nipp., sed cf. Syme, Tac. II 746* **31** uita, *corr. Heins.*

mori iubetur, cum iam viduam se et tantum sororem testa-
retur communesque Germanicos et postremo Agrippinae
nomen cieret, qua incolumi infelix quidem matrimonium,
sed sine exitio pertulisset. restringitur vinclis venaeque eius 2
per omnes artus exsolvuntur; et quia pressus pavore sanguis
tardius labebatur, praefervidi balnei vapore enecatur. addi-
turque atrocior saevitia, quod caput amputatum latumque
in urbem Poppaea vidit. dona ob haec templis decreta 3
que⟨m⟩ ad finem memorabimus? quicumque casus tem-
porum illorum nobis vel aliis auctoribus noscent, prae-
sumptum habeant, quotiens fugas et caedes iussit princeps,
totiens grates deis actas, quaeque rerum secundarum olim,
tum publicae cladis insignia fuisse. neque tamen silebimus,
si quod senatus consultum adulatione novum aut patientia
postremum fuit.

65. Eodem anno libertorum potissimos veneno interfe- 1
cisse creditus est, Doryphorum quasi adversatum nuptiis
Poppaeae, Pallantem, quod immensam pecuniam longa se-
necta detineret. Romanus secretis criminationibus incusa- 2
verat Senecam ut C. Pisonis socium, sed validius a Seneca
eodem crimine perculsus est. unde Pisoni timor, et orta
insidiarum in Neronem magna moles et improspera.

8 decreta quem ad finem *Doed.*] decretaque ad finem **10** nossent, *corr. al. Spir* (*Put.*) **19** *praenomen* T. *vel* Ti. *ante* Romanus *excidisse suspicatur Rit.* (*cf. Philol. 20, 1861, 291*)

Cornelii taciti Liber quartus decimus explicit. Incip̄ liber quintus decimus

LIBER QVINTVS DECIMVS

a.p.Chr.62 1 1. Interea rex Parthorum Vologaeses, cognitis Corbulo-
nis rebus regemque alienigenam Tigranen Armeniae impo-
situm, simul fratre Tiridate pulso spretum Arsacidarum fa-
stigium ire ultum volens, magnitudine rursum Romana et
continui foederis reverentia diversas ad curas trahebatur,
cunctator ingenio et defectione Hyrcanorum, gentis vali-
2 dae, multisque ex eo bellis inligatus. atque illum ambiguum
novus insuper nuntius contumeliae exstimulat: quippe
egressus Armenia Tigranes Adiabenos, conterminam na-
tionem, latius ac diutius quam per latrocinia vastaverat,
idque primores gentium aegre tolerabant: eo contemptionis
descensum, ut ne duce quidem Romano incursarentur, sed
3 temeritate obsidis tot per annos inter mancipia habiti. ac-
cendebat dolorem eorum Monobazus, quem penes Adiabe-
num regimen, quod praesidium aut unde peteret rogitans:
iam de Armenia concessum, proxima trahi; et nisi defen-
dant Parthi, levius servitium apud Romanos deditis quam
4 captis esse. Tiridates quoque, regni profugus, per silentium
aut modice querendo gravior erat: non enim ignavia magna
imperia contineri; virorum armorumque faciendum certa-
men; id in summa fortuna aequius quod validius, et sua
retinere privatae domus, de alienis certare regiam laudem
esse.
1 2. Igitur commotus his Vologaeses concilium vocat et
proximum sibi Tiridaten constituit atque ita orditur: 'hunc
ego eodem mecum patre genitum, cum mihi per aetatem
summo nomine concessisset, in possessionem Armeniae

19 aut *al.* (*Ber.*)] haud

deduxi, qui tertius potentiae gradus habetur (nam Medos
Pacorus ante ceperat), videbarque contra vetera fratrum
odia et certamin⟨a⟩ familiae nostrae penates rite composu-
isse. prohibent Romani et pacem numquam ipsis prospere 2
lacessitam nunc quoque in exitium suum abrumpunt. non 3
ibo infitias: aequitate quam sanguine, causa quam armis
retinere parta maioribus malueram. si cunctatione deliqui,
virtute corrigam. vestra quidem vis et gloria ⟨in⟩ integro
est, addita modestiae fama, quae neque summis mortalium
spernenda est et a dis aestimatur.' simul diademate caput 4
Tiridatis evinxit, promptam equitum manum, quae regem
ex more sectatur, Monaesi nobili viro tradidit, adiectis
Adiabenorum auxiliis, mandavitque Tigranen Armenia ex-
turba⟨re⟩, dum ipse positis adversus Hyrcanos discordiis
vires intimas molemque belli ciet, provinciis Romanis mini-
tans.

3. Quae ubi Corbuloni certis nuntiis audita sunt, legiones 1
duas cum Verulano Severo et Vettio Bolano subsidium Ti-
grani mittit, occulto praecepto, compositius cuncta quam
festinantius agerent. quippe bellum habere quam gerere
malebat, scripseratque Caesari proprio duce opus esse, qui
Armeniam defenderet: Syriam ingruente Vologaese acriore
in discrimine esse. atque interim reliquas legiones pro ripa 2
Euphratis locat, tumultuariam provincialium manum ar-
mat, hostiles ingressus praesidiis intercipit. et quia egena
aquarum regio est, castella fontibus imposita; quosdam ri-
vos congestu harenae abdidit.

4. Ea dum a Corbulone tuendae Syriae parantur, acto 1
raptim agmine Mon⟨a⟩eses, ut famam sui praeiret, non

3 certamina *YOI*^{2}] certam in *et in marg. m. post.* mi **5** in exitium *al.*] in absitium **12** monaesi, *corr.* ae *ex* a **13** exturbare *al.* (*Ern.*) **19** quam festinantius *al.*] confestinantius **24** tumultuariam *al.*] tum multi uaria

2 ideo nescium aut incautum Tigranen offendit. occupaverat
Tigranocertam, urbem copia defensorum et magnitudine
moenium validam. ad hoc Nicephorius amnis haud sper-
nenda latitudine partem murorum ambit, et ducta ingens
fossa, qua fluvio diffidebatur. inerantque milites et provisi
ante commeatus, quorum subvectu pauci avidius progressi
et repentinis hostibus circumventi ira magis quam metu ce-
3 teros accenderant. sed Partho ad exsequendas obsidiones
nulla comminus audacia: raris sagittis neque clausos exter-
ret et semet frustratur. Adiabeni cum promovere scalas et
machinamenta inciperent, facile detrusi, mox erumpentibus
nostris caeduntur.
1 5. Corbulo tamen, quamvis secundis rebus suis, mode-
randum fortunae ratus misit ad Vologaesen, qui expostula-
rent vim provinciae inlatam: socium amicumque regem,
cohortes Romanas circumsederi. omitteret potius obsidio-
2 nem, aut se quoque in agro hostili castra positurum. Caspe-
rius centurio in eam leg⟨at⟩ionem delectus apud oppidum
Nisibin, septem et triginta milibus passuum a Tigranocerta
3 distantem, adit regem et mandata ferociter edidit. Volo-
gaesi vetus et penitus infixum erat arma Romana vitandi,
nec praesentia prospere fluebant. inritum obsidium, tutus
manu et copiis Tigranes, fugati qui expugnationem sumpse-
rant, missae in Armeniam legiones, et aliae pro Syria para-
tae ultro inrumpere; sibi imbecillum equitem pabuli inopia;
nam exorta vi locustarum aberat quicquid herbidum aut
4 frondosum. igitur metu abstruso mitiora obtendens, mis-
surum ad imperatorem Romanum legatos super petenda
Armenia et firmanda pace respondet; Mon⟨a⟩esen omit-
tere Tigranocertam iubet, ipse retro concedit.

16 circumsedere, *corr. Stuttg*[2] (*s. lin.*) *Leid* (*s. lin.*) **18** legationem *al. Spir Leid*] legionem (*sed m. post. in marg.* legationem) **26** vis locustarum ambederat *Lips., sed cf. Heubner, Gnomon 51, 1979, 65*

6. Haec plures ut formidine regis et Corbulonis minis 1
patrata ac magnifica extollebant. alii occulte pepigisse in-
terpretabantur, ut omisso utrimque bello et abeunte Volo-
gaese Tigranes quoque Armenia abscederet. cur enim exer- 2
citum Romanum a Tigranocertis deductum? cur deserta per
otium quae bello defenderant? an melius hibernavisse in
extrema Cappadocia, raptim erectis tuguriis, quam in sede
regni modo retenti? dilata prorsus arma, ut Vologaeses cum
alio quam cum Corbulone certaret, Corbulo meritae tot per
annos gloriae non ultra periculum faceret. nam, ut rettuli, 3
proprium ducem tuendae Armeniae poposcerat, et adven-
tare Caesennius Paetus audiebatur. iamque aderat, copiis
ita divisis, ut quarta et duodecima legiones addita quinta,
quae recens e Moesis excita erat, simul Pontica et Gala-
tarum Cappadocumque auxilia Paeto oboedirent, tertia et
sexta et decima legiones priorque Syriae miles apud Corbu-
lonem manerent; cetera ex rerum usu sociarent partiren-
turve. sed neque Corbulo aemuli patiens, et Paetus, cui 4
satis ad gloriam erat, si proximus haberetur, despiciebat
gesta, nihil caedis aut praedae, usurpatas nomine tenus ur-
bium expugnationes dictitans: se tributa ac leges et pro
umbra regis Romanum ius victis impositurum.

7. Sub idem tempus legati Vologaesis, quos ad principem 1
missos memoravi, revertere inriti bellumque propalam
sumptum a Parthis. nec Paetus detrectavit, sed duabus le-
gionibus, quarum quartam Funisulanus Vettonianus eo in
tempore, duodecimam Calavius Sabinus regebant, Arme-
niam intrat tristi omine. nam in transgressu Euphratis, 2
quem ponte tramittebant, nulla palam causa turbatus
equus, qui consularia insignia gestabat, retro evasit; hostia-

8 contenti, *sed* con *del. et* re *superscr. ead. m.* **28** tristi omine. nam *al. Spir Leid*] tristionem. nam, *sed* m *post* e *del. ead. m.* **30** consiliaria, *corr. al. Spir Leid* hostiaque quae *al.* (*Put.*)] ostia quaeque (*cf. 13,8,2; 14,61,1*)

que, quae muniebantur hibernaculis adsistens, semifacta
opera fuga perrupit seque vallo extulit; et pila militum ar-
sere, magis insigni prodigio, quia [Parthus] hostis missilibus
telis decertat.
1 8. Ceterum Paetus spretis ominibus, necdum satis firma-
tis hibernaculis, nullo rei frumentariae provisu, rapit exerci-
tum trans montem Taurum reciperandis, ut ferebat, Tigra-
nocertis vastandisque regionibus, quas Corbulo integras
2 omisisset. et capta quaedam castella, gloriaeque et praedae
nonnihil partum, si aut gloriam cum modo aut praedam
cum cura habuisset: longinquis itineribus percursando quae
obtineri nequibant, conrupto qui captus erat commeatu et
instante iam hieme, reduxit exercitum composuitque ad
Caesarem litteras quasi confecto bello, verbis magnificis,
rerum vacuas.
1 9. Interim Corbulo numquam neglectam Euphratis ripam
crebrioribus praesidiis insedit; et ne ponti iniciendo impedi-
mentum hostiles turmae adferrent (iam enim subiectis cam-
pis magna specie volitabant), naves magnitudine praestan-
tes et conexas trabibus ac turribus auctas agit per amnem
catapultisque et balistis proturbat barbaros, in quo⟨s⟩ saxa
et hastae longius permeabant, quam ut contrario sagittarum
2 iactu adaequarentur. dein pons continuatus collesque ad-
versi per socias cohortes, post legionum castris occupantur,
tanta celeritate et ostentatione virium, ut Parthi omisso pa-
ratu invadendae Syriae spem omnem in Armeniam verte-
rent, ubi Paetus imminentium nescius quintam legionem
procul in Ponto habebat, reliquas promiscis militum com-
meatibus infirmaverat, donec adventare Vologaesen magno
et infenso agmine auditum.
1 10. Accitur legio duodecima, et unde famam aucti exerci-
tus speraverat, prodita infrequentia. qua tamen retineri ca-

3 Parthus *del. Hart.* **5** hominibus, *sed* h *del. m. post.* **21** quos *al. Stuttg*^{2} *Leid*] quo

stra et eludi Parthus tractu belli poterat, si Paeto aut in suis
aut in alienis consiliis constantia fuisset: verum ubi a viris
militaribus adversus urgentes casus firmatus erat, rursus, ne
alienae sententiae indigens videretur, in diversa ac dete-
riora transibat. et tunc relictis hibernis non fossam neque 2
vallum sibi, sed corpora et arma in hostem data clamitans,
duxit legiones quasi proelio certaturus. deinde amisso cen-
turione et paucis militibus, quos visendis hostium copiis
praemiserat, trepidus remeavit. et quia minus acriter Volo- 3
gaeses institerat, vana rursus fiducia tria milia delecti pedi-
tis proximo Tauri iugo imposuit, quo transitum regis arce-
rent; alares quoque Pannonios, robur equitatus, in parte
campi locat. coniux ac filius castello, cui Arsamosata no-
men est, abditi, data in praesidium cohorte ac disperso mi-
lite, qui in uno habitus vagum hostem promptius sustenta-
visset. aegre compulsum ferunt, ut instantem Corbuloni fa- 4
teretur. nec a Corbulone properatum, quo gliscentibus pe-
riculis etiam subsidii laus augeretur. expediri tamen itineri
singula milia ex tribus legionibus et alarios octingentos, pa-
rem numerum e cohortibus iussit.

11. At Vologaeses, quamvis obsessa a Paeto itinera hinc 1
peditatu inde equite accepisset, nihil mutato consilio, sed vi
ac minis alares exterruit, legionarios obtrivit, uno tantum
centurione Tarquitio Crescente turrim, in qua praesidium
agitabat, defendere auso factaque saepius eruptione et cae-
sis, qui barbarorum propius suggrediebantur, donec ignium
iactu circumveniretur. peditum si quis integer, longinqua et 2
avia, vulnerati castra repetivere, virtutem regis, saevitiam et

10 pedites, *corr. Pich.* **13** Arsamosata, *cf. Plin. nat. 6,26* (Armosata *Ryck., cf. Polyb. 8,25,1*) **14** cohorte, ac disperso ... sustentavisset, aegre *dist. Joh. Müller* **16** *post* sustentavisset *librarius coepit scribere* egre *in fine v.; tamen novus v. incipit ab* egre

copias gentium, cuncta metu extollentes, facili credulitate
3 eorum, qui eadem pavebant. ne dux quidem obniti adversis,
sed cuncta militiae munia deseruerat, missis iterum ad Cor-
bulonem precibus, veniret propere, signa et aquilas et no-
men reliquum infelicis exercitus tueretur: se fidem interim,
donec vita suppeditet, retenturos.

1 12. Ille interritus et parte copiarum apud Syriam relicta,
ut munimenta Euphrati imposita retinerentur, qua proxi-
mum et commeatibus non egenum, regionem Commage-
nam, exim Cappadociam, inde Armenios petivit. comita-
bantur exercitum praeter alia sueta bello magna vis came-
lorum onusta frumenti, ut simul hostem famemque depelle-
2 ret. primum e perculsis Paccium primi pili centurionem ob-
vium habuit, dein plerosque militum; quos diversas fugae
causas obtendentes redire ad signa et clementiam Paeti ex-
3 periri monebat: se nisi victoribus immitem esse. simul suas
legiones adire, hortari; priorum admonere, novam gloriam
ostendere. non vicos aut oppida Armeniorum, sed castra
Romana duasque in iis legiones pretium laboris peti. si sin-
gulis manipularibus praecipua servati civis corona impera-
toria manu tribueretur, quod illud et quantum decus, ubi
par eorum numerus aspiceretur, qui adtulissent salutem et
4 qui accepissent! his atque talibus in commune alacres (et
erant quos pericula fratrum aut propinquorum propriis sti-
mulis incenderent) continuum diu noctuque iter propera-
bant.

1 13. Eoque intentius Vologaeses premere obsessos, modo
vallum legionum, modo castellum, quo imbellis aetas de-
fendebatur, adpugnare, propius incedens quam mos Par-
2 this, si ea temeritate hostem in proelium eliceret. at illi vix
contuberniis extracti, nec aliud quam munimenta propu-
gnabant, pars iussu ducis, et alii propria ignavia aut Corbu-

22 adspiceretur *Lips.*] apisceretur

lonem opperientes, ac vis ⟨si⟩ ingrueret, provisis exemplis
Caudinae Numantinaeque ⟨pacis; neque⟩ eandem vim
Samnitibus, Italico populo, aut ⟨Hispanis quam⟩ Parthis,
Romani imperii aemulis. validam quoque et laudatam anti-
quitatem, quotiens fortuna contra daret, saluti consuluisse.
qua desperatione exercitus dux subactus primas tamen lit- 3
teras ad Vologaesen non supplices, sed in modum querentis
composuit, quod pro Armeniis semper Romanae dicionis
aut subiectis re⟨g⟩i, quem imperator delegisset, hostilia fa-
ceret: pacem ex aequo utilem. ne praesentia tantum specta-
ret: ipsum adversus duas legiones totis regni viribus adve-
nisse; at Romanis orbem terrarum reliquum, quo bellum
iuvarent.

14. Ad ea Vologaeses nihil pro causa, sed opperiendos 1
sibi fratres Pacorum ac Tiridaten rescripsit; illum locum
tempusque consilio destinatum, quid de Armenia cerne-
rent; adiecisse deos dignum Arsacidarum, simul ut de legio-
nibus Romanis statuerent. missi posthac Paeto nuntii et 2
regis conloquium petitum, qui Vasacen praefectum equi-
tatus ire iussit. tum Paetus Lucullos, Pompeios et si qua
C⟨a⟩esa⟨res⟩ obtinendae donandaeve Armeniae egerant,
Vasaces imaginem retinendi largiendive penes nos, vim pe-
nes Parthos memorat. et multum in vicem disceptato, Mo- 3
nobazus Adiabenus in diem posterum testis iis quae pepi-
gissent adhibetur. placuitque liberari obsidio legiones et de-
cedere omnem militem finibus Armeniorum castellaque et
commeatus Parthis tradi, quibus perpetratis copia Volo-
gaesi fieret mittendi ad Neronem legatos.

1 vis si *Walther* (si uis *al. Stuttg*^{2} *Leid*) **2** caudi | nenum antineque pacis *add. Madv.* (*post* exemplis *Andr.*) neque *add. al.* **3** aut Hispanis quam Parthis *J. F. Gron.*] aut paenis (ac Parthis *Halm,* ut Parthis *Nipp.*) **9** regi *al.*] rei **17** ut *Vertr. et Urs.*] et **20** si qua Caesares *Pich.*] si qua cesa (a *alt. in ras., sequitur spatium 3 litt.*) **24** iis *al.*] his

1 15. Interim flumini Arsaniae (is castra praefluebat) pon-
tem imposuit, specie sibi illud iter expedientis, sed Parthi
quasi documentum victoriae iusserant; namque iis usui fuit,
2 nostri per diversum iere. addidit rumor sub iugum missas
legiones et alia ex rebus infaustis, quorum simulacrum ab
Armeniis usurpatum est. namque et munimenta ingressi
sunt, antequam agmen Romanum excederet, et circumste-
tere vias, captiva olim mancipia aut iumenta adgnoscentes
abstrahentesque; raptae etiam vestes, retenta arma, pavido
3 milite et concedente, ne qua proelii causa existeret. Volo-
gaeses armis et corporibus caesorum aggeratis, quo cladem
nostram testaretur, visu fugientium legionum abstinuit:
fama moderationis quaerebatur, postquam superbiam ex-
pleverat. flumen Arsaniam elephanto insidens, proximus
quisque regem vi equorum perrupere, quia rumor incesse-
rat pontem cessurum oneri dolo fabricantium; sed qui in-
gredi ausi sunt, validum et fidum intellexere.
1 16. Ceterum obsessis adeo suppeditavisse rem frumenta-
riam constitit, ut horreis ignem inicerent, contraque prodi-
derit Corbulo Parthos inopes copiarum et pabulo attrito
relicturos oppugnationem, neque se plus tridui itinere afu-
2 isse. adicit iure iurando Paeti cautum apud signa, adstanti-
bus iis, quos testificando rex misisset, neminem Romanum
Armeniam ingressurum, donec referrentur litterae Neronis,
3 an paci adnueret. quae ut augendae infamiae composita, sic
reliqua non in obscuro habentur, una die quadraginta mi-
lium spatium emensum esse Paetum, desertis passim sau-
ciis, neque minus deformem illam fugientium trepidatio-
4 nem, quam si terga in acie vertissent. Corbulo cum suis

1 Arsaniae *Acid.* (*cf. 15,3 et Dionem 62,21,1*)] arsanieti, *sed* ti *expunctum* **11** aggeratis *Heins.*] aggregatis **14** insidens ipse *Prammer* (*cf. 3,9,2; 16,20,2*) **21** affuisse, f *pr. expunctum,* u *m. post. s. lin.* (*cf. 11,28,1*)

copiis apud ripam Euphratis obvius non eam speciem insignium et armorum praetulit, ut diversitatem exprobraret: maesti manipuli ac vicem commilitonum miserantes ne lacrimis quidem temperare; vix prae fletu usurpata consalutatio. decesserat certamen virtutis et ambitio gloriae, felicium hominum adfectus: sola misericordia valebat, et apud minores magis.

17. Ducum inter se brevis sermo secutus est, hoc conque- 1
rente inritum laborem, potuisse bellum fuga Parthorum fi-
niri; ille integra utrique cuncta respondit: converterent
aquilas et iuncti invaderent Armeniam abscessu Vologaesis
infirmatam. non ea imperatoris habere mandata Corbulo: 2
periculo legionum commotum e provincia egressum;
quando in incerto habeantur Parthorum conatus, Syriam
repetiturum. sic quoque optimam fortunam orandam, ut
pedes confectus spatiis itinerum alacrem et facilitate cam-
porum praevenientem equitem adsequeretur. exim Paetus
per Cappadociam hibernavit. at Vologaesi ad Corbulonem 3
missi nuntii, detraheret castella trans Euphraten amnem-
que, ut olim, medium faceret; ille Armeniam quoque diver-
sis praesidiis vacuam fieri expostulabat. et postremo con-
cessit rex; dirutaque quae Euphraten ultra communiverat
Corbulo, et Armenii sine arbitro relicti sunt.

18. At Romae tropaea de Parthis arcusque medio Capi- 1
tolini montis sistebantur, decreta ab senatu integro adhuc
bello neque tum omissa, dum adspectui consulitur spreta
conscientia. quin et dissimulandis rerum externarum curis 2
Nero frumentum plebis vetustate corruptum in Tiberim ie-
cit, quo securitatem annonae sustentaret. cuius pretio nihil

8 conquerente *Stuttg*^{2} *Leid*] conquerentium **18** vologesi *al. Stuttg*^{2} *Leid* (*Candidus*)] uologeses, *sed* s *in fine vocis del. ead. m.* **22** dirutaque quae *Put.*] diruta quaeque (*cf. 13,8,2; 14,61,1*) communiverat *Bekk.*] comminiuerat **26** amissa, *sed corr. ead. m.* (*cf. 13,46,2*)

additum est, quamvis ducentas ferme naves portu in ipso
violentia tempestatis et centum alias Tiberi subvectas for-
3 tuitus ignis absumpsisset. tres dein consulares, L. Pisonem,
Ducenium Geminum, Pompeium Paulinum vectigalibus
publicis praeposuit, cum insectatione priorum principum,
qui gravitate sumptuum iustos reditus anteissent: se an-
nuum sexcenties sestertium rei publicae largiri.

1 19. Percrebuerat ea tempestate pravus mos, cum propin-
quis comitiis aut sorte provinciarum plerique orbi fictis
adoptionibus adsciscerent filios, praeturasque et provincias
inter patres sortiti statim emitterent manu, quos adoptave-
2 rant. ⟨igitur qui filios genuerant⟩ magna cum invidia sena-
tum adeunt, ius naturae, labores educandi adversus frau-
dem et artes et brevitatem adoptionis enumerant. satis pre-
tii esse orbis, quod multa securitate, nullis oneribus gratiam
honores, cuncta prompta et obvia haberent. sibi promissa
legum diu exspectata in ludibrium verti, quando quis sine
sollicitudine parens, sine luctu orbus longa patrum vota re-
3 pente adaequaret. factum ex eo senatus consultum, ne si-
mulata adoptio in ulla parte muneris publici iuvaret ac ne
usurpandis quidem hereditatibus prodesset.

1 20. Exim Claudius Timarchus Cretensis reus agitur, cete-
ris criminibus, ut solent praevalidi provincialium et opibus
nimiis ad iniurias minorum elati: una vox eius usque ad
contumeliam senatus penetraverat, quod dictitasset in sua
potestate situm, an proconsulibus, qui Cretam obtinuissent,
2 grates agerentur. quam occasionem Paetus Thrasea ad
bonum publicum vertens, postquam de reo censuerat pro-
3 vincia Creta depellendum, haec addidit: 'usu probatum est,
patres conscripti, leges egregias, exempla honesta apud bo-
nos ex delictis aliorum gigni. sic oratorum licentia Cinciam

3 assumpsisset, *corr. al. Leid* (*cf. 13,56,3*) **12** *nulla lacuna in cod.* igitur qui filios genuerant *suppl. Heubner* **13** adeunt ius *Rhen.*] adeuntibus

rogationem, candidatorum ambitus Iulias leges, magistra-
tuum avaritia Calpurnia scita pepererunt; nam culpa quam
poena tempore prior, emendari quam peccare posterius est.
ergo adversus novam provincialium superbiam dignum fide 4
constantiaque Romana capiamus consilium, quo tutelae so-
ciorum nihil derogetur, nobis opinio decedat, qualis quis-
que habeatur, alibi quam in civium iudicio esse.

21. Olim quidem non modo praetor aut consul, sed pri- 1
vati etiam mittebantur, qui provincias viserent et quid de
cuiusque obsequio videretur referrent, trepidabantque gen-
tes de aestimatione singulorum: at nunc colimus externos et
adulamur, et quo modo ad nutum alicuius grates, ita
promptius accusatio decernitur. decernaturque et maneat 2
provincialibus potentiam suam tali modo ostentandi: sed
laus falsa et precibus expressa perinde cohibeatur quam
malitia, quam crudelitas. plura saepe peccantur, dum de- 3
meremur quam dum offendimus. quaedam immo virtutes
odio sunt, severitas obstinata, invictus adversum gratiam
animus. inde initia magistratuum nostrorum meliora ferme 4
et finis inclinat, dum in modum candidatorum suffragia
conquirimus: quae si arceantur, aequabilius atque constan-
tius provinciae regentur. nam ut metu repetundarum in-
fracta avaritia est, ita vetita gratiarum actione ambitio cohi-
be⟨bi⟩tur.'

22. Magno adsensu celebrata sententia. non tamen sena- 1
tus consultum perfici potuit abnuentibus consulibus ea de
re relatum. mox auctore principe sanxere, ne quis ad conci-
lium sociorum referret agendas apud senatum pro praetori-
bus prove consulibus grates, neu quis ea legatione funge-
retur.

4 prouinciarium, *corr. al.* (*Faër.*) **14** ostentandi *al. Stuttg*^{2} *Leid*] optentandi **15** cohibeantur, *corr. al. Stuttg*^{2} *Leid* **21** aequabilius *al. Spir Leid*] aequalibus, *corr. m. post. in* aequalius **23** cohibetur, *corr. Lips.*

2 Isdem consulibus gymnasium ictu fulminis conflagravit,
effigiesque in eo Neronis ad informe aes liquefacta. et motu
terrae celebre Campaniae oppidum Pompei magna ex parte
proruit; defunctaque virgo Vestalis Laelia, in cuius locum
Cornelia ex familia Cossorum capta est.
a. p. Chr. 63 1 23. Memmio Regulo et Verginio Rufo consulibus natam
sibi ex Poppaea filiam Nero ultra mortale gaudium accepit
appellavitque Augustam, dato et Poppaeae eodem cogno-
mento. locus puerperio colonia Antium fuit, ubi ipse gene-
2 ratus erat. iam senatus uterum Poppaeae commendaverat
dis votaque publice susceperat, quae multiplicata exsoluta-
que. et additae supplicationes templumque fecunditatis et
certamen ad exemplar Actiacae religionis decretum, utque
Fortunarum effigies aureae in solio Capitolini Iovis loca-
rentur, ludicrum circense, ut Iuliae genti apud Bovillas, ita
3 Claudiae Domitiaeque apud Antium ederetur. quae fluxa
fuere, quartum intra mensem defuncta infante. rursusque
exortae adulationes censentium honorem divae et pulvinar
aedemque et sacerdotem. atque ipse ut laetitiae, ita maero-
4 ris immodicus egit. adnotatum est, omni senatu Antium sub
recentem partum effuso, Thraseam prohibitum immoto
animo praenuntiam imminentis caedis contumeliam exce-
pisse. secutam dehinc vocem Caesaris ferunt, qua reconci-
liatum se Thraseae apud Senecam iactaverit, ac Senecam
Caesari gratulatum. unde gloria egregiis viris et pericula
gliscebant.
1 24. Inter quae veris principio legati Parthorum mandata
regis Vologaesis litterasque in eandem formam attulere: se
priora et totiens iactata super obtinenda Armenia nunc
omittere, quoniam dii, quamvis potentium populorum ar-
bitri, possessionem Parthis non sine ignominia Romana tra-

2 effigiesque *Stuttg*^{2} *Leid* (*Put.*)] effigies usque **12** fecunditatis, *sed* s *evanida* **30** committere, *corr. al. Leid* (c *eraso*)

didissent. nuper clausum Tigranen, post Paetum legiones- 2
que, cum opprimere posset, incolumes dimisisse. satis ad-
probatam vim; datum et lenitatis experimentum. nec recu-
saturum Tiridaten accipiendo diademati in urbem venire,
nisi sacerdotii religione attineretur: iturum ad signa et effi-
gies principis, ubi legionibus coram regnum auspicaretur.

25. Talibus Vologaesis litteris, quia Paetus diversa tam- 1
quam rebus integris scribebat, interrogatus centurio, qui
cum legatis advenerat, quo in statu Armenia esset, omnes
inde Romanos excessisse respondit. tum intellecto bar- 2
barorum inrisu, qui peterent quod eripuerant, consuluit in-
ter primores civitatis Nero, bellum anceps an pax inho-
⟨ne⟩sta placeret. nec dubitatum de bello. et Corbulo mili-
tum atque hostium tot per annos gnarus gerendae rei prae-
ficitur, ne cuius alterius inscitia rursum peccaretur, quia
Paeti piguerat. igitur inriti remittuntur, cum donis tamen, 3
unde spes fieret non frustra eadem oraturum Tiridaten, si
preces ipse attulisset. Syriaeque executio ⟨C.⟩ Ce⟨s⟩tio,
copiae militares Corbuloni permissae; et quinta decima le-
gio ducente Mario Celso e Pannonia adiecta est. scribitur
tetrarchis ac regibus praefectisque et procuratoribus et qui
praetorum finitimas provincias regebant, iussis Corbulonis
obsequi, in tantum ferme modum aucta potestate, quem
populus Romanus Cn. Pompeio bellum piraticum gesturo
dederat. regressum Paetum, cum graviora metueret, facetiis 4
insectari satis habuit Caesar, his ferme verbis: ignoscere se
statim, ne tam promptus in pavorem longiore sollicitudine
aegresceret.

26. At Corbulo, quarta et duodecima legionibus, quae 1
fortissimo quoque amisso et ceteris exterritis parum habiles
proelio videbantur, in Syriam translatis, sextam inde ac ter-

10 barbarum, *corr. al. Spir Leid* **12** inhonesta *Vict.* **18** excutio, *corr. al. Spir Leid* C. *add. Nipp.* Cestio *Pighius*] citio

tiam legiones, integrum militem et crebris ac prosperis la-
2 boribus exercitum in Armeniam ducit. addiditque legionem
quintam, quae per Pontum agens expers cladis fuerat, simul
quintadecimanos recens adductos et vexilla delectorum ex
Illyrico et Aegypto, quodque alarum cohortiumque, et au-
xilia regum in unum conducta apud Melitenen, qua tramit-
3 tere Euphraten parabat. tum lustratum rite exercitum ad
contionem vocat orditurque magnifica de auspiciis impera-
toris rebusque a se gestis, adversa in inscitiam Paeti decli-
nans, multa auctoritate, quae viro militari pro facundia
erat.

1 27. Mox iter L. Lucullo quondam penetratum, apertis
quae vetustas obsaepserat, pergit. et venientes Tiridatis
Vologaesisque de pace legatos haud aspernatus, adiungit iis
centuriones cum mandatis non immitibus: nec enim adhuc
2 eo ventum, ut certamine extremo opus esset. multa Roma-
nis secunda, quaedam Parthis evenisse, documento adver-
sus superbiam. proinde et Tiridati conducere intactum va-
stationibus regnum dono accipere, et Vologaesen melius so-
cietate Romana quam damnis mutuis genti Parthorum con-
sulturum. scire, quantum intus discordiarum, quamque in-
domitas et praeferoces nationes regeret: contra imperatori
3 suo immotam ubique pacem et unum id bellum esse. simul
consilio terrorem adicere, et megistanas Armenios, qui
primi a nobis defecerant, pellit sedibus, castella eorum ex-
scindit, plana edita, validos invalidosque pari metu
complet.

1 28. Non infensum nec cum hostili odio Corbulonis no-
men etiam barbaris habebatur, eoque consilium eius fidum
credebant. ergo Vologaeses neque atrox in summam, et
quibusdam praefecturis indutias petit: Tiridates locum
2 diemque conloquio poscit. tempus propinquum, locus, in

9 adversa in *Vict. et Frei.*] aduersam **19** uologeses, *corr. al.*

quo nuper obsessae cum Paeto legiones erant, [cum] barba-
ris delectus est ob memoriam laetioris ibi rei, Corbuloni
non vitatus, ut dissimilitudo fortunae gloriam augeret. ne-
que infamia Paeti angebatur, quod eo maxime patuit, quia
filio eius tribuno ducere manipulos atque operire reliquias
malae pugnae imperavit. die pacta Tiberius Alexander, in- 3
lustris eques Romanus, minister bello datus, et Vini⟨ci⟩a-
nus Annius, gener Corbulonis, nondum senatoria aetate et
pro legato quintae legioni impositus, in castra Tiridatis ve-
nere, honor⟨e⟩ eius ac ne metueret insidias tali pignore;
viceni dehinc equites adsumpti. et viso Corbulone rex prior
equo desiluit; nec cunctatus Corbulo, et pedes uterque dex-
teras miscuere.

29. Exim Romanus laudat iuvenem omissis praecipitibus 1
tuta et salutaria capessentem. ille de nobilitate generis mul-
tum praefatus, cetera temperanter adiungit: iturum quippe
Romam laturumque novum Caesari decus, non adversis
Parthorum rebus supplicem Arsaciden. tum placuit Tirida-
ten ponere apud effigiem Caesaris insigne regium nec nisi
manu Neronis resumere; et conloquium osculo finitum. dein 2
paucis diebus interiectis magna utrimque specie inde eques
compositus per turmas et insignibus patriis, hinc agmina
legionum stetere fulgentibus aquilis signisque et simulacris
deum in modum templi: medio tribunal sedem curulem et
sedes effigiem Neronis sustinebat. ad quam progressus Tiri- 3
dates, caesis ex more victimis, sublatum capiti diadema
imagini subiecit, magnis apud cunctos animorum motibus,
quos augebat insita adhuc oculis exercituum Romanorum

1 cum *del. Doed.* **2** laetioris ibi rei *Stuttg*^{2} (*Andr.*)] laetioris (s *del. ead. m.*) sibi rei **7** Vinicianus *Ryck.* (*cf. 6,9,3*) **10** honore *al. Stuttg*^{2} *Leid* (*cf. Hist. I 44,2*) (honori *Lips.*) **12** et *Drexler*] sed **15** multum *al. Stuttg*^{2} *Leid* (*Put.*)] militum (*cf. 51,3*)

caedes aut obsidio. at nunc versos casus: iturum Tiridaten ostentui gentibus, quanto minus quam captivum?

1 30. Addidit gloriae Corbulo comitatem epulasque; et rogitante rege causas, quotiens novum aliquid adverterat, ut initia vigiliarum per centurionem nuntiari, convivium bucina dimitti et structam ante augurale aram subdita face accendi, cuncta in maius attollens admiratione prisci moris
2 adfecit. postero die spatium oravit, quo tantum itineris aditurus fratres ante matremque viseret; obsidem interea filiam tradit litterasque supplices ad Neronem.

31. Et digressus Pacorum apud Medos, Vologaesen Ecbatanis repperit, non incuriosum fratris: quippe et propriis nuntiis a Corbulone petierat, ne quam imaginem servitii Tiridates perferret neu ferrum traderet aut complexu provincias obtinentium arceretur foribusve eorum adsisteret, tantusque ei Romae quantus consulibus honor esset. scilicet externae superbiae sueto non inerat notitia nostri, apud quos vis imperii valet, inania tramittuntur.

32. Eodem anno Caesar nationes Alpium maritimarum in ius Latii transtulit. equitum Romanorum locos sedilibus plebis anteposuit apud circum; namque ad eam diem indiscreti inibant, quia lex Roscia nihil nisi de quattuordecim ordinibus sanxit. spectacula gladiatorum idem annus habuit pari magnificentia ac priora; sed feminarum inlustrium senatorumque plures per arenam foedati sunt.

a.p.Chr. 64 1 33. C. Laecanio M. Licinio consulibus acriore in dies cupidine adigebatur Nero promiscas scaenas frequentandi. nam adhuc per domum aut hortos cecinerat Iuvenalibus ludis, quos ut parum celebres et tantae voci angustos sper-
2 nebat. non tamen Romae incipere ausus Neapolim quasi Graecam urbem delegit; inde initium fore, ut transgressus in Achaiam insignesque et antiquitus sacras coronas adep-

1 iterum, *corr. Rhen.* **6** auguralē, *corr. Lips.* **31** transgressis, *corr. al. Spir Leid*

tus maiore fama studia civium eliceret. ergo contractum 3
oppidanorum vulgus, et quos e proximis coloniis et munici-
piis eius rei fama civerat, quique Caesarem per honorem
aut varios usus sectantur, etiam militum manipuli, theatrum
Neapolitanorum complent.

34. Illic, plerique ut arbitra⟨ba⟩ntur, triste, ut ipse, pro- 1
vidum potius et secundis numinibus evenit: nam egresso qui
adfuerat populo vacuum et sine ullius noxa theatrum col-
lapsum est. ergo per compositos cantus grates dis atque
ipsam recentis casus fortunam celebrans petiturusque maris
Hadriae traiectus apud Beneventum interim consedit, ubi
gladiatorium munus a Vatinio celebre edebatur. Vatinius 2
inter foedissima eius aulae ostenta fuit, sutrinae tabernae
alumnus, corpore detorto, facetiis scurrilibus; primo in con-
tumelias adsumptus, dehinc optimi cuiusque criminatione
eo usque valuit, ut gratia pecunia vi nocendi etiam malos
praemineret.

35. Eius munus frequentanti Neroni ne inter voluptates 1
quidem a sceleribus cessabatur. isdem quippe illis diebus
Torquatus Silanus mori adigitur, quia super Iuniae familiae
claritudinem divum Augustum abavum ferebat. iussi accu- 2
satores obicere prodigum largitionibus, neque aliam spem
quam in rebus novis esse; quin [innobiles] habere, quos ab
epistulis et libellis et rationibus appellet, nomina summae
curae et meditamenta. tum intimus quisque libertorum 3
vincti abreptique; et cum damnatio instaret, brachiorum
venas Torquatus interscidit. secutaque Neronis oratio ex
more, quamvis sontem et defensioni merito diffisum vic-
turum tamen fuisse, si clementiam iudicis exspectasset.

36. Nec multo post omissa in praesens Achaia (causae in 1
incerto fuere) urbem revisit, provincias Orientis, maxime

6 arbitrabantur *Rhen.* **12** celebre, *sed* b *del. ead. m., ut vid.* **21** atauum, *corr. Rup.* (*cf. 14,53,3*) **23** quine | innobiles, *corr. Lips., sed addito* eum *post* quin

Aegyptum, secretis imaginationibus agitans. dehinc ⟨e⟩dicto
testificatus non longam sui absentiam et cuncta in re
publica perinde immota ac prospera fore, super ea profec-
2 tione adiit Capitolium. illic veneratus deos, cum Vestae
quoque templum inisset, repente cunctos per artus tremens,
seu numine exterrente, seu facinorum recordatione num-
quam timore vacuus, deseruit inceptum, cunctas sibi curas
3 amore patriae leviores dictitans. vidisse maestos civium vul-
tus, audire secretas querimonias, quod tantum ⟨itineris⟩
aditurus esset, cuius ne modicos quidem egressus tolera-
rent, sueti adversum fortuita adspectu principis refoveri.
ergo ut in privatis necessitudinibus proxima pignora prae-
valerent, ita ⟨in re publica⟩ populum Romanum vim pluri-
4 mam habere parendumque retinenti. haec atque talia plebi
volentia fuere, voluptatum cupidine et, quae praecipua cura
est, rei frumentariae angustias, si abesset, metuenti. senatus
et primores in incerto erant, procul an coram atrocior habe-
retur; dehinc, quae natura magnis timoribus, deterius cre-
debant quod evenerat.
1 37. Ipse quo fidem adquireret nihil usquam perinde lae-
tum sibi, publicis locis struere convivia totaque urbe quasi
domo uti. et celeberrimae luxu famaque epulae fuere, quas
a Tigellino paratas ut exemplum referam, ne saepius eadem
2 prodigentia narranda sit. igitur in stagno Agrippae fabrica-
tus est ratem, cui superpositum convivium navium aliarum
tractu moveretur. naves auro et ebore distinctae; remiges-
que exoleti per aetates et scientiam libidinum componeban-
tur. volucres et feras diversis e terris et animalia maris Oce-
3 ano abusque petiverat. crepidinibus stagni lupanaria adsta-
bant inlustribus feminis completa, et contra scorta viseban-

1 dicto, *corr. Rhen.* **2** in re p. perinde *Pich.*] inrepperiende **9** itineris *add. Nipp.* (*post* esset *Heins.*), *cf. 30,2, Agr. 33,5* **13** in re publica *suppl. Wurm* **23** exemplum *al.*] exemplā

tur nudis corporibus. iam gestus motusque obsceni; et post-
quam tenebrae incedebant, quantum iuxta nemoris et cir-
cumiecta tecta consonare cantu et luminibus clarescere.
ipse per licita atque inlicita foedatus nihil flagitii reliquerat, 4
quo corruptior ageret, nisi paucos post dies uni ex illo con-
taminatorum grege (nomen Pythagorae fuit) in modum sol-
lemnium coniugiorum denupsisset. inditum imperatori
flammeum, missi auspices; dos et genialis torus et faces
nuptiales, cuncta denique spectata, quae etiam in femina
nox operit.

38. Sequitur clades, forte an dolo principis incertum 1
(nam utrumque auctores prodidere), sed omnibus, quae
huic urbi per violentiam ignium acciderunt, gravior atque
atrocior. initium in ea parte circi ortum, quae Palatino Cae- 2
lioque montibus contigua est, ubi per tabernas, quibus id
mercimonium inerat, quo flamma alitur, simul coeptus ignis
et statim validus ac vento citus longitudinem circi conripuit.
neque enim domus munimentis saeptae vel templa muris
cincta aut quid aliud morae interiacebat. impetu pervaga- 3
tum incendium plana primum, deinde in edita adsurgens et
rursus inferiora populando anteiit remedia velocitate mali
et obnoxia urbe artis itineribus hucque et illuc flexis atque
enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit. ad hoc lamenta 4
paventium feminarum, fessa aetate aut rudis pueritiae
[aetas], quique sibi quique aliis consulebant, dum trahunt
invalidos aut opperiuntur, pars mora, pars festinans, cuncta
impediebant. et saepe, dum in tergum respectant, lateribus 5
aut fronte circumveniebantur, vel si in proxima evaserant,
illis quoque igni correptis, etiam quae longinqua credide-

1 gestus *al. Spir Leid*] iestus **8** missi *ed. Froben. et Lips.*] misit **13** occiderunt, *sed corr. ead. m.* **19** peruagatum, *sed* tum *corr. ead. m. ex* tur **22** hicque, *corr. m. post.* **25** aetas *del. Jac. Gron., cf. Heubner, Rhein. Mus. 110,1967,225 sqq. et Goodyear ad 1,41,1*

6 rant in eodem casu reperiebant. postremo, quid vitarent
quid peterent ambigui, complere vias, sterni per agros; qui-
dam amissis omnibus fortunis, diurni quoque victus, alii
caritate suorum, quos eripere nequiverant, quamvis patente
7 effugio interiere. nec quisquam defendere audebat, crebris
multorum minis restinguere prohibentium, et quia alii pa-
lam faces iaciebant atque esse sibi auctorem vociferaban-
tur, sive ut raptus licentius exercerent seu iussu.
1 39. Eo in tempore Nero Anti agens non ante in urbem
regressus est, quam domui eius, qua Palatium et Maecena-
tis hortos continuaverat, ignis propinquaret. neque tamen
sisti potuit, quin et Palatium et domus et cuncta circum
2 haurirentur. sed solacium populo exturbato ac profugo
campum Martis ac monumenta Agrippae, hortos quin
etiam suos patefecit et subitaria aedificia exstruxit, quae
multitudinem inopem acciperent; subvectaque utensilia ab
Ostia et propinquis municipiis, pretiumque frumenti minu-
3 tum usque ad ternos nummos. quae quamquam popularia
in inritum cadebant, quia pervaserat rumor ipso tempore
flagrantis urbis inisse eum domesticam scaenam et cecinisse
Troianum excidium, praesentia mala vetustis cladibus adsi-
mulantem.
1 40. Sexto demum die apud imas Esquilias finis incendio
factus, prorutis per immensum aedificiis, ut continuae vio-
lentiae campus et velut vacuum caelum occurreret. necdum
pos⟨i⟩t⟨us⟩ metus aut redierat ⟨p⟩lebi s⟨pes⟩: rursum
grassatus ignis, patulis magis urbis locis; eoque strages ho-
minum minor: delubra deum et porticus amoenitati dicatae
2 latius procidere. plusque infamiae id incendium habuit,

1 repperiebantur (p *altero expuncto*), *corr. J.F. Gron.* **9** anti, *alterum* i *add. m. post.* **19** rumori, *corr. al. Stuttg*^{2} **24** proruptis, *corr. J.F. Gron.* (*cf. 12,43,1*) **26** positus *Jacob* redierat plebi spes *Madv.*] rediebat lebis, *deinde ante spatium 3 fere litt. initium est litterae* p

quia praediis Tigellini Aemilianis proruperat videbaturque Nero condendae urbis novae et cognomento suo appellandae gloriam quaerere. quippe in regiones quattuordecim Roma dividitur, quarum quattuor integrae manebant, tres solo tenus deiectae, septem reliquis pauca tectorum vestigia supererant, lacera et semusta.

41. Domuum et insularum et templorum, quae amissa 1 sunt, numerum inire haud promptum fuerit; sed vetustissima religione, quod Servius Tullius Lunae, et magna ara fanumque, quae praesenti Herculi Arcas Euander sacraverat, aedesque Statoris Iovis vota Romulo Numaeque regia et delubrum Vestae cum penatibus populi Romani exusta; iam opes tot victoriis quaesitae et Graecarum artium decora, exim monumenta ingeniorum antiqua et incorrupta, ⟨ut⟩ quamvis in tanta resurgentis urbis pulchritudine multa seniores meminerint, quae reparari nequibant. fuere 2 qui adnotarent XIIII Kal. Sextiles principium incendii huius ortum, quo et Senones captam urbem inflammaverint. alii eo usque cura progressi sunt, ut totidem annos mensesque et dies inter utraque incendia numer⟨ar⟩ent.

42. Ceterum Nero usus est patriae ruinis exstruxitque 1 domum, in qua haud proinde gemmae et aurum miraculo essent, solita pridem et luxu vulgata, quam arva et stagna et in modum solitudinum hinc silvae, inde aperta spatia et prospectus, magistris et machinatoribus Severo et Celere, quibus ingenium et audacia erat etiam, quae natura denegavisset, per artem temptare et viribus principis inludere. namque ab lacu Averno navigabilem fossam usque ad ostia 2 Tiberina depressuros promiserant squalenti litore aut per montes adversos. neque enim aliud umidum gignendis aquis occurrit quam Pomptinae paludes: cetera abrupta aut

15 ut *add.Halm* **18** quo et *Rhen.*] et quo **20** numerarent *Acid.* **27** temptare *al.*] temperare

arentia, ac si perrumpi possent, intolerandus labor nec satis
causae. Nero tamen, ut erat incredibilium cupitor, effodere
proxima Averno iuga conisus est, manentque vestigia inri-
tae spei.
1 43. Ceterum urbis quae domui supererant non, ut post
Gallica incendia, nulla distinctione nec passim erecta, sed
dimensis vicorum ordinibus et latis viarum spatiis cohibita-
que aedificiorum altitudine ac patefactis areis additisque
2 porticibus, quae frontem insularum protegerent. eas porti-
cus Nero sua pecunia exstructurum purgatasque areas do-
minis traditurum pollicitus est. addidit praemia pro cuius-
que ordine et rei familiaris copiis, finivitque tempus, intra
3 quod effectis domibus aut insulis apiscerentur. ruderi acci-
piendo Ostienses paludes destinabat, utique naves, quae
frumentum Tiberi subvecta⟨v⟩issent, onustae rudere de-
currerent, aedificiaque ipsa certa sui parte sine trabibus
saxo Gabino Albanove solidarentur, quod is lapis ignibus
4 impervius est; iam aqua privatorum licentia intercepta quo
largior et pluribus locis in publicum flueret, custodes; et
subsidia reprimendis ignibus in propatulo quisque haberet;
nec communione parietum, sed propriis quaeque muris am-
5 birentur. ea ex utilitate accepta decorem quoque novae urbi
attulere. erant tamen qui crederent veterem illam formam
salubritati magis conduxisse, quoniam angustiae itinerum et
altitudo tectorum non perinde solis vapore perrumperen-
tur: at nunc patulam latitudinem et nulla umbra defensam
graviore aestu ardescere.
1 44. Et haec quidem humanis consiliis providebantur.
mox petita [a] dis piacula aditique Sibyllae libri, ex quibus
supplicatum Volcano et Cereri Proserpinaeque, ac propi-

15 subvectavissent *Halm*] subuecta essent (subuectassent *al. Stuttg*^{2} *Leid*) **19** largitior, *corr. al. Stuttg*^{2} *Leid* **29** a *del. J. F. Gron.*

tiata Iuno per matronas, primum in Capitolio, deinde apud
proximum mare, unde hausta aqua templum et simulacrum
deae perspersum est; et sellisternia ac pervigilia celebravere
feminae, quibus mariti erant.

Sed non ope humana, non largitionibus principis aut 2
deum placamentis decedebat infamia, quin iussum incen-
dium crederetur. ergo abolendo rumori Nero subdidit reos
et quaesitissimis poenis adfecit, quos per flagitia invisos
vulgus Chrestianos appellabat. auctor nominis eius Christus 3
Tiberio imperitante per procuratorem Pontium Pilatum
supplicio adfectus erat; repressaque in praesens exitiabilis
superstitio rursum erumpebat, non modo per Iudaeam, ori-
ginem eius mali, sed per urbem etiam, quo cuncta undique
atrocia aut pudenda confluunt celebranturque. igitur pri- 4
mum correpti qui fatebantur, deinde indicio eorum multi-
tudo ingens haud proinde in crimine incendii quam odio
humani generis convicti sunt. et pereuntibus addita ludi-
bria, ut ferarum tergis contecti laniatu canum interirent aut
crucibus adfixi [aut flammandi atque], ubi defecisset dies, in
usu⟨m⟩ nocturni luminis urerentur. hortos suos ei specta- 5
culo Nero obtulerat et circense ludicrum edebat, habitu
aurigae permixtus plebi vel curriculo insistens. unde quam-
quam adversus sontes et novissima exempla meritos mise-
ratio oriebatur, tamquam non utilitate publica, sed in saevi-
tiam unius absumerentur.

45. Interea conferendis pecuniis pervastata Italia, pro- 1
vinciae eversae sociique populi et quae civitatium liberae
vocantur. inque eam praedam etiam dii cessere, spoliatis in
urbe templis egestoque auro, quod triumphis, quod votis

9 chrestianos *in* christianos *corr. m. post., ut vid.* **17** conuicti *al. Spir Leid*] coniuncti **19** aut flammandi atque *secl. Andr., cf. Heubner, Hermes 87, 1959, 224 sqq. et Hanslik, WSt 76, 1963, 107* **20** usum *Z* **22** curriculo *Leid*] circulo

omnis populi Romani aetas prospere aut in metu sacra-
2 verat. enimvero per Asiam atque Achaiam non dona tan-
tum, sed simulacra numinum abripiebantur, missis in eas
provincias Acrato et Secundo Carrinate. ille libertus cui-
cumque flagitio promptus, hic Graeca doctrina ore tenus
3 exercitus animum bonis artibus non imbuerat. ferebatur Se-
neca, quo invidiam sacrilegii a semet averteret, longinqui
ruris secessum oravisse, et postquam non concedebatur,
ficta valetudine, quasi aeger nervis, cubiculum non egres-
sus. tradidere quidam venenum ei per libertum ipsius, cui
nomen Cleonicus, paratum iussu Neronis vitatumque a Se-
neca proditione liberti seu propria formidine, dum per sim-
plice⟨m⟩ victu⟨m⟩ et agrestibus pomis, ac si sitis admone-
ret, profluente aqua vitam tolerat.

1 46. Per idem tempus gladiatores apud oppidum Praene-
ste temptata eruptione praesidio militis, qui custos adesset,
coërciti sunt, iam Spartacum et vetera mala rumoribus fe-
rente populo, ut est novarum rerum cupiens pavidusque.
2 nec multo post clades rei navalis accipitur, non bello
(quippe haud alias tam immota pax), sed certum ad diem in
Campaniam redire classem Nero iusserat, non exceptis ma-
ris casibus. ergo gubernatores, quamvis saeviente pelago, a
Formiis movere; et gravi Africo, dum promunturium Mi-
seni superare contendunt, Cumanis litoribus impacti trire-
mium plerasque et minora navigia passim amiserunt.

1 47. Fine anni vulgantur prodigia imminentium malorum
nuntia: vis fulgurum non alias crebrior, et sidus cometes,
sanguine inlustri semper [Neroni] expiatum; bicipites ho-
minum aliorumve animalium partus abiecti in publicum aut
in sacrificiis, quibus gravidas hostias immolare mos est, re-
2 perti. et in agro Placentino viam propter natus vitulus, cui

4 Carrinate (*cf. 13,10,2*) *Nipp.*] caprinatae **6** imbuerat *Lips.*] induerat **12** persimplici uictu, *corr. Halm* **28** Neroni *del. Ern. coll. Suet. Ner. 36,1*

caput in crure esset; secutaque haruspicum interpretatio,
parari rerum humanarum aliud caput, sed non fore validum
neque occultum, quia in utero repressum aut iter iuxta edi-
tum sit.

48. Ineunt deinde consulatum SILIVS NERVA et ATTICVS 1 a. p. Chr. 65
VESTINVS, coepta simul et aucta coniuratione, in quam cer-
tatim nomina dederant senatores eques miles, feminae
etiam, cum odio Neronis, tum favore in C. Pisonem. is Cal- 2
purnio genere ortus ac multas insignesque familias paterna
nobilitate complexus, claro apud vulgum rumore erat per
virtutem aut species virtutibus similes. namque facundiam 3
tuendis civibus exercebat, largitionem adversum amicos, et
ignotis quoque comi sermone et congressu; aderant etiam
fortuita, corpus procerum, decora facies; sed procul gravi-
tas morum aut voluptatum parsimonia: levitati ac magnifi-
centiae et aliquando luxu indulgebat. idque pluribus proba-
batur, qui in tanta vitiorum dulcedine summum imperium
non restrictum nec praeseverum volunt.

49. Initium coniurationi non a cupidine ipsius fuit; nec 1
tamen facile memoraverim, quis primus auctor, cuius in-
stinctu concitum sit quod tam multi sumpserunt. promptis- 2
simos Subrium Flavum tribunum praetoriae cohortis et Sul-
picium Asprum centurionem extitisse constantia exitus do-
cuit. et Lucanus Annaeus Plautiusque Lateranus [consul 3
designatus] vivida odia intulere. Lucanum propriae causae
accendebant, quod famam carminum eius premebat Nero
prohibueratque ostentare, vanus adsimulatione: Latera-
num consulem designatum nulla iniuria, sed amor rei publi-
cae sociavit. at Flavius Scaevinus et Afranius Quintianus, 4
uterque senatorii ordinis, contra famam sui principium tanti

3 et *Ern.* **15** lenitati, *corr. Ern.* **18** preseuerum **22** flauium, *corr. Bekk.* (*cf. c. 65*) **24** consul designatus *secl. Bekk., cf. v. 28*

facinoris capessivere: nam Scaevino dissoluta luxu mens et
proinde vita somno languida; Quintianus mollitia corporis
infamis et a Nerone probroso carmine diffamatus contume-
liam ultum ibat.
1 50. Ergo dum scelera principis, et finem adesse imperio
deligendumque, qui fessis rebus succurreret, inter se aut
inter amicos iaciunt, adgregavere Claudium Senecionem,
Cervarium Proculum, Vulcacium Araricum, Iulium Augu-
rinum, Munatium Gratum, Antonium Natalem, Marcium
2 Festum, equites Romanos. ex quibus Senecio, e praecipua
familiaritate Neronis, speciem amicitiae etiam tum retinens
eo pluribus periculis conflictabatur; Natalis particeps ad
omne secretum Pisoni erat; ceteris spes ex novis rebus pete-
3 batur. adscitae sunt super Subrium et Sulpicium, de quibus
rettuli, militares manus Gavius Silvanus et Statius Proxu-
mus tribuni cohortium praetoriarum, Maximus Scaurus et
Venetus Paulus centuriones. sed summum robur in Faenio
Rufo praefecto videbatur, quem vita famaque laudatum per
saevitiam impudicitiamque Tigellinus in animo principis
anteibat, fatigabatque criminationibus ac saepe in metum
adduxerat quasi adulterum Agrippinae et desiderio eius ul-
4 tioni intentum. igitur ubi coniuratis praefectum quoque
praetorii in partes descendisse crebro ipsius sermone facta
fides, promptius iam de tempore ac loco caedis agitabant. et
cepisse impetum Subrius Flavus ferebatur in scaena canen-
tem Neronem adgrediendi, aut cum [ardente domo] per
noctem huc illuc cursaret incustoditus. hic occasio solitudi-
nis, ibi ipsa frequentia tanti decoris testis pulcherrima ani-

3 contumelias multum, *sed* s *del. ead. m.* **6** deligendumque (delegendumque *Stuttg*[2]) qui *al. Leid* (*Put.*)] deligendum quique (*cf. 14,61,1*) **7** Claudium *Rit.*] Tullium (*cf. 13,12,1*) **8** uulgacium, *corr. Andr.* **15** proximus, *sed cf. 71,2* **26** ardente domo *secl. Nipp. et Damsté, Mnemos. 49,1921,285, coll. 39,3* **28** pulcherrimum, *corr. Url.*

mum exstimulaverant, nisi impunitatis cupido retinuisset,
magnis semper conatibus adversa.

51. Interim cunctantibus prolatantibusque spem ac me- 1
tum Epicharis quaedam, incertum quonam modo sciscitata
(neque illi ante ulla rerum honestarum cura fuerat), accen-
dere et arguere coniuratos; ac postremum lentitudinis
eorum pertaesa et in Campania agens primores classia-
riorum Misenensium labefacere et conscientia inligare co-
nisa est tali initio. erat ⟨na⟩uarchus in ea classe Volusius 2
Proculus, occidendae matris Neroni inter ministros, non ex
magnitudine sceleris provectus, ut rebatur. is mulieri olim
cognitus, seu recens orta amicitia, dum merita erga Nero-
nem sua et quam in inritum cecidissent aperit adicitque
questus et destinationem vindictae, si facultas oreretur,
spem dedit posse impelli et plures conciliare: nec leve auxi-
lium in classe, crebras occasiones, quia Nero multo apud
Puteolos et Misenum maris usu laetabatur. ergo Epicharis 3
plura; et omnia scelera principis orditur, neque sancti quid-
⟨quam⟩ manere. sed provisum, quonam modo poenas
eversae rei publicae daret: accingeretur modo navare ope-
ram et militum acerrimos ducere in partes, ac digna pretia
exspectaret. nomina tamen coniuratorum reticuit. unde 4
Proculi indicium inritum fuit, quamvis ea, quae audierat, ad
Neronem detulisset. accita quippe Epicharis et cum indice
composita nullis testibus innisum facile confutavit. sed ipsa
in custodia retenta est, suspectante Nerone haud falsa esse
etiam quae vera non probabantur.

52. Coniuratis tamen metu proditionis permotis placitum 1
maturare caedem apud Baias in villa Pisonis, cuius amoeni-
tate captus Caesar crebro ventitabat balneasque et epulas

9 nauarchus *al.*] uarchus **10** neronis, *corr. Heins.* **18** sancti *Thomas*] senatui quidquam *Madv.*] quod (*cf. 14,36,1*) **21** militum *al.*] multum (*cf. 29,1*)

inibat omissis excubiis et fortunae suae mole. sed abnuit
Piso, invidiam praetendens, si sacra mensae diique hospita-
les caede qualiscumque principis cruentarentur: melius
apud urbem in illa invisa et spoliis civium exstructa domo
vel in publico patraturos quod pro re publica suscepissent.
2 haec in commune, ceterum timore occulto, ne L. Silanus
eximia nobilitate disciplinaque C. Cassii, apud quem educa-
tus erat, ad omnem claritudinem sublatus imperium invade-
ret, prompte daturis, qui a coniuratione integri essent qui-
que miserarentur Neronem tamquam per scelus interfec-
3 tum. plerique Vestini quoque consulis acre ingenium vita-
visse Pisonem crediderunt, ne ad libertatem oreretur, vel
delecto imperatore alio sui muneris rem publicam faceret.
etenim expers coniurationis erat, quamvis super eo crimine
Nero vetus adversum insontem odium expleverit.
1 53. Tandem statuere circensium ludorum die, qui Cereri
celebratur, exsequi destinata, quia Caesar rarus egressu do-
moque aut hortis clausus ad ludicra circi ventitabat promp-
2 tioresque aditus erant laetitia spectaculi. ordinem insidiis
composuerant, ut Lateranus, quasi subsidium rei familiari
oraret, deprecabundus et genibus principis accidens pro-
sterneret incautum premeretque, animi validus et corpore
ingens; tum iacentem et impeditum tribuni et centuriones
et ceterorum ut quisque audentiae habuisset, adcurrerent,
trucidarentque, primas sibi partes expostulante Scaevino,
qui pugionem templo Salutis [in Etruria] sive, ut alii tradi-
dere, Fortunae Ferentino in oppido detraxerat gestabatque
3 velut magno operi sacrum. interim Piso apud aedem Cere-

12 libertatem oreretur *Pich.*] libertate moreretur (*cf. 11,23,4*) **21** accedens, *corr. Rhen.* **24** audientiae, *corr. al. Spir* habuissent, *corr. al. Spir Leid* **25** expostulanti, *corr. al.* **26** in Etruria *secl. Ern.* siue utilia tradidere, *sed* a *in* i *corr. ead. m.* **27** Ferentino *Cluverius*] frentano **28** magno operis, *corr. Chifflet*

ris opperiretur, unde eum praefectus Faenius et ceteri acci-
tum ferrent in castra, comitante Antonia, Claudii Caesaris
filia, ad eliciendum vulgi favorem, quod C. Plinius memo-
rat. nobis quoquo modo traditum non occultare in animo 4
fuit, quamvis absurdum videretur aut inane⟨m⟩ ad spem
Antoniam nomen et periculum commodavisse, aut Pisonem
notum amore uxoris alii matrimonio se obstrinxisse, nisi si
cupido dominandi cunctis adfectibus flagrantior est.

54. Sed mirum quam inter diversi generis ordines, aetates 1
sexus, dites pauperes taciturnitate omnia cohibita sint, do-
nec proditio coepit e domo Scaevini. qui pridie insidiarum
multo sermone cum Antonio Natale, dein regressus domum
testamentum obsignavit, promptum vagina pugionem, de
quo supra rettuli, vetustate obtusum increpans, asperari
saxo et in mucronem ardescere iussit eamque curam liberto
Milicho mandavit. simul adfluentius solito convivium in- 2
itum, servorum carissimi libertate et alii pecunia donati;
atque ipse maestus et magnae cogitationis manifestus erat,
quamvis laetitiam vagis sermonibus simularet. postremo 3
vulneribus ligamenta quibusque sistitur sanguis par⟨ar⟩i iu-
bet ⟨id⟩que eundem Milichum monet, sive gnarum coniu-
rationis et illuc usque fidum, seu nescium et tunc primum
arreptis suspicionibus, ut plerique tradidere. de consequen- 4
tibus ⟨consentitur⟩. nam cum secum servilis animus prae-
mia perfidiae reputavit simulque immensa pecunia et po-
tentia obversabantur, cessit fas et salus patroni et acceptae
libertatis memoria. etenim uxoris quoque consilium ad-
sumpserat, muliebre ac deterius: quippe ultro metum inten-
tabat, multosque astitisse libertos ac servos, qui eadem vi-

5 inanem *Y03* (*Pich.*) aut, *sed in marg.* alii ad *ead. m.* **14** aspernari, *corr. al. Spir Leid* **20** parari iubet idque *Andr.*] partiebatq; **24** consentitur *suppl. Joh. Müller* (de consequentibus *del. Heins.*) **27** ut enim, *corr. al. Leid*

derint: nihil profuturum unius silentium, at praemia penes
unum fore, qui indicio praevenisset.
1 55. Igitur coepta luce Milichus in hortos Servilianos per-
git; et cum foribus arceretur, magna et atrocia adferre dicti-
tans deductusque ab ianitoribus ad libertum Neronis Epa-
phroditum, mox ab eo ad Neronem, urgens periculum, gra-
ves coniuratos et cetera, quae audiverat coniectaverat, do-
cet; telum quoque in necem eius paratum ostendit accirique
2 reum iussit. is raptus per milites et defensionem orsus, fer-
rum, cuius argueretur, olim religione patria cultum et in
cubiculo habitum ac fraude liberti subreptum respondit. ta-
bulas testamenti saepius a se et incustodita dierum observa-
tione signatas. pecunias et libertates servis et ante dono
datas, sed ideo tunc largius, quia tenui iam re familiari et
3 instantibus creditoribus testamento diffideret. enimvero li-
berales semper epulas struxisse, ⟨dum ageret⟩ vitam amoe-
nam et duris iudicibus parum probatam. fomenta vulneri-
bus nulla iussu suo, sed quia cetera palam vana obiecisset,
adiungere crimen, ⟨cu⟩ius se pariter indicem et testem fa-
4 ceret. adicit dictis constantiam; incusat ultro intestabilem et
consceleratum, tanta vocis ac vultus securitate, ut labaret
indicium, nisi Milichum uxor admonuisset Antonium Nata-
lem multa cum Scaevino ac secreta collocutum et esse
utrosque C. Pisonis intimos.
1 56. Ergo accitur Natalis, et diversi interrogantur, quis-
nam is sermo, qua de re fuisset. tum exorta suspicio, quia
non congruentia responderant, inditaque vincla. et tormen-
2 torum adspectum ac minas non tulere: prior tamen Natalis,
totius conspirationis magis gnarus, simul arguendi peritior,

5 et aphroditum, *corr. al.* **16** dum ageret vitam *Heubner* (egisse enim vitam *Stuttg*^{2} *Leid*)] diffideret enim uero (*repetitum ex v. 15*) uitam **19** cuius se *Acid.*] i. sisse *in rasura, in marg.* i; (*i. e.* ius) *ead. m.*

de Pisone primum fatetur, deinde adicit Annaeum Sene-
cam, sive internuntius inter eum Pisonemque fuit, sive ut
Neronis gratiam pararet, qui infensus Senecae omnes ad
eum opprimendum artes conquirebat. tum cognito Natalis 3
indicio Scaevinus quoque pari imbecillitate, an cuncta iam
patefacta credens nec ullum silentii emolumentum, edidit
ceteros. ex quibus Lucanus Quintianusque et Senecio diu 4
abnuere: post promissa impunitate corrupti, quo tarditatem
excusarent, Lucanus Aciliam matrem suam, Quintianus
Glitium Gallum, Senecio Annium Pollionem, amicorum
praecipuos, nominavere.

57. Atque interim Nero recordatus Volusii Proculi indi- 1
cio Epicharin attineri ratusque muliebre corpus impar do-
lori tormentis dilacerari iubet. at illam non verbera, non
ignes, non ira eo acrius torquentium, ne a femina sperne-
rentur, pervicere, quin obiecta denegaret. sic primus quae-
stionis dies contemptus. postero cum ad eosdem cruciatus 2
retraheretur gestamine sellae (nam dissolutis membris insi-
stere nequibat), vinclo fasciae, quam pectori detraxerat, in
modum laquei ad arcum sellae restricto indidit cervicem et
corporis pondere conisa tenuem iam spiritum expressit, cla-
riore exemplo libertina mulier in tanta necessitate alienos
ac prope ignotos protegendo, cum ingenui et viri et equites
Romani senatoresque intacti tormentis carissima suorum
quisque pignorum proderent.

58. Non enim omittebant Lucanus quoque et Senecio et 1
Quintianus passim conscios edere, magis magisque pavido

7 Quintianusque *al. Stuttg*^{2} (*ex corr.*) *Leid* (*ex corr.*) (*Lips.*)] quintilienusque (*cf. 49,4*) **9** Aciliam *Put.*] atiliam (*cf. 71,5*) Quintianus *al. Stuttg*^{2} (*ex corr.*) *Leid* (*ex corr.*)] quintilianus (*cf. v. 7*) **11** praecipuae, *corr. al. Spir Leid* (*sed* praecipuos amicorum) **13** epicharin *Leid* (*Bekk.*)] apicharis, *sed* s *erasum* (*cf. 51,1; 3*) **27** Quintianus *al. Stuttg*^{2} (*ex corr.*) *Leid* (*ex corr.*)] quintilianus (*cf. 56,4*)

Nerone, quamquam multiplicatis excubiis semet saepsisset.
2 quin et urbem per manipulos occupatis moenibus, insesso
etiam mari et amne, velut in custodiam dedit. volitabantque
per fora, per domos, rura quoque et proxima municipiorum
pedites equitesque, permixti Germanis, quibus fidebat
3 princeps quasi externis. continua hinc et vincta agmina trahi
ac foribus hortorum adiacere. atque ubi dicendam ad cau-
sam introissent, ⟨non stud⟩ia tantum erga coniuratos, sed
fortuitus sermo et subiti occursus, si convivium, si specta-
culum simul inissent, pro crimine accipi, cum super Neronis
ac Tigellini saevas percunctationes Faenius quoque Rufus
violenter urgueret, nondum ab indicibus nominatus, et quo
4 fidem inscitiae pararet, atrox adversus socios. idem Subrio
Flavo adsistenti adnuentique, an inter ipsam cognitionem
destringeret gladium caedemque patraret, renuit infregit-
que impetum iam manum ad capulum referentis.
1 59. Fuere qui prodita coniuratione, dum auditur Mi-
lichus, dum dubitat Scaevinus, hortarentur Pisonem per-
gere in castra aut rostra escendere studiaque militum et
populi temptare. si conatibus eius conscii adgregarentur,
secuturos etiam integros; magnamque motae rei famam,
2 quae plurimum in novis consiliis valeret. nihil adversum
haec Neroni provisum. etiam fortes viros subitis terreri,
nedum ille scaenicus, Tigellino scilicet cum paelicibus suis
comitante, arma contra cieret. multa experiendo confieri,
3 quae segnibus ardua videantur. frustra silentium et fidem in
tot consciorum animis et corporibus sperare: cruciatui aut
praemio cuncta pervia esse. venturos qui ipsum quoque
vincirent, postremo indigna nece adficerent. quanto lauda-
bilius periturum, dum amplectitur rem publicam, dum auxi-

8 non studia tantum *Fu.*] latatum (non laeta tantum *Brak.*, non officia tantum *Andr.*) **12** et *Acid.*] sed **25** contra *al. Spir Leid*] c̄ira, *ut vid.* **27** sperari *al.* (*Fu.*)

lia libertati invocat! miles potius deesset et plebes desere-
ret, dum ipse maioribus, dum posteris, si vita praeriperetur,
mortem adprobaret. immotus his et paululum in publico 4
versatus, post domi secretus animum adversum suprema
firmabat, donec manus militum adveniret, quos Nero tiro-
nes aut stipendiis recentes delegerat: nam vetus miles time-
batur tamquam favore imbutus. obiit abruptis brachiorum 5
venis. testamentum foedis adversus Neronem adulationibus
amori uxoris dedit, quam degenerem et sola corporis forma
commendatam amici matrimonio abstulerat. nomen mulieri
Satria Galla, priori marito Domitius Silus: hic patientia, illa
impudicitia Pisonis infamiam propagavere.

60. Proximam necem Plautii Laterani consulis designati 1
Nero adiungit, adeo propere, ut non complecti liberos, non
illud breve mortis arbitrium permitteret. raptus in locum
servilibus poenis sepositum manu Statii tribuni trucidatur,
plenus constantis silentii nec tribuno obiciens eandem con-
scientiam.

Sequitur caedes Annaei Senecae, laetissima principi, non 2
quia coniurationis manifestum compererat, sed ut ferro
grassaretur, quando venenum non processerat. solus 3
quippe Natalis et hactenus prompsit, missum se ad aegro-
tum Senecam, uti viseret conquerereturque, cur Pisonem
aditu arceret: melius fore, si amicitiam familiari congressu
exercuissent. et respondisse Senecam sermones mutuos et
crebra conloquia neutri conducere; ceterum salutem suam
incolumitate Pisonis inniti. haec ferre Gavius Silvanus tri- 4
bunus praetoriae cohortis, et an dicta Natalis suaque re-
sponsa nosceret percunctari Senecam iubetur. is forte an
prudens ad eum diem ex Campania remeaverat quartum-
que apud lapidem suburbano rure substiterat. illo propin-

7 quamquam, *corr. Rhen.* **10** mulieri (*sic. iam Prm* [*Acid.*]) Satria *Andr.*] mulieris atria **27** Gavius *Bekk.*] grauius

qua vespera tribunus venit et villam globis militum saepsit;
tum ipsi cum Pompeia Paulina uxore et amicis duobus epu-
lanti mandata imperatoris edidit.
1 61. Seneca missum ad se Natalem conquestumque no-
mine Pisonis, quod a visendo eo prohiberetur, seque ratio-
nem valetudinis et amorem quietis excusavisse respondit.
cur salutem privati hominis incolumitati suae anteferret,
causam non habuisse; nec sibi promptum in adulationes
ingenium. idque nulli magis gnarum quam Neroni, qui sae-
2 pius libertatem Senecae quam servitium expertus esset. ubi
haec a tribuno relata sunt Poppaea et Tigellino coram,
quod erat saevienti principi intimum consiliorum, interro-
gat an Seneca voluntariam mortem pararet. tum tribunus
nulla pavoris signa, nihil triste in verbis eius aut vultu de-
prensum confirmavit. ergo regredi et indicere mortem iube-
3 tur. tradit Fabius Rusticus non eo quo venerat itinere red-
i⟨sse⟩ t⟨ribun⟩um, sed flexisse ad Faenium praefectum et
expositis Caesaris iussis an obtemperaret interrogavisse,
monitumque ab eo ut exsequeretur, fatali omnium ignavia.
4 nam et Silvanus inter coniuratos erat augebatque scelera, in
quorum ultionem consenserat. voci tamen et adspectui pe-
percit intromisitque ad Senecam unum ex centurionibus,
qui necessitatem ultimam denuntiaret.
1 62. Ille interritus poscit testamenti tabulas; ac denegante
centurione conversus ad amicos, quando meritis eorum re-
ferre gratiam prohiberetur, quod unum iam et tamen pul-
cherrimum habeat, imaginem vitae suae relinquere testa-
tur, cuius si memores essent, bonarum artium famam tam
2 constantis amicitiae ⟨pretium⟩ laturos. simul lacrimas
eorum modo sermone, modo intentior in modum coërcentis
ad firmitudinem revocat, rogitans ubi praecepta sapientiae,

16 redisse tribunum *Halm*] reditum **29** pretium *add. Nipp.* (famam fructum constantis *Halm,* famam constantis amicitiae pretium *Drexler*)

ubi tot per annos meditata ratio adversum imminentia? cui
enim ignaram fuisse saevitiam Neronis? neque aliud super-
esse post matrem fratremque interfectos, quam ut educato-
ris praeceptorisque necem adiceret.
63. Ubi haec atque talia velut in commune disseruit, 1
complectitur uxorem, et paululum adversus praesentem
fortitudinem mollitus rogat oratque temperaret dolori
⟨neu⟩ aeternum susciperet, sed in contemplatione vitae per
virtutem actae desiderium mariti solaciis honestis toleraret.
illa contra sibi quoque destinatam mortem adseverat ma-
numque percussoris exposcit. tum Seneca gloriae eius non 2
adversus, simul amore, ne sibi unice dilectam ad iniurias
relinqueret, 'vitae' inquit 'delenimenta monstraveram tibi,
tu mortis decus mavis: non invidebo exemplo. sit huius tam
fortis exitus constantia penes utrosque par, claritudinis plus
in tuo fine.' post quae eodem ictu brachia ferro exsolvunt.
Seneca, quoniam senile corpus et parco victu tenuatum 3
lenta effugia sanguini praebebat, crurum quoque et popli-
tum venas abrumpit; saevisque cruciatibus defessus, ne do-
lore suo animum uxoris infringeret atque ipse visendo eius
tormenta ad impatientiam delaberetur, suadet in aliud cu-
biculum abscedere. et novissimo quoque momento suppe-
ditante eloquentia advocatis scriptoribus pleraque tradidit,
quae in vulgus edita eius verbis invertere supersedeo.
64. At Nero nullo in Paulinam proprio odio, ac ne glisce- 1
ret invidia crudelitatis, ⟨iubet⟩ inhiberi mortem. hortanti-
bus militibus servi libertique obligant brachia, premunt san-
guinem, incertum an ignarae. nam, ut est vulgus ad dete- 2
riora promptum, non defuere qui crederent, donec impla-
cabilem Neronem timuerit, famam sociatae cum marito

3 post *al. Stuttg*^{2} *Leid*] quam **7** dolori neu *Heins.*] dolorem, *corr. ex* dolori *ead. m.* (dolori ne *al. Spir Leid*) **26** iubet *add. Heins.* **30** famam sociatae *al. Stuttg*^{2} *Leid* (*Put.*)] fama societatem

mortis petivisse, deinde oblata mitiore spe blandimentis vitae evictam; cui addidit paucos postea annos, laudabili in maritum memoria et ore ac membris in eum pallorem albentibus, ut ostentui esset multum vitalis spiritus egestum.
3 Seneca interim, durante tractu et lentitudine mortis, Sta-
tium Annaeum, diu sibi amicitiae fide et arte medicinae
probatum, orat provisum pridem venenum, quo d⟨am⟩nati
publico Atheniensium iudicio exstinguerentur, promeret;
adlatumque hausit frustra, frigidus iam artus et cluso cor-
4 pore adversum vim veneni. postremo stagnum calidae
aquae introiit, respergens proximos servorum addita voce libare se liquorem illum Iovi liberatori. exim balneo inlatus et vapore eius exanimatus, sine ullo funeris sollemni crematur. ita codicillis praescripserat, cum etiam tum praedives et praepotens supremis suis consuleret.

65. Fama fuit Subrium Flavum cum centurionibus occulto consilio, neque tamen ignorante Seneca, destinavisse, ut post occisum opera Pisonis Neronem Piso quoque interficeretur tradereturque imperium Senecae, quasi insonti et claritudine virtutum ad summum fastigium delecto. quin et verba Flavi vulgabantur, non referre dedecori, si citharoedus demoveretur et tragoedus succederet (quia ut Nero cithara, ita Piso tragico ornatu canebat).

1 66. Ceterum militaris quoque conspiratio non ultra fefel-
lit, accensis [quoque] indicibus ad prodendum Faenium
Rufum, quem eundem conscium et inquisitorem non tolerabant. ergo instanti minitantique renidens Scaevinus neminem ait plura scire quam ipsum, hortaturque ultro redderet
2 tam bono principi vicem. non vox adversum ea Faenio, non
silentium, sed verba sua praepediens et pavoris manifestus,

7 quo damnati *al.*] quod anti **16** flauium *et* **21** flauii, *corr. Bekk.* **19** insonti et *Acid.*] insontibus **25** quoque *del. Lips.* (*cf. v. 24*)

ceterisque ac maxime Cervario Proculo equite R⟨omano⟩ ad convincendum eum conisis, iussu imperatoris a Cassio milite, qui ob insigne corporis robur adstabat, corripitur vinciturque.

67. Mox eorundem indicio Subrius Flavus tribunus per- 1
vertitur, primo dissimilitudinem morum ad defensionem trahens, neque se armatum cum inermibus et effeminatis tantum facinus consociaturum; dein, postquam urgebatur,
confessionis gloriam amplexus interrogatusque a Nerone, 2
quibus causis ad oblivionem sacramenti processisset, 'oderam te' inquit; 'nec quisquam tibi fidelior militum fuit, dum amari meruisti: odisse coepi, postquam parricida matris et
uxoris, auriga et histrio et incendiarius extitisti'. ipsa rettuli 3
verba, quia non, ut Senecae, vulgata erant, nec minus nosci decebat militaris viri sensus incomptos et validos. nihil in illa coniuratione gravius auribus Neronis accidisse constitit, qui ut faciendis sceleribus promptus, ita audiendi quae fa-
ceret insolens erat. poena Flavi Veianio Nigro tribuno man- 4
datur. is proximo in agro scrobem effodi iussit, quam Flavus ut humilem et angustam increpans, circumstantibus militibus, 'ne hoc quidem' inquit 'ex disciplina.' admonitusque fortiter protendere cervicem, 'utinam' ait 'tu tam fortiter ferias!' et ille multum tremens, cum vix duobus ictibus caput amputavisset, saevitiam apud Neronem iactavit, sesquiplaga interfectum a se dicendo.

68. Proximum constantiae exemplum Sulpicius Asper 1
centurio praebuit, percunctanti Neroni, cur in caedem suam conspiravisset, breviter respondens non aliter tot flagitiis eius subveniri potuisse. tum iussam poenam subiit. nec ceteri centuriones in perpetiendis suppliciis degeneravere: at non Faenio Rufo par animus, sed lamentationes suas etiam in testamentum contulit.

1 equite Romano *Or.*] equiter **19** quam *Pich.*] quamuis (*litt.* s *fort. deleta*)

2 Opperiebatur Nero, ut Vestinus quoque consul in crimen
traheretur, violentum et infensum ratus, sed ex coniuratis
consilia cum Vestino non miscuerant quidam vetustis in
eum simultatibus, plures, quia praecipitem et insociabilem
3 credebant. ceterum Neroni odium adversus Vestinum ex
intima sodalitate coeperat, dum hic ignaviam principis pe-
nitus cognitam despicit, ille ferociam amici metuit, saepe
asperis facetiis inlusus, quae ubi multum ex vero traxere,
acrem sui memoriam relinquunt. accesserat repens causa,
quod Vestinus Statiliam Messalinam matrimonio sibi iun-
xerat, haud nescius inter adulteros eius et Caesarem esse.
1 69. Igitur non crimine, non accusatore existente, quia
speciem iudicis induere non poterat, ad vim dominationis
conversus Gerellanum tribunum cum cohorte militum im-
mittit. iubetque praevenire conatus consulis, occupare velut
arcem eius, opprimere delectam iuventutem, quia Vestinus
imminentes foro aedes decoraque servitia et pari aetate
2 habebat. cuncta eo die munia consulis impleverat convi-
viumque celebra⟨ba⟩t, nihil metuens an dissimulando
metu, cum ingressi milites vocari eum a tribuno dixere. ille
nihil demoratus exsurgit, et omnia simul properantur: clau-
ditur cubiculo, praesto est medicus, abscinduntur venae,
vigens adhuc balneo infertur, calida aqua mersatur, nulla
3 edita voce, qua semet miseraretur. circumdati interim cu-
stodia qui simul discubuerant, nec nisi provecta nocte
omissi sunt, postquam pavorem eorum, ex mensa exitium
opperientium, et imaginatus et inridens Nero satis supplicii
luisse ait pro epulis consularibus.
1 70. Exim Annaei Lucani caedem imperat. is profluente
sanguine ubi frigescere pedes manusque et paulatim ab ex-

2 atraheretur, *sed prima littera paene extincta* **9** recens *Lips., sed cf. 6,7,3; 11,24,4* **15** occuparet, *corr. al.* (*Put.*) **19** cele-brabat *al. Spir Leid* **26** et mensae, *corr. Fr. Medici* **29** exim Annaei *Rit.*] ex immane (e *del. ead. m.*) na et

tremis cedere spiritum fervido adhuc et compote mentis
pectore intellegit, recordatus carmen a se compositum, quo
vulneratum militem per eius modi mortis imaginem obisse
tradiderat, versus ipsos rettulit, eaque illi suprema vox fuit.
Senecio posthac et Quintianus et Scaevinus non ex priore 2
vitae mollitia, mox reliqui coniuratorum periere, nullo facto
dictove memorando.

71. Sed compleri interim urbs funeribus, Capitolium vic- 1
timis; alius filio, fratre alius aut propinquo aut amico inter-
fectis, agere grates deis, ornare lauru domum, genua ipsius
advolvi et dextram osculis fatigare. atque ille gaudium id
credens Antonii Natalis et Cervarii Proculi festinata indicia
impunitate remuneratur. Milichus praemiis ditatus conser-
vatoris sibi nomen Graeco eius rei vocabulo adsumpsit. e 2
tribunis Gavius Silvanus, quamvis absolutus, sua manu ce-
cidit: Statius Proxumus veniam, quam ab imperatore acce-
perat, vanitate exitus conrupit. exuti dehinc tribunatu Pom-
peius***, Cornelius Martialis, Flavius Nepos, Statius Do-
mitius, quasi principem non quidem odissent, sed tamen
ex⟨is⟩timarentur. Novio Prisco per amicitiam Senecae et 3
Glitio Gallo atque Annio Pollioni infamatis magis quam
convictis data exilia. Priscum Artoria Flaccilla coniux co-
mitata est, Gallum Egnatia Maximilla, magnis primum et
integris opibus, post ademptis; quae utraque gloriam eius
auxere. pellitur et Rufrius Crispinus occasione coniuratio- 4
nis, sed Neroni invisus, quod Poppaeam quondam matri-
monio tenuerat. Verginium ⟨Flavum et Musonium⟩ Rufum
claritudo nominis expulit: nam Verginius studia iuvenum
eloquentia, Musonius praeceptis sapientiae fovebat. Cluvi-
dieno Quieto, Iulio Agrippae, Blitio Catulino, Petronio

5 quintilianus (*cf. 56,4; 58,1*) **18** *lacunam indicavit Rit., sed ante* Pompeius **20** existimarentur *al.* (*Rhen.*) **27** Flavum et Musonium *suppl. Walther* (et Musonium *Lips.*)

Prisco, Iulio Altino, velut in agmen et numerum, Aegaei
5 maris insulae permittuntur. at Ca⟨e⟩dicia uxor Scaevini et
Caesennius Maximus Italia prohibentur, reos fuisse se tan-
tum poena experti. Acilia mater Annaei Lucani sine abso-
lutione, sine supplicio dissimulata.

1 72. Quibus perpetratis Nero et contione militum habita
bina nummum milia viritim manipularibus divisit addidit-
que sine pretio frumentum, quo ante ex modo annonae
utebantur. tum quasi gesta bello expositurus, vocat sena-
tum et triumphale decus Petronio Turpi⟨li⟩ano consulari,
Cocceio Nervae praetori designato, Tigellino praefecto
praetorii tribuit, Tigellinum et Nervam ita extollens, ut su-
per triumphales in foro imagines apud Palatium quoque
2 effigies eorum sisteret. consularia insignia Nymphidio ⟨Sa-
bino decreta, de quo⟩ qu⟨i⟩a nunc primum oblatus est,
pauca repetam: nam et ipse pars Romanarum cladium erit.
igitur matre libertina ortus, quae corpus decorum inter ser-
vos libertosque principum vulgaverat, ex C. Caesare se ge-
nitum ferebat, quoniam forte quadam habitu procerus et
torvo vultu erat, sive C. Caesar, scortorum quoque cupiens,
etiam matri eius inlusit.***

1 73. Sed Nero [vocato senatu], oratione inter patres ha-
bita, edictum apud populum et conlata in libros indicia con-
fessionesque damnatorum adiunxit. etenim crebro vulgi ru-
more lacerabatur, tamquam viros ⟨claros⟩ et insontes ob
2 invidiam aut metum extinxisset. ceterum coeptam adultam-

2 cadicia, *corr. Stuttg*[2] *Leid* (*Or.*) **4** absolutiones in supplicio, *corr. Stuttg*[2] *Leid* **10** turpiano, *corr. Leid* (*Vertr.*) (*cf. 14,29,1; 39,3*) **14** Sabino (*Rit.*) decreta (*Nipp.*), de quo (*al.*) *suppl. Drexler* **15** quia nunc *al. Spir Leid*] quann̄c̄ **21** *lacunam indicavit Wurm, haud dubie narratione de Nymphidio vix coepta, nedum perfecta* **22** vocato senatu *del. Ern.* (*cf. 72,1* vocat senatum) **25** claros *add. Leid* (*Frei. coll. 14,58,2* clari atque insontes)

que et revictam coniurationem neque tunc dubitavere, qui-
bus verum noscendi cura erat, et fatentur, qui post interi-
tum Neronis in urbem regressi sunt. at in senatu cunctis, ut 3
cuique plurimum maeroris, in adulationem demissis, Iu-
nium Gallionem, Senecae fratris morte pavidum et pro sua
incolumitate supplicem, increpuit Salienus Clemens, ho-
stem et parricidam vocans, donec consensu patrum deterri-
tus est, ne publicis malis abuti ad occasionem privati odii
videretur, neu composita aut obliterata mansuetudine prin-
cipis novam ad saevitiam retraheret.

74. Tum [decreta] dona et grates deis decernuntur, pro- 1
priusque honos Soli, cui est vetus aedes apud circum, in quo
facinus parabatur, qui occulta coniurationis ⟨suo⟩ numine
retexisset; utque circensium Cerialium ludicrum pluribus
equorum cursibus celebraretur mensisque Aprilis Neronis
cognomentum acciperet; templum Saluti exstrueretur eius
loco, ex quo Scaevinus ferrum prompserat. ipse eum pugio- 2
nem apud Capitolium sacravit inscripsitque Iovi Vindici,
⟨quod⟩ in praesens haud animadversum post arma Iulii
Vindicis ad auspicium et praesagium futurae ultionis trahe-
batur. reperio in commentariis senatus Cerialem Anicium 3
consulem designatum pro sententia dixisse, ut templum
divo Neroni quam maturrime publica pecunia poneretur.
quod quidem ille decernebat tamquam mortale fastigium
egresso et venerationem hominum merito, ⟨sed ipse prohi-

4 dimissis, *corr. Put.* **9** compositam aut obliteratam mansuetudinem, *corr. Lips.* **11** decreta *del. J.F. Gron., contra* decernuntur *Lips.* **13** suo numine *Rit.* (numine suo *Leid*) **16** eius loco *Meerwaldt*] eo loci (*post* loci *lac. notavit Nipp.*) **19** quod *add. Fu.* (id *Acid.*) **24** ille quidem *Fu., sed cf. Gerber-Greef 1321 b* **25** venerationem *Rhen.*] ueneratio ite' sed ipse – interpretatione *suppl. Halm*

buit, ne interpretatione⟩ quorundam ad omen [dolum] sui exitus verteretur: nam deum honor principi non ante habetur, quam agere inter homines desierit.

1 ad omen sui exitus *Andr.* (*cf. JBer. 1922, 64*)] ad omīa dolum sui exitus (ad omen malum sui exitus *Halm*)

Corneli taciti expłj Liber XV. Incip̄ liber XVI

LIBER SEXTVS DECIMVS

1. Inlusit dehinc Neroni fortuna per vanitatem ipsius et 1 a.p. Chr. 65
promissa Caeselli Bassi, qui origine Poenus, mente turbida,
nocturnae quietis imaginem ad spem haud dubiae re⟨i⟩
traxit, vectusque Romam, principis aditum emercatus, ex-
promit repertum in agro suo specum altitudine immensa,
quo magna vis auri contineretur, non in formam pecuniae,
sed rudi et antiquo pondere. lateres quippe praegraves ia- 2
cere, adstantibus parte alia columnis; quae per tantum aevi
occulta augendis praesentibus bonis. ceterum, ut coniectura
demonstra⟨ba⟩t, Dido Phoenissam Tyro profugam condita
Carthagine illas opes abdidisse, ne novus populus nimia
pecunia lasciviret aut reges Numidarum, et alias infensi,
cupidine auri ad bellum accenderentur.

2. Igitur Nero, non auctoris, non ipsius negotii fide satis 1
spectata nec missis [visoribus], per quos nosceret an vera
adferrentur, auget ultro rumorem mittitque, qui velut pa-
r⟨a⟩tam praedam adveherent. dantur triremes et delectum
remigium iuvandae festinationi. nec aliud per illos dies po-
pulus credulitate, prudentes diversa fama tulere. ac forte 2
quinquennale ludicrum secundo lustro celebra⟨ba⟩tur,
[auaratoribus] oratoribusque praecipua materia in laudem
principis adsumpta est. non enim solitas tantum fruges nec

3 ad spem haud dubiae rei traxit *Doed.*] ad spem haud dubie (e *in ras.*) retraxit **10** demonstrat, *corr. Halm* (*cf. 15,69,2*) **15** visoribus *del. Ern.* **16** paratam *Acid.* (*cf. 11,10,3*) **18** remigium *Boxhorn*] nauigium **19** prudentes *Boxhorn*] prodentis **20** celebratur, *corr. al.* (*Put.*) (*cf. 15,69,2*) **21** auaratoribus *del. Bekk.* (ac vatibus *Lips.*)

confusum ⟨in⟩ metallis aurum gigni, sed nova ubertate pro-
venire terram et obvias opes deferre deos, quaeque alia
summa facundia nec minore adulatione servilia fingebant,
securi de facilitate credentis.
1 3. Gliscebat interim luxuria spe inani, consumebanturque
veteres opes quasi oblatis, quas multos per annos prodige-
ret. quin et inde iam largiebatur; et divitiarum expectatio
2 inter causas paupertatis publicae erat. nam Bassus, effosso
agro suo latisque circum arvis, dum hunc vel illum locum
promissi specus adseverat, sequunturque non modo milites,
sed populus agrestium efficiendo operi adsumptus, tandem
posita vaecordia, non falsa antea somnia sua seque tunc
primum elusum admirans, pudorem et metum morte volun-
taria effugit. quidam vinctum ac mox dimissum tradidere
ademptis bonis in locum regiae gazae.
1 4. Interea senatus, propinquo iam lustrali certamine, ut
dedecus averteret, offert imperatori victoriam cantus adi-
citque facundiae coronam, qua ludicra deformitas velare-
2 tur. sed Nero nihil ambitu nec potestate senatus opus esse
dictitans, se aequum adversum aemulos et religione iudi-
cum meritam laudem adsecuturum, primo carmen in scaena
3 recitat; mox, flagitante vulgo ut omnia studia sua publicaret
(haec enim verba dixere), ingreditur theatrum, cunctis ci-
tharae legibus obtemperans, ne fessus resideret, ne sudo-
rem nisi ea, quam indutui gerebat, veste detergeret, ut nulla
4 oris aut narium excrementa viserent⟨ur⟩. postremo flexus
genu et coetum illum manu veneratus sententias iudicum
opperiebatur ficto pavore. et plebs quidem urbis, hi-
strionum quoque gestus iuvare solita, personabat certis mo-
dis plausuque composito. crederes laetari, ac fortasse laeta-
bantur per incuriam publici flagitii.

1 in metallis *Drae.* **13** ammirans, *corr. al. Spir Leid* **26** viserentur *Stuttg*^{2} *Leid* (*Put.*)] uiserent **31** incuriam *Acid.*] iniuriam

5. Sed qui remotis e municipiis severaque adhuc et anti- 1
qui moris retinente Italia, quique per lon⟨gin⟩quas provin-
cias lascivia inexperti officio legationum aut privata utilitate
advenerant, neque adspectum illum tolerare neque labori
inhonesto sufficere, cum manibus nesciis fatiscerent, turba-
rent gnaros ac saepe a militibus verberarentur, qui per
cuneos stabant, ne quod temporis momentum impari cla-
more aut silentio segni praeteriret. constitit plerosque equi- 2
tum, dum per angustias aditus et ingruentem multitudinem
enituntur, obtritos, et alios, dum diem noctemque sedilibus
continuant, morbo exitiabili correptos. quippe gravior ine-
rat metus, si spectaculo defuissent, multis palam et pluribus
occultis, ut nomina ac vultus, alacritatem tristitiamque co-
euntium scrutarentur. unde tenuioribus statim inrogata 3
supplicia, adversum inlustres dissimulatum ad praesens et
mox redditum odium. ferebantque Vespasianum, tamquam
somno coniveret, a Phoebo liberto increpitum aegreque
meliorum precibus obtectum, mox imminentem perniciem
maiore fato effugisse.

6. Post finem ludicri Poppaea mortem obiit, fortuita ma- 1
riti iracundia, a quo gravida ictu calcis adflicta est. neque
enim venenum crediderim, quamvis quidam scriptores tra-
dant, odio magis quam ex fide: quippe liberorum cupiens et
amori uxoris obnoxius erat. corpus non igni abolitum, ut 2
Romanus mos, sed regum externorum consuetudine differ-
tum odoribus conditur tumuloque Iuliorum infertur. ductae
tamen publicae exsequiae, laudavitque ipse apud rostra for-
mam eius et quod divinae infantis parens fuisset aliaque
fortunae munera pro virtutibus.

1 seueramque adhuc et antiqui moris retinentes Italiam, *corr. Leid* (*sed* et adhuc) *et Frei.* **2** longinquas *al.* (*Mur.*) **3** lasciuiam experti, *corr. Stuttg*^{2} (*G. Otto*) **4** labore, *corr. Rhen.* (*cf. 3,32,1*) **8** consistit, *corr. al. Spir Leid*

1 7. Mortem Poppaeae ut palam tristem, ita recordantibus
laetam ob impudicitiam eius saevitiamque nova insuper in-
vidia Nero complevit prohibendo C. Cassium officio exse-
quiarum, quod primum indicium mali. neque in longum
dilatum est, sed Silanus additur, nullo crimine, nisi quod
Cassius opibus vetustis et gravitate morum, Silanus claritu-
2 dine generis et modesta iuventa praecellebant. igitur missa
ad senatum oratione removendos a re publica utrosque dis-
seruit, obiectavitque Cassio, quod inter imagines maiorum
etiam C. Cassii effigiem coluisset, ita inscriptam 'duci par-
tium'; quippe semina belli civilis et defectionem a domo
Caesarum quaesitam: ac ⟨ne⟩ memoria tantum infensi no-
minis ad discordias uteretur, adsumpsisse L. Silanum, iuve-
nem genere nobilem, animo praeruptum, quem novis rebus
ostentaret.

1 8. Ipsum dehinc Silanum increpuit isdem quibus patruum
eius Torquatum, tamquam disponeret iam imperii curas
praeficeretque rationibus et libellis et epistulis libertos, in-
ania simul et falsa: nam Silanus intentior metu et e⟨xi⟩tio
2 patrui ad praecavendum exterritus erat. inducti posthac vo-
cabulo indicum, qui in Lepidam, Cassii uxorem, Silani
amitam, incestum cum fratris filio et diros sacrorum ritus
3 confingerent. trahebantur ut conscii Volcacius ⟨Ter⟩tulli-
nus ac Marcellus Cornelius senatores et Calpurnius Fabatus
eques Romanus; qui appellato principe instantem damna-
tionem frustrati, mox Neronem circa summa scelera disten-
tum quasi minores evasere.

1 9. Tunc consulto senatus Cassio et Silano exilia decer-
nuntur; de Lepida Caesar statueret. deportatusque in insu-
lam Sardiniam Cassius, et senectus eius exspectabatur. Sila-

12 ne *add. Faër.* **19** exitio *al. Spir Leid*] etio **20** inducti *Ferr.*] inducit **23** Tertullinus *Lips. coll. Hist. IV 9,2* **30** senectus *al.* (*Fr. Medici*)] senatus

nus, tamquam Naxum deveheretur, Ostia⟨m⟩ amotus, post
municipio Apuliae, cui nomen Barium est, clauditur. illic 2
indignissimum casum sapienter tolerans a centurione ad
caedem misso corripitur; suadentique venas abrumpere
animum quidem morti destinatum ait, sed non remittere
percussori gloriam ministerii. at centurio quamvis inermem,
praevalidum tamen et irae quam timori propiorem cernens
premi a militibus iubet. nec omisit Silanus obniti et inten-
dere ictus, quantum manibus nudis valebat, donec a centu-
rione vulneribus adversis tamquam in pugna caderet.

10. Haud minus prompte L. Vetus socrusque eius Sextia 1
et Pollitta filia necem subiere, invisi principi, tamquam vi-
vendo exprobrarent interfectum esse Rubellium Plautum,
generum Luci Veteris. sed initium detegendae saevitiae 2
praebuit interversis patroni rebus ad accusandum transgre-
diens Fortunatus libertus, adscito Claudio Demiano, quem
ob flagitia vinctum a Vetere Asiae pro consule exsolvit
Nero in praemium accusationis. quod ubi cognitum reo,
seque et libertum pari sorte componi, Formianos in agros
digreditur. illic eum milites occulta custodia circumdant.
aderat filia, super ingruens periculum longo dolore atrox, 3
ex quo percussores Plauti mariti sui viderat; cruentamque
cervicem eius amplexa servabat sanguinem et vestes resper-
sas, vidua impexa luctu continuo nec ullis alimentis nisi
quae mortem arcerent. tum hortante patre Neapolim per- 4
git; et quia aditu Neronis prohibebatur, egressus obsidens,
audiret insontem neve consulatus sui quondam collegam
dederet liberto, modo mulie⟨b⟩ri eiulatu, aliquando sexum
egressa voce infensa clamitabat, donec princeps immobilem
se precibus et invidiae iuxta ostendit.

1 Ostiam *Lips.*] ostia **5** remittere *corr. ead. m. ex* per emit-tere **12** Pollitta *Nipp.*] polutia uincendo, *corr. al. Stuttg*^{2} *Leid* (*Put.*) **17** a Vetere *al. Spir Leid*] auertere **24** impexa *Hol.* (*Petavius*)] in plexa **28** mulieri, *corr. al. Spir Leid*

1 11. Ergo nuntiat patri abicere spem et uti necessitate.
simul adfertur parari cognitionem senatus et trucem sen-
tentiam. nec defuere qui monerent magna ex parte here-
dem Caesarem nuncupare atque ita nepotibus de reliquo
consulere. quod aspernatus, ne vitam proxime libertatem
actam novissimo servitio foedaret, largitur in servos quan-
tum aderat pecuniae; et si qua asportari possent, sibi quem-
que deducere, tres modo lectulos ad suprema retineri iubet.
2 tunc eodem in cubiculo, eodem ferro abscindunt venas,
properique et singulis vestibus ad verecundiam velati bal-
neis inferuntur, pater filiam, avia neptem, illa utrosque in-
tuens, et certatim precantes labenti animae celerem exitum,
ut relinquerent suos superstites et morituros. servavitque
ordinem fortuna ac seniore⟨s⟩ prius, tum cui proxima aetas
3 exstinguuntur. accusati post sepulturam decretumque ut
more maiorum punirentur, et Nero intercessit, mortem sine
arbitro permittens: ea caedibus peractis ludibria adicie-
bantur.
1 12. Publius Gallus eques Romanus, quod Faenio Rufo
intimus et Veteri non alienus fuerat, aqua atque igni prohi-
bitus est. liberto et accusatori praemium operae locus in
2 theatro inter viatores tribunicios datur. et menses, qui
Aprilem eundemque Neroneum sequeba⟨n⟩tur, Maius
Claudii, Iunius Germanici vocabulis mutantur, testificante
Cornelio Orfito, qui id censuerat, ideo Iunium mensem
transmissum, quia duo iam Torquati ob scelera interfecti
infaustum nomen Iunium fecissent.
1 13. Tot facinoribus foedum annum etiam dii tempestati-
bus et morbis insignivere. vastata Campania turbine ven-
torum, qui villas arbusta fruges passim disiecit pertulitque

10 balineis, *sed* i *post* l *erasum* **14** seniore, *corr. al.* (*Acid.*) proxima *Acid.*] prima **15** extiguntur, *corr. al.* **22** mensis … sequebatur, *corr. Chifflet* **27** Iunium *Stuttg*^{2} (*in marg.*) *Leid* (*Lips.*)] iunctum

violentiam ad vicina urbi, in qua omne mortalium genus vis
pestilentiae depopulabatur, nulla caeli intemperie, quae oc-
curr⟨er⟩et oculis. sed domus corporibus exanimis, itinera 2
funeribus complebantur; non sexus, non aetas periculo va-
cua; servitia perinde et ingenua plebes raptim exstingui,
inter coniugum et liberorum lamenta, qui dum adsident,
dum deflent, saepe eodem rogo cremabantur. equitum se-
natorumque interitus, quamvis promisci, minus flebiles
erant, tamquam communi mortalitate saevitiam principis
praevenirent.

Eodem anno dilectus per Galliam Narbonensem Afri- 3
camque et Asiam habiti sunt supplendis Illyrici legionibus,
ex quibus aetate aut valetudine fessi sacramento solveban-
tur. cladem Lugdunensem quadragies sestertio solatus est
princeps, ut amissa urbi reponerent; quam pecuniam Lug-
dunenses ante obtulerant urbis casibus.

14. C. Suetonio Luc⟨c⟩io Telesino consulibus Antistius 1 a. p. Chr. 66
Sosianus, factitatis in Neronem carminibus probrosis exilio,
ut dixi, multatus, postquam id honoris indicibus tamque
promptum ad caedes principem accepit, inquies animo et
occasionum haud segnis Pammenem, eiusdem loci exulem
et Chaldaeorum arte famosum eoque multorum amicitiis
innexum, similitudine fortunae sibi conciliat, ventitare ad
eum nuntios et consultationes non frustra ratus; simul an-
nuam pecuniam a P. Anteio ministrari cognoscit. neque
nescium habebat Anteium caritate Agrippinae invisum Ne-
roni opesque eius praecipuas ad eliciendam cupidinem
eamque causam multis exitii esse. igitur interceptis Antei 2
litteris, furatus etiam libellos, quibus dies genitalis eius et
eventura secretis Pammenis occultabantur, simul repertis

16 urbis *al.* (*Furia*)] turbis **17** Luccio *Rup.*] L. **19** tamque *al. Stuttg*^{2} *Leid*] tanquam **23** innixum, *corr. Lips. et Frei.* (*cf. 3,10,2*) **28** exitii *Andr.* (*cf. 1,5,2; 4,36,1*)] exitio

quae de ortu vitaque Ostorii Scapulae composita erant,
scribit ad principem magna se et quae incolumitati eius
conducerent adlaturum, si brevem exilii veniam impetravis-
set: quippe Anteium et Ostorium imminere rebus et sua
3 Caesarisque fata scrutari. exim missae liburnicae, advehi-
turque propere Sosianus. ac vulgato eius indicio inter dam-
natos magis quam inter reos Anteius Ostoriusque habeban-
tur, adeo ut testamentum Antei nemo obsignaret, nisi Ti-
gellinus auctor extitisset, monito prius Anteio ne supremas
tabulas moraretur. atque ille, hausto veneno, tarditatem
eius perosus intercisis venis mortem adproperavit.

1 15. Ostorius longinquis in agris apud finem Ligurum id
temporis erat: eo missus centurio, qui caedem eius matura-
ret. causa festinandi ex eo oriebatur, quod Ostorius multa
militari fama et civicam coronam apud Britanniam meritus,
ingenti corpore armorumque scientia metum Neroni fece-
rat, ne invaderet pavidum semper et reperta nuper coniura-
2 tione magis exterritum. igitur centurio, ubi effugia villae
clausit, iussa imper⟨atoris⟩ Ostorio aperit. is fortitudinem
saepe adversum hostes spectatam in se vertit; et quia venae
quamquam interruptae parum sanguinis effundebant, hac-
tenus manu servi usus, ut immotum pugionem extolleret,
adpressit dextram eius iuguloque occurrit.

1 16. Etiam si bella externa et obitas pro re publica mortes
tanta casuum similitudine memorarem, meque ipsum satias
cepisset aliorumque taedium exspectarem, quamvis hone-
stos civium exitus, tristes tamen et continuos aspernantium:
at nunc patientia servilis tantumque sanguinis domi perdi-
2 tum fatigant animum et maestitia restringunt. neque aliam
defensionem ab iis, quibus ista noscentur, exegerim, quam

9 monitus, *corr. Acid.* **16** corpore *al.* (*Put.*)] corporis corporis, *sed in priore vocabulo* ris *mut. in* re *ead. m. et in marg. syll.* re *repetita* (corporis robore *al. Stuttg*^{2} *Leid* [*Ber.*]) **19** imperatoris *al.*] in .p̄. (*cf. 12,39,2*)

ne oderim tam segniter pereuntes. ira illa numinum in res Romanas fuit, quam non, ut in cladibus exercituum aut captivitate urbium, semel edito transire licet. detur hoc inlustrium virorum posteritati, ut, quo modo exsequiis a promisca sepultura separantur, ita in traditione supremorum accipiant habeantque propriam memoriam.

17. Paucos quippe intra dies eodem agmine Annaeus 1
Mela, Cerialis Anicius, Ruf⟨ri⟩us Crispinus, T. Petronius
cecidere, Mela et Crispinus equites Romani dignitate sena-
toria. nam hic quondam praefectus praetorii et consularibus 2
insignibus donatus ac nuper crimine coniurationis in Sardi-
niam exactus, accepto iussae mortis nuntio semet interfecit.
Mela, quibus Gallio et Seneca parentibus natus, petitione 3
honorum abstinuerat per ambitionem praeposteram, ut
eques Romanus consularibus potentia aequaretur; simul
adquirendae pecuniae brevius iter credebat per procuratio-
nes administrandis principis negotiis. idem Annaeum Lu- 4
canum genuerat, grande adiumentum claritudinis. quo in-
terfecto dum rem familiarem eius acriter requirit, accusato-
rem concivit Fabium Romanum, ex intimis Lucani amicis.
mixta inter patrem filiumque coniurationis scientia fingitur,
adsimilatis Lucani litteris: quas inspectas Nero ferri ad eum
iussit, opibus eius inhians. at Mela, quae tum promptissima 5
mortis via, exsolvit venas, scriptis codicillis, quibus grandem
pecuniam in Tigellinum generumque eius Cossutianum Ca-
pitonem erogabat, quo cetera manerent. additur codicillis 6
[tamquam de iniquitate exitii querens ita scripsisset] se qui-
dem mori nullis supplicii causis, Rufrium autem Crispinum
et Anicium Cerialem vita frui infensos principi. quae com-
posita credebantur de Crispino, quia interfectus erat, de

8 Rufrius *Halm* (*cf. 17,6*)] rufus (Ruffrius *Stuttg*[2]) T. Petronius *Rit. et Haase*] ac petronius (ac T. Petronius *iam Nipp. coll. Plin. nat. 37,20 et Plut. quom. adul. p. 60 e*) **21** finguntur, *corr. V58*[1] (*Put.*) **27** tamquam – scripsisset *secl. Drae.*

Ceriale, ut interficeretur. neque enim multo post vim sibi attulit, minore quam ceteri miseratione, quia proditam C. Caesari coniurationem ab eo meminerant.

1 18. De [C.] Petronio pauca supra repetenda sunt. nam illi dies per somnum, nox officiis et oblectamentis vitae transigebatur; utque alios industria, ita hunc ignavia ad famam protulerat, habebaturque non ganeo et profligator, ut plerique sua haurientium, sed erudito luxu. ac dicta factaque eius quanto solutiora et quandam sui neglegentiam praeferentia, tanto gratius in speciem simplicitatis accipiebantur.
2 pro cons⟨ule⟩ tamen Bithyniae et mox consul vigentem se ac parem negotiis ostendit. dein revolutus ad vitia, seu vitiorum imitatione, inter paucos familiarium Neroni adsumptus est, elegantiae arbiter, dum nihil amoenum et molle adfluentia putat, nisi quod ei Petronius adprobavis-
3 set. unde invidia Tigellini quasi adversus aemulum et scientia voluptatum potiorem. ergo crudelitatem principis, cui ceterae libidines cedebant, adgreditur, amicitiam Scaevini Petronio obiectans, corrupto ad indicium servo ademptaque defensione et maiore parte familiae in vincla rapta.

1 19. Forte illis diebus Campaniam petiverat Caesar, et Cumas usque progressus Petronius illic attinebatur; nec tu-
2 lit ultra timoris aut spei moras. neque tamen praeceps vitam expulit, sed incisas venas, ut libitum, obligatas aperire rursum et adloqui amicos, non per seria aut quibus gloriam constantiae peteret. audiebatque referentes nihil de immortalitate animae et sapientium placitis, sed levia carmina et faciles versus. servorum alios largitione, quosdam verberibus adfecit. iniit epulas, somno indulsit, ut quam⟨quam⟩

4 C. *del. Nipp.* (*cf. 17,1*) **11** pro consule *V65* (*Rit., Halm*)] Procõs. **18** adcreditur (*ortum ex* ADGR-), *corr. al.* **29** epulas *Menagius* (*cf. 15,52,1*)] et uias quamquam *Stuttg*[2] *Leid* (*Rhen.*) (*cf. 14,36,1*)

coacta mors fortuitae similis esset. ne codicillis quidem, 3
quod plerique pereuntium, Neronem aut Tigellinum aut
quem alium potentium adulatus est, sed flagitia principis
sub nominibus exoletorum feminarumque et novitate⟨m⟩
cuiusque stupri perscripsit atque obsignata misit Neroni.
fregitque anulum, ne mox usui esset ad facienda pericula.

20. Ambigenti Neroni, quonam modo noctium suarum 1
ingenia notescerent, offertur Silia, matrimonio senatoris
haud ignota et ipsi ad omnem libidinem adscita ac Petronio
perquam familiaris. agitur in exilium, tamquam non siluis-
set quae viderat pertuleratque, proprio odio. at Minucium 2
Thermum praetura functum Tigellini simultatibus dedit,
quia libertus Thermi quaedam de Tigellino criminose detu-
lerat; quae cruciatibus tormentorum ipse, patronus eius
nece immerita luere.

21. Trucidatis tot insignibus viris ad postremum Nero 1
virtutem ipsam exscindere concupivit interfecto Thrasea
Paeto et Barea Sorano, olim utrisque infensus, et acce-
dentibus causis in Thraseam, quod senatu egressus est, cum
de Agrippina ⟨re⟩ferretur, ut memoravi, quodque Iuvena-
lium ludicro parum [et] spectabilem operam praebuerat;
eaque offensio altius penetrabat, quia idem Thrasea Patavi,
unde ortus erat, ludis cetastis a Troiano Antenore institutis
habitu tragico cecinerat. dieque, quo praetor Antistius ob 2
probra in Neronem composita ad mortem damnabatur,
mitiora censuit obtinuitque; et cum deum honores Pop-
paeae decernuntur, sponte absens, funeri non interfuerat.
quae obliterari non sinebat Capito Cossutianus, praeter 3

4 nouitate, *corr. Neue* **11** Minucium *Ryck.*] municium **12** deditum, *corr. al.* (*Rhen.*) **15** lueret, *corr. Acid.* **20** ferretur, *corr. al.* **21** spectabilem *Leid*] et expectabilem **23** cetastis, *cf. Mommsen ad CIL V 2787, W. Schulze, Gesch. lat. Eigennamen 1904, 47* (caestatis *Doed.*, cetariis *Nipp.*) **24** dieque *Stangl*] die quoque **27** interfuerit, *corr. al.*

animum ad flagitia praecipitem iniquus Thraseae, quod auctoritate eius concidisset, iuvantis Cilicum legatos, dum Capitonem repetundarum interrogant.

1 22. Quin et illa obiectabat, principio anni vitare Thra-
seam sollemne ius iurandum; nuncupationibus votorum
non adesse, quamvis quindecimvirali sacerdotio praeditum;
numquam pro salute principis aut caelesti voce immola-
visse; adsiduum olim et indefessum, qui vulgaribus quoque
patrum consultis semet fautorem aut adversarium ostende-
ret, triennio non introisse curiam, nuperrimeque, cum ad
coercendos Silanum et Veterem certatim concurreretur,
2 privatis potius clientium negotiis vacavisse. secessionem
iam id et partes et, si idem multi audeant, bellum esse. ‘ut
quondam C. Caesarem’ inquit ‘et M. Catonem, ita nunc te,
Nero, ⟨et⟩ Thraseam avida discordiarum civitas loquitur. et
habet sectatores vel potius satellites, qui nondum contuma-
ciam sententiarum, sed habitum vultumque eius sectantur,
3 rigidi et tristes, quo tibi lasciviam exprobrent. huic uni inco-
lumitas tua sine ⟨cura⟩, artes sine honore. prospera princi-
pis respuit: etiamne luctibus et doloribus non satiatur? eius-
dem animi est Poppaeam divam non credere, cuius in acta
divi Augusti et divi Iulii non iurare. spernit ⟨re⟩ligiones,
abrogat leges. diurna populi Romani per provincias per ex-
ercitus curatius leguntur, ut noscatur, quid Thrasea non
4 fecerit. aut transeamus ad illa instituta, si potiora sunt, aut
nova cupientibus auferatur dux et auctor. ista secta Tubero-
nes et Favonios, veteri quoque rei publicae ingrata nomina,
genuit. ut imperium evertant, libertatem praeferunt: si per-
5 verterint, libertatem ipsam adgredientur. frustra Cassium

14 te nero *al. Stuttg*^{2} *Leid* (*Put.*)] tenebo **15** et *add. al. Leid* **18** quo tibi *Stuttg*^{2} (*in marg.*) *Leid* (*Rhen.*)] quod ibi **19** cura *add. Lips.* **20** respuit *Fisher*] respernit **22** religiones *al.*] legiones **28** euerterant, *corr. al. Spir Leid* peruerterint, *in marg.* alii impetrauerint

amovisti, si gliscere et vigere Brutorum aemulos passurus
es. denique nihil ipse de Thrasea scripseris: disceptatorem
senatum nobis relinque.' extollit [ira] promptum Cossutiani 6
animum Nero adicitque Marcellum Eprium acri eloquentia.
23. At Baream Soranum iam sibi ⟨Os⟩torius Sabinus 1
eques Romanus poposcerat reum ex proconsulatu Asiae, in
quo offensiones principis auxit iustitia atque industria, et
quia portui Ephesiorum aperiendo curam insumpserat vim-
que civitatis Pergamenae, prohibentis Acratum Caesaris li-
bertum statuas et picturas evehere, inultam omiserat. sed
crimini dabatur amicitia Plauti et ambitio conciliandae pro-
vinciae ad spes novas. tempus damnationi delectum, quo 2
Tiridates accipiendo Armeniae regno adventabat, ut ⟨ver-
sis⟩ ad externa rumoribus intestinum scelus obscuraretur,
an ut magnitudinem imperatoriam caede insignium virorum
quasi regio facinore ostentaret.
24. Igitur omni civitate ad excipiendum principem spec- 1
tandumque regem effusa, Thrasea occursu prohibitus non
demisit animum, sed codicillos ad Neronem composuit, re-
quirens obiecta et expurgaturum adseverans, si notitiam
criminum et copiam diluendi habuisset. eos codicillos Nero 2
properanter accepit, spe exterritum Thraseam scripsisse,
per quae claritudinem principis extolleret suamque famam
dehonestaret. quod ubi non ⟨e⟩venit vultumque et spiritus
et libertatem insontis ultro extimuit, vocari patres iubet.
25. Tum Thrasea inter proximos consultavit, temptaretne 1
defensionem an sperneret. diversa consilia adferebantur.
quibus intrari curiam placebat, securos esse de constantia

3 ira *del. Rit.* **5** Ostorius *Lips. coll. 33,2* **7** qua, *corr. Nipp.* **10** se uehere, *corr. Vict.* **13** versis *add. Acid.* **19** dimisit, *corr. Rhen.* **24** quo dubie non uenit, *corr. al.* (*Rhen.*) **27** an sperneret *al. Spir Leid*] asperneret **28** esse, *in marg. ead. m.* alii sese

eius disserunt; nihil dicturum, nisi quo gloriam augeret.
2 segnes et pavidos supremis suis secretum circumdare: ad-
spiceret populus virum morti obvium, audiret senatus voces
quasi ex aliquo numine supra humanas: posse ipso miraculo
etiam Neronem permoveri; sin crudelitati insisteret, distin-
gui certe apud posteros memoriam honesti exitus ab ignavia
per silentium pereuntium.

1 26. Contra qui opperiendum domi censebant, de ipso
Thrasea eadem, sed ludibria et contumelias imminere: sub-
2 traheret aures conviciis et probris. non solum Cossutianum
aut Eprium ad scelus promptos: superesse qui forsitan ma-
nus ictusque per immanitatem ingest⟨ur⟩i ⟨sint⟩; etiam bo-
nos metu sequi. detraheret potius senatui, quem ⟨sem⟩per
ornavisset, infamiam tanti flagitii, et relinqueret incertum,
3 quid viso Thrasea reo decreturi patres fuerint. ut Neronem
flagitiorum pudor caperet, inrita spe agitari; multoque ma-
gis timendum, ne in coniugem, in filiam, in cetera pignora
eius saeviret. proinde intemeratus, impollutus, quorum ve-
stigiis et studiis vitam duxerit, eorum gloria peteret finem.
4 aderat consilio Rusticus Arulenus, flagrans iuvenis, et cupi-
dine laudis offerebat se intercessurum senatus consulto:
5 nam plebi tribunus erat. cohibuit spiritus eius Thrasea: ne
vana et reo non profutura, intercessori exitiosa inciperet.
sibi actam aetatem, et tot per annos continuum vitae ordinem non deserendum: illi initium magistratuum et integra quae supersint. multum ante secum expenderet, quod tali in tempore capessendae rei publicae iter ingrederetur. ceterum ipse, an venire in senatum deceret, meditationi suae reliquit.

1 disserunt *Haase*] dixerunt **4** humanos, *corr. al. Stuttg*^{2} *Leid* **9** subtrahere, *corr. al. Stuttg*^{2} *Leid* (*Put.*) **12** ingesturi sint *Halm* (ingesturi *Heins.*)] augusti (ausuri sint *Acid.*) **13** semper ornavisset *Lips.*] perornauisset **17** filiam *Nipp.*] familiam (*cf. 12,2,1*)

27. At postera luce duae praetoriae cohortes armatae 1
templum Genetricis Veneris insedere. aditum senatus glo-
bus togatorum obsederat non occultis gladiis, dispersique
per fora ac basilicas cunei militares. inter quorum adspectus
et minas ingressi curiam senatores, et oratio principis per
quaestorem eius audita est: nemine nominatim compellato 2
patres arguebat, quod publica munia desererent eorumque
exemplo equites Romani ad segnitiam verterentur. etenim
quid mirum e longinquis provinciis ha⟨u⟩d veniri, cum ple-
rique adepti consulatum et sacerdotia hortorum potius
amoenitati inservirent? quod velut telum corripuere accu-
satores.

28. Et initium faciente Cossutiano, maiore vi Marcellus 1
summam rem publicam agi clamitabat; contumacia infe-
riorum lenitatem imperitantis deminui. nimium mites ad
eam diem patres, qui Thraseam desciscentem, qui generum
eius Helvidium Priscum in isdem furoribus, simul Paconium
Agrippinum, paterni in principes odii heredem, et Curtium
Montanum detestanda carmina factitantem eludere impune
sinerent. requirere se in senatu consularem, in votis sacer- 2
dotem, in iure iurando civem, nisi contra instituta et caeri-
monias maiorum proditorem palam et hostem Thrasea in-
duisset. denique agere senatorem et principis obtrectatores
protegere solitus veniret, censeret, quid corrigi aut mutari
vellet: facilius perlaturos singula increpanti⟨s⟩ v⟨oce⟩m
quam nunc silentium perferrent omnia damnantis. pacem 3
illi per orbem terrae an victorias sine damno exercituum
displicere? ne hominem bonis publicis maestum, et qui fora

2 insidere, *corr. al. Stuttg*[2] *Leid* (*cf. 3,61,2*) **8** uterentur, *corr. al. Spir Leid* (*cf. 12,45,4; 14,2*) **9** haud veniri *Lips.* **13** maior ęui, *corr. al. Stuttg*[2] *Leid* **17** ragonium, *sed* paconium *in marg. ead. m.* (*cf. 33,2*) **25** increpantis vocem *Madv.*] increpātium

theatra templa pro solitudine haberet, qui minitaretur exilium suum, ambitionis pravae compotem facerent. non illi consulta haec, non magistratus aut Romanam urbem videri. abrumperet vitam ab ea civitate, cuius caritatem olim, nunc et adspectum exuisset.

1 29. Cum per haec atque talia Marcellus, ut erat torvus ac minax, voce vultu oculis ardesceret, non illa nota et crebritate periculorum sueta iam senatus maestitia, sed novus et
2 altior pavor manus et tela militum cernentibus. simul ipsius Thraseae venerabilis species obversabatur; et erant qui Helvidium quoque miserarentur, innoxiae adfinitatis poenas daturum. quid Agrippino obiectum nisi tristem patris fortunam? quando et ille perinde innocens Tiberii saevitia concidisset. enimvero Montanum probae iuventae neque famosi carminis, quia protulerit ingenium, extorrem agi.

1 30. Atque interim Ostorius Sabinus, Sorani accusator, ingreditur orditurque de amicitia Rubelli Plauti, quodque proco⟨n⟩s⟨ulatum⟩ Asiae Soranus pro claritate sibi potius adcommodatum quam ex utilitate communi egisset, alendo
2 seditiones civitatium. vetera haec: sed recens et quo discrimini patris filiam conectebat, quod pecuniam magis dilargita esset. acciderat sane pietate Serviliae (id enim nomen puellae fuit), quae caritate erga parentem, simul imprudentia aetatis, non tamen aliud consultaverat quam de incolumitate domus, et an placabilis Nero, an cognitio senatus
3 nihil atrox adferret. igitur accita est in senatum, steteruntque diversi ante tribunal consulum grandis aevo parens, contra filia intra vicesimum aetatis annum, nuper marito Annio Pollione in exilium pulso viduata desolataque, ac ne patrem quidem intuens, cuius onerasse pericula videbatur.

6 ut erat *Pich.*] uteret **7** celebritate, *corr. Rhen.* **18** proconsulatum *al. Stuttg*^{2} (*in marg.*) *Leid* (*Chifflet et Lips.*)] procos. **20** quo *B* (*corr. ex* quot) (*Jac. Gron.*)] quot

31. Tum interrogante accusatore, an cultus dotales, an 1
detractum cervici monile venum dedisset, quo pecuniam
faciendis magicis sacris contraheret, primum strata humi
longoque fletu et silentio, post altaria et aram complexa
'nullos' inquit 'impios deos, nullas devotiones, nec aliud
infelicibus precibus invocavi, quam ut hunc optimum pa-
trem tu, Caesar, vos, patres, servaretis incolumem. sic gem- 2
mas et vestes et dignitatis insignia dedi, quo modo si sangui-
nem et vitam poposcissent. viderint isti, antehac mihi
ignoti, quo nomine sint, quas artes exerceant: nulla mihi
principis mentio nisi inter numina fuit. nescit tamen miser-
rimus pater, et si crimen est, sola deliqui'.

32. Loquentis adhuc verba excipit Soranus proclamatque 1
non illam in provinciam secum profectam, non Plauto per
aetatem nosci potuisse, non criminibus mariti conexam: ni-
miae tantum pietatis ream separarent, atque ipse quam-
cumque sortem subiret. simul in amplexus occurrentis filiae
ruebat, nisi interiecti lictores utrisque obstitissent. mox da- 2
tus testibus locus; et quantum misericordiae saevitia accu-
sationis permoverat, tantum irae P. Egnatius testis concivit.
cliens hic Sorani, et tunc emptus ad opprimendum amicum, 3
auctoritatem Stoicae sectae praeferebat, habitu et ore ad
exprimendam imaginem honesti [et] exercitus, ceterum
animo perfidiosus subdolus, avaritiam ac libidinem occul-
tans; quae postquam pecunia reclusa sunt, dedit exemplum
praecavendi, quo modo fraudibus involutos aut flagitiis
commaculatos, sic specie bonarum artium falsos et amici-
tiae fallaces.

33. Idem tamen dies et honestum exemplum tulit Cassii 1
Asclepiodoti, qui magnitudine opum praecipuus inter Bi-
thynos, quo obsequio florentem Soranum celebraverat, la-

14 plautio, *corr. al. Stuttg*^{2} *Leid* **23** exercitus *Leid* (*Lips.*)] et exerciti (*cf. 21,1* parum et expectabilem) **31** labentem, *sed* e *post* b *corr. ead. m.*

bantem non deseruit, exutusque omnibus fortunis et in ex-
ilium actus, aequitate deum erga bona malaque documenta.
2 Thraseae Soranoque et Serviliae datur mortis arbitrium;
Helvidius ac Paconius Italia depelluntur; Montanus patri
concessus est, praedicto ne in re publica haberetur. accusa-
toribus Eprio et Cossutiano quinquagies sestertium singu-
lis, Ostorio duodecies et quaestoria insignia tribuuntur.

1 34. Tum ad Thraseam in hortis agentem quaestor consu-
lis missus vesperascente iam die. inlustrium virorum femi-
narumque coetus frequentes egerat, maxime intentus De-
metrio Cynicae institutionis doctori, cum quo, ut coniectare
erat intentione vultus et auditis, si qua clarius proloqueban-
tur, de natura animae et dissociatione spiritus corporisque
inquirebat, donec advenit Domitius Caecilianus ex intimis
2 amicis et ei quid senatus censuisset exposuit. igitur flentes
queritantesque, qui aderant, facessere propere Thrasea neu
pericula sua miscere cum sorte damnati hortatur, Arriam-
que temptantem mariti suprema et exemplum Arriae ma-
tris sequi monet retinere vitam filiaeque communi subsi-
dium unicum non adimere.

1 35. Tum progressus in porticum illic a quaestore reperi-
tur, laetitiae propior, quia Helvidium generum suum Italia
tantum arceri cognoverat. accepto dehinc senatus consulto
Helvidium et Demetrium in cubiculum inducit: porrectis-
que utriusque brachii venis, postquam cruorem effudit, hu-
mum super spargens, propius vocato quaestore 'libamus'
inquit 'Iovi liberatori. specta, iuvenis; et omen quidem dii
prohibeant, ceterum in ea tempora natus es, quibus firmare
2 animum expediat constantibus exemplis.' post lentitudine
exitus graves cruciatus adferente, obversis in Demetrium***

4 ac Paconius *Andr.*] aepaconius **10** intentū, *corr. al. Leid* **26** spergens, *corr. al. Spir. – Adscripsit in marg. ead. m.* hic minus est

INDEX HISTORICVS

BIBLIOTHECA TEVBNERIANA

TACITVS
Gesamtausgabe

Tom. I
Ab excessu Divi Augusti (Annales)
Edidit Heinz Heubner
Editio correctior. BT 1833. '94 Kart. DM 58,–
BT 1834. '83 Geb. DM 84,–

Tom. II Fasc. 1
Historiarum libri
Edidit Heinz Heubner
BT 1836. '78 Kart. DM 36,–
BT 1837. '78 Geb. DM 64,–

Tom. II Fasc. 2
De origine et situ Germanorum liber (Germania)
Recensuit Alf Önnerfors
BT 1838. '83 Kart. DM 24,–

Tom. II Fasc. 3
Agricola
Edidit Josef Delz
BT 1839. '83 Kart. DM 24,–

Tom. II Fasc. 4
Dialogus de oratoribus
Edidit Heinz Heubner
BT 1840. '83 Kart. DM 24,–

B. G. TEUBNER STUTTGART UND LEIPZIG